

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
ALMANCA ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "HUZUR" ROMANININ ALMANCA ÇEVİRİSİ
("SEELENFRIEDEN") ÖRNEĞİNDE EDEBİ ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Lokman TANRIKULU

ANKARA

Aralık,2010

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
ALMANCA ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "HUZUR" ROMANININ ALMANCA ÇEVİRİSİ
("SEELENFRIEDEN") ÖRNEĞİNDE EDEBİ ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Lokman TANRIKULU

Danışman:Prof.Dr.Battal ARVASI

ANKARA

Aralık,2010

Lokman TANRIKULU'nun "Ahmet Hamdi TANPINAR'ın Huzur Romanının Almanca Çevirisi (Seelenfrieden) Örneğinde Edebi Çeviri Eleştirisi" başlıklı tezi 29.12.2010 tarihinde, jürimiz tarafından Almanca Öğretmenliği Bilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan:Prof.Dr.Tahsin AKTAŞ

.....

Üye(Tez Danışmanı):Prof.Dr.Battal ARVASI

.....

Üye:Prof.Dr.Altan ALPEREN

.....

Üye:Doç.Dr. Gıyasettin AYTAŞ

.....

Üye:Yrd.Doç.Dr.Şerif ORUÇ

.....

ÖNSÖZ

Çeviri işlemi günümüzde toplumları ve bireyleri birbirine yaklaştıran ve onlar arasında her türlü diyalogun ya da iletişimin kurulmasını sağlayan vazgeçilmez bir etkinliktir. Yapılan çevirilerin kalitesinin artması bakımından çeviri eleştirisinin, çeviri bilimdeki önemi tartışılmaz bir gerçektir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, eserleriyle olduğu kadar şahsiyeti, yaşam tarzı ve bütün bunların arka planında sahip olduğu kültürün derinliği ile de yakın dönem Türk Edebiyatının önemli şahsiyetleri arasında yer almaktadır. Çalışmamızda yazarın ilk uzun yazı denemesi olan ve geniş kültürü ile şair mizacını en olgun şekilde ortaya koyduğu roman olarak tanımlanan "Huzur"un, Christoph K.Neumann tarafından Almancaya çevirisi "Seelenfrieden"i inceledik.

Çalışmamızın çeviri eleştirisine farklı bir bakış açısı sağlayacağına inanıyoruz.

Çalışmalarımnda benden hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen, rehberlik eden tez danışman hocam Prof.Dr.Battal ARVASI'ye, değerli fikirleriyle her zaman destekleyen ve motive eden Prof.Dr.Tahsin AKTAŞ'a, Tahir DEVECİ'ye, bana yeterli çalışma ortamı ve şartları sağlayan ve her zaman sabırla yanımda olan eşim Füzün TANRIKULU'na ve tüm katkıda bulunan arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "HUZUR" ROMANININ ALMANCA ÇEVİRİSİ ("SEELNFRIEDEN") ÖRNEĞİNDE EDEBİ ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ

TANRIKULU,Lokman

Doktora,Almanca Öğretmenliği Bilim Dalı

Tez Danışmanı:Prof.Dr.Battal ARVASI

Aralık,2010, 194 Sayfa

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" adlı romanının Almancaya yapılan çevirisinin, yazın çevirisi eleştirisi ilkeleri doğrultusunda karşılaştırmalı ve betimlemeli yöntemle irdelenmesi, bilimsel literatür ışığında tartışılması araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada özgün dili Türkçe olan yazınsal ürünün Alman Diline nasıl aktarıldığını betimleme ve bu aktarım tarzlarını değerlendirme, ayrıca her çevirmenin sahip olması gereken alan, konu ve dil bilgisini, yaratıcılıkla ne ölçüde harmanlayarak kullanabildiklerini belirleme çabası güdülmüştür.

İki ana bölümden oluşan araştırmamızın kuramsal bölümünde bilimsel literatürü tarayarak çalışmamızın veri tabanını oluşturduk. Bunun yaparken yazınsal çeviri alanında öne çıkan kuramcıların görüşlerine yer verdik. Ayrıca bilimsel ve nesnel bir çeviri eleştirisinin nasıl yapılacağına ilişkin ayrıntılı bilgiler sunduk.

Araştırmamızın ikinci bölümünde yani Empirik bölümde yukarıda sözünü ettiğimiz Türk Edebiyatının ünlü yazarlarından Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" adlı romanının Almanca çevirisini bilimsel literatür ışığında değerlendirmeye çalıştık.

Araştırmamızın sonunda irdedeğimiz çevirmenin genellikle hedef dil odaklı bir çeviri anlayışını benimsediğini ve kaynak dilden hedef dile aktarım yaparken öncelikle hedef dil kültürünü esas aldığını gözlemledik. Bir fikir vermesi açısından şunu belirtebiliriz.

Kaynak metin 291 sayfadan oluştuğu halde, bu metnin çevirisi hedef dile 551 sayfadan oluşmaktadır. Çevirmen, kaynak metni aktarırken çok sayıda ekleme ve ilaveler yapmıştır. Bunda da çevirmenin kaynak metnin biçimsel, dilbilgisel özelliklerini göz ardı ettiği, öncelikle metnin içeriğini aktarma çabası içinde olduğunu gördük.

Araştırdığımız eser, yazınsal bir eser olduğu için yazınsal metinlerin çevirisinde içerik ve biçimin bir bütün oluşturduğunu ve bu bütünün birini diğerine tercih etmeden aktarılması gerektiğini vurguladık.

Anahtar Sözcükler: Çeviri, Yazınsal Çeviri, Eşdeğerlik, Yazınsal çeviri eleştirisi, Üstü örtük ifadeler, üslup, analiz.

ABSTRACT

**GERMAN TRASLATION OF THE NOVEL “TRANQUILITY” WRITTEN BY
AHMET HAMDİ TANPINAR
CRITICS ON THE LITERARY TRANSLATION OF (“SEELENFRIEDEN”)
SAMPLE**

TANRIKULU, Lokman

PhD, German Language Teaching Department

Thesis Advisor: Prof. Dr. Battal ARVASI

December , 2010 , 194 pages

The subject of our research is a comparative and descriptive examination of the German translation version of the novel named ”Tranquillity” by Ahmet Hamdi Tanpınar in line with the principles of text translation criticism and discussion of this literary work in consideration of the scientific literature.

This study aims to describe how this literary work, which is written in Turkish language originally, was translated into German language and to assess the style of transfer from one language to another, additionally, to define how far the knowledge of field, theme and grammar, which every translator is supposed to have, are harmonised and used together with creativity.

In the theoretical part of our research that is made up of two sections, we set up our data base by a review of the scientific literature. While doing this, we gave place to the views of leading theoreticians in the field of literary translation. Furthermore, we presented some comprehensive information due to how to make a scientific and objective criticism of a translation of a text.

In the second part of our research, in other words, in the empirical part, we tried to assess the German Translation version of the aforementioned novel “Tranquillity” written by Ahmet Hamdi Tanpınar, one of the famous novelists of Turkish Literature, in the view of scientific literature.

At the end of our study, we observed that the translator we examined adopted a target language-oriented approach in general and while translating from the source language to the target language, he primarily grounded on the culture of the target language. In order to give an idea we could state as follows:

Even though the source text includes 291 pages, the translation of the text consists of 551 pages. The translator obviously made plenty of additions while translating the source text. In this sense, we also observed that the translator ignored the formative and grammatical characteristics of the text and was primarily in an effort to translate the content of the text.

As the work of art we have examined here is a literary work, we highlighted that the content and the form are integrated in the translation of such literary works and the translation should be made without preferring one to another.

KEY WORDS: Translation, Literary Translation, Equivalence, Criticism on Literary Translation, Implicit Expressions, Style, Analysis.

İÇİNDEKİLER :

	Sayfa
-JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	
-ÖNSÖZ.....	i
-ÖZET.....	ii
-ABSTRACT.....	iv
I- TEORİK BÖLÜM	
1. GİRİŞ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	8
3. YÖNTEM.....	9
4. ARAŞTIRMALARIN DURUMU.....	9
5. ÇEVİRİ İŞLEMİ.....	18
6. ÇEVİRİBİLİM.....	29
6.1 Yazınsal Metinler.....	30
6.1.1 Yazın Kuramları.....	31
6.1.2. Yazınsal Metinlerin Özellikleri.....	33
6.1.3. Yazınsal Metinlerin Çevirisi.....	36
6.1.4 Yazınsal Metinlerin İşlevi.....	39
7. ÇEVİRİDE EŞDEĞERLİK.....	41
7.1. Düz Anlam Düzeyinde Eşdeğerlik.....	46
7.1.1 Sözcük Düzeyinde.....	46
7.1.2 Tamlama Düzeyinde.....	47

7.1.3 Cümle Düzeyinde.....	47
7.1.4 Metin Düzeyinde.....	47
7.2. Yan Anlam Düzeyinde Eşdeğerlik.....	49
7.2.1. Deyim Aktarmasında Eşdeğerlik.....	50
7.2.1.1 Almancadan İngilizce ve Türkçeye.....	51
7.2.1.2 Türkçeden Almancaya ve İngilizceye.....	51
7.2.2 Atasözü Aktarmasında Eşdeğerlik.....	52
7.2.2.1 Almancadan İngilizce ve Türkçeye..	53
7.2.2.2 Türkçeden Almancaya ve İngilizceye	53
7.2.3 Nesir Çevirisinde Eşdeğerlik.....	54
7.2.4 Şiir Çevirisinde Eşdeğerlik.....	55
7.3. Metin Türüne Göre Eşdeğerlik.....	62
7.3.1 Edebi Metinler.....	63
7.4. Dil Kullanımsal Eşdeğerlik.....	65
7.5. Biçimsel Eşdeğerlik.....	70
7.5.1. Nesir Türünde.....	70
7.5.2. Nazım Türünde.....	78
8. ÇEVİRİ KURAMLARI.....	80
8.1. Levy'in Yaklaşımı.....	80
8.2. Kloepfer'in Yaklaşımı.....	81
8.3. Apel'in Yaklaşımı.....	82
8.4. Reiss ve Vermeer'in Yaklaşımı.....	83

8.5. Koller'in Yaklaşımı.....	84
9. ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE.....	86
II-EMİRİK BÖLÜM	
1. KAYNAK DİL YAZARI: AHMET HAMDİ TANPINAR	
1.1 Hayatı.....	101
1.2 Edebi Kişiliği ve Eserleri.....	103
1.2.1. Şiirleri.....	104
1.2.2. Romanları.....	105
1.2.3 Öyküleri.....	106
1.2.4. Tenkit ve Denemeleri.....	107
1.2.5 Mektupları.....	108
2. KAYNAK METİN: HUZUR ROMANI	108
2.1 Romanın Konusu.....	109
2.2 Romanda Dil ve Üslup Kaygısı.....	114
2.3 Huzur'da Öz Biçim İlişkisi.....	115
3. HEDEF DİL YAZARI: CHRISTOPH K.NEUMANN.....	118
4.ÇEVİRİ METİNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ	
4.1 Örnek I.....	119
4.2. Örnek II.....	120
4.3. Örnek III.....	122
4.4.Örnek IV.....	123
4.5.Örnek V.....	124

4.6. Örnek VI.....	125
4.7. Örnek VII.....	126
4.8. Örnek VIII.....	128
4.9. Örnek IX.....	129
4.10. Örnek X.....	131
4.11. Örnek XI.....	132
4.12. Örnek XII.....	133
4.13. Örnek XIII.....	134
4.14. Örnek XIV.....	136
4.15. Örnek XV.....	137
4.16. Örnek XVI.....	138
4.17 Örnek XVII.....	140
4.18 Örnek XVIII.....	141
4.19. Örnek XIX.....	143
4.20 Örnek XX.....	145
4.21. Örnek XXI.....	147
4.22. Örnek XXII.....	148
4.23 Örnek XXIII.....	150
4.24 Örnek XXIV.....	151
4.25. Örnek XXV.....	153
4.26. Örnek XXVI.....	154
4.27 Örnek XXVII.....	156

4.28 Örnek XXVIII.....	157
4.29 Örnek XXIX.....	159
4.30 Örnek XXX.....	161
5.SONUÇ.....	163
KAYNAKÇA.....	180

I.TEORİK BÖLÜM

1.GİRİŞ

Çeviri işlemi günümüzde toplumları ve bireyleri birbirine yaklaştıran ve onlar arasında her türlü diyalogun ya da iletişimin kurulmasını sağlayan vazgeçilmez bir etkinliktir. Tarih geçmişi insanoğlunun var oluşuna kadar uzanan etkinlik vasıtasıyla dünyadaki olup bitenleri, bilim, teknik, teknolojik ve diğer alanlardaki gelişmeleri yakından izleme, yabancı kültür ürünlerini tanıma, kendi kültürümüzü kendi dilimizde yazılmış eserleri, dünyaya tanıtmaya ve onların istifadesine sunma fırsatı elde ediyoruz.

Hangi dilde yazılmış olursa olsun, insanoğlunun derin bilgi ve becerisinin, üstün zekâsının bir ürünü olan roman, öykü, masal ve tiyatro eserleri çeviri işlemi sayesinde insanlığın ortak mirası olabiliyor. Eğitimimizin, kültürümüzün, bilgi ve becerilerimizin gelişmesi çağın düşüncesini yakalamamız ve ona ayak uydurmamız yahut onun gelişmesine katkıda bulunmamız gibi etkenler hep çeviri işleminin yapılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Günlük hayatımızda çeviri olayıyla o kadar içiçeyiz ki yalnız diller arası düzeyde değil, dil içi düzeyinde de sürekli onunla karşılaşmak ve ona başvurmak zorunda kalıyoruz. Kendi ana dilimizde bilmediğimiz bir kavramın anlamını bir başkasına sorup ondan o kavramın açıklamasını istemekle de çeviri işlemi gündeme getirmiş oluyoruz. İşin özüne bakarsak bir dilde konuşmayı öğrenmek demek, çeviriyi öğrenmek demek anlamına gelir.

Küreselleşen dünyamızda her geçen gün önemini ve güncelliğini koruyan ve bizi her yönüyle ilgilendiren çeviri etkinliği sunduğumuz bu araştırmanın kuramsal bölümünde çeşitli yönleriyle irdelenmiş, özellikle yukarıda da belirttiğimiz gibi dünyamızın ortak mirası olan yazınsal metinlerin bir dilden diğer bir dile, bir kültürden diğer bir kültüre aktarılış biçimi ve bu aktarılış sırasında ortaya çıkan sorunlar üzerinde odaklanmıştır.

Bu arada çeviri biliminin en önemli konularından biri olarak görülen eşdeğerlilik konusu ele alınacak değişik metin türlerinden seçilen örneklerle düz anlam, yan anlam, üslup, dil kullanımı ve metin türlerinin denkliği açısından ayrıntılı bir şekilde izah edilecektir. Daha sonra çeviri eleştirisi üzerinde ağırlıklı durulacak bu bölümde eleştirinin mahiyeti, eleştirinin temelini oluşturan kuramlar ve bu kuramlarla ilgili

görüşler, nesnel ve bilimsel eleştirisi ve bu eleştirinin öngördüğü ilkeler üzerinde ağırlıkla durulacak ve bunu yaparken Çağdaş Türk Edebiyatının önde gelen isimlerinden ünlü romancı Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanının Prof.Dr.Christoph K. Neumann tarafından Almancaya çevirisinin, değişik kesitlerinde seçtiğimiz örnekleri çeviri eleştirisi bağlamında irdeleyip söz konusu roman çevirisinin niteliğini, sanatsal ve estetik değerini ortaya koymaya çalışacağız.

İnsanoğlu, yeryüzüne ayak bastığında ve yaşamının ilk yıllarında ihtiyaçlarını ifade edecek düzeyde dil yetisine sahip değildir. İhtiyaçlarını karşılamak ve etrafıyla iletişim kurmak için ağlamak, bağırmak gibi eylemleri gerçekleştirir. Bu eylemleri yorumlayıp onun gereksinimlerini karşılayacak kişiler ise kuşkusuz anne-babadır. Söz konusu eylemlerle kendini ifade etmeye çalışan insanoğlunun dilini çözme gayreti, bir çeşit çeviri etkinliği olan dil içi (Intralingual) çeviri olarak nitelendirilmektedir.

Dil içi çeviri etkinliği ile bir dildeki kavram ya da gösterge, yine aynı dildeki sözcüklerle, o dilin ifade imkânları kullanılarak açıklanır. (Vardar, 1978: 60) Bir kişinin edindiği herhangi bir bilgiyi başka birine aktarması biçimindeki günlük yaşantı konuşmaları bile bir tür çeviri etkinliği olarak değerlendirilmektedir. Kullanılan açıklama veya yorumlama eylemleri ile iletişim gerçekleştirilmektedir.

Dilin en önemli işlevi kuşkusuz iletişimdir. Dilin iletişim işlevinden hareketle, bilim ve teknolojinin etkisiyle gelişen ve küreselleşen dünyada çeviri etkinliğinin diller arası düzeyde iletişimin vazgeçilmez bir ögesi olduğu, yadsınamaz bir gerçektir. İnsanın var oluşunu kuşatan dil, sosyokültürel bir varlık olan insanın yaşamsal gereksinmesinin kaynağı olan çeviri edimini gerekli kılmıştır.

Çeviri tarihi, insanoğlunun varlığıyla birlikte anılmaktadır. İnsanın, kendisi için yabancı olan dünyada, içinde yaşadığı toplumun dilini öğrenip varlığını sürdürebilme ve birlikte yaşadığı insanlarla iletişim kurma zorunluluğu, toplumlar arası düzeyde de zorunlu hale gelmiştir. Zira küreselleşme sürecinde sınırların kalkmasıyla birlikte toplumsal iletişim doğal olarak gerçekleşmektedir; önemli olan söz konusu iletişimin sağlıklı ve yeterli düzeyde gerçekleşmesidir.

İnsanlığın ve zamanla oluşan insan topluluklarının varlığından bu yana yaşamın vazgeçilmez bir parçası olan çeviri etkinliği, 20. yüzyılda dünya düzeninin savaşlar

sonucunda değişmesi ve iletişimin ülkeler ve kültürlerarası alanda zorunlu hale gelmesiyle birlikte farklı bir boyut kazanıp bilim dalı haline gelmiştir.

Bağımsız bir bilim dalı olarak ele alınan eviri etkinliği, çok boyutlu, karmaşık, dolaşık bir işlemdir. Çeviri etkinliği, bilim adamları tarafından kısaca “diller ve kültürler arası bir aktarım” (Boztaş, 1992: 249) ; “bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumlardan bireyleri birbirine yaklaştıran, her kültürel değeri, içinde oluşturduğu tarihsel ve toplumsal çevrenin dışına taşıyan, o çevreden olmayan kişilerin yararlanmasına sunan, uygarlıklar arası bir iletişim ve bildirişim aracı” (Vardar, 1981:172-173) olarak tanımlanır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere eviri etkinliğinin pek çok işlevi vardır, ancak en ne çıkan işlev, kültürler arası iletişimdir.

Genel anlamıyla kültür, toplumsal gelişme süreci içinde geliştirilen bütün maddi ve manevi değerler ile bunları oluşurmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan araçların bütünüdür. Kültürel değerlerin oluşmasında ve aktarılmasında dilin çok önemli bir rolü vardır. Kültürün taşıyıcısı olan dil, insanı diğer varlıklardan ayıran bir özelliktir ve bütün toplumların kendilerine göre birer dilleri ve kültürleri vardır.

Toplumların yaşam biçimleri, hayatı algılama şekilleri birbirinden farklı olduğu için kültür, toplumdan topluma değişiklik arz etmektedir. Yazarlar, kendi dönemlerindeki olayların, anlayışların, geleneklerin izlerini yazılı veya sözlü olarak ortaya koydukları eserlerine yansıtmakta, bu eserleri okuyanlar, kültürlerini, kendi değerlerini öğrenerek ve sosyal bir miras olarak kendinden sonraki nesillere aktarmaktadırlar. Bütün bunlar dil yoluyla gerçekleştiği; dil ve kültür arasında, örüntü ve içerik olarak, kaynak, amaç ve işlev birliğinden ileri gelen bir özdeşlik olduğu için dil ve kültür birbirini tamamlayan birbirinden ayrılmayan unsurlardır. Çeviri işlemi yoluyla da yukarda sözü edilen aktarım, kültürler arası boyutta gerçekleşmektedir.

Çeviri olgusu, kültürler arasındaki iletişimi sağlarken aynı zamanda toplumlara kendi kültürlerinde sanat ve düşünce anlamında yeni ufuklar açmaktadır. Her kültür kendi gelişimini sağlayabilmek ve dilini zenginleştirerek yeni bir kültür dili oluşturmak için farklı kaynaklardan beslenmek, başka bir deyişle, farklı kültürlerle iletişim kurmak durumundadır. Bu iletişim, eviri edimiyle farklı bir kültürün özgün kültüre taşınması, yani özgün kültürde yerleşmiş olan metinlerin farklı bir kültürdeki metinlerle bir köprü kurması biçiminde gerçekleşmekte. Zira günümüzde eviri etkinliği, dilsel bir işlem

olmanın dışında sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve tarihi etkenlere bağlı bir olgu olarak ele alınmalıdır. Tarihsel süreç içinde ele alındığında ise çeviri etkinliği, yukarıda bahsedilen etkenlere bağlı olarak her dönemde var olmuştur. Kullanılan çeviri yöntemi ise, söz konusu dönemin özelliğine göre değişiklik arz etmiştir.

Çeviri etkinliği, aynı zamanda yabancı dil öğretiminde de başvurulan en önemli etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı dil öğretiminin en önemli amaçlarından biri, kaynak ve erek dilin değişik alanlarla ilgili ifade biçimlerinin en etkin biçimde kullanımını sağlamak ve dolayısıyla iki dili birbirine aktarma yetisini kazandırabilmektir. Çeviri etkinliğinde ve yabancı dil öğretim sürecinde bu yetiyi kazandırmak için çeşitli türde metinler kullanılmaktadır. Metin türleri arasında yazınsal metinler, yoğun yapılarıyla ve devingen anlam katmanlarıyla diğerlerine göre farklılık arz etmektedir.

Yazınsal eserlerde bir ögenin anlamı, yapının diğer öğeleriyle ya da yapının bütünüyle kuracağı farklı bağıntılardan oluşmaktadır. Yapıdaki her ögenin bir ya da birden fazla anlamı vardır ve bu özellikleriyle sanat eserleri olarak nitelendirilmektedirler. Söz konusu metinlerin sanat ve estetik değeri kazanmasında, metnin anlam örgüsünde anlamı pekiştirmek, kolaylaştırmak, kimi zaman abartmak ve olguları etkili sunmak amacıyla bir dile özgü hiciv, yergi, benzetme, kişileştirme, uyak, aliterasyon, gibi belli söz kalıplarının, dil oyunlarının, söz sanatlarının, deyimlerin, mecazların ve üstü örtük ifadelerin kullanılmasının önemli payı vardır.

Dil içi anlam sanatlarıyla örülü eserler, değişik çağrışım ve imgesel alanlar oluşturarak okurun zihninde çok boyutlu ve üretime yönelik bir anlamlandırma süreci başlatırlar. Sanat eserlerinin en önemli özellikleri, belli iletişim süreçleri içermeleridir. Burada devreye okur girmektedir. Okur, iletişim sürecindeki iletiyi devingen ve üretken anlamlandırma becerisiyle çözümler. Yazar iletisini kapalı bir biçimde verir; ileti, okur tarafından anlamlandırılır ve bu iletişim süreci anlama dönük bir devingenlik oluşturur. Diğer metin türlerinde anlam, her okur tarafından aynı şekilde alınılanı. Oysa yazınsal eserler, bilgi aktarmalarının, estetik bakış açısı kazandırmalarının dışında okurun düşünmesini, merak etmesini, analitik bakabilme ve sorgulama yetisi edinmesini de sağlamaktadır.

Dil malzemelerinden oluşan ve sanatsal eser olarak nitelendirilen yazınsal metinler, söz konusu yönleriyle diğer metin türlerinden farklı olarak okurda derin bir

etki oluşturmakta, okurun soyut dünyasını uyararak üretmesine ve düşünmesine olanak sağlamaktadır. Yabancı bir dünyanın dil-kültür dizgesinde yer alan yazınsal metinler, kişiyi dilde üreticiliğe yönlendirmesi bakımından önem arz etmektedir. Söz konusu metinler, kişinin dil bilgisini ve deneyimini artırmaları, iki kültürü karşılaştırılmasına olanak sağlamaları, bilgi düzeyini artırıp değişik bakış açıları kazandırmaları gibi özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Farklı dil ve kültür dizgelerinde yazılmış olmaları bakımından da zenginlikler içeren yazınsal metinlerin çevirisi günümüzde üstlendiği görev açısından oldukça önemlidir.

Değişik kültürlerin ve kültürel etkinliklerin somut ürünleri olan bu eserlerin çevirisiyle başka toplumların ve ulusların kültürel değerleri aktararak kültürlerarası iletişim sağlanmaktadır. Kültürel iletişimin ne denli önemli olduğu ve yazınsal metinlerin bu iletişimi sağlayan en etkin araçlardan biri olduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında her kültürün kendi özgün değerlerini bu yolla bir başkasıyla paylaşması ve bu ürünlerin alınılması sonucunda özgün dil ve kültür hazinesinin zenginleşmesi, hedeflenen bir varış olmalıdır.

Yazınsal metinler sanat eseri olup, tüm insanlığın ortak mirasıdır. Kültürlerarası yaklaşımın gündemde olmasından hareketle bu eserlerin bir dilden diğerine aktarılması, söz konusu ortak kültürel mirastan faydalanmayı gerekli kılmaktadır. Şöyle ki, yazınsal metinlerin çevirisi, iki kültür arasında bir köprü olarak değerlendirilmekte ve köprünün sağlamlığı çevirinin yeterli olmasıyla özdeşleştirilmektedir.

Çeviri etkinliğinde en önemli sorun, bu metinlerin dokusunda kullanılan mecaz, deyim, ikilemeler, üstü örtük ifadeler, söz sanatları ve dil oyunları gibi öğelerin erek kültüre aktarımıdır. Yazınsal metinlere sanat eseri niteliği kazandıran söz konusu dilsel öğeler, bir toplumun kültürüne özgü olduğundan bu öğelerin bir dilden diğer dile aktarılması çevirmeni zorlamaktadır. Bu bağlamda eser, hiç kuşkusuz sanatsal niteliğini yitirmektedir.

Yazınsal metinlerin yukarıda bahsedilen işlevleri ancak yeterli, eşdeğer ve kabul edilebilir bir çeviri söz konusu olduğunda olasıdır. Aksi takdirde anlaşılmayacak, anlam kaymaları ve boşluklarla bezenmiş bir metinle karşı karşıya kalınacaktır. Her dilin kendi koşullarının bir ürünü olması, kendine özgü bir metin geleneği, düşünme ve dünyayı algılama biçiminin olması, diller arasındaki yapısal ve kültürel farklılıklardan ileri gelmektedir (Humboldt, 1973:82-83) Bunun dışında dilin devingen yapısı, diller

arasındaki örtüşmeyi zorlaştırmaktadır. Çeviri etkinliğinde hedeflenen en önemli unsur, kaynak dil okuyucusunda oluşan etkinin, erek dil okuyucusunda da oluşturulabilmesidir.

Çevirinin amacı, önceden var olmayan yeni bir yapıt yaratmak değil, özgün yapıtın “iletisini” kavramak, korumak ve aktarmaktır. Buna göre yazınsal metin çevirisinde, özgün metnin, kendi okuru üzerindeki etkisinin aynısını ya da benzerini erek metin okuru üzerinde yansıtması düşüncesi ortaya çıkmaktadır. (Wills, 1988, 56). Söz konusu işlevlerin erek dil okuyucusunda hedeflenen etkiyi oluşturması için erek metin çevirmeninin, her iki dilin hem yapısal hem kültürel özelliklerine hakim olması gerekmektedir.

Çeviri eyleminde birbirinden oldukça farklı kültürler söz konusu olduğunda eşdeğer bir metin oluşturmak, erek dil çevirmeni açısından sorun oluşturacaktır. İstenen etkinin sağlanması açısından anlamı yakalamak adına çevirmenin bazen farklı yollara başvurması gerekecektir. Kültürlerin benzer olması durumunda bunun aksine iki farklı dil arasında gerçekleştirilen çeviri etkinliği ise, daha kolay gerçekleştirilecek ve hedeflenen etkiye daha kolay ulaşılacaktır.

Yazınsal metinlerin çevirisinde çevirmenler birbirinden farklı iki anlayışı benimsemektedirler. Bunlardan birincisi kaynak metne bağlı kalarak sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışını, diğeri ise erek kültürü dikkate alıp kaynak dil metnini göz ardı eden çeviri tutumudur. Sözünü ettiğimiz bu anlayışlar arasında kaynak dil metnine sadık kalıp yazarın vermek istediği iletiye çoğul anlamlılık bağlamında zarar veren, eserin sanatsal değerini bozmaktan çekinen görüşten de bahsetmek gerekir. Bu görüşlerin yanı sıra eşdeğerlik bağlamından söz ederek birçok eşdeğerlik türünü önceliğe almak gerektiğini düşünenler vardır. Günümüzde ise, çeviride asıl olanın içerik ile biçim özelliklerini dengede tutulmaya çalışılması olduğu görüşü hâkimdir.

Çeviri biliminde de bu anlayış benimsenmektedir. Çeviriyi, durağan ve anlamı belli bir kaynak metin olarak değil, metnin olduğu ortama, zamana, kültüre ve okurun kendi dilinin niteliklerine göre ele almak, çeviri çalışmalarında daha işlevsel ve bütünsel bir yaklaşımın geçerlilik kazanmasını ön plana çıkarmıştır (Yücel, 2006: 231). Buna örnek olarak Almanca bir metnin Türkçeye çevrilişi sırasında karşılaşılan sorunların, aynı metnin İngilizceye çevirisinde farklılık göstermesi, çevirinin yapıldığı dilin niteliklerine ve başka kültürel etmenlere göre değişmesi verilebilir. Buna göre birbirine çevirisi yapılacak iki dilin ve dolayısıyla iki kültürün birbirine uzaklığı,

çevirinin zorluk derecesini artıracaktır. Söz konusu kültürel etmenin yanı sıra iki dilin yapısal bağlamda birbirine uzaklığı veya yakınlığı da çeviri edimini etkilemektedir.

Şöyle ki, bilindiği üzere dünya dilleri tipolojisine göre konuşulan diller, etimolojik ve morfolojik olarak iki ayrı biçimde sınıflandırılmaktadır. Morfolojik tipoloji, dillerin biçim ve yapı bakımından gösterdiği özelliklere dayanmaktadır. Etimolojik tipoloji, yeryüzünde varlığı kabul edilen dillerin temelde yine biçim ve yapı ile ilgili özelliklerine dayanmakta ve söz konusu sınıflandırmada biçim yönünden benzerliklere, ses ve sözdizimi açısından ortaya konan ilişkiler ve yakınlıklar da eklenmektedir. Sözcüklerin en eski biçimleri ve kültür sözcükleri arasındaki benzerlikler dil akrabalığı olarak nitelendirilen ilişkiye sağlam dayanaklar oluşturmaktadır (Aksan, 2000:104).

Bu bağlamda Türkçe, etimolojik tipolojiye göre Ural-Altay dil grubuna, morfolojik tipolojiye göre ise Eklemeli Diller grubuna girmektedir. Ural-Altay grubundaki dillerin birçoğu aynı zamanda Eklemeli Diller grubunda yer almaktadır. Bu gruptaki dillerin özellikleri, farklı biçimbirimlerin (morfem) ve sözcüklerin birbirine bağlanarak sözcük oluşumunun gerçekleştirilmesidir. Çekimli dillerde, değişmeyen bir köke çeşitli görevleri olan ekler getirilmekte ve söz konusu ekler, ek yerleri belli olmayacak şekilde kaynaşmaktadırlar. Bunların yanı sıra ünlü uyumunun olması, kimi eklerin hem çekim sırasında eylemlerde, hem de sözcük türetmede kullanılması; ses, sözdizimi, sözcük eşliklerin oldukça fazla olması da bu dilleri diğerlerinden ayıran özelliklerdir. Çalışmanın diğer dillerinden olan Almanca ve İngilizce ise Türkçeden tamamen farklı olarak etimolojik tipolojiye göre Hint-Avrupa dil grubundan Germen Dilleri'ne girmektedir.

Bu gruptaki diller morfolojik sınıflamaya göre çoğunlukla Çekimli dil grubunda kabul edilmektedir. Bu dil grubunda ise Çekimli Diller'den farklı olarak, çekim sırasında kökün, özellikle kökteki ünlünün değişmesi söz konusudur. Böylelikle eylem kökündeki başkalaşmayla değişik kavramların yansıtılması ve çeşitli ilişkilerin kurulması sağlanmaktadır. Bilim adamları, aynı dil grubundaki dillerin benzerliklerinin, kültür ilişkilerinden olduğunu savunmaktadır. Kültür alışverişi, dinsel yakınlaşmalar, edebiyat etkilenmeleri gibi yollarla gerçekleşmekte ve dillerin birbirlerinden aldıkları öğeler, bu ilişkilerin ölçüsü oranında dilden dile aktarılmaktadır. (Aksan, 2000: 113)

Toparlarsak araştırmamızda söz konusu olan Almanca ve İngilizcenin, gerek yapısal yönden gerekse kültürel yönden, Türkçenin yapısına ve kültürüne aykırı olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre kaynak metin kültürü ile erek metin kültürü arasında ve birbirine aktarılan dillerin yapıları arasında bir benzerlik söz konusu olduğunda, çeviri etkinliği daha kolay gerçekleşecek, kaynak metin okurunda oluşan etkinin benzeri erek kültür okurunda daha kolay oluşacaktır zira ortak paydalar söz konusudur. Araştırmada bu durum gösterilmeye çalışılacak ve sözü edilen sorun, çeviri biliminin ilkeleri doğrultusunda ele alınıp incelenecek ve somut çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

2.ARAşTIRMANIN AMACI

İnsanla birlikte var olup onunla birlikte yaşayan ve her boyutta iletişimi sağlayan çeviri olgusu, toplumların gelişmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bunun için öncelikle dil bilincinin oluşturulması gerekmektedir. Bir toplumda dil bilincinin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde söz konusu toplum dilinin diğer dillerle olan ilişkisi de oldukça önem taşımaktadır. Farklı kültürlerle iletişim kurmak, farklı bir kültüre ait öğelerin çeviri etkinliği yoluyla aktarılması ve anadil kültürüyle buluşturulması demektir. Başka bir deyişle, iki kültür arasında iletişim kuran çeviri etkinliği, bir kültürün yabancı dile olduğu kadar kendi diline karşı gösterdiği duyarlılığı da vurgulamaktadır.

Çeviri etkinliği ile aktarılan ürünler arasında en çok kültür arası iletişim sağlayan metinler yazınsal metinlerdir. Yazınsal metinlerin çevirisi, günümüzde üstlendiği görev açısından oldukça önemlidir. Bu eserlerin çevirisiyle başka toplumların ve ulusların kültürel değerleri aktarılarak kültürler arası iletişim sağlanmaktadır. Yazınsal metinler, bir ulusun kültürü olarak değerlendirilmekte, bu kültür çeviri aracılığıyla dış dünyaya tanıtılmaktadır. Kültürlerin çeviri etkinliğiyle birbirine tanıtılmasıyla, insanın ufkunun açılacağı ve yeni bakış açıları kazanacağı belirtilmektedir (Aktaş:43).

Yazınsal eserlerin çeviri aracılığıyla ait oldukları uygarlıkların ve kültürlerin değerlerini ve özelliklerini erek dil okuru dünyasına taşınmasının yanında diğer ulusların yazınındaki gelişmelerin ve kullanılan tekniklerin çevrilmesiyle, erek dil yazınına da katkı sağlayacağı bilinmektedir. Bu yolla kullanılan çağdaş anlatım

teknikleri, yani zaman kurgusu, geriye dönüş tekniği, bilinç akımı, iç monologlar, çeviri yoluyla erek kültüre etki edecektir ve erek dil okuru dünyasına renk katıp değişik bakış açıları edinmeyi sağlayacaktır.

Araştırmamızın amacı ise; yukarıda saydığımız niteliklerden dolayı söz konusu metinlerin çeviri etkinliği sürecinde başka bir deyişle bir dilden diğer bir dile aktarımında ortaya çıkabilecek sorunları tartışarak, sanatsal ve biçimsel özelliklerinin muhafaza edilip edilmediğini incelemek, kültür farklılığının sebep olabileceği durumları ortaya koymaktır.

3.YÖNTEM

İki ana bölümden oluşan araştırmamızın Birinci bölümde söz konusu kuramlar teorik yönden açıklanarak bununla çalışmamızın veri tabanı oluşturuldu. İkinci bölümde kaynak dil yazarı Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserleri ile ilgili bilgi ve bunun yanı sıra erek dil çevirmeni hakkında ayrıntılı bilgi verildi ve Türkçe kaynak metnin Almanca'ya çevirisinden somut örnekler seçilerek, gerek sözdizimi gerekse semantik bağlamda içerik çözümleme yöntemiyle deskriptif olarak karşılaştırıldı ve eşdeğerlik türleri açısından değerlendirildi ve araştırmamızın sonunda erek dil çevirmeninin çeviri anlayışı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar gösterilmeye çalışıldı.

4.ARAŞTIRMALARIN DURUMU

20. Yüzyılda modern dilbilimin de öngördüğü ilkeler doğrultusunda kuramlarla ilgili ilk araştırmalarından birisi Theodore Savory'nin "Tercüme Sanatı" (1968) adlı eseridir. Savory bu araştırmasında çeviri etkinliğinin ilkelerini belirtmiş ve herkes tarafından kabul edilebilecek ve çeviri etkinliğinin tüm yönlerini kapsayacak bir çeviri kuramının geliştirilemeyeceğine işaret etmiştir. Ona göre çeviri, kaynak metne sadık kalmaya çalışırken, kimi zaman da serbest olarak yapılabilmektedir. Kaynak metne sadık çeviri, kaynak metnin biçimini, anlamını, üslubunu yansıtan ve onun sebep olduğu etkinin eşdeğerini oluşturmaya çalışan bir çeviri türüdür.

Bu dönemde çeviri kuramlarına ilişkin başka bir araştırma da Eugene Nida'nın "Principles of Translation" (1959) adlı çalışmasıdır. Nida'ya göre çeviride amacın

kaynak dildeki metin, mümkün olduğu kadar eşdeğer bir erek dil metni olarak üretilmeye çalışılmalıdır ve bunu yaparken söz konusu eşdeğerlik sadece biçim yönünden değil, aynı zamanda üslup ve anlam yönünden de gözetilmelidir. İki farklı dilde anlam ve biçim yönünden eşdeğerlik, ona göre imkânsızdır. Bu görüşünü de farklı dillerin farklı anlam-sembol ilişkisi ve sistemleri olmasına dayandırmaktadır. Ona göre semboller ve onların gönderimde bulunduğu nesneler arasındaki ilişki keyfidir ve bir dil, diğer dillerle aynı anlam ve sembol ilişkisine sahip olmayabilir.

Köksal (1994: 34), onun görüşlerini yorumladığı çalışmasında, çeviride diller arasında eşdeğerlik kurmanın temel bir ilke olduğu sonucunu çıkarmıştır. Bu ilke kimi zaman birebir sağlanabilmektedir ancak bu durum morfolojik yönden birbirine benzeyen diller için söz konusudur. Birbirinden etimolojik veya morfolojik olarak farklı tipolojilerde yer alan diller arasında ise birebir eşdeğerlik kurmak, kimi zaman mümkün olmayacaktır.

Fransa’da Edmond Cary tarafından yapılan “Modern Dünyamızda Çeviri” (1956:150) adlı çalışmada, çevirinin diğer bilimlerle ilişkisi olan ve onlardan yararlanan bağımsız bir bilim olduğunu vurgulamıştır. Cary, bunun yanı sıra çevrilecek metnin ait olduğu dilin kültürünü yansıttığı savından hareket ederek, çevirmenin kaynak metni, hem söz konusu kültürü hem de bu kültürü aktaran yazarın üslubunu, eserin anlam, biçim ve dilbilgisine ilişkin özellikleriyle birlikte aktarılması gerektiğini belirtmiştir. Bunu da ancak erek dilin kültürüne hakim olarak başaracaktır.

Daha sonra bu görüşlerden yola çıkarak kuramların değişik açılardan incelendiği dönemde Koller, “Grundprobleme der Übersetzungstheorie” (1970) adlı çalışmasıyla çeviri etkinliğini bir tür yorumlama sanatı (Hermeneutik) biçiminde ele almıştır. Koller’e (1972: 47) göre çeviri eyleminde kaynak dilin fonolojik, morfolojik ve sözdizimsel birimlerinin, erek dile dilbilimsel bir yorumlamayla aktarılması gerekir. Başka bir deyişle çevirmen, kaynak metnin dilini önce dilbilimsel yönden inceleyerek anlamı belirleyecek, sonra erek dilde bu anlamı aktarabilecek eşdeğer yapıları yorumlayarak tespit edecektir.

Koller’in bu görüşünü benimseyen Kloepfer (1967: 15), çeviride dilbilimsel yorumlamanın yanı sıra metin türlerinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Kloepfer, her metin türünün kendine özgü niteliklerinin ve geleneklerinin olduğu ve bunların erek dilde korunarak verilmesi ve kaynak dil

metninin kendi okuyucu kitlesi üzerinde oluşturduğu etkiyi erek dil okuyucusu üzerinde de oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.

Bu konudaki başka bir araştırmacı da “Kognition und Übersetzung” (1988) adlı kitabıyla çevirmenler için önemli bilgiler veren Wolfram Wills’dir. Wills, çevirmenin benimsemesi gereken çeviri anlayışının merkezinde iletişim olduğunu söylemektedir (1988:5). Buna göre çevirmenin öncelikle okuyucunun ilgi ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak metin seçmesini, çeviri etkinliğini metin türünün erek dildeki karşılığını dikkate alarak gerçekleştirmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun için ise çeviri kuramları konusunda bilgi sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır..

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, çeviri alanında çağdaş yaklaşımların olduğu ve önceki dönemlerle kıyaslandığında farklı bir takım görüşlerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Bu yaklaşımlardan birisi Gideon Toury’un çeviri kuramıdır. Toury, “In Search of a Theory of Translation” (1980:3-5) adlı kitabında önceliğin çeviri ürünlerine ait olduğunu belirterek, çevirinin erek kültür için yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre erek kültür, çeviri etkinliğine başlama kararını ve çeviri sürecini başlatmaktadır. Bu bağlamda çeviri olgusu, amaca yönelik bir etkinlik olup onunla ilgili olgular sadece erek dizgede gerçeklik kazanmaktadır.

Bu yeni yaklaşıma göre çeviri, kaynak dizgedeki bir yazarın kaynak dil verileriyle oluşturduğu bir metnin erek dizgedeki izdüşümü değildir. Çeviri, doğal olarak kaynak çıkışlıdır ve kaynak dizgeye değil erek dizgeye hitap etmektedir. Başka bir deyişle, çeviri doğası gereği erek dizgeye yöneliktir. Durum böyle olduğunda çeviri kaynak metne göre ikinci derecede önemli olan bir etkinlik olmaktan çıkar. Nasıl kaynak metin kaynak dizgede birinci derecede önem taşıyorsa, çeviri metin de erek dizgede birinci derecede önem taşır. Çeviri tanımını, kaynak dizgenin belirlediği koşullar değil, erek dizgenin kendisi belirler.

Bu duruma göre çeviri eşdeğerliği kavramı, normların, kısıtlamaların belirlediği, sürekli değişme halinde tarihsel ve ilişkisel bir kavram olarak ele alınır. Yine Toury’e göre, erek metin ve kaynak metin arasında eşdeğerlik ilişkisini belirleyen etmen çeviri normlarıdır. Kuramcı çeviri normlarını, öncelikle iki ana başlık altında inceler. Birincisi, çevirinin hangi dilden yapılacağı, hangi yazarın, hangi metnin çeviri için seçileceği gibi konularda alınan kararları kapsar. İkincisi ise, çeviri süreci sırasında alınan kararların tamamını esas almaktadır. Buna ilave olarak, Toury ayrıca *öncül*

normdan söz etmektedir ki, bu norm, çevirmenin çeviriyi kaynak dizgeye mi, yoksa erek dizgeye göre mi yapacağı konusunda alınan karardır (Toury, 1980: 11).

Toury'nin kuramına temel oluşturan Even Zohar'ın "Çoğuldizge Kuramı"nda çevirinin amacı, toplumsal düzenin içinde edebiyatın rolünü vurgulamak ve edebiyatın işlevini göstermektir. Kültür, farklı altdizgelerden oluşan bir dizgeler dizgesi olarak görülür. Edebiyat da bu dizgeleri dizgesinin bir altdizgesidir ve çeviri yazını ise edebiyat dizgesinin içinde bulunur. Merkez-çevre ilişkisi düşünülerek çeviri yazının hangi durumlarda merkezde veya çevrede olduğu araştırılır. Zohar (1987:59-60), çevirinin ulusal kültürlerin biçimlenmesindeki önemli işlevine değinerek çeviri edebiyatın ayrı bir edebi dizge olarak incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Çoğuldizge kuramına göre yazınsal metinlerin çevirisi, yapısı ve işleviyle farklı bir dizge olan metinler kapsamında ele alınmaktadır. Kısaca söz konusu kuram, ortaya koyduğu bu niteliklerle çoğuldizgesel, erek odaklı, işlevsel ve betimleyici kuramlarının çıkış noktası olmuştur.

XX. yüzyılın ikinci yarısında ileri sürülen diğer bir kuram da Hans J. Vermeer'in 1984 yılında Katherina Reiss ile birlikte yaptığı "Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie" adlı çalışmayla sunulmuştur. Daha sonra Vermeer'in geliştirdiği kuram *skopos* kuramı olarak da isimlendirilmektedir. Bu kurama göre çevirinin başarılı olması, amacın açık bir biçimde belirlenmesine bağlıdır. Kuramda kaynak metnin kaynak kültür içinde ve kaynak kültür için, çevirinin de erek kültür için üretildiği belirtilir. Bu kurama göre çevirinin iletişimsel bir etkinlik olduğu ve çeviri sürecini belirleyen etkenin, çevirinin amacı olduğu belirtilir.

Dolayısıyla bu süreçte çevirinin amacı, amacı belirleyen kişi, çeviriyi belirlenen amaç doğrultusunda yapan çevirmen, çevirinin amaçladığı kültürün özellikleri gibi faktörler ön plana çıkmaktadır. Kısaca bu kuramda ilgi, çeviri süreci üzerinde odaklanmıştır. Çeviri sürecini belirleyen etken, çevirinin amacıdır. Çevirmen bu kuramda özel bir konuma getirilmiştir. Diğer bir anlatımla, burada işlevselcilik ön plandadır. Kullandığı "*skopos*" kavramında ise, çevirinin amacının kaynak metinden çıkarılamayacağı düşüncesi yatmaktadır. Çünkü amaç, çeviri dili okurlarının beklenti ve gereksinimlerine dayanmaktadır. Bu durumda çevirmen başarılı bir çeviri yapmak istiyorsa, erek dil okurlarının özel durumlarını bilmek zorundadır.

Işın Bengi (1992), “ Çeviribilimde ‘Bütünleyici Yaklaşım’ üzerine Eleştirel Görüşler ve Öneriler” adlı çalışmasında yazın çevirisi ile ilgili kuram düzeyindeki çalışmaları yorumlayarak ve çeviri etkinliğinin zaten doğası gereği ereğe yönelik olduğunu belirterek bu görüşlere paralellik göstermektedir. Bengi, çeviri olgusunu kaynak dizgenin belirlediği kuralların değil erek dizgenin kendisinin belirlediğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımda bunun yanı sıra çeviri eşdeğerliği kavramının kuralcı ve durağan bir kavram olmaktan çıkararak tarihsel, ilişkisel, normların ve kısıtlamaların belirlediği artsüremli bir kavram olarak ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Bengi, “Çeviri Eğitiminde Özgün Metin Yorumlama Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Yönelik Yöntem Önerileri” adlı diğer bir çalışmasında Vermeer’in Skopos kuramına değinerek bu kuramın alanının uygulamayla sınırlı olduğu ve ilginin çeviri süreci üzerinde odaklandığı görüşünü vurgulamaktadır. Bu çalışmada Skopos kuramının amacının çeviri eğitimi yönlendirmek olarak değerlendirilebileceği görüşü yer almaktadır (Bengi, 1995: 18).

Bu genel çeviri kuramları ve yöntemleriyle ilgili araştırmaların ardından günümüzdeki çalışmalar, özellikle eşdeğerlik, çeviri eleştirisi, yazınsal metinlerin çevirisi, çeviride kültürel faktörler gibi daha spesifik boyutlarda yapılmaya başlanmıştır.

Yazın çevirisi ile ilgili olarak Göktürk, “Çeviri: Dillerin Dili” (2004) adlı çalışmasında çeviribilim, kuramlar ve özellikle yazın çevirisi hakkındaki görüşlerini birçok bilim adamının teorik bakış açısını analiz ederek belirtmiştir. Yazınsal metinlerin çevirisi ile ilgili araştırmaları, gerek iletileri gerekse dil dizgeleri açısından bilimsel ölçütlere vurulamazlıkları nedeniyle yetersiz bulmaktadır, Göktürk.. Bunun nedenini ise yazınsal metnin, dilin sözcük, sözdizimi, anlam kurallarına sıkı sıkıya bağlı olmamasına ve deyişte, anlamın göndergesindeki devingen yapısına bağlamaktadır. Yapılan araştırmalar çözümlemeleri özet olarak iki sorun çevresinde yoğunlaşmaktadır. Birinci sorun, yazınsal çeviri etkinliğinin bir süreç olarak irdelenmesi, ikincisi de çeviri metnin özelliklerinin belirlenmesidir.

Göktürk'e göre yazınsal metin dili, kendine özgü bir dildir ve okur, belli bir yazınsal metne birbirinden farklı tepki verebilir başka bir ifadeyle anlamı farklı biçimlerde yorumlayabilir. Birçok durumda okur, metindeki örtük anlamı kendi kavrayışında açık kılma eğilimindedir. Metindeki örtük anlamın okurların paradigmalarına göre farklı şekillerde yorumlanması ise yazar tarafından kesinlikle öngörülmüş bir şey değildir. Bunun yanı sıra çevirmen açısından dilsel yapılaştırma yetisi çok önemlidir. Yazın çevirmenliğinin temelini oluşturan dilsel yapılaştırma yetisi, çeviri dilinde, tutarlı sözdizimsel, anlamsal yapılar üretebilmektir. Yazınsal metinlerin çevirisi söz konusu olduğunda bu tutarlılığın metin bağlamında izleksel ilişkiye dek uzanabilmesi önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir.

Göktürk, yazın çevirisinin güçlüğünü Wills'ten (1982: 133) yaptığı bir alıntıyla iki noktaya dayandırmaktadır. Bunlardan birincisi, yazın metnindeki yan anlamların dilin genel yapısında, her sözcüğün temelinde yer alan alışılmış anlam dizgelerine göre seçilmeyişi ve ancak çağrışımsal, yorumbilgisel işlemlerle kavranabilmesi; ikincisi ise kaynak metin dilindeki, karmaşık, dolaşık çok yönlü alımlama koşullarının, çeviri metin dilinde de oluşturulma zorunluluğudur. Buradaki temel sorun, kaynak metin dilindeki yan anlamların, çeviri metinde yeterli etkiyle oluşturulup oluşturulamayacağıdır. Kendine özgü ölçütleri ve kuralları olan yazın çevirisinde amaç, dilsel işlevi yönünden kaynak metne eşdeğer bir metin oluşturmaktır. Söz konusu eşdeğerlik ise sadece dilsel gösterge ya da içerik düzeyinde bir özdeşlik değildir. (2004: 39-39)

Yazın metninin bir dile, bir kültüre, tarihsel ortama ve yazın geleneğine bağlı olarak dilbilimsel öğeleri içermesi demek olan metinsellik, metnin belli bir toplumsal kültürel ortamda varlık kazanmış olması anlamına gelen bağlamlılık ve metnin dil içindeki diğer metin türleriyle ilişkili olmasını ifade eden metinlerarası etkileşim gibi temel özelliklerinden hareketle çeviri metninin de aynı özellikleri sürdürmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle çevirmen, hem kaynak dildeki metni erek dil metnine aktarmak, hem de erek dilde oluşan metni yazınsal bir yapıt olarak kabul etmek zorundadır. Söz konusu yapıt, başka bir kültürün ürünüdür ve çeviri dilinin yazın gelenekleri içinde benzerleriyle türdeş olmak durumundadır (2004:47)

Yazın çevirisinin kaynak dil metni ile erek dil metni arasında sözcük ve dil bilgisi yönünden yeterli ölçüde denklik kurma, bununla birlikte kaynak dildeki bir ifadeyi, anlam, işlev, üslup, iletişim ve kültürel bakımdan erek dile en doğru biçimde yansıtma demek olan eşdeğerlik bağlamında yapılması gerektiği konusundaki çalışmalar da önemli ölçüde yer tutmaktadır. Söz konusu araştırmaların hepsini burada belirtmek araştırmamızın boyutunu aşacağından, burada en önemli araştırmalar ele alınacaktır. Bu konuda yazın çevirisine temel oluşturan Koller, “Einführung in die Übersetzungswissenschaft” (1987) adlı çalışmada eşdeğerliği öncelikle ele almış ve bu eşdeğerlik kavramını beş grupta incelemiştir:

1. Düz Anlam Düzeyinde Eşdeğerlik: Bir sözcüğün herkes tarafından bilinen, akla ilk gelen anlamında kullanılmasıdır. Çeviride, düzanlamsal eşdeğerlilik kavramı ile kaynak dildeki bir dil unsurunun erek dilde hiçbir anlam kaymasına uğramadan aktarılması kastedilmektedir.
2. Yan Anlam Düzeyinde Eşdeğerlik: Bir sözcüğün gerçek anlamından tamamen çıkmadan, işlevsel ya da biçimsel bir benzerlikten dolayı bir başka kavram için kullanılması sonucu ortaya çıkan anlamdır. Çeviride yan anlam düzeyinde eşdeğerlikten; deyim aktarmasında, benzetmelerde, ad aktarmalarında, çok anlamlılıkta ve eş anlamlılıkta yararlanılmaktadır.
3. Metnin Türüne Göre Eşdeğerlik: Türk dilinde olduğu gibi her dilin metin türlerinin kendine özgü bir üslubu vardır. Bu durum, çeviri biliminde çevrilecek metnin türüne göre çeviri yönteminin belirlenmesini zorunlu kılmaktadır.
4. Dil Kullanımsal Eşdeğerlik: Kullanımsal eşdeğerlik kavramından kaynak metnin içeriğinin, yani bu metinde kullanılan dilsel öğelerin, kavramların erek dildeki alıcılar tarafından rahatlıkla anlaşılabilir şekilde aktarılması ifade edilmektedir.
5. Biçimsel Eşdeğerlik: Kaynak metnin sadece iletişimsel içeriğinin değil, sözdizimi, biçim özellikleri ile kendine özgü anlatımını erek dilde benzer bir estetik etki sağlayabilecek biçimde aktarma olarak tanımlanmaktadır.

Eşdeğerlik konusunda önemli araştırmalar yapan Nida da “A Framework for the Analysis and Evolution of Theories of Translation” (1976: 68) adlı çalışmada, değişik öğrenim düzeyleri, farklı meslekler ve ilgi alanlarının insanlarda bir iletiyi anlayabilme yetisini önemli ölçüde etkilediğini savunarak eşdeğerlik kavramına değişik

bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Nida, bu kavrama kendi deyimiyle alıcı ağırlıklı iletişimsel çeviri yöntemi açısından bakarak bu tür çeviri yönteminin gerektirdiği eşdeğerlik türünü “*devingen eşdeğerlik*” olarak adlandırmıştır.

Bu arada yazın çevirisinin nasıl olması gerektiği ve eşdeğerlik konusundaki çalışmaların dışında çeviri eleştirisi ile ilgili çalışmalardan da bahsetmek gerekir. Ölçütleri belli olan yöntemli bir çeviri eleştirisinin nasıl olması gerektiği ile ilgili yapılan ilk çalışmalardan birisi A. Popovic’in 1973 yılında ele aldığı “Zur Status der Übersetzungskritik” dir. Popovic, bu çalışmada çeviri eleştirisinin, metni önce, hem kaynak dil hem de erek dil yazını bağlamında, gerek dil gerekse yazın geleneğinin yerleşik kurallarından sapma açısından incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Sonraki aşamada kaynak metin dilsel, biçimsel yönden karşılaştırılıp somut yanlışlıkları saptayarak çözümlendikten sonra metnin alımlanma koşulları değerlendirilmelidir.

Koller (1979: 197) Popovic’in çeviri eleştirisi konusundaki görüşlerini, eleştirinin, çeviri metni, hem kaynak dil yazını hem de erek dil yazını içindeki konumuna yerleştirerek, okur açısından ele alması; kaynak metin ile erek metnin biçimsel açıdan çözümlenerek, dilsel biçimsel açıdan karşılaştırılması; yanlışları saptamanın, çeviri eleştirisinin ancak bir yönünü oluşturması açısından desteklemektedir.

Bu konudaki başka bir çalışma, Doğan ve Sağlam’ın (1993) ele aldıkları “Çeviri Karşılaştırması ve Kritiği Üzerine Bir İnceleme ” başlıklı araştırmalarıdır. Çeviri eleştirisi konusunda Doğan’ın Sağlam ve Ünler ile ortaklaşa yaptıkları bir başka araştırma “Geçmişten Günümüze dek Yapılan Faust Çevirilerine Eleştirel Bir Bakış” (1994) adlı çalışmadır. Bu araştırmada, değişik zaman dilimlerinde farklı çevirmenler tarafından Türkçeye aktarılan “Faust” çeviri örnekleri birbiriyle kıyaslanarak değerlendirilmiş, anlam ve biçim düzeyinde yapılan hatalara ve hataların ortaya çıkış nedenlerine dikkat çekilerek çözüm önerileri sunulmuştur.

König’in “Kültürlerarası İletişimde Mütercimın Rolü” (1993) adlı araştırması söz konusu çalışmalardan birisidir. König, araştırmasında çevirmenin iki kültür arasında arabuluculuk yaptığını ve kültürlerarası iletişimde çok önemli bir işlevi olduğunu, bunun için de iki dil ve kültüre hâkim olması gerektiğini belirtmiştir.

Kültür farkının çevirideki rolü ile ilgili bir diğer araştırma, Gertrude Durusoy’un “Inwiefern geht Kultur bei literarischen Übersetzungen verloren” (1988) adlı çalışmasıdır. Durusoy, bu çalışmasının başında, çevirinin bir sanat işi olduğunu değişik araştırmacılardan yaptığı alıntılarla kanıtlamaya çalışmış, ardından yazınsal metinlerin çevirisinde kültür unsurunun kaybolup kaybolmadığı sorusuna ünlü Alman yazarların değişik dillerden yaptığı nazım türündeki çeviri örneklerini inceleyerek cevap aramıştır. Durusoy, araştırmalarının sonunda elde ettiği bulguları değerlendirmiş ve çevirmenlerin yaptıkları şiir çevirilerinde hem kaynak dildeki şiirin biçiminden uzaklaştıklarını hem de söz konusu şiiri erek dile tam olarak aktarmadıklarını tespit etmiş, dolayısıyla yazınsal metin çevirilerinde bir kültür kaybının kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır.

Durusoy, (1989) “ Interkulturelle Aspekte beim Übersetzungsunterricht ” başlıklı bir başka araştırmasında ise, çevirinin bir kültür aktarımı işi olduğunu, çevirmenlerin kültürler arası arabuluculuk görevi yaptıklarını belirtirken, onların yalnız kendi kültürlerini değil, dillerini çevirdikleri toplumların da kültürlerini, örf, adet, gelenek ve göreneklerini, inançlarını, tarihi geçmişlerini çok iyi bilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Durusoy, çeviri işinin zorluğuna ilişkin; çalışmanın akışı içinde çeviri dersinin yabancı kültürleri öğrenmede önemli bir araç olduğunu, ancak bu dersin hala klasik yöntemlerle verildiğini, bu nedenle öğrencilerin, çevrilecek metnin önce bilinmeyen sözcüklerini aramaya başladıklarını, yani birebir çeviri yöntemine başvurdıklarını, bunun sonucunda da anlamın göz ardı edildiğini belirtmiştir. Durusoy, çeviri yaparken birinci aşamada kaynak metni yine kaynak dilde anlamaya çalışmalarını, kaynak metnin söz varlığını, sözcüklerin anlamlarını ilgili bağlamda yakalamalarını ve böylece orijinal metni çözümledikten sonra, ikinci aşamada bu metnin içerik ve üslup özelliklerini bozmadan erek dile aktarmalarını önermiştir.

Çeviride kültürel faktörler konusunda değinilmesi gereken çalışmaların biri de Özdemir’in (1992) “Yaşar Kemal’in Ağrı Dağı Efsanesi’ni Almancaya çevirisinden ve Kültürel Öğelerin Çeviri Sorunu ve Hata Analizi” adlı çalışmasıdır. Özdemir’in yaptığı çalışmada Yaşar Kemal’in “Ağrı Dağı Efsanesi” adlı eserinin çevirisini örnek alarak, yazınsal metinlerin çevirisinde karşılaşılan sorunların çözümü üzerinde durmuş, çevirmenin hem kaynak metnin hem de erek metnin okuyucularına karşı sorumluluklarını göz önünde tutarak, kendi dil ve kültür birikiminin çeviri yapmak için yeterli olup olmadığını düşündükten sonra çeviri yapmaya karar vermesi gerektiğini vurgulamıştır.

5. ÇEVİRİ İŞLEMİ

İçerisinde bulunduğumuz çağda, iletişim alanında kaydedilen sürekli ve köklü değişimler ve ilerlemeler, bilim insanlarını iletişimin en temel aracı olan dile yöneltmektedir. 20. yüzyıldan itibaren çeviri, bilginin aktarılmasında, dolayısıyla iletişimin sağlanmasında oldukça önem arz eden bir konum edinmiştir. Çeviri etkinliği, kültürleri birbirine yaklaştıran, tanıtan, iletişimi sağlayan, bilimi, tekniği, sanatı evrenselleştiren bir olgudur. Çağa ayak uydurmak, dünyada olup bitenlerden haberdar olmak, çeviri işleminin yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Birçok aşamadan geçen, tarihin her aşamasında var olan çeviri kavramı, tanım olarak da farklı şekillerde ifade edilmiş, zamanla gelişerek bir bilim haline gelmiştir.

Çeviri kavramının sözlük tanımlarına bakıldığında **Türk Dil Kurumu**'nun sözlüğünde en genel anlamıyla “dilden dile aktarma” olarak geçtiği görülmektedir (1988: 125)

Redergundis Stolze , “**Übersetzungstheorien**” adlı eserinde çeviri kavramının ortaya çıkışıyla beraber savunulan görüş ve kavramların gelişmesiyle çeviri kavramının tanımının da değiştiğini “**Brockhous**” adlı sözlüğün farklı yıllardaki basımlarından örnekler vererek açıklamaktadır. Stolze, Brockhous sözlüğünün 1957 yılındaki 16. baskısında çeviri kavramının “yazılı ve sözlü olanın bir başka dile aktarımı “ (1957) şeklinde tanımlandığını, aynı sözlüğün 1974 yılındaki baskısında ise “sözlü ve yazılı olanı bir çevirmen ve mütercim vasıtasıyla bir başka dile aktarım”(1874.) şeklinde ifade edildiğine dikkat çekmektedir. Zamanın değişmesiyle birlikte farklı görüşler ortaya çıkmış, buna bağlı olarak da çeviri kavramının tanımı, anlamı ve kapsamı değişmiştir.

Çevirinin bir bilim dalı olması gerektiği görüşünü ortaya atan Alman bilim adamı **Schleiermacher** ise çeviriyi, okuru yazara götürmek ya da yazarı okura götürmek olarak değerlendirir.

Günümüzün önemli bir bilim dalı olan çeviri, çok boyutlu bir etkinlik olması bakımından görüldüğü üzere bilim adamları tarafından değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Bu durum çeviri kavramının içerik bakımından kapsamlı olduğunu

ve tek bir tanımla ifade edilemeyeceğini göstermektedir. Çeviri kavramının açıklanması ile ilgili tanımlara bakıldığında kavramın, aynı bilim adamları tarafından dahi farklı bakış açıları ile değişik biçimlerde tanımlandığı görülmektedir. Şöyle ki **Vardar**, çeviriyi iletişim yönüyle “diller ve kültürler arası bir aktarım, bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumlardan insanları birbirine yaklaştıran, her türlü kültürel değeri içinde oluşturduğu tarihsel ve toplumsal çevrenin dışına taşıyan, o çevreden olmayan kişilerin yaralanması için sunan, uygarlıklar arası bir iletişim aracı “ (Vardar, 1981:172-173) olarak tanımlarken, eylem odaklı / süreç bakış açısıyla da “Bir dilde düzenlenmiş bildirileri anlam ve biçim bakımından eşdeğerlik sağlayarak bir başka dile aktarma ve işlemin gerçekleşmesiyle ortaya çıkan ürün” olarak değerlendirmektedir (Vardar, 1988:63).

Bu konuda **Koller**, çeviri kavramını daha da genişleterek, günlük yaşamımızda yaptığımız konuşmaların dahi çeviri olduğunu savunmaktadır (Koller, 1987:106). Bu açıdan baktığımızda aynı toplumdan olan insanların da dış dünyadan edindikleri izlenimleri, deneyimleri, karşısındaki kişiye aktarması, bir yazarın gözlemlerini okuyucu ile paylaşması da bir çeşit çeviri olarak değerlendirilebilmektedir. Böylece bilim ve teknolojinin de gelişmesiyle çeviri olgusu, hem dil içi hem de diller arası düzeyde iletişimin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Çeviri, kişinin hayatıyla yakından ilgilidir. Hayatın her safhasında karşılaşılan bir olgudur. Diller arası çeviri etkinliğinde, iki dilin değişik alanlarla ilgili anlatım biçimlerinin en etkin şekilde kullanılması ve bunların birbirine aktarımı söz konusu olduğundan çeviri, bir öğretim aracı olarak da kabul edilmektedir. (Aktaş, 1996: 4)

Ricoeur, çeviriyi bir kurtarma etkinliği olarak değerlendirirken bu süreçte kayıplara razı olunması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre neyin kurtarıldığı ve neyin yitirildiği sorgulanmalıdır. Çeviri eylemi iki paydaş bağlantı içinde yer almaktadır. Yabancı sözcüğü, metni, yazarı ve dillerini kapsarken okur sözcüğü, çevrilen metnin alıcısını kapsamaktadır. Böylelikle her ikisinin arasında iletişim görevini üstlenen çevirmen, bildirinin tamamını bir kültürden diğerine aktarmaktadır. (Ricoeur, 2008: 10)

Fransız bilim adamı **Rosenzweig**, çeviriye değişik bir bakış açısıyla yaklaşarak çeviriyi “iki efendiye hizmet etmek” olarak değerlendirmektedir. Ona göre, biri kendi içindeki yabancısıdır bu efendilerin, diğeri ise yapıtı kendisine mal etme arzusu içinde

olan okurdur. Bu durum bir çelişkidir. Bu çelişki aslında hem sadakat arzusu hem de ihanet kuşkusunu içinde taşıyan bir sorunsaldan kaynaklanmaktadır. (Ricoeur, 2008: 10)

Ülkemizde çeviri alanı ile ilgili önemli çalışmaları bulunan **Akşit Göktürk**, “**Çeviri: Dillerin Dili**” adlı yapıtında dil –kültür ilişkisi içinde çeviriyi şu şekilde tanımlamaktadır. Çeviri yalnızca anlamın yabancı bir dilden tanıdık bir dile aktarımı değildir. Somut insan yaşamı ile iç içedir. Başka dillerin tanımlandığı, başka dünyaların tanıtılmasıdır.” (1994:14)

Bu konuda farklı görüşlere sahip bir başka isim de **Toury**’dir. Toury, bu konu ile ilgili olarak iki ayrı açıklama getirmiştir. Bunlardan birincisi, çevirinin, bir çeviri etkinliği ürünü olduğudur; bir başka ifadeyle kaynak dilde var olan bir metnin yerini erek dilde kodlanan bir metnin almasıdır. “ Toury, daha sonra çeviri ile ilgili olarak şöyle bir tanım yapmıştır; “ Çeviri, yabancı bir kültüre ait olan bir metnin bir başka kültüre aktarımıdır.” görüşünü savunmuştur. Toury, yaptığı bu tanımlamalar ile çevirinin sadece diller arası ve kültürler arası bir iletişim görevi üstlenmediğini, bununla birlikte metinler arası bir iletişim kurduğu düşüncesini de savunmaktadır.

Toury’nin 1970’li yıllarda yaptığı çalışmalar pek çok yönüyle çeviri bilimdeki tabuları yıkmıştır. Bu çalışmalarda geçmiş kuramcılarının, hatta yaklaşımlarında en esnek olanların bile nasıl açıklayacaklarını bir türlü bilemedikleri eşdeğerlilik kavramına gerçekten de, araştırmacılara, eleştirmenlere soluk aldırان bir açıklama getirmiştir. Toury’e göre, çeviri eşdeğerliliği dar çerçeveler içinde ele alınabilecek bir kavram değildir. Çeviri, kaynak metin normlarına yakın özellikler taşıdığından yeterli çeviri olarak tanımlanır, erek dil normlarına yakın olduğunda ise kabul edilebilir çeviri olarak betimlenir. Toury’nin araştırmalarını yönlendiren soru, çevirinin kaynak metnin eşdeğeri olup olmadığı değildir. Onun betimlemek istediği kaynak metin ve erek metin arasındaki ilişkinin türü ve derecesidir. İlişkiyi belirleyen öge ise çevirinin oluşmasında baştan sona rol oynayan çeviri normlarıdır. (Demirtürk, 1993: 109)

“**Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler**” adlı eseriyle **Nedret Kuran**, “Kutsal Kitap” çevirilerinde çevirinin sadece bilgi aktarımı için yapılmadığını, çeviri etkinliğinin sadece sözcük ya da sözdizimi düzeyinde değil, metin düzeyinde de ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Nedret Kuran bu görüşü ile Toury’nin düşünceleri ile

örtüşmüş, çeviride söz konusu olan iletişimin 1960'lı yıllardan sonra cümlelerden oluştuğu görüşünün yerine, bu iletişimin özünün metinlerden oluştuğunu, dolayısıyla da çeviri ediminin sözcüklerin ve cümlelerin tek tek çevrilmesinden ziyade metinlerin çevrilmesi gerektiği görüşünün benimsendiği görülmektedir.

Genel olarak çeviri olgusu ile, farklı toplumları ve onların kültürlerini tanıma, değişik bir bakış açısı edinerek onları ve dünyayı yeni bir anlayışla değerlendirme olanağı elde edilmiştir. Çeviri, kültürümüzü artırmakta, bilgi ve becerilerimizi geliştirmekte, çağa ayak uydurmamıza katkıda bulunmaktadır. Çeviri kavramının tanımlanmasında her dönem farklı tanımlamalar ortaya çıktığı gibi her alanda bu kavramı farklı biçimde kendine özgü bir tanımla ifade etmiştir. Örneğin, dil bilimciler ile edebiyat bilimcilerin tanımları birbirinden ayrıldığı gibi dil bilimcilerin tanımları da kendi içinde bakış açılarına göre farklılık göstermektedir. (Rıfat, 1995)

Çeviri kavramına ilişkin yapılan tanımlara bakıldığında en önemli ortak özellik kavramın betimlenmeyiştir. Çevirinin ne olduğu değil ne olması gerektiği vurgulanmaktadır. Çeviri bilimi kuramcılarında **Wolfram Wills**, çeviri eylemini, kaynak dil metninin hedef dil metnine en yakın eşdeğerlilikte aktarılmasını sağlayan ve bu arada içerik ve üslup özelliklerinin de yansıtılmasının gerekli olduğu bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu süreç kendi içinde bölümlere ayrılmış iki aşamadan oluşur. Birinci aşamada çevirmen kaynak dil metnini içerik ve üslup bakımından inceleyerek çözümler. İkinci aşamada ise, kaynak dil metninin içerik ve üslup özellikleriyle bu metnin iletişimsel değerini göz önünde bulundurarak hedef dil metnini özetler.(Wills, 1977:72) Tanımdan da anlaşılacağı üzere diller ve kültürler arası bir aktarım olan çeviri, çok boyutlu ve karmaşık bir işlemdir.

Çeviri kavramı konusunda **Gerhart Jager**, çeviriyi toplumlar arası bir iletişim aracı olarak algılamaktadır. **Jiri Levy**, dil bilimsel açıdan yaklaştığı çeviri kavramında, çevirinin özgün metin gibi okunması ve onun kalitesinin korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Levy'e göre, bir çeviri işleminde üç önemli nokta söz konusudur:

- 1.Yazarın gerçeği algılaması
- 2.Çevirmenin özgün metnin gerçeğini algılaması
- 3.Okuyucunun çeviri gerçeğini algılaması

Çeviriyi farklı bir açıdan tanımlayan ve çevirinin özgün metnin konu ve dil yani biçim açısından bir modeli olduğunu bundan dolayı da çeviri etkinliğinin bir deneysel yaratım edimi oluşturduğunu savunan bir başka isim de **Anton Popoviç**'tir. Popoviç çeviriyi, "Bir metnin biçimsel modeli kurulacak şekilde yeniden kodlanması" şeklinde tanımlar. Popoviç'in bu tanımlamasından çevirinin kaynak dildeki iletinin kodunun çözülmesinden sonra amaç dilde bu iletinin yeniden kodlanarak alıcıya verilmesi şeklinde gerçekleşeceği sonucuna varmak mümkündür. Yapılan bu tanımlardan, dilin ve çevrilecek olan metnin anlamının çeviri etkinliğinin gerçekleşmesi için göz ardı edilmeyecek olan iki önemli unsur olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bir kültürdeki dil bilincinin geliştirilmesi ana dile olduğu kadar bu dilin yabancı dillerle ilişki biçimlerine de bağlı olan bir olgudur. Bu ilişkinin niteliğinin ve yoğunluğunun sosyokültürel etmenlere göre değişmesi, ana dile olan yansımalarının da farklı olmasına neden olmuştur. Genel anlamda iki dilli çeviri edimi, bir kültürün yabancı bir dile olduğu kadar kendi diline karşı da benimsediği duyarlılığı göstermektedir. Çevirinin ana dil ve ulusal kültür üzerinde sağlayacağı yararların bilincinde olan toplumlar, çeviri edimine ve eğitimine önem vermektedir. Çeviriler her ne kadar ana dilin dışından gelen bir kaynaktan çıkmış olsa da, ana dili besleyen ona yeni anlatım olanakları sağlayan, onları geliştiren vazgeçilmez bir yöntemdir. Çeviri işlemine bazı araştırmacılar da edebiyat bilimi açısından yaklaşmakta ancak yazılı metinlere dayanan edebi metinlerden hangilerinin edebi olduğu konusunda tam bir kesinlik sağlayamamışlardır.

Genel olarak neyin değil, nasıl anlatıldığı sorusunun öncelik kazandığı yazınsal metinlerin değişmeyen özelliklerinin başında biçim ve içerik bütünlüğü gelmektedir. Çeviri bilimine edebiyat bilimi açısından yaklaşan **Rolf Kloepper**, yazınsal metinlerin çevirisi konusunda kaynak ve hedef dil arasında uygun bir yol bulunması ve çevrilen

metnin özgün metin ile eşdeğer olması gerektiğini savunarak çeviriyi bu çerçevede tanımlamıştır.

Özellikle birbirine uzak olan kültürlerle sahip toplumların dilleri arasında çeviri yapmak, sadece iki metnin arasında anlamsal eşdeğerlilik sağlamakla kalmaz kaynak kültüre sahip metni erek kültüre de taşımayı gerektirir. **Partice Pavis**, bu taşıma sürecinde çevirmenin yorumbilimsel bir işlem uygulaması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece kaynak metin erek kültürün bakış açısından sorgulanarak yorumlanır ve erek kültüre doğru çekilmiş olur. Bu süreç, **Loren Kruger**'in belirttiği gibi çeviri yoluyla, kaynak metnin erek kültüre mal edilme sürecidir. Çeviri konusunda önemli çalışmaları olan **Nida**, çeviri kavramı ile ilgili olarak çevirinin bir kültür alışverişi olduğunu vurgulayarak kültürel farklılıkların çeviride dikkate alınması gereken önemli bir konu olduğunu vurgulamıştır. Çeviride üzerinde durulacak kültürel öğeleri **Newmark**, Nida 'dan alıp şu şekilde gruplandırmıştır:

1. **Çevresel (ekolojik)** :Hayvanlar, bitkiler, yerel rüzgarlar, ovalar, dağlar
2. **Maddi Kültür**: Yiyecek, giyecek, ev tipleri ve yerleşim yerleri ,ulaşım araçları
3. **Sosyal Kültür**: İş yaşamı ve özel yaşam
4. **Kuruluşlar, örf ve adetler, usul ve tarzlar, kavramlara ait kültürel öğeler**
5. **Davranışlar ve alışkanlıklar**

Çeviri etkinliği en genel ve kısa tanımıyla bir dildeki anlamın bir başka dile aktarımı olarak kabul edilse de çeviri esnasında göz ardı edilen bazı noktalar çok ciddi anlam kayıplarına yol açmaktadır. Bu nedenle bazı dil bilimciler çevirinin tanımını yaparken anlamla birlikte yapının da çevrilmesinin şart olduğunu savunurlar. Aklın egemenliği altında gelişen bilimsel yöntemler, dilin de gözlemlenebilir, mantıksal olarak açıklanabilir bir olgu olduğu düşüncesi, çevirinin ana dilin yararına hizmet eden bir araç olarak ele alınmasına yol açmıştır.

Genel anlamda, başka dillerin, kültürlerin doğrularını, değerlerini kabul etmek yerine kendi aklını kullanarak, kendi toplumu için geçerli olan doğruyu bulma anlayışı,

doğal olarak dilin de kendi koşulları içinde değerlendirilmesi gerektiği görüşünü güçlendirmiştir. Başka dillere özenerek kendi dilini geliştirmenin imkânsız olduğunu savunan **Lessing, Gottsched, Breitinger, Venzky** gibi yazarlar, ana dili geliştirecek, ona örnek olabilecek önemli yapıtların kendi dillerine çevrilmesi gerektiğini savunmuşlardır. 20.yüzyılın ikinci yarısına kadar genellikle yazınsal ve dil bilimsel açıdan değerlendirilen çeviri olgusu, ana dilin zenginleştirilmesinde yararlı bir edim olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla çevirinin birinci işlevi, genel anlamda ana dile olan katkısıyla ölçülmeye başlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için çeviri tarihinde kimi zaman yerelleştirici, kimi zaman da yabancılaştırıcı çeviri yaklaşımları benimsenmiştir.

Çeviri ile Kültür arasındaki ayrılmaz bağa kuramsal anlamda dikkat çeken çeviri bilimci **Even Zohar**'dır. Even Zohar, çevirileri çoğul bir dizge bağlamında ele alarak ana dilde ve yazımında görülen bir gerilemenin ya da bir durağın (Even, Zohar, 2004:197) ana dilde yeni anlatım olanakları yaratan yabancı kaynakların önemini arttırdığına dikkat çekmekte, bununla birlikte ana dilin içinde bulunduğu bu konumdan çıkmasında, çevirilerin ana dile sağlayacağı yeniliklerin bir anlamda yol gösterici olduğunu savunmaktadır.

Çeviriye olan bakışın dilsel düzlemde çıkararak çok yönlü olmaya başlamasıyla, çeviri ediminin ana dille olan ilişkisi gittikçe artmıştır. Çünkü okura ulaşan ger çeviri, erek dilin bir parçası haline geldiğinden erek dili etkileyebilme gücüne sahiptir. Bu etkileşimin erek dildeki yapıtlardan tek farkı, çevirilerin erek metinlerdeki geleneklerin dışından gelip zamanla onunla bütünleşmeleridir.

Schleiermacher'in bahsettiği türden bir yeniden yapılandırma kavramından, çeviri kuramında ilk olarak bahseden kişi **Eugene Nida** olmuştur.(Holmes, 1978:71)

19.yüzyılın başlarında çeviri konusundaki farklı görüşleriyle çeviri bilminde büyük tartışmalara neden olan önemli bir başka isim de **Wilhelm van Humboldt**'tur. Bir dil bilimci ve düşünür olan Humboldt'un çeviri kuramına ilişkin en önemli görüşü, ayrı ayrı diller arasında söz konusu olan bağdaştırılmazlık ilkesidir. Çevirmenin bu ilke doğrultusunda ya kaynak dile ya da amaç dile yönelik bir yöntem benimsemek zorunda kalması gerekmektedir.

Adnan Şenocak, çeviri kavramını anlamı eksiltmeden ve azaltmadan ana dilin sunduğu imkanlar dâhilinde en uygun karşılığı bulmak olarak tanımlarken, çevirinin dil ve kültür arasında bir köprü görevini üstlendiğini belirtmektedir. Şenocak, çevrilen eserler sayesinde ülkelerin birbirleriyle kelime ve kültür alışverişinde bulunduklarını belirterek çevirinin kelime kültür transferini sağlayan önemli bir fenomen olduğunu, bilgiye ulaşmak için seçilen bir yol olduğunu söylemektedir.

Şebnem Bahadır ise çeviriyi kültürler arası iletişimin bir parçası olarak görmekte, hatta kendisi olduğunu savunmaktadır. Ona göre çeviri, bir kültürü diğer bir kültüre aktarmaya, anlatmaya, yakınlaştırmaya çalışan bir bilimdir.

Çeviri alanında adı sıkça anılan ve bu alanda önemli düşünceler ortaya koymuş olan bir başka önemli isim de **Johan Wolfgang von Goethe**'dir. Dünyaca ünlü Alman şair ve yazarlarından olan Goethe'nin çeviriyi bir zenginlik olarak gördüğü, bunun nedeninin ise yine Goethe'nin edebiyatın yabancı kültürlerle etkileşim içinde olması gerektiği düşüncesinden kaynaklandığı bilinmektedir.

Kamil Aydın “Karşılaştırmalı Edebiyat”adlı kitabında bu durumu, Goethe'nin edebiyat çalışmasının yalnızca yazarın kendi ulusu ya da Avrupa'da hatta onun yaygın kültürel geleneklerinin dahi içinde olmaması gerektiğini savunduğunu belirtmiştir. **Tahsin Aktaş** da Goethe'nin çeviri anlayışını **Mounin**'den yaptığı alıntıyla şu şekilde özetlemiştir:

- 1.Çeviri, orijinal metnin düşünce bütününe aktarılmasını öngören bir olgudur.
- 2.Çeviri, orijinal metnin hedef dilde başka bir düzende taklit edilmesi, doğru kopyalanması işidir.
- 3.Çeviri, sadece orijinal metnin anlamına değil, aynı zamanda o metnin içerdiği söz sanatlarının üslubunun ve ritmik unsurlarının da aktarılmasını sağlayan bir süreçtir.

Goethe'nin çeviri ile ilgili savunduğu bu görüşlerden onun çeviriyi daha çok bir yorum edimi olarak gördüğü sonucu çıkmaktadır. Çeviri ile ilgili olarak yine önemli görüşlere sahip olan bir başka isim de **Theodore Savory**'dir. Ülkemizde de tanınan ve

Prof. Dr. Hamit Dereli tarafından dilimize kazandırılan ve çeviri konusunda sıkça başvurulmuş eserler arasında yer alan “Tercüme Sanatı” adlı kitabında Savory çeviriyi şu şekilde tanımlamaktadır:

1. Bir tercüme aslının kelimelerini vermelidir
2. Bir tercüme aslının fikirlerini vermelidir.
3. Bir tercüme okunurken orijinal bir eser hissini vermelidir.
4. Bir tercüme okunurken tercüme olduğu belli olmalıdır.
5. Tercüme aslının üslubunu aksettirmelidir.
6. Tercüme mütercimin üslubunu vermelidir.
7. Tercüme aslının yazıldığı devirde yazılmış gibi okunabilmelidir
8. Tercüme mütercimin yaşadığı devirde yazılmış gibi okunabilmelidir.
9. Tercümeye ilaveler ve atlamalar olabilir.
10. Tercümeye asıl metne bir şeyler ilave edilemez, atlamalar yapılamaz görüşlerini savunmuştur.

Çeviri alanında önemli çalışmaları olan bir başka isim de **Katharina Reiss**’dir. Reiss, her çevirmenin amaç dil ve kaynak dil kültürlerini yakından tanıması gerektiğini, bununla birlikte metnin türünün de göz önünde bulundurulmasının şart olduğunu savunarak, çeviriyi dil aracılığı ile kültürler arası iletişimi sağlayan bir araç olarak tanımlamıştır.

Sonuç itibarıyla, her bilim dalının bir gelişim süreci olduğu gibi çeviri biliminin de bir tarihi süreci olmuştur. Bu tarihi süreç içerisinde çeviri kavramı birçok tanımlama içerisinde yer almış, bugünkü noktaya ulaşmıştır. İnsan olgusuyla yakından ilgili olan ve onun ayrılmaz bir parçası olarak görülen çeviri kavramı, insanoğlunun var oluşuyla ortaya çıkmış, toplum içinde ve toplumlar arası iletişim ihtiyacı ile gelişmiştir.

Geçmiş insanlık tarihinin başlangıcına kadar dayanan bu bilim dalı, tanım olarak fikirler değiştikçe farklılaşmış, kapsamını genişletmiştir. İnsanlık var oldukça iletişim

devam edecek, iletişim ihtiyacı da çeviriyi besleyerek bu bilim dalının gelişimini devam ettirmesini sağlayacaktır.

Dil bağlamında aktarım, kültür bağlamında ise iletişim işlevi olan çeviri etkinliğinin, bu bağlamlarda birçok tanımı yapılmıştır. Wahrig'te çeviri: “ Bir metnin veya bir kitabın bir dilden başka bir dile aktarılması” olarak tanımlanır. Bunun yanında başka bir tanım: “mevcut bir metnin içerdiği bilgilerin aktarımı, bir metnin düz ve yan anlamlarıyla içeriğinin başka bir dilin araçlarıyla verilmesi” şeklindedir. Vardar (1974:322), çeviriyi “bir kaynak dildeki göstergelerle bunların oluşturduğu anlamsal-biçimsel bütünlüleri bir erek dildeki göstergesel ve anlamsal biçimsel bütünlere dönüştürme eylemi” olarak tanımlamıştır.

Çevirinin iki dil arasında yapıldığı göz önünde bulundurulursa, bu etkinliğin aslında sadece dillerin değil kültürlerin aktarımı olduğu da söylenebilir. “Çeviri, metinler üzerinden farklı dil ve kültür ortamlarında bulunan kişi veya taraflar arasında iletişimi sağlamaktadır.” (Kurultay:1995,25)

Çeviriyi geniş anlamda kültür, dar anlamda dil çalışması olarak gören Koller'in yaklaşımı da bu doğrultudadır. Ona göre çeviri:

1)Kültür İlişkisi

2)Dil İlişkisi

Olmak üzere incelenir.

Kültür ilişkisi, her metnin iletişimsel bir işlevi olmasından yola çıkarak metnin kültür bağlamını; dil ilişkisi ise metnin yazıldığı dil dışındaki bir dile aktarılma bağlamını konu almaktadır. (Koller:1992:91) Koller, “Bir çeviri, kaynak dil metninden erek dil metnine götüren dilsel, metinsel operasyonun sonucudur, aynı zamanda kaynak dil ve erek dil metni arasında çeviri bağıntısı ”eşdeğerlik” meydana getirir.” söylemiyle çeviriyi metinler arasında gerçekleştirilen bir operasyona benzetmektedir. Her dilin farklı kültürel ve iletişimsel bağlamları olduğundan çeviri etkinliği, bu bağlamların dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu tanımla Koller çeviriyi iletişimsel bir araç olarak görür. Vermeer de “Çeviri, bir eylemdir, çevirmen eylem üretendir. Çeviriyi E kültürünün e dilinde informasyon arzının A kültürünün A dilinde, fonksiyonuna uygun olarak tatbik edilmesi olarak tanımlıyorum” diyerek bu etkinliğin kültür bağlamını ön plana çıkarmaktadır. Wills, “Çeviri, bir metin işleme ve aktarma sürecidir. Bu, kaynak dil metninden olduğunca eşdeğer bir erek dil metnine götüren metnin stilistik (üslup bilimi) ve içerik anlayışını gerektiren bir süreçtir.” der ve çeviriyi, metin işleme süreci olarak görür. Bu süreç, ona göre:

1)Anlama

2)Yeniden yapılandırma

Olarak iki aşamadan oluşur.

Nida, “Translating consists in reproducing in the receptor language the closest natural equivalent of the source language message, first in terms of meaning and secondly in terms of style” tanımına göre çeviri, kaynak dil mesajının, mümkün olduğunca tabi eşdeğerlilik ölçüsünde alıcı dilde yeniden oluşumudur. Meydana gelen hedef dil metni öncelikle anlam olarak, ikinci olarak da stil açısından eşdeğer olmalıdır.

Neubert, “Çeviri dil kullanım sürecidir, bu süreçte yazılı kaynak dil metninden mümkün olduğunca eşdeğer yazılı hedef dil metnine götürür ve metnin içeriksel, pragmatik, fonksiyonel anlayışı gerekli kılar. Mümkün olduğunca eşdeğerin anlamı burada, bütün metinlerin aynı derecede ve şekilde çevrilebilir olmadığıdır.” der.(Wills 1981:4) Reiss, çevirinin iletişimsel bir hizmet olduğunu söyler. (Reiss:107)

Çeviri süreci yalnızca dilbilimsel bir süreç değil, başka bir deyişle yalnızca dilsel öğelerin aktarımı değil, bütün olarak metinlerin aktarımıdır. Bu noktada metin, kültürler arası iletişim sağlayan bir köprüdür.

6. ÇEVİRİBİLİM

Son yıllarda bağımsız bir disiplin haline gelen Çeviribilim, en genel tanımıyla bir metni kaynak dilden hedef dile aktarma eylemini, bu eylemin gerçekleştiği çeviri sürecini ve bunun sonucunda oluşan metni her yönüyle inceleyen bilimsel etkinliğe verilen addır. Ayrıca çeviribilim bu etkinliğin, dille ilgili başka bilim alanlarıyla ilişkisini ve bu bilim dallarının farklı görüşleri ışığında eyleme dönüştürülmesine yardımcı olmaya çalışır.

Wills'e (1981:1-2) göre çeviribilimin konusunu :

- 1)Kaynak Dil Analizi
- 2)Diller Arası Çeviri Transferi
- 3)Erek Dilde Çeviri Sonucu

Koller (1992:123), çeviribilim teorilerini şu başlıklar altında inceler:

1) Çeviri Teorisi : Çeviri sürecini, şartlarını ve bu süreci etkileyen faktörleri anlaşılır kılma görevini üstlenir.

2) Dilbilimsel (Dil çiftine bağlı) Çeviri Teorisi: Bu teoriye göre çeviri, kaynak dil ifadelerinin hedef dil ifadeleriyle yer değiştirdiği dilsel bir süreçtir. Dilbilimsel çeviribilim, potansiyel düzenleme değişimleriyle ilgilenir ve daha çok ve '*equivalence*' üzerinde yoğunlaşır.

3) Metne Dayalı Çeviribilim

4) Çevirinin Mental Sürecine Yönelik Çeviribilim: Çeviri etkinliği esnasındaki zihinsel süreçleri inceler. Çevirmenin kullandığı stratejiler ve anlama, analiz, transfer, yeniden oluşturma aşamaları araştırılır.

5) Bilimsel Çeviri Kritiği: Sonuçta ortaya çıkan hedef dil metninin eşdeğerlik bağlamından faydalanılarak değerlendirilmesini konu alır. Önemli olan değerlendirme kriterlerinin objektifleştirilmesidir.

6) Uygulamalı Çeviribilim: Çeviri sürecinde çevirmenin kullandığı malzemeleri (Sözlükler vs.)

7) Çeviribilimin Tarihsel Bileşimleri: Çevirinin tarihsel gelişimini ve bu alandaki kişilerin bireysel etki ve başarılarını anlatır.

8) Çeviri Didaktiği: Çeviri etkinliğinin eğitsel bölümünü ve öğretisini kapsar.

Çeviribilimin konusu Reiss’a göre iki ana safhadan oluşur:

- 1) Metnin bütün boyutlarıyla ele alındığı anlama safhası,
- 2) Anlama safhasından sonra kaynak dil metninin erek dilde yeniden oluşturulma safhası (Reverbalizasyon)

Bu iki safha ise “**çeviri süreci**” olarak tanımlanır. Çeviri tanımlarından hareketle bu sürecin sonunda da eşdeğer bir erek dil metni hedeflenir.

Çeviri etkinliğin temel malzemesi daha önce bahsedilen tanımlardan da çıkarılabileceği gibi metindir. Çeviride asıl amaç, kaynak dildeki metnin hedef dile aktarımıdır.

6.1. YAZINSAL METİNLER

Yazınsal metinlerin özellikleri ile ilgili bilgi vermeden önce yazın kavramından, bu eserlerin günümüze kadar olan tarihsel gelişiminden ve yazın kuramlarından bahsetmek gerekecektir. Zira edebi bir eseri başka bir dile çevirmek için, aktarılabilecek ürünün özellikleri, yazıldığı dönem, etkilendiği akımlar ve sosyal şartlar oldukça önemlidir.

Yazın konusunda makalelerin yazılması, bütün dünyada üniversitelerde yazın öğretimi yapılması , “yazın” diye kabul edilen ürünlerin varlığını gösterir. Bu kavram

‘yazınsal eser’ ya da ‘yazınsal metin’ adıyla da anılmaktadır. Bu kavram “ekin” ya da “toplum” kavramlarının alt başlıkları olarak değerlendirilebilir. Ekin ya da toplum üst dizge olarak düşünülürse, bu dizgenin “yazın” olarak adlandırılan bir ögesinin bulunduğu açıktır. (Demirkol,2003: 3)

Barthes’e göre (Barthes, 1978: 12-13) yazın, diğer yazınsal eserlerden, bu alanı ilgilendiren ticaret sektöründen ve yazın öğretiminden ayrı düşünülmelidir. Yazın öncelikle bir uygulamadır, yazma eyleminin kendisidir. Dil, aslında özgürlüğü sınırlayan bir dizge iken yazın, bu sınırları aşan bir olgudur. Dili zorlayarak, dille oynayarak dilin sınırlarını aşar ve dilin içinde bir özgürlük alanı oluşturur. Barthes bu düşüncesini şu şekilde ifade eder:

Yazından anladığım bir dizi yapıt ya da yapıtlar bütünü değil, hatta bir ticaret ya da eğitim alanı değil, yazın deyince bir uygulamanın, yazma eyleminin izlerinin oluşturduğu karmaşık grafiği düşünüyorum. Bu nedenle metne odaklanıyorum, yani yapıtı oluşturan gösterenlerin dokusuna, çünkü metin dilin filizlenme noktasıdır de dili dille yenmek gerekir, aracı olduğu iletiyle değil sahne olduğu sözcük oyunlarıyla.

Barthes’in bu sözleri ve aşağıdaki alıntı, bu çalışmanın da konusu olan üstü örtük ifadelerle başka bir deyişle sözcük oyunlarına da gönderme yaparak aslında bunlar olmadan yazınsal bir eserin olamayacağına gönderme yapmaktadır.

Yazın, yüzyıllar boyu *mathesis* (yazının bilgi aktarma özelliği) ve *mimesis* (yazının gerçekliği yansıtırma özelliği) olmuştur. Bugün metin semiosis’e dönüşmüştür, yani içeriğin değil simgesel olanın, dolambaçların, dönemeçlerin, kısacası simgeselliğin verdiği hazların sahnelendiği bir yerdir. (Demirkol, 2003: 35)

6.1.1. Yazın Kuramları

Yazın kuramlarına gelince bunlar iki ana grupta toplanmaktadır. Bunlardan birisi yazınsal ürünlerin yapısal özellikleriyle ilgilenen *yapısal yaklaşım*; diğeri yazına çeşitli işlevler yükleyen *işlevsel yaklaşımdır*.

Metni oluşturan dilbilgisi kurallarını inceleyen yapısalcı metin anlayışına göre metin, birbiriyle bağıntılı dilsel göstergelerin ardarda sıralanmasıyla oluşur. (Brinker, 1973: 17) Buna göre metindeki dilbilgisel ve sözdizimsel bağlar oldukça önemlidir. Yapısal dilbilim çözümlemesini önde tutan bu anlayışın ilk araştırmacılarından biri Roland Harweg'dir. Sözdizimsel bağları dikkate alan Harweg, metnin iletişimsel yönünü göz ardı etmiştir.

70'li yıllarda dilin iletişimsel ve toplumsal yönünün ön plana çıkmasıyla birlikte metin kavramını bakış açısı değişti. Metin, yalnızca “dilsel bir bütün olarak değil, aynı zamanda dilsel ve işlevsel bir oluşum” olarak görülmeye başlandı.(Lux, 1988:22) Metinler dilbilgisi kurallarıyla birbirine bağlanmanın ötesinde yazar ve okur arasında iletişim kurma işlevi olan bütünlere sahiptir. İşlevsel metin anlayışının en önemli temsilcilerinden biri Siegfried Schmidt'dir. Schmidt, yazınsal metinlerin dilsel işlevlerini araştırmaya yönelerek metne birçok işlevler yüklemekte ve metinlerinin bu işlevi yerine getirmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşımda da metnin yapısal özelliklerini göz ardı etmiştir.

Daha sonra yazın metinlerinin yapısal özellikleri üzerinde duran Yapısalcı Yaklaşımın ve metnin iletişim yönüne ve işlevine ağırlık veren İşlevsel Yaklaşımın aslında birbirinden farklı şeyleri savunsalar da metnin birbirini tamamlayan ve iki farklı yönü üzerinde durdukları düşünülerek Yapısalcı-İşlevci yaklaşım adı altında bir bakış açısı gelişmiştir. Bu yaklaşıma göre metin hem yapısal hem de işlevsel yönünü ele alır. Brinker de (Brinker,1988: 17) “metin birbiriyle bağlantılı dilsel göstergelerin art arda dizilmesiyle oluşan, bildirimsel işlevi olan belli uzunluktaki bütündür.” diyerek bu yaklaşımı doğrulamaktadır.

Genette'e göre yapısalcı yaklaşım göz önüne alınarak bakılırsa , “... ‘yazın’ı tüm evrim süreci içinde ele almak, farklı noktalarda eşsüremlili çalışmalar yapmak ve elde edilecek tabloları birbirleriyle karşılaştırmak gerekir çünkü yazın, sürekli değişerek varlığını sürdüren bir dizgeye sahiptir. (Demirkol, 2003:4)

Yazınsal metinler bu ana yaklaşımların dışında bulundukları dönemlerden ve o döneme hâkim olan akımlardan da etkilenmiştir. Bunlardan gerçekçilik akımına göre yazın metninde gündelik yaşamın, günün gerçeklerinin çağdaş toplumun yansıtılması

esastır. Bu akıma karşıt gelişen Marksist yaklaşımın yazın metnine bakışı oldukça farklıdır. Gerçekçiliğin hâkim olduğu dönemdeki eserler daha rahat ve serbest iken bu dönemde yazar toplumda sorumludur ve bu yüzden eserlerine da bazı kısıtlamalar getirmek durumundadır. O döneme ait sanat anlayışının temelinde iş vardır ve yazın bir üretim olarak algılanır. Böylelikle yazın yaşamı yansıtmaz, okura gerçek bilgi sunar.

Rönesans'tan sonra bireyin önem kazanmasıyla gelişen Romantizm akımı, sanatçının kendi dünyasına yönelir. Yapıtta dış dünyadan çok duygular yer alır. Sanatta önemli olan duygudur yazar, kendine özgü duyarlılığı ve yorumlama gücü olan bir konumdadır. Böylelikle yazar hem kendi duygularının farkına varır hem de bunları sözcüklerle dile getirerek yazınsal eserler oluşturur. Amaç okurun eğitimi değildir. Yazın metni gerçekten yazara ait bir sanat eseridir. Bu yaklaşımda yazılmış eserlerin işlevi, yaşamı zenginleştirmektir. Sanat yapıtının geniş kitlelere ulaşması önemlidir ancak yapıt anlaşılabilir olmamalı, sıradan insana ulaşmalıdır.

1915-30 yıllarından başlayarak etkili olan yapısalcılığa göre yazın metni, yazarından okurundan ve yazıldığı dönemin toplumsal ve tarihsel koşullarından bağımsız, kendi başına dilsel bir bütündür. Yapıtın oluşturulmasını sağlayan yazınsal söylemin özellikleri üzerinde durulur. Yapıttaki her ögenin bir ya da birden fazla anlamı vardır. (Todorov, 1981:131)

Dizge kavramı bu dönemde Ferdinand de Saussure tarafından ortaya atılmıştır. Saussure'e göre dil bir biçimdir, öz değildir ve dilin birimleri ancak birbirleriyle kurdukları ilişkiler aracılığıyla tanımlanabilirler. Buna daha sonra *yapı* kavramı da eklenmiştir. Dil bir dizge olarak tanımlandıktan sonra bu dizgenin yapısı incelenir. Bir kavramın anlamı gösterenlerle tamamlanır. Bunun sonucunda metnin anlamı, metinde olmayan ,söylenmeyen aracılığıyla oluşur. Demirkol (2003:12) çalışmasında “Derrida, metni ayrıntılara inerek çözümler ve metnin aslında söylüyor görüldüğü şeyin tersini de söylüyor olabileceğini ” belirtir. Buna göre metnin tek bir anlamı yoktur, anlam kaypaktır, çelişkilidir. Dilin doğası sistematik bilgiye dayandırılmaz.

6.1.2. Yazınsal Metinlerin Özellikleri

Anlatımcı metinler kapsamına giren yazınsal metinlerin çevirisi, günümüzde üstlendiği görev açısından oldukça önemlidir. Bu eserlerin çevirisiyle başka

toplumların ve ulusların kültürel değerleri aktararak kültürler arası iletişim sağlanmaktadır.

“Yazınsal metinleri bir ulusun kültürü olarak değerlendiren Durusoy (1989: 93), bu kültürün çeviri aracılığıyla dış dünyaya tanıtıldığını ve kültürlerin bu şekilde birbirine tanıtılmasıyla, kültürler arası işlerin kolaylaşacağını ve böylelikle insanın ufkunun açılacağını ve yeni bakış açıları kazanacağını belirtmektedir.” (Aktaş:43)

Aytaç, bu eserlerin çeviri aracılığıyla ait oldukları uygarlıkların ve kültürlerin değerlerini ve özelliklerini hedef dil okuru dünyasına taşınmasının yanında diğer ulusların yazınındaki gelişmelerin ve kullanılan tekniklerin çevrilmesiyle bu etkinliğin, hedef dil yazınına da katkı sağlayacağı görüşündedir. Bu yolla kullanılan çağdaş anlatım teknikleri, yani zaman kurgusu, geriye dönüş tekniği (*Rückblende*), bilinç akımı, iç monologlar, çeviri yoluyla kendi yazınımıza etki edecektir ve hedef dil okuru dünyasına renk katıp değişik bakış açıları edinmeyi sağlayacaktır.

Yazınsal eserleri diğer bilimsel, teknik ve kullanmalık metin türlerinden ayıran en önemli özellik, bu eserlerdeki metin örgüsünün değişik yapısıdır. Bu eserler gerek iletileri gerekse dilsel düzenlenişleri bakımından diğer metinlerden farklılık gösterir. Bu bakımdan bu tür metinlerin çevirisi için belli bir yöntem kullanılamaz. Bunların “*deyiş*” dediğimiz *biçeminde* sürekli bir değişiklik, dille oynama ve yaratıcılık çarpar göze. Bu metinlerde ise sözcüklerin, yan anlamlarının ve çağrışımsal anlamlarının yanında dilin özgün kullanımına bağlı olarak yerleşmiş anlam alanlarındaki belli olasılıklar dışında çok yönlü ve belirsiz kullanımı söz konusudur. Yazınsal eserlerde bir ögenin anlamı, yapının diğer öğeleriyle ya da yapının bütünüyle kuracağı farklı bağıntılardan oluşur. Yapıdaki her ögenin bir ya da birden fazla anlamı vardır. Bu yapıtlar bu özellikleriyle sanat eserleri olarak nitelendirilirler. Hatta söz konusu metinlerin sanat ve estetik değeri kazanmasında, metnin anlam örgüsünde anlamı pekiştirmek, kolaylaştırmak, abartmak ve olguları etkili sunmak amacıyla bu metinlerde dile özgü hiciv, yergi, benzetme, kişileştirme, uyak, aliterasyon, gibi belli söz kalıplarının, dil oyunlarının, söz sanatlarının, deyimlerin, mecazların ve atasözlerinin kullanılmasının önemli payı vardır.

Koller (1987:187) okurun zihninde değişik duygu ve düşünceler uyandıran, farklı çağrışımlara yol açan ve anlatıma güç katmak ve etkili olmak için kullanılan üstü örtük ifadeleri, dil oyunlarını, deyimleri yazınsal eserlerin en önemli biçimsel özellikleri

arasında saymaktadır. Koller bu kullanımların çevirisinde aynı anlamla örtüşen ve iletişimde yaygın olarak kullanılan ifadeler seçilerek böylece yan anlamsal düzeyde de eşdeğerliğin sağlanması gerektiğini savunur.

Aktaş (2001:44) araştırmasında bu görüşe ek olarak “Koller (1987: 170), yazınsal metinlerin dokusunda yer alan her bir göstergenin, söz grubunun ve tümcelerinin düz anlamlarının dışında yukarıda sıralanan işlevleri yerine getirmek için kullanıldığını ve yine bu metinlerin düzenlenişinde bazen çok yakın, bazen çok şaşalı, tumturaklı ifadeler ile katı gramer kurallarına bağlı karışık tümceler görüldüğünü vurgulamakta ve bununla bu metinlerin kendine özgünlüğüne, orjinalliğine ve diğer metin türlerine göre daha zengin dilsel araçlarla donatıldığını söylemektedir.”

Aytaç (1990:118) ise bu metinlerin yapısal özellikleri arasında üstü örtük, sitemli, dokunaklı (kinayeli) sözleri sıralamakta ve yazarın kimi zaman olayları, duygu ve düşünceleri kapalı bir şekilde anlatmak için, sembollere, sık sık tekrarlanan *leitmotiv* lere başvurduğunu, monolog, diyalog, alıntı ve bilinç akışı gibi modern anlatım tekniklerini de kullandığını hatırlatmaktadır. (Aktaş, 44)

Bu metinlerde, dar alanlarda az sayıda sözcükler, yoğun anlamlar aktarma gücüne sahiptir. Sözcükler derin anlamda simgesel alt yapılarla sıralanmıştır. Okuyucuların bu simgesel alt yapıları çözmesi gerekir. Bu noktada bu doku zenginliğinin arkasında çoğul anlamlar içeren metinlerin başka bir dilden yeniden kurulma yöntemi çok önemlidir.

Yazınsal metinler, yazar tarafında kodlanmış (Kodierung) birer şifre, çevirmen de bu şifreyi çözen (Dekodierung) şifre çözücü olarak değerlendirildiğinde, metnin alımlanma boyutu üzerinde durmak gerektir. Bununla ilgili olarak Almanya’da Konstanz Üniveristesinde ‘Alımlama Estetiği’ adı verilen çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda okurun yazın eserlerini alımlamadaki işlevi araştırılmıştır. Bu alanla ilgili çalışanlardan Iser’e göre, metnin anlamı metin içinde hazır bulunmaz, metin okur tarafından alımlanması sürecinde netleşir. Yazar metinde herşeyi söylemez, ‘boş alanlar’ ve ‘belirsizlikler’ bırakır. Okur bu boşlukları kendisi doldurur. Anlam, okuma süreci içerisinde okurun zihninde canlanan yaşantılardır. Okur, bunlara göre anlam verir. Okur, kendi çabasıyla anlamı bütünlerken keyif alır yazar okura belirlenmiş bir anlam sunarsa, bu, okur için sıkıcı olabilir çünkü kendisine yapacak birşey kalmaz.

Alımlama Estetiğine göre tek doğru yorum yoktur. Okur, yazarın verdiği ipuçlarını kullanarak anlamı bütünler ve bu arada keyif alır. Zaten belirsizlikler çok olursa okur, metinden sıkılır ve bırakır. İser için yapıtta saklı bulunan anlamın okur tarafından somutlaştırılması ve okurun bundan zevk almasıdır. Yazınsal eserlerin bu anlamla ilgili boyutu da bu eserlere sanatsal nitelik yüklemektedir.

Yazınsal metinlerin okur tarafından algılanışı ile ilgili farklı bir bakış açısı sunan Yorumlayıcı Anlam Kuramı ise bunun tam tersini savunmaktadır. Bu kurama göre metnin anlamı tektir. Yazarın söylemek istediği bir tek anlam vardır. Bu kuramı destekleyen bilim adamları Lederer ve Seleskovitch'e göre yazın metninin özellikleri şöyledir:

- Yazın metni yazarın söylemek istediğini iletir.
- Yazın metninde üstü kapalı anlatımlar vardır
- Metnin anlaşılması için, okurun ve çevirmenin gerekli bilgi birikimine sahip olmaları gerekir.
- Metin, bilişsel bağlam anlayışıyla kurulmuştur yani metinde bilişsel bir ağ vardır. Metnin bir yerinde söylenen bir söz başka bir yerinde söylenen bir sözle bağlantılı olabilir. Bu bağlantıların gerektiği gibi kurulması, metnin anlaşılması için zorunludur. Bu metinlerin özellikleri:

1. Söz konusu metinlerin dili özgün, sıra dışı, bazen ilk okuyuşta ve yüzeysel bakıldığında mantığa aykırı yapılanmıştır.
2. Bu metninlerde üstü örtük anlatımlar vardır.
3. Metnin içinde bilişsel bir ağ vardır. Metnin kurgusu çok önemlidir. Metnin bir yerinde geçen ifadenin başka bir yerde geçen başka bir ifadeyle bağlantısı vardır. Okurun alımlaması bu bilişsel ağın çözümlenmesiyle ilgilidir.

6.1.3. Yazınsal Metinlerin Çevirisi

Kendine özgü bir biçimi ve biçemi olan, sanatsal değerini sözcükleri çağrışımsal, yan ve simgesel anlamlarıyla kazanan yazınsal metinlerin çevirisi konusunda nesnel

ölçütlerin olmadığını söyleyen bilim adamları, bu konuda görüş birliğine varmalarına rağmen, çeviri yöntemi konusunda değişik görüşler bildirmişlerdir.

80’li yıllara kadar çeviri alanındaki araştırmalar Ayrımsal Dilbilim’in (Kontrastive Linguistik) etkisindeydi ve yapılan araştırmalarda da doğal olarak ‘eşdeğerlik’ kavramı hâkimdi. Güttinger, bu eşdeğerlik kavramını “ Özgün metnin kendi dilinin okurunda uyandırdığı etkinin, çeviri metnin de çeviri dili okurunda uyandırabilmesidir.” şeklinde tanımlamakta ancak Göktürk (1994:57), bunun yazın metnlerinin çeviri sürecinde her zaman uygulanamayacağını savunmaktadır. Buna gerekçe olarak yazın metninin kaynak dilin ses, sözcük, yapı, sözdizimi bağlamlarının karışık olmasını, ve bu metinlerin kaynak dilin farklı okurlarında bile farklı etkilemlere sebep olabileceği gerçeğini göstermektedir.

Sözelimi Wills, 1977’de yayınladığı *Übersetzungswissenschaft Probleme und Methoden*, başlıklı araştırmasında geleneksel ayrımsalcı yaklaşımların çeviri süreci konusunda yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Bu çalışmayla hedef dil metnini ön plana çıkaran *İşlevselcilik* (Fonsiyonalizm) yaklaşımına zemin hazırlayan Wills, kaynak metinden çok hedef metnin önemli olduğunu söyler ve kaynak metin içeriğinin çözümlemesini göz ardı ederek çeviri eleştirisinin temeli olabilecek dört türlü ilişki belirler:

- 1) Genel dil düzeyinde, yerleşik kurallar ile bu kurallardan sapma arasındaki ilişki
- 1) Bağımsız dil kullanımı düzeyinde, yerleşik kurallar ile bu kurallardan sapma arasındaki ilişki
- 2) Toplumsal uzlaşımlarla saptanmış belli durumlara özgü dil kullanım örnekleri ile bu örneklerden sapma arasındaki ilişki
- 3) Çevirinin “karmaşık değişkeler arasından bir seçme süreci” olarak işlediği bireysel söz kullanımı düzeyinde, kural ile sapma arasındaki ilişki (Göktürk: 83-84)

Çalışmayı asıl ilgilendiren dördüncü durum, yazınsal metinlerin yazarın öznel eğilimleriyle oluştuğunu belirtirken, bu metinlerin çevirisinde nesnel ölçütlerin uygulanamayacağını da kanıtlar bir bakıma.

Wills (1982: 218-219) ayrıca iki dilin birbiriyle ilişkisini, eşdeğerlik durumlarını ve devingen etkileşimini vurgulayarak çevirmenin bu noktalara hakim olması

gerektiğini savunur. Buna çevirmenin “*aktarabilme yetisi*” (transfer competence) denmektedir. Doğru aktarma ve hedef metnin yeniden oluşturulması olarak dil içi ve dil dışı olmak üzere iki aşama çeviride önemlidir.

Vermeer 1978 yılında yayınladığı “*Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie*” adlı makalesinde Wills’in zeminini hazırladığı İşlevselcilik akımının temelini atmıştır. Buna göre çeviriler, eylemler (Handlungen) olarak görülecektir. Vermeer bu fikirlerini daha sonra Katharina Reiss ile birlikte 1984’te yayınladıkları bir makalede ayrıntılı bir biçimde sunmuştur. Bu yaklaşım çevirmene daha geniş bir oyun alanı sunmakla birlikte sorumluluğunu artırmaktadır. Bu yaklaşımla erek dil okurlarının beklentilerini ve gereksinimlerini temsil eden ve ‘amaç’ anlamına gelen *Skopos* kavramı öne çıkmıştır. Daha sonra bu görüşler “**Scopos Theorie**” olarak adlandırılmıştır. Buna göre çevirmen, dilbilim kurallarıyla hareket etmenin dışında başarılı bir erek dil metni ortaya koymak için Psiko-linguistik, Sosyolinguistik, iletişim gibi alanlarla da ilgilenmek durumundadır.

Günümüz işlevselci yaklaşımın en önemli savunucularından biri Hans G.Hönig’dir. Hönig, geleneksel yaklaşım ile işlevselci yaklaşım arasındaki farkları bir kez daha net bir biçimde ortaya koymuştur.

Cary’e göre yazılı iletinin anlamına ulaşmak zordur çünkü yazın metni üretildiği koşullardan ayrılmıştır. Yazar ve okur farklı koşullarda olduklarından yazılı iletide birden fazla anlamın var olma olasılığı vardır ve bu yüzden yazarın söylemek istediğine ulaşmak güçtür. Metin, üretildiği koşullar ortadan kalktıktan sonra da var olmaya devam ettiğinden farklı koşullar altında bulunan farklı okurlar, farklı yorumlarda bulunabileceklerdir. (Demirkol: 46)

Seleskotich’e (1984) göre çevirmen, yorumbilimci değildir; çevirmen için metnin sadece tek anlamı vardır ve bu anlam yazarın söylemek isteğidir. Lederer de aynı görüşü paylaşmaktadır. Ona göre de anlam, yazarın söylediklerinden anlaşılması isteğidir. Anlam çevirmen tarafından doğru kavranırsa her okur için aynı olacaktır. (Demirkol:46) Lederer’e göre asıl olan çevirmen tarafından anlamın doğru kavranmasıdır. Yazın metninde bağlamın bütünüyle kavranması için yazarın sözcükler aracılığıyla uyandırmak istediği kavramsal unsurların (olgular, nesneler) açıklığa kavuşturulması ve hissettirmek istediği duyguların da hissedilmesi gerekir. Çevirmenin yazara başka anlamlarda da yakınlık kurmaya çalışması gerekmektedir. Bu nedenle

Lederer her çevirmenin, yakınlık duyduğu bir yazarın eserlerini çevirmesinin daha uygun olacağını söylemektedir.

Yazın çevirisi, Jakobson'a (1996) göre "diller arası", "dil içi" ve "göstergeler arası" etkinliklerinin hepsini içerir.

"Yazın çevirmeni burada bir bakıma kaynak dil iletilerinin dilsel eşdeğerlerini çeviri dilinde ararken diller arası; kafasında önce kaynak dilden somutlayarak çeviri diline aktardığı metinsel dünya tasarımını, genel çeviri dilinde yorumlarken dil içi; özgün metnin dilsel göstergelerini çeviri dilinin göstergelerine dönüştürürken de göstergeler arası bir çeviri etkinliği içindedir." (Göktürk: 53)

Buna göre yazın çevirmeni, çeviri yaparken kaynak dilde ve hedef dildeki metin geleneklerinin hepsinden yararlanmak durumundadır. Ayrıca çeviri sürecinde okura sunulan metinsel dünyanın hedef dilde de oluşturulması için çevirmen:

1) Zihninde kaynak dile ait oluşan tasarımı, sezgilerini devre dışı bırakarak hedef dil sözcükleriyle somutlaştırmalıdır. Çünkü çoğunlukla çeviri işlemi, bilinçsizce yapıldığında sezgilere güvenerek gerçekleşmektedir. Oysa çevirmen özellikle yazın metnlerinin özelliklerini dikkate alarak öznel çağrışımlardan uzak durmalıdır. Çeviri sezgisel yapılırsa dilsel ve anlam ilişkilerinde sağlanmak istenen eşdeğerlik zayıflar. Çeviri erek kültürde de kaynak kültürde belirlenen amaca ulaşmalıdır.

2) Yazınsal metinlerin çevirisinde anlam merkezli bir yaklaşım izlemek ve kelimelerin potansiyel anlamlarını , potansiyel anlamları sınırlayan ve etkin hale getiren bağlam içindeki durumu yani yazarın vermek istediği öznel çağrışımları hedef dilde mümkün olduğu kadar bağlı kalarak vermelidir.

6.1.4. Yazınsal Metinlerin İşlevi

Daha önce bahsedildiği üzere yazınsal eserlerde metnin dili bütünüyle yazara özgüdür, yani açık değildir. Buradan hareketle okur, metindeki örtük anlamı yorumlamak, düş gücünü kullanmak durumundadır. Metin, okurun yerleşmiş algı düzenekleriyle okunmaz. Her okur, değişik dil kullanımlarıyla ve dil oyunlarıyla oluşmuş metinde, anlamı kendi şekillendirir, diğer bir deyişle okuduğu sözcüklere

anlamlar giydirebilir. İşte yazınsal eserlerin çevirisi bu özelliklerinden dolayı diğer metinlerden ayrılır. Diğer özel amaçlı uzmanlık metinleri veya kullanmalık metinlerin içerik ve iletisi sözcüklerin düz anlamlarına bağlıdır. Buna yazınsal metinlerin *işlevsellik* özelliği de denir. (Göktürk: 38) Bu özellik başka dilciler tarafından değişik kavramlarla adlandırılmıştır. Eco'nun "*açıklık*", Schmidt'in "*çoğul işlevlilik*", Ingarden'in "*çok sesli uyum*", Iser'in "*belirlenmemişlik*" tanımları bunlardan bazılarıdır. Yazınsal eserlerin işlevsellik özelliğinden hareketle, kaynak metin dilindeki karmaşık ve çok yönlü yapının ve biçimin hedef dilde yeterinin ve eşdeğerinin oluşturulması oldukça güçtür. Yazın metinlerinde düz anlamların yanında büyük ölçüde yan anlamlardan yararlanılır. Üstelik bu yan anlam ilişkileri, dilin yerleşik düzeninde var olan anlam alanlarındaki belli olasılık dizilerine dayanmak zorunda değildir. Özgün olmak, yeni olmak varlığının temelidir sanat metninin. Çok yönlülüğünün ve belirsizliğinin başlıca nedeni de budur. (Göktürk:38)

Bu bağlamda yazın çevirisinin güçlüğü ilk olarak, yazınsal metinlerdeki yan anlam bağıntılarının dilin genel yapısında, her sözcüğün arkasında yer alan alışılmış anlamın dışında kullanılışındadır. Daha sonra kaynak dilde karmaşık çok yönlü alımlama koşullarının, metin dilinde de oluşturulması zorunluluğudur.

Kloepfer'e (1967) göre bu tür çeviride çevirmen, hem kaynak dili hem de erek dili göz önünde tutmak durumundadır. Aytaç'ın (1990) dediği üzere çevirmen, kaynak metin yazarı ile erek dil okuru arasında sürekli gidip gelen bir ip cambazı gibi hareket etmelidir. Çevirmen erek dilde yeniden oluştururken ya da kurarken, iki dilin kültürünü de dikkate almalıdır. Kaynak dil metnini erek dil kültürüne yaklaştırırken, kaynak dilde yabancı olanı mümkün olduğunca anlaşılır kılmalıdır. Ona göre: "Çeviri, yaratarak yazmaktır ama gelişigüzel anlamda, olanı yeniden yazmak ya da aktarmak değil, yazarlığın yazarlığıdır.(Göktürk: 40)

Reiss (1971)'a göre de metnin işlevi önemlidir ve hedef metin ön plandadır. Reiss, yazınsal metinlerin çevirisinin yazarın biçimini dikkate alarak yapılması gerektiğini söyler. Önemli olan hedef dildeki metnin işlevidir. Koller ise (1979) bütünüyle hedef dilin ağırlıkta olmasının doğru olmadığını, kaynak dil ve hedef dilde biçimsel özelliklerin eşdeğerinin karşılaştırma sonucunda daha kolay saptanabileceğini savunur.

Levy'e (1967) göre metnin özgün yapısında olduğu gibi çevirisinde de işlev ağırlıkta olmalıdır. İki dilde de işlev, özdeş olmalıdır. Çeviri sürecinde eser, yazınsal ve biçimsel yönden bir sanat yapıtı olarak kavranmalı; metnin temelindeki anlam çekirdeği tespit edilip yorumlanmalı, dilsel ve biçimsel özellikler dikkate alınarak karşılıklı bir uygunluk gözetilerek sanatsal biçimde yeniden kurulmalıdır.

7. ÇEVİRİDE EŞDEĞERLİK

Çeviri işleminde sık sık kullanılan "eşdeğerlik" kavramının Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan Türkçe Sözlükte (s. 470), matematikte kullanıldığı ve bu bilim dalında adı geçen kavramın "çözümleri aynı olan denklem sistemleri" şeklinde tanımlandığı zikredilmektedir.

Eşdeğerlik kavramının anlamı Almanca'da çeviri alanında "Äquivalenz" olarak, İngilizce'de "equivalence" ise de daha çok matematik, mantık gibi farklı bilimlerde geri dönülmez düzeni anlatır. Bu kavram Almanca'da 1960'larda kullanılmaya başlanmış ve "değer eşitliği" olarak tanımlanmıştır. Daha sonra bu kavram çeviribilime, makine çevirisi yoluyla girmiş, "değer yedeği" ve "niteliksel değer taşıyıcı" olarak kullanılmaya başlanmıştır. (Reiss, 1971:12)

Kavramın kökeninin nereye dayandığı ve bu kavramın hangi bilim dalından çeviri bilimine geçtiği konusunda değişik görüşler ileri sürülmektedir.

Wilss (1977:159), eşdeğerlik kavramının matematikten çeviri bilimine geçtiğini belirtir. Wilss'e göre matematik denklemlerinde eşitlik bağıntısının iki yanındaki öğeler birbirleriyle nasıl yer değiştirebiliyorsa, aynı şekilde çeviride de bu nitelikte bir ilişkinin olması mümkündür. Wilss burada iki dil arasında birinden diğerine yapılacak aktarımlarda tıpkı matematikteki eşitlik ilkesi gibi bir denkliğin sağlanabileceğini vurgulamak istiyor.

Öte yandan Jäger (1968:37), bu kavramın matematikten değil de mantıktan geldiğini ileri sürmekte ve böylece mantığı çeviri sürecinin temel koşulu olarak görmektedir. Günümüzde çeviriyi, kültürlerarası karşılıklı bir etkileşim ve göstergebilimsel (Semiotisch) bir olgu olarak gören kuramcılardan da bu mantıkçı

görüşü benimseyenler vardır. Toury (1980:85) bir metnin belirleyici temel biriminin "metin birim" değil de, "mantık birim" olduğunu ifade ederken, aynı görüşe katılmaktadır.

Reiss ile Vermeer (1984:129) ise, eşdeğerlik kavramının fizik bilim alanından geldiğini belirtirken, bu bilim dalında elektrikle ilgili şu tanımlı eşdeğerlik kavramının kökeni olarak kabul eder: "İki dalgalı akım, değişik yapıları ayrı devreler oluşturmakla birlikte, her frekansta aynı elektrik etkisini taşımaları ve bunu açığa vurmaları, eşdeğerlik olarak adlandırılır". Bu tanımla çevirideki eşdeğerlik arasında bir ilişki kurulmakta ve bir bildirinin farklı iki dilde ayrı düzenekle verildiği ancak çeviride gerekli eşdeğerlik kurularak her iki dilde de aynı anlamın yansıtılmasına çalışıldığı ifade edilmektedir.

Kavramın kökeni nereden gelirse gelsin, çeviride eşdeğerlik ifadesinde kaynak dil metni ile hedef dil metni arasında sözcük ve dilbilgisi yönünden yeterli ölçüde denklik kurma ve bununla birlikte kaynak dildeki bir bildiriye (mesajı) anlam, işlev, üslup, iletişim ve kültürel bakımdan hedef dilde en doğal biçimde yansıtma olgusu anlaşılır. Buna göre hedef dile aktarılan bir metni kaynak dil metninin bir görüntüsü veya bir fotokopisi olarak kabul edebiliriz. Ancak, ne var ki, farklı dil ailelerinden gelen iki dil arasında, örneğin Türkçe ile Almanca ya da İngilizce ile Türkçe arasında sözcük, biçim, üslup, işlev ve anlam düzeylerinde her zaman birebir örtüşmenin, yani mutlak bir eşdeğerliğin kurulması düşünülemez. Kaynak dil metninin karmaşık ve dolaşık bir dil örgüsünden oluşması da hedef dilde gerçek bir eşdeğerliğin kurulmasını önler (Aktaş, 1995:239).

O halde çeviride, Göktürk'ün (1986:164) dediği gibi, kimi durumlarda birebir (1=1) eşdeğerliliğin bulunabileceği, kiminde bir ögenin eşdeğeri için bir çok seçeneğin olabileceğini, kiminde hiç bir hazır seçeneğin bulunamayacağını, kimi durumda da ancak sınırlı ölçüde bir eşdeğerliliğin bulunabileceğini söylemek yerinde olur.

Neubert (1968:30) de, çeviride eşdeğerliği sözdizim, anlam ve kullanım (pragmatik) alanlarından oluşan göstergesel bir bütün olarak değerlendirir ve bu bütünün hiç bir boyutunun ihmal edilemeyeceğini savunur. Koller (1987:85-86) ise, Nida'dan yaptığı bir alıntıda eşdeğerliği ikiye ayırır:

1. Biçimsel eşdeğerlik (formale Äquivalenz)
2. Dinamik eşdeğerlik (dynamische Äquivalenz)

Biçimsel eşdeğerlikte, kaynak dildeki bildirinin hedef dildeki denkliği içerik ve biçim bakımından ele alınarak değerlendirilir. Çevirmen burada cümleyi cümleye, sözcüğü sözcüğe aktarmak için karşılıklar arar. "Sözcüğü sözcüğüne" ya da "birebir" çeviri bu eşdeğer ilkesine dayanır. Dinamik eşdeğerlikte ise hedef dile aktarılan bir çeviri metninin doğal olması, yani hedef dil okurunun kültürüne uygun olması, hiç bir yoruma meydan vermeden anlaşılır olması ve aynı zamanda eşdeğer etki ilkesinin gerçekleştirilmiş olması hedeflenir. Dinamik eşdeğerlik kurma yolunda olan çevirmen hem içerik hem de biçim yönünden iki dil arasında denklik kurma yollarını araştırır.

Ayrıca kaynak dildeki bildiri ve bu bildirinin alıcıları arasındaki ilişkiler ile hedef dile aktardığı bildiri ve alıcıları arasındaki ilişkilerin benzer olmasına gayret eder. Bunu yaparken hedef dildeki çeviri metni, kaynak dildeki orijinal metinden daha uzun olması, yani daha fazla sözcükler içermesi söz konusu olabilir. Bu durum, iki dilin sadece yapısal farklılığından değil, aynı zamanda çeviri metninin kolayca anlaşılmasını sağlamak, iki dil arasında gerekli eşdeğerliliği kurmak ve alıcıların (okurun) anlama kapasitesini zorlamamak için, çevirmenin söz konusu olayla ilgili ek bilgiler verme ihtiyacını duymasından kaynaklanır.

Koller (1987:86), Nida'nın görüşlerinden yola çıkarak eşdeğerlik arayışında ortaya çıkabilecek sorunların kaynağını üç grupta toplamaktadır:

1. Hedef dil kültüründe kaynak dil kültüründeki bir dil unsurunu karşılayabilecek bir öge ya da kavram bulunmayabilir.
2. Kaynak dil ile hedef dil değişik iki kavramın tek bir kavramla ifade edilmesiyle farklılıklar arz edebilir. Örneğin İsveççe'de "büyük baba" ifadesi için iki ayrı kavram vardır. Babanın babası için "farfar", annenin babası için de "morfar" kavramları kullanılır. Hâlbuki Almanca'da bu kavram için sadece "Großvater" sözcüğü kullanılır. Türkçede de böyle bir ayrım söz konusu değildir.

3. Kaynak dil ve hedef dil belli hal ve keyfiyetler için belli göstergeleri kullanmada farklılıklar gösterebilir.

Dinamik eşdeğerlikte, ağırlık sunulacak olan bildiri ve bu bildirinin alıcısı üzerindedir. Daha doğrusu, çevirmen dinamik çeviride kaynak dildeki bildirinin kime hitap edildiğini yani toplumun hangi sosyal grubuna yöneltildiğini (asker kesimine mi? alt ya da üst tabakaya mı?, çocuklara mı? ast-üst gerektiren bir meslek grubuna mı? v.b.) belirledikten sonra hedef dilde aynı sosyal grubun kültürüne göre söz konusu bildiriye sunması gerekiyor. Bununla birlikte kaynak metnin çözümlenmesinde çevirmenin görevi, bir yandan kaynak metnin iletişimdeki işlevini incelemek, yani yazarın bildirisini alıcıya (okura) iletmek istediği mesajı çözmek ve bu bildiriye hedef dildeki alıcılar için başka bir düzenekle sunmak, öte yandan kaynak metnin dil bilgisel özelliklerini tespit ederek hedef dile eşdeğer bir yöntemle aktarmaktır.

Bunu yaparken metin düzeyinde kurulan eşdeğerliği üslûp eşdeğerliğinden ayrı düşünemeyiz. Zira üslûp bir bütün oluşturmaktadır. Kaynak metnin hedef dile eşdeğer olarak aktarılması, yazarın üslûbunun çözümlenmesine bağlıdır. Üslûp kavramıyla neyi kastediyoruz. Bu konuya biraz değinmek gerekir.

En geniş anlamıyla üslûp, dilin belirli bir bağlamda, belirli bir yazar tarafından belirli bir amaç için kullanılmasıdır (Altay, 1992:26). Değişik bir ifadeyle, dili kullanan kişinin düşüncesini anlatabilmek ve sözlerine belli bir özellik katabilmek için, dil unsurlarını kendine özgü ölçütlerle seçip kullanmasıdır (Vardar, 1978:50). Kısaca hem konuşma hem de yazı diliyle ilgili olan, özellikle de yazılı metinleri ilgilendiren bu kavramı geleneksel anlamıyla bir metnin dilsel özellikleri olarak niteleyebiliriz.

Altay (1992:26), üslûp ile çeviri ilişkisine değinirken bir eseri anlamadan, yazarın oradaki dil öğelerini kullanış nedenini bilmeden, o eseri çevirmenin mümkün olamayacağından söz etmektedir. Dolayısıyla çeviride yazarın üslûbunu anlamak, daha doğrusu başka bir cümle kalıbı yerine neden oradaki kalıbı, başka bir benzetme veya mecaz yerine, neden o benzetmeyi ya da mecazı, başka bir noktalama işareti yerine, neden o noktalama işaretini kullandığını, belirli bir sözcük yerine, neden başka bir sözcük kullanmadığını göz önünde bulundurmak gerekir.

Eşdeğerliğin çeviri sürecinde büyük bir önem taşıdığını vurgulayan Wilss (1977:72), bu kavramla, kaynak dil metninin içerik ve üslûp özelliklerinin hedef dil

metninde tam olarak yansıtılmasının kastedildiğini belirtmektedir. Wilss, çeviriyi kaynak dildeki bir metnin hedef dildeki eşdeğer bir metinle yer değiştirme işlemi olarak görür. Bu yer değiştirme sırasında kaynak metnin özellikle içerik ve üslûbunun hedef dilde uygun bir biçimde aktarılması gerektiğini belirtir. Açıkça görüldüğü üzere Wills'in bu tanımında dinamik çeviri anlayışının öngördüğü eşdeğer etki ilkesi gözardı edilmektedir. Bunun yerine içerik ve üslûp kavramları ön plana çıkarılmakta ve bu iki kavram bir bütünün birbirinden ayrılmaz iki parçası gibi değerlendirilmektedir.

Çeviride eşdeğerlik konusunda kuramcıların ileri sürdüğü görüşleri göz önüne aldığımızda bu kavramın değişik alanlarla ilgili karmaşık, çok boyutlu bir işlem olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda Popoviç (Çev. Köksal, 1995:44) bir sınırlandırma yoluna gitmiş ve çeviride dört tip eşdeğerlikten bahsetmiştir:

1. Dilsel eşdeğerlik: Bu eşdeğerlikte kaynak dil metni ile hedef dil metni arasında dil düzeyinde benzerlik sağlanır, yani sözcüğü sözcüğüne çeviri yapılır.
2. Dizisel eşdeğerlik: Dizisel anlatım eksenindeki öğelerin eşdeğerliliği söz konusudur. Yani dilbilgisi öğelerinin eşdeğerliliği aranır.
3. Biçimsel eşdeğerlik: Hem kaynak hem de çeviri metnindeki öğelerin işlevsel eşdeğerliği aranır.
4. Metinsel (dizimsel) eşdeğerlik: Bir metnin dizimsel yapılanışı yönünden eşdeğerliği, yani şekil ve biçim eşdeğerliği aranır.

Öte yandan Königs (Çev. Boztaş, 1992:251) çeviride kaynak ve hedef dil arasında "birebir" sözcüksel bir ilişki veya bir uyuma yoksa, çevirmenin çevirinin geri kalan kısmında yeterli denkliği sağlamak için bazı zihinsel süreçleri kullanacağından söz etmekte ve bu süreçleri beş kısma ayırmaktadır:

1. Kaynak dil içi çeviri
2. Hedef metin içinde açıklama (paraphrase)
3. Hedef metinde açıklama
4. Silme (deletion)
5. Ödünç alma (borrowing)

Koller (1987:187) ise, eşdeğerliği beş grupta toplamıştır.

1. Düzanlam düzeyinde eşdeğerlik (Denotative Äquivalenz)
2. Yananlam düzeyinde eşdeğerlik (Konnotative Äquivalenz)
3. Metin türü gelenekleriyle ilgili eşdeğerlik (Textnormative Äquivalenz)

4. Dil kullanımsal eşdeğerlik (Pragmatische Äquivalenz)

5. Biçimsel eşdeğerlik (Formale Äquivalenz)

Koller'in önerdiği bu eşdeğerlik türlerini sırayla açıklamaya çalışalım.

7.1. Düzanlam Düzeyinde Eşdeğerlilik

Batı dillerinde hemen hemen aynı terimlerle karşılanan düz anlam (Alm. Denotation, Frz. denotation, Ing. denotation) kavramıyla bir sözcüğün mantıksal, değişmez, somut anlamı kastedilir. Başka bir deyişle bir sözcüğün en yaygın ve o sözcüğü duyduğumuzda ilk çağrışım sonucu hemen aklımıza gelen anlamına düz anlam denir (Akerson 1991:72). Aksan (1990:182) düz anlamı, "bir ses bileşiminin başlangıçta yansıttığı ilk ve temel anlamı" şeklinde nitelemekte ve konuya açıklık getirmek maksadıyla "Türkçede diş kavramının temel anlamı ağzımızdaki sert ve ısırp koparmaya yarayan organlardan biri, gözün görme organı; taş'm doğadaki sert nesne" örneklerini vermektedir.

Düz anlam bütün diller için geçerlidir. Almanca için de şu örnekleri verebiliriz;
Hotel

=> Absteigequartier (konaklanacak yer); Auto => Wagen (motorlu tekerlekli araç); Lehrer Pauker (Öğrencilere ders veren kişi).

Çeviride "düzanlamsal eşdeğerlik" kavramıyla kaynak dildeki herhangi bir dil unsurunun hedef dilde en somut biçimiyle yansıtılması olayı anlaşılır. Şimdi bu eşdeğerlik ilkesini değişik dil düzeyleriyle ilgili vereceğimiz örneklerle açıklamaya çalışalım.

7.1.1. Sözcük Düzeyinde

Alm. Schwarzbau, Ing. illegal building, Frz. la construction illegal, Türk. kaçak yapı.

Alm. Wohltäter, Ing. benefactor, Frz. le bienfaiteur, Türk. hayırsever.

Alm. Bergmann, Ing. miner, Frz. le mineur, Türk. madenci (Maden işçisi).

Alm. Tierpark, Ing. zoo, Frz. le zoo, Türk. hayvanat bahçesi.

Alm. Tretroller, Ing. tread scooter, Frz. la trati-nette, Türk. iki tekerlekli çocuk arabası.

7.1.2. Tamlama Düzeyinde

Alm. blinder Passagier, Ing. stowaway, Frz. passa-ger clandestin, Türk. kaçak yolcu.

Ing. data processing, Alm. Datenverarbeitung, Türk. bilgi işlem.

Alm. Schneller Brüter, Ing. fast-breder reactor, Türk. hızlı natron ile materyal üreten reaktör.

Frz. auteur d'un attentant, Alm. Attentäter, Ing. assailant, Türk. Suikastin faili (suikastci).

7.1.3. Cümle Düzeyinde

Alm. Der Arzt sagt, ich soll nur Fisch oder mageres Fleisch essen.

Ing. The doctor says I must only eat fish or lean meat.

Türk. Doktor, yalnız balık veya yağsız et yemem gerektiğini söylüyor.

Alm. Er schickt keinen Brief, sondern er will mit mir persönlich sprechen.

Ing. He's not sending e letter but intends to speak to me personally.

Türk. (O) bir mektup göndermiyor, bilâkis benimle şahsen konuşmak istiyor.

Alm. Er kann mir nicht böse sein, denn er hat selbst schuld daran.

Ing. He can't be cross with me, since it's his own focult.

Türk. Bana kızamaz. Çünkü bu işte kendisi suçlu.

Alm. Mein Vater ist dagegen, daß ich den Führerschein mache.

Ing. My father is against me (my) taking my dri-ving test.

Türk. Babam, ehliyet almama karşı çıkıyor.

Düzanlam düzeyinde eşdeğerlik için verdiğimiz bu örneklerde Almanca'dan İngilizce ve Türkçe'ye aktarılan cümlelerdeki sözcüklerin her birinin temel anlamı, yani onların içeriği (kavramsal içeriği) göz önünde bulundurularak "birebir" olarak çevrilmeye çalışılmıştır.

7.1.4. Metin Düzeyinde

Was Vater sagt, ist ganz gewiß richtig, ihr müßtet viel anspruchsloser sein. Andererseits, für eine harmlo-se Unterhaltung mit Freunden einmal in der Woche braucht ihr nicht in eure eigene Tasche zu greifen. Den Eintritt können wir bezahlen.

Außerdem sagt Vater, er führe nachts ganz gern los, um euch von irgendwo abzuholen. Also könnt ihr auch das Taxigeld sparen.

What father says is certainly right. You ought to be a lot less demanding. On the other hand you don't need to dip in to your own pockets for a bit of harmless entertainment with friends once a week. We can play the admission charge. Moreover, father's always saying how he's happy to come out at night to pick you up from somewhere or other. So you'll even be able to save the taxi fare.

Babanın söylediği elbetteki doğrudur. Daha çok alçak gönüllü olmanız gerekir.- Öte yandan haftada bir defa arkadaşlarla düzenlenen bir eğlencede herkesin elini cebine atmasına gerek yok. Giriş ücretini biz ödeyebiliriz. Ayrıca babam sizi gece herhangi bir yerden memnuniyetle gelip alabileceğini söylüyor. Böylece taksi parası da ödememiş olursunuz.

Bu çeviri örneğinde de kaynak metinde, yani Almanca metinde geçen sözcük ve cümlelerin tek tek eşdeğerliğinden ziyade söz konusu olayın geçtiği bağlam dikkate alınarak asıl konunun içeriğinin aktarılmasına gayret gösterilmiştir. Bu açıdan bakıldığında belki de metnin biçim, dizim ve üslup özelliklerinin gözardı edildiği söylenebilir. Ancak bu metinde bir bilgi (bir mesaj) aktarımı söz konusudur. Öncelikle bu bilginin iletilmesi için sözcüklerin günlük dilde en yaygın anlamlarının verilmesine ve bu yolla eşdeğerliliğin kurulmasına özen gösterilir. Aynı durum aşağıda bir reklam amacıyla verilen metin için de geçerlidir.

7 Tage Silvesterfahrt mit Luxusbus ins Allgäu

5 Nächte in Oberstdorf, reichhaltiges Programm mit Ausflügen, Abendveranstaltungen und Neujahrsekt frühstück,

Sonderpreis DM 950,-

Unterkunft in Doppelzimmern, Einzelzimmer DM 50,- extra Silvesterfestessen DM 25,- extra Skimöglichkeiten

7 day New Year's Eve trip to the Allgäu by luxury

coach 5 nights in Oberstdorf varied programme with excursions, evening

entertainments and New Year's Day champagne breakfast special price DM 950,-

Accommodation in double rooms

Single room DM 50,- extra New Year's Eve banquet

DM 25,- extra Opportunities for skiing

Lüks otobüslerimizle Allgäu'ye bir haftalık yılbaşı gezisi Oberstdorf'da 5 gecelik konaklama ve çeşitli gezi, eğlence ve şampanyalı yeni yıl kahvaltısından oluşan zengin programlarımız için özel indirimli fiyat 950, DM Tek ve çift kişilik yatak ücreti 50, DM. Ayrıca yılbaşı eğlencesi için extra olarak 25, DM. Kayak kayma imkanı da bulacaksınız.

Çeviri metinlerinde de görüldüğü üzere Almanca metindeki sözcükler her iki dile en yalın, en kestirme anlamlarıyla aktarılarak eşdeğerlik kurulmuştur.

7.2. Yan anlam Düzeyinde Eşdeğerlik

Bir sözcüğün kullanım sırasında düzanlama katılan ve ikinci bir kavramı çağrıştıran, aynı zamanda zihnimize değişik duygu ve coşku izlenimleri uyandıran anlama yananlam (Alm. Konnotation, Nebenbedeutung; Ing. Connotation, Frz. Connotation) denir (Lewandowski, 1984:565). Yananlam olayı tek bir dile özgü olmayıp bütün doğal diller için söz konusudur. Her dildeki sözcükler yalnızca bir anlamı değil, ait olduğu dil içinde birden çok anlamı yansıtmaktadır. Yananlam yazılı ve sözlü iletişim ortamlarında sıkça baş vurulan bir anlatım biçimidir. Bu anlatım biçimi genellikle, anlatıma güç kazandırmak, daha etkili olmak amacıyla, ya da bir olayı daha kısa yoldan, kolayca anlatmak üzere bir sözcüğü yeni bir anlamla, değişik bir kavramı yansıtmak üzere kullanma isteğinden dolayı tercih edilir (Aksan, 1987:124).

Çeviride yan anlam düzeyinde eşdeğerlik kapsamına deyim aktarması (Alm. Metapher, Ing. metaphor, Frz. metaphore), benzetme (Alm. Vergleich, Ing. Comparison, Frz. Comparaison), ad aktarması (Alm. Metonymie/ Namenvertauschung, Ing. metonymy, Frz. metonymie), çokanlamlılık (Alm. Polysemie, Mehrdeutigkeit, Ing. polysemy, Frz. polysemie), eşanlamlılık (Alm. Synonymie, Ing. synonymy, Fr. Synonymie), eşadlılık (Alm. Homonymie, Ing. homonymy, Frz. homonymie) gibi değişik anlatım biçimleri girmektedir. Bunların içinde bütün dünya dillerinde en yaygın olanı deyim aktarmasıdır.

Deyim aktarması genellikle öz anlamından az ya da çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış sözlerdir. Bir örnekle açıklarsak, Türkçede "bıçak kemiğe dayandı" ifadesinde geçen "bıçak" sözcüğü ekmek kesmeye yarayan keskin bir alettir. Bu ifade de öz anlamının dışında kullanan kişinin sabırsızlığını dile getirmektedir. "Etekleri zil çaldı" ifadesindeki "zil" sözcüğü de yine öz anlamının dışında kullanılmış ve burada bir telaş veya bir aceleciliği göstermektedir.

Diğer anlatım biçimlerini de aşağıdaki örneklerle açıklayabiliriz: "Benzetme": Bir kavramın başka bir kavramla kıyaslanarak açıklanması "maymun gibi bir çocuk" (çirkinliği belirtmekte), "aslan gibi bir adam" (güçlülüğe, kuvvetliliğe işaret etmekte), "pamuk gibi..." dediğimizde de bir nesnenin yumuşaklığını ve beyazlığını kastetmiş oluyoruz.

"Ad aktarması": Bir kavramın kendisini kullanmadan bağıntılı olduğu bir başka kavramla dile getirilmesi; "beyaz saray", "Kremlin", "Çankaya" kavramları sırasıyla "A.B.D. Cumhurbaşkanlığını", "Rusya devlet başkanlığını" ve "Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığını" ifade etmektedir.

"Çokanlamlılık": Bir sözcüğün birden çok anlamı yansıtması. Türkçedeki "yüz" sözcüğü 100 rakamını belirttiği gibi, "yüzü beyaz" ifadesinde "çehreyi", "yastığın yüzü yırtılmış" ifadesinde ise, "yüzey" kavramlarını işaret etmektedir.

"Eşanlamlılık": iki ya da daha çok sayıda sözcüğün aynı anlama gelmesi. Örneğin Türkçe'de "siyah" ve "ka ra" sözcükleri; Almanca'da "karar vermek" anlamına gelen "beschließen-sich entschließen-sich entscheiden" sözcükleri birçok bağlamda eşanlamlılık gösteren sözcüklerdir.

"Eşadlılık": Yazılış ve söyleyişleri aynı, anlamları farklı olan sözcüklerdir. Örnek olarak Türkçe'de bir "renk" belirten "kara" ve bir "toprak parçası" belirten "kara" sözcüklerini verebiliriz.

Kaynak metin yazarı sıralamaya çalıştığımız bu dil öğelerini değişik metin türlerinde (roman, öykü, şiir, v.s. türündeki metinlerde) kullanabilir. Veya eserinde belli bir yörenin ağız özelliklerini, ağdalı bir yazı dilini, toplumda belli bir sosyal tabakanın dilini, veya konuşma dilini, ya da sadece yazı dilini, yahut ta belli bir uzmanlık alanıyla ilgili terim ve ifadeleri veya çok sayıda atasözleri, deyimleri yansıtabilir. İşte saydığımız tüm bu unsurların çeviri işleminde dikkate alınması, yani kaynak metindeki sözcüklerin anlam alanları, düz ve yananlamlarıyla birlikte metin bağlamında incelenerek çözümlenmesi ve hedef dile öyle aktarılması gerekir.

Kısaca değindiğimiz bu açıklamalardan sonra şimdi yananlam düzeyinde eşdeğerliliğe ilişkin bir kaç örnek verelim.

7.2.1. Deyim Aktarmasında

Her dilin kültüründe geleneklerle yerleşmiş olan ve değişik bir biçimde yapılaşan bu anlatım biçimlerinin bir dilden diğer bir dile aktarılması sanıldığı kadar

kolay değildir. Hattâ denilebilir ki, çevirmen için en güç iş deyimleri çevirmektir. Hele çevirmen hedef dilin kültürüne vakıf değilse bu güçlük iyice artar. Bu bakımdan deyimleri çevirirken sözcüklerden yola çıkarak değil de ilgili dilin kültüründe bu deyim nasıl ifade edildiğini araştırmak gerekir.

Aşağıda üç dildeki örnekleri birbiriyle karşılaştırmak amacıyla deyimlerin niteliği ve çevirideki güçlüğü konusunda bir fikir edinebiliriz.

7.2.1.1. Almancadan İngilizce ve Türkçeye

1. Alm. Ums Leben kommen, Ing. die, Frz. mourir, Türk. hayatını kaybetmek.
2. Alm. Sich den Kopf zerbrechen, Ing. rack one's brains, Frz. se casser la tête, Türk. kafa patlatmak, zihnini kurcalamak.
3. Alm. j-s Gedanken lesen können, Ing. to read someone like a book, Türk. ciğerini okumak.
4. Alm. sich nach der Decke strecken, Ing. to make ends meet, Türk. ayağını yorganına göre uzatmak.
5. Alm. allerlei Ausflüchte vorbringen, Ing. to be-at about the bush, Türk. Kırk dereden su getirmek.
6. Alm. in hellen Zorn geraten, Ing. to make one's blood boil, Türk. tepesini attırmak.
7. Alm. Glück im Unglück haben, Ing. to fail on one's feet, Türk. dört ayak üstüne düşmek.
8. Alm. die Katze aus dem Sack lassen, Ing. to let the cat out of the bag, Türk. baklayı ağzından çıkarmak.
9. Alm. einen fauxpas begehen, Ing. to put one's foot in, Türk. pot kırmak.
10. Alm. j-n nach seiner Pfeife tanzen lassen, Ing. to wind (someone) round one's finger, Türk. parmağında oynatmak.
11. Alm. aufgeben, Ing. to throw in the towel, Türk. pes etmek, havlu atmak.

7.2.1.2. Türkçeden Almanca ve İngilizceye

1. Türk. Karnı zil çalmak, Alm. einen Bârenhunger haben, Ing. to die of hunger.
2. Türk. Ekmeğini taştan çıkarmak, Alm. sehr geschäftstüchtig (gerissen, gewandt) sein, Ing. to be able to get one's out of anything.

3. Türk. Bir işe burnunu sokmak, Alm. seine Na-se in etwas stecken, sich in etwas einmischen, Ing. to poke one's nose into someone's affairs.
4. Türk. Geçti Bor'un pazarı sür eşeğini Niğde'ye, Alm. Na, diese Gelegenheit ist nun gründlich verpaßt! Jetzt ist es zu spät, Ing. Good morning after Supper.
5. Türk. Madalyonun öteki yüzü, Alm. Kehrseite der Medaille, Ing. The other side of the coin.

Örnek olarak verdiğimiz bu gibi deyimleri bir dilden diğer bir dile çevirdiğimizde deyimini oluşturan sözcüklerin düz ve yalın anlamlarına başvurarak aktarmaya çalışmak hiçte doğru bir yol olmaz. Çünkü Almanca'da "Vom Regen in die Traufe kommen" deyimini düz anlamıyla Türkçeye aktardığımızda "yağmurdan su oluğuna (gelmek)" şeklinde bir anlam ortaya çıkar ki, bu da Türkçe'de hiç bir anlam ifade etmez ve kullanım değeri de olamaz. Halbuki bu deyimini Türkçe'ye "yağmurdan kaçarken doluya tutulmak" şeklinde çevirdiğimizde bu deyimini Türkçe'de hem iletişimsel, hem de işlevsel açıdan en iyi eşdeğerini bulmuş oluruz. Adı geçen deyimini bu kez İngilizce'den Türkçe'ye aktaralım, "Out of the frying pan into the fire" deyimini yine düz anlamıyla çevirdiğimizde, Türkçe'de "tavadan ateşe (atlamak) şeklinde bir anlam çıkar ki, bu da bir anlam ifade etmez.

O halde kaynak dildeki bir deyim, veya söz sanatlarını (mecazi, teşbihi v.s.) hedef dile düz anlamlarıyla aktarmak, boşa kürek sallamaktır, denilebilir. Yapılacak iş, kaynak dildeki deyimli hedef dildeki eşdeğer bir deyimle, yine bir mecazi veya bir teşbihi (benzetmeyi) eşdeğer bir mecazla veya bir teşbihle çevirmektir.

7.2.2. Atasözü Aktarmasında Eşdeğerlik

Deyimler gibi atasözleri de bütün doğal dillerde görülen kalıplaşmış sözlerdir. Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, yol gösterici, akıl verici yargı ve öğütlerdir, iletişimdeki işlevi konuşan kişinin duygu ve düşüncelerini iyice vurgulamaya ve desteklemeye hizmet eder. Atasözleri bir toplumun kültürüyle yakından ilgilidir. Bir dilden başka bir dile çevrilmeleri ancak o dilin kültüründe mevcut olan eşdeğer bir atasözüyle mümkün olur. Atasözlerinin çevirisinde, yüzeysel yapıyı esas alarak sözcüğü sözcüğüne çevirmek, tıpkı deyimlerde olduğu gibi hedef dil alıcısı için hiç bir anlam ifade etmez. Onun için asıl derin yapıdaki anlamı yakalayıp hedef dildeki dengiyle vermek gerekir. Örneğin "Lügen haben kurze Beine"

atasözünü Almancadan Türkçeye aslına sadık kalarak birebir çevirirsek "yalanın kısa bacakları var" şeklinde bir anlam ortaya çıkar.

Bu atasözünün Türkçedeki eşdeğeri "yalancının mumu yatsıya kadar yanar"dır. Sözü edilen atasözünün İngilizce'deki tam dengi "a lie has only a short life" şeklinde ifade edilir. Bu atasözünün İngilizce ve Almancadaki dengini birbiriyle karşılaştırdığımızda Türkçe'ye nazaran bir benzerlik göze çarpar. Şöyleki Al-mancada nesne işlevini üstlenen "kürze Beine" (kısa bacakları) ifadesi, İngilizce'de hemen hemen aynı "a short life" (kısa bir hayatı) ifadesiyle verilmektedir. Kısaca her iki dilde hem dizim hem de kullanılan sözcüklerin anlamında bir örtüşme görüyoruz. Belki de kültürden kaynaklanan böyle bir benzerliği kuşkusuz iki dilin tüm atasözleri için genelleştiremeyiz. Aşağıdaki örneklerde Türkçeyle birlikte diğer iki dilde atasözlerinin veriliş biçimini incelersek, bunun her zaman böyle olmadığını görürüz.

7.2.2.1. Almancadan İngilizce ve Türkçeye

- 1.Alm. Mit bloßem Gerede ist nichts geschehen, Ing. If wishes were horses, beggars would ride, Türk. Lafla peynir gemisi yürümez.
- 2.Alm. Wie gewonnen, so zerronnen, Ing. Easy come easy go, Türk. Haydan gelen huya gider (Selden gelen suya gider).
- 3.Alm. Eile mit Weile, Ing. Haste makes waste, Türk. Acele işe şeytan karışır.
- 4.Alm. Ohne Fleiß kein Preis, Ing. no pains, no gains, Türk. Lokma çiğnenmeden yutulmaz (Zahmetsiz bal yenmez).
- 5.Alm. Man muß das Eisen schmieden, solange es heiß ist, Ing. Time waits for no man,

7.2.2.2. Türkçeden Almanca ve İngilizceye

- 1.Türk. Ak akçe kara gün içindir, Alm. Spare in der Zeit, so hast du in der Not, Ing. Save up for a rainy day.
- 2.Türk. iki karpuz bir koltukta taşınmaz, Alm. Unter einem Arm kann man nicht zwei Melonen tragen, Ing. One can't do two things at the same time.
- 3.Türk. Gülünü seven dikenine katlanır, Alm. Keine Rose ohne Dornen, Ing. no rose without its thorn.

4.Türk. Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır, Alm. Mit Schmeichehvorten lockt man sogar eine schlange aus ihrem Loch, Ing. Ali problems can be solved by treating people friendly and politely.

5.Türk. Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür, Alm. Neid sieht alles doppelt so grop, Ing. The other side of the hedge looks greener.

Bu örnekler her kültürde atasözlerinin kendine özgü bir yapılaşma şekli olduğunu ve çevirmenin bu anlatım biçimlerine eşdeğerlilik ararken bunları göz önünde bulundurmasını göstermektedir. Ancak kimi zamanda yorumlama yoluyla iki dil arasında bu alanda bir örtüş-me görülebilir. "Vakit nakittir" atasözünü yorumlayarak Almanca'ya "Zeit ist Geld", ingilizce'ye "Time is mo-ney" şeklinde çevirirsek yanlış olmaz.

7.2.3. Nesir Çevirisinde Eşdeğerlik

Er muß nach dem Stapel von Zeitungen greifen. das ist er dem Alten schuldig; er ist es ihm gerne schuldig. Endlich ist er hier etwas freudig und ohne Widertand schuldig.

Absichtslos beginnt er zu lesen, die Schlagzeilen, Lokales, Kulturelles, Vermischtes, den Sportbericht. Das Datum spielt keine Rolle, er hätte die Zeitung auch mit einer von vor fünf Jahren vertauschen können, er liest nur den Tonfall, die unverkennbare Schrift, die Anordnung, das Satzbild. Er weiß, wie nirgends, was links oben und rechts unten abgehandelt wird, was man hier in den Zeitungen für gut und was für schlecht halt. Nur hier und da hat sich unbeholfen eine neue Vokabel eingeschlichen (Bachmann, 1989:29).

He has to reach for the heap of newspapers, he owes that to the old man: he is glad to owe it to him. At last there is something here which he owes gladly and without resistance.

He begins to read at random, the headlines, local news, the cultural section, miscellany, the sport reports. The date is unimportant, he could have exchanged the paper for one of five years ago, he is only reading the intonation, the unmistakable print, the layout, the struc-ture of the sentences. He knows, as nowhere else, what will be placed in the left-hand top corner and in the right-hand bottom corner, what the newspapers here will consider good and what bad. Only here and there has a new word slipped clumsily in (Bullock, 1987:29).

Gazete yığınının el atıyor ister istemez, yaşlı adama karşı bunu yapmak boynunun borcudur, severek kabullendiği bir borç. Nihayet burada biraz neşelenmiştir ve direnmeksizin borçlu hissediyor kendini.

Gelişigüzel okumaya koyuluyor; başlıkları, yerel haberleri, kültür haberlerini, spor haberlerini okuyor. Tarih önemsiz, beş yıl önceki bir gazeteyle elindeki gazeteyi değiştirebilirdi; salt yazıdaki havaya, tanımaması olanaksız yazının üslûbuna, kompozisyona, cümlelerin yapısına bakıyor. Sol yukarıda ve sağ aşağıda neyin söz konusu edildiğini, buradaki gazetelerde nelere iyi, nelere kötü gözle bakıldığını her yerdekenden daha iyi biliyor. Ancak sağda solda yeni bir sözcüğün yazının içine beceriksiz sızdığını görüyor (Şipal, 1989:29).

Yukarıdaki Almanca kaynak metni ve bu metnin İngilizce ve Türkçe'deki çevirilerini incelediğimizde, ilgili metnin başarılı bir şekilde çevrildiğini görürüz. Zira kaynak metindeki sözcükler ile basit ve birleşik cümlelerin düz ve yan anlamlarının hem İngilizce'ye hem de Türkçe'ye tam olarak aktarılmasına riayet edilmiştir. Kaynak metnin ilk cümlesinde yer alan "nach etw. greifen" sözcüğü anlatımı daha da pekiştirmek ya da olayı daha etkileyici bir biçimde sunmak için, Türkçe'ye "tutmak, yakalamak" gibi düz anlamlarıyla değil, "el atmak" şeklinde yan anlamıyla aktarılmış ve bu bağlamda eşdeğerlik kurulmuştur. Aynı sözcük İngilizce'de de "to reach" sözcüğüyle eşdeğerliliğini bulmuştur.

Kaynak metnin ikinci cümlesinde geçen "jmdm etw. schuldig sein" sözcüğünün düz anlamı "birisine borçlu olmak" iken, yine Türkçe'ye "boynunun borcu olmak" deyimiyle, İngilizce'ye ise aşağı yukarı aynı anlama gelen "to owe" sözcüğü ile aktarılacak yan anlam düzeyinde eşdeğerlik sağlanmıştır. Ayrıca kaynak metnin son cümlesindeki "Hier und da" kalıbı Türkçe'deki "sağda solda" sözcükleriyle denkleştirilmiş, İngilizce'de ise aynı anlama gelen "here and there" kalıbıyla verilmiştir. Yine son cümledeki "sich einschleichen" sözcüğü, "yavaşça, sinsice bir yere sokulmak, girmek" düz anlamlarıyla sadece canlılara özgü bir niteliği belirtmektedir. Halbuki kaynak metinde bu sözcük canlılara has bir nitelikmiş gibi kullanılmıştır. Yani burada ilgili sözcüğün yan anlamı söz konusudur. Bundan dolayı Türkçe'ye "... yeni bir sözcüğün yazının içine... sızdığı..." şeklinde yan anlamıyla aktarılmış, aynı şekilde İngilizce'de de "to slip in" sözcüğüyle karşılığını bularak yan anlam yönünden eşdeğerlik kurulmuştur.

7.2.4. Şiir Çevirisinde Eşdeğerlik

Bilindiği üzere, şiir zengin sembollerle, imajlarla, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımlarıyla ortaya çıkan ve insanda bir duygu, bir coşku uyandıran

etkileyici bir anlatım biçimidir. Şiir aynı zamanda sözcüklerin yan anlamlarının en çok yansıtıldığı bir edebî metin türüdür. Bu açıdan bakınca, şiirin diğer edebî türleri arasında dil kullanımı yönünden, ayrı bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Şiir çevirisinde, yan anlam düzeyinde eşdeğerliğin kurulması konusuna geçmeden önce, şiir çevirisine biraz değinmek gerekir.

Günümüzde her şeyden önce şiir çevirisi mümkün müdür, değil midir? sorusu hep sorulup duruluyor. Bu sorunun sorulması elbetteki şiir çevirisinin güçlüğüne gösteriyor. Aslında bu güçlük sanatla ilgili bütün çeviriler için geçerlidir. Sanatkârın ortaya koyduğu bir eseri, ancak sanatkâr olan bir kişi, daha iyi yorumlayabilir veya taklit edebilir. Şiir de bir sanat işi olduğuna göre, onu da ancak sanat ruhlu bir çevirmen çevirebilir. Bu konuda Dryden (Çev. Koksall, 1993:1) bir şiiri çevirmek için, çevirmenin şair olması gerektiğini savunmakta ve şiir çevirisi için üç tür çeviri önermektedir:

1. **Metaphrase** : Bir şiiri sözcüğü sözcüğüne, mısrası mısrasına çevirme.
2. **Paraphrase** : Şiirin içeriğinin esas alınarak serbestçe çevrilmesi, gerek duyulduğunda sözcüklerde değişiklik yapılmasına izin verilir.
3. **Taklit** : Hem içeriği hem de sözcükleri aslına benzeterek aktarma.

Dryden, bu üç çeviri türünden özellikle ilk ikisini benimsemekte ve yaptığı çevirilerde bu iki yöntemden birini tercih ettiğini belirtmektedir.

Şiirin kendine özgü bir şekli, bir yapısı, yani bir ritmi, melodisi, ahengi, vezni (kafiye düzeni) ve söz oyunları gibi niteliklerinin olması ve bu niteliklerin hedef dilde olduğu gibi ve aynı etkiyi uyandırabilecek şekilde yansıtılmaya çalışılması, şiir çevirisini daha da karmaşık bir hale getirmektedir. Öte yandan şiirin şekli subjektif değildir. Her ulusun edebiyatında yer alan bir unsurdur. Şiiri şiir yapan en önemli özelliklerden biri de şiirde hakim olan vezin (kafiye düzeni) ile yansıtılmak istenen duygu ve düşüncenin uyuşmasıdır. Çevirmen için bu ikisinin birden aktarılması hiç de kolay değildir. Çeviri şiirlerini incelediğimizde, çevirmenin bunları örtüştürmek için nasıl bir gayret sarfettiğini görmek mümkündür. Hele şiiri şiir olarak hem biçim hem de içerik bakımından herhangi bir anlam kaybına meydan vermeden tam manasıyla çevirmek, Savory'nin (Çev. Dereli, 1994:93) dediği gibi hemen hemen imkânsızdır. Bu bakımdan şiir çevirisi oldukça büyük zekâ ve şairane bir kabiliyet, estetik bir ruh isteyen çetin bir uğraştır.

Bu uğraşta sadece anlamı çevirmekle iş bitmez. Anlam Berk'in (1978:72) ifadesiyle bir şiiri açmaya, onun özünü ortaya koymaya yarar. Salt anlamı çevirmek bir şiirin konusunu belirler, onu şiir yapmaya yetmez. Bir şiir çevirirken asıl güçlük, şiirin

anlatış biçiminde, deyişinde yatar, oradan kaynaklanır. Bu da anlam gibi hemen çözümlenebilecek bir şey değildir. Şiirin yapısının getirdiği bir ögedir. Şairin genel anlamda kullandığı dilin (üslûbun) dışında bir şeydir. Şiir de çok değişik anlatım biçimleri görülür. Yani şiir tek çizgide gitmez. Şiir çevirisi yapılırken işte o anlatım biçimleri, deyişler yakalanmadıkça şiir çevrilmiş olamaz. Bunlar da şüphesiz şiirin yapısıyla ilgilidir. Anlam olsun, deyiş olsun, üslûp da dahil olmak üzere çeşitli anlatım biçimleri olsun, sonunda hep şiirin gelip yapısına dayanıyor. Hedef dile aktarılamayan ya da yansıtılmasında güçlük çekilen işte hep o yapıdır. Şiirin özü ve biçimi onda yatar. Bu iki temel unsuru o yapı çözüme kavuşturur. O halde nedir bu büyüleyici aktarılamaz dediğimiz yapı? Nedir bu, bütün şiirin ilkelerini, öğelerini, birimlerini içinde toplayan ve şiirdeki seslerin, renklerin, sözcüklerin, çağrışımların, duyuların dünyasını emri altına alan, esrarengiz yapı? Ve nihayet nedir bu, öfkeleri, sevinçleri, acıları bir yaşama biçimine dönüştüren yapı?

Bu soruların karşılığını en açık bir şekilde Berk'in "Çeviride Şiir Dili" (1978) adlı araştırmasında buluyoruz. Şöyleki Berk, bu araştırmasında şiir çevirisinde "asıl çevrilmeyen unsurun, Şairin bütün yaşamından getirip ortaya koyduğu 'ben' sorunudur" (s. 72) demekle bu çözümlemeyecek yapının kaynağının şairin bizzat kendisinde olduğunu, eserini vücuda getirirken kendi duygu ve düşüncelerini, acılarını, sevinçlerini, haykırıışlarını sözünü ettiğimiz yapı içinde şifrelediğini, çevirmenin de asıl görevinin işte bu şifreyi (yani yazarın kendisini) çözmek olduğunu vurgulamaktadır.

Bütün bu söylenilenleri göz önünde bulundurursak, şiir çevirisi yapacak olan bir çevirmen için belki şunları söyleyebiliriz: Çevirmen yukarıda saydığımız etkenleri içinde bulunduran kaynak dildeki yapıyı hedef dilde en yakın bir yapıyla karşılamalıdır. Ayrıca bu yapı, anlamı ve deyişle birlikte dil aracılığıyla aktarılacağına göre, kaynak metnin dilini (şiir dilini) hedef dilde en uygun biçimde yine şiir diliyle yansıtması gerekir. Hedef dildeki şiir dilinin oluşturulmasında, şiirin yapısına bağlılık, söyleyiş biçimi, anlam tutarlılığı gibi etkenlerin dışında, çevirmen sözcüklerin seçimine ve bunların iktisatlı bir biçimde kullanılmasına dikkat etmesi gerekir. Zira sözcüklerin çoğaltılması, uzatılması v.b. şiirin yapısını ortadan kaldırabilir. Şimdi burada saydığımız unsurların bir çoğu için örnek sayılabilecek bir şiiri çevirisiyle birlikte sunmak istiyoruz. Söz konusu şiir Edgar Ailen Poe' ait olup, dilimize Melih Cevdet Anday tarafından çevrilmiş ve Berk'in araştırmasında da yer almıştır.

Annabel Lee

It was many ad many a year ago, In a kingdom by the sea,
That a maiden there lived whom you may know
By the name of Annabel Lee;
And this maiden she lived with no other thouth
Than to love and be loved by me.

Annabel Lee

Senelerce senelerce evveldi
Bir deniz ülkesinde
Yaşayan bir kız vardı, bileceksiniz
İsmi Annabel Lee.
Hiçbir şey düşünmezdi sevmekten
Sevmekten başka beni.

Çevirmen, şiirin bu ilk bölümünde görüldüğü gibi hem kaynak dilin aktarımını, hem şiirin yapısını ve anlamını hem de söyleyişini en yakın bir düzeneyle hedef dile aktarmıştır. Kaynak dil okurunda ses yönünden istenilen etkinin uyandırılması konusunda da başarılı olduğu söylenebilir. Şiirin "sesi" dedik, peki ama ne anlıyoruz bu sestem? Kuçuradi (1978:113) bu konuya değinirken şair'in iletmek istediği anlamı sözcüklerden kurduğu imajlarla (imgelerle) dile getirdiğini, imajların ise, okura seslerle ulaşılarak anlam kazandığını, çeviride de asıl bu sesin aktarılması gerektiğini belirtmektedir. Buna göre "sesi" imajların iletilmesini sağlayan bir araç olarak tanımlayabiliriz.

Kuçuradi'nin önerdiği şiir çevirisinin temelini ses aktarımı oluşturur. Ona göre bir şiirin sesini, o şiirin anlamı ile imajı arasında belirli bir dille kurulan ilişki oluşturur. Diğer bir deyişle, dil aracılığıyla anlam imaja dönüşürken, sözcüklerin seçimiyle, yan yana getirilmesiyle ses yaratılır. Ve bu "ses" anlamı iletir. Şair göstermek istediğine, tanıtmak istediğine bu sesle ulaşır. Başka bir dile çeviri söz konusu olunca da işte bu sesin o dilde aynısını yaratmak, başka bir dilin sözcükleri ve imkanlarıyla aynı imajı o dilde de uyandırmak gerekir ki, şiirin aslını vermek mümkün olsun ve o dilin okurunda aynı etkiyi uyandırsın. Bu açıdan bakınca, şiir çevirisi düzyazıyla kıyaslanmayacak kadar farklı bir nitelik kazanıyor. Düzyazıda bir metnin aslını vermek, o metnin yazılmış olduğu dilin sözcüklerine, deyimlerine ve öteki dilsel özelliklerine de olabildiğince bağlı kalarak, anlamını başka bir dille iletir duruma getirmek demektir.

Düz yazıda başka bir dile aktarılması beklenen, doğrudan doğruya ve bütün ayrıntılarıyla anlamdır. Çevirilen metin şiir olduğunda, öncelikle aktarılması gereken şey anlam değildir. Yukarıda zikrettiğimiz unsurlardır.

Bengi, (1992:103) "Şiir Çevirisini Yönlendiren Kısıtlamalar" başlıklı yazısında şiir dili ve çevirisine ilişkin görüşlerini beş noktada değerlendirmektedir:

- 1.Şiir bir anlatım türü olarak gücünü dil üzerinde yapılan sapmalardan almaktadır. Şiir dili dil imkanlarının en uç noktada zorlandığı en yaratıcı bir dildir.
- 2.Bir şiiri yorumlamada metin içi dil verilerinin (ses, biçim, noktalama işaretleri, sözcükler, sözdizimi, üslûp v.b.) özel biçimde kullanılmaları ayrıntılı bir incelemeyi gerektirir. Şiir anlamını metin içi dil verileriyle metin dışı etmenlerin bir arada değerlendirmesiyle alır.
- 3.Şiiri yorumlamaya küçük yapılarla başlanabileceği gibi, büyük yapılarla da, yani şiirin kendisiyle de başlanabilir.
- 4.Şiir dili, doğal olarak çok anlamlıdır. Okur şiire kendi incelemesi doğrultusunda anlam verir. Çevirmen de bir okur olduğu için çevirisini kendi yorumu doğrultusunda yapar.
- 5.Şiir çevirisinde bazı kısıtlamaların olması kaçınılmazdır. Çevirmen, şiir metnini öncelikle bu kısıtlamalar kapsamında değerlendirmelidir.

Bengi'nin sıraladığı bu unsurlar çevirmen için kuşkusuz büyük bir önem taşır. Bununla birlikte sunuda vurgulamak gerekir. Şiir dili içerik ile ses arasında ahenk veya ince bir kafiye, tipik bir benzetme, bir yansıma veya bir mecazla yüklüdür. Bunların olmadığı şiir okurda hiç bir etki uyandıramaz. Şiirin vezninde estetik değer olmazsa, o bir şiir olamaz. Olsa olsa bir düz yazı olabilir. Büyük Alman şairi Goethe, bu konuya değinirken, şiirin ruhunun çok ince olduğunu, onu bir dilden başka bir dile çevirirken, bu ruhun verilmesini ve şiirin nesirle değil, bir şiirle çevrilmesini, nesirle çevrilince bu ruhun hemen uçup gideceğini belirtir.

Toparlarsak bir şiiri bir dilden başka bir dile çevirirken, çevirmen, o şiirin aslını içerik ve biçimsel yönden ele alarak şiirdeki sözcüklerin düz ve yan anlamlarını, sözcüklerin sayısını, sözcük oyunlarını, sözcük tekrarlarını, kafiye düzenini, mecazları, ses düzenini, alliterasyonları yani şiirde ses uyumunu sağlamak için mısra başlarında ve ortalarında aynı ünsüzün veya aynı hecelerin tekrarlanmasını çözümledikten sonra bunları hedef dilde en uygun karşılıklarıyla eşleştirerek sunması gerekir.

Bu açıklamalardan sonra şimdi şiirde yan anlam düzeyinde eşdeğerlilik konusuna ilişkin bir örnek verelim.

Herbsttag

Herr: es ist Zeit. Der Sommer war sehr groß.
Leg deinen Schatten auf die Sonnenuhren,
Und auf den Fluren laß die Winde los.

Befiehl den letzten Früchten voll zu sein;
gib ihnen noch zwei südlichere Tage,
dränge sie zur Vollendung hin und
jage die letzte Süße in den schweren Wein.

Wer jetzt kein Haus hat, baut sich keines mehr.
Wer jetzt allein ist, wird es lange bleiben,
wird wachen, lesen, lange Briefe schreiben
und wird in den Alleen hin und
her unruhig wandern, wenn die Blätter treiben.

Rainer Maria Rilke

GÜZ GÜNÜ

Tanrım: vakit geldi. Çok büyüktü yaz.
Düşsün üstüne gölgen güneş saatlerinin
Ve yelleri sal çimenler üstüne biraz.

Son meyveler de olsun sen buyur ki;
iki güney günü daha bağışla,
Onları yetkinliğine doğru zorla
Ve izle son tadı ağır üzümünün.

Ev kurmaz evsiz olan bundan böyle,
Yalnız olan yalnız kalır uzun zaman;
Uyanır, okur, uzun mektuplar yazar bazen;
Ve ağaçlı yollarda tedirgin, öyle
Gezinir, yapraklar uçarken savrularaktan.

(Çev. Turan Oflazoğlu)

Yukarıdaki kaynak metnin örgüsünü oluşturmada önemli işlevleri olan her bir sözcük değişik anlamlarla yüklenmiştir. Çevirmen bu sözcükleri hedef dile aktarırken

onların yüklendikleri anlamı göz önünde bulundurmuş ve hedef dilde aynı anlamı yansıtan sözcüklerle aktarmaya çalışmıştır. Çeviri metninde dikkatimizi çeken ilk öge kaynak metnin ilk dizesinde yer alan "der Sommer war sehr groß" ifadesinin hedef metne "Çok büyüktü yaz" şeklinde aktarılmış olmasıdır. Burada yaz mevsimi "büyük" sıfatıyla nitelenmiştir. Yazın büyük olması elbetteki düşünülemez. O halde kaynak metin yazarı bu "yaz" ve "büyük" sözcüklerini hiç de alışık olmadığımız bir tarzda, yani yan anlamıyla kullanmış ve böylece okurun dikkatini çekmeyi ve onu etkilemeyi hedeflemiştir. Çevirmen de hedef dilde aynı anlatım biçimini tercih etmiş ve böylece yan anlam düzeyinde eşdeğerliliği kurmuştur.

Dikkatimizi çevirisi yapılan şiirin ilk dizesinden diğer dizelere çevirdiğimizde, kaynak metnin ikinci dizesinde geçen "legen" fiili "bir şeyi bir yere koymak, yerleştirmek veya yatırmak" düz anlamlarıyla kullanılırken, burada "düşürmek" veya "yansıtmak" gibi yan anlamıyla kullanılmıştır. Çevirmen bu anlamı hedef dile yansıtmıştır. Ayrıca "und auf den Fluren laß die Winde los" dizesinde "bırakmak, koyuvermek, salmak" anlamlarına gelen "loslassen" fiili hedef dil metninde yine alışık olmadığımız bir anlatım biçimiyle "Ve yelleri sal çimenlerin üstüne biraz" şeklinde karşımıza çıkıyor. Burada "yelleri salmak" bir deyimdir.

Deyimler daha önce de gördüğümüz gibi yan anlam taşıyan ifadelerdir. Burada Türkçeye kaynak metinde olduğu gibi yan anlamıyla aktarılmış ve bu bağlamda bir denklik kurulmuştur. Yine "gib ihnen noch zwei südliche Tage" dizesi Türkçeye "iki güney günü daha başla" şeklinde çevrilmiştir. Kaynak dildeki "südliche Tage" deyimini hedef dilde "güney günü" deymiyle (ki bununla sıcak gün kastedilmektedir) karşılığını bulmuştur. Aynı dizede "geben" fiili, "vermek" düz anlamının dışında "başlatmak" yan anlamıyla kullanılmış ve aynı yan anlamla Türkçeye yansıtılmıştır.

Öte yandan Türkçeye aktarılan "Ve izle son tadı ağır üzümlerin" dizesi, kaynak dildeki "Und jage die letzte Süße in den schweren Wein" dizesiyle denkleştiriliyor. Burada "jage die letzte Süße" (izle son tadı) bir deyimdir. "Tad" kavramının izlenmesi söz konusu olamaz. Dolayısıyla burada adı geçen sözcükler yan anlamlarıyla aktarılmıştır. Bununla birlikte kaynak metnin son bölümünde "tereddütlü, kararsız, tedirgin" yan anlamlarıyla kullanılan "hin und her" ve "unruhig" sözcükleri art arda sıralanmış ve çevirmen bunları kafiye düzenini sağlamadan dolayı olsa gerek, tekrarlamamıştır. Son dizedeki "Wenn die Blätter treiben" ifadesini de "yapraklar uçarken savrularaktan" deymiyle karşılamıştır.

Genel olarak çevirmenin sözünü ettiğimiz şiirin yan anlam düzeyinde eşdeğerliliğini kurma yönünden başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Biz burada çeviri şiiri sadece yan anlam düzeyinde eşdeğerlilik yönünden incelemeye çalıştık. Biçim, içerik, kafiye ve ses düzeni v.s. bakımından konumuzun boyutunu aştığı için ele almadık.

7.3. Metin Türüne Göre Eşdeğerlik

Günümüz çeviri uygulamalarında çevrilecek metnin türüne göre çeviri yönteminin belirlenmesi anlayışı hakimdir. Çeviri işlemi için büyük önem taşıyan bu anlayış, metin türlerini ve onun niteliklerini tanımamızı gerekli kılar. Metin kapsamına bir dilde yazılmış binlerce sayfalık roman, öykü, tiyatro oyunu gibi edebi türlerin yanında, kişiler ya da toplumdaki kurumlar arasında değişik amaçlarla düzenlenmiş sözleşmelerden, iş yazışmalarından, araç ve gereçlerle ilgili kullanım kılavuzlarından, alış veriş pusulalarından; doktor reçetelerinden, mahkeme tutanaklarından, propaganda ve reklamlara deyin pek çok sayıda yazılar girmektedir.

Bunların ortak özelliklerinin belirlenerek işlevlerine göre sınıflandırılması metindilbiliminde çok sayıda araştırmacı tarafından yapılmıştır. Aşağı yukarı birbiriyle benzerlik gösteren bu sınıflandırmaları biz burada teker teker zikretmekten ziyade görüşlerini büyük ölçüde benimsediğimiz, Brinker'in sınıflandırmasını esas alarak her bir metin türünün nitelikleriyle birlikte eşdeğerlik konusuna değineceğiz. Brinker (1985:104) "Linguistische Textanalyse" adlı kitabında metinleri işlevlerine göre şöyle sınıflandırmıştır:

-Edebi metinler (literarische Texte): Bu gruba roman, öykü, destan, tiyatro oyunu, şiir gibi sanat ağırlıklı metinler girmektedir. Bu türlerin çevirisinde içerikle birlikte öncelikle çevrilecek metnin biçim, üslûp, sözcük, ses, sözdizimi gibi bütün dilbilgisel örgüsünün aktarılması gerekir.

-Bilgilendirici metinler (informative Texte): Gazete, radyo, televizyon haberleri, her türden kılavuzlar, başvurular, bilirkişi raporları, bilimsel ve teknik metinler, referanslar, eleştiri yazıları gibi metinler bu grupta yer alır. Bu tür metinlerin çevirisinde de öncelikle içeriğin aktarılması önem kazanır.

-Açıklayıcı metinler (deklarative Texte): Bu gruba giren metinler arasında taziye mektupları, telgraflar, vasiyetnameler, kutsal kitapların metinleri, kararnameler, yetki belgeleri (vekaletnameler), hür türden senet, makbuz ve yazılı belgeler sayılabilir. Bu metinlerde de tıpkı bilgilendirici metin türlerinde olduğu gibi içeriğinin iletilmesi esastır.

-*Çağrı nitelikli metinler (appellative Texte)*: Reklamlar, ilânlar, afişler, yemek tarifleri, propaganda yazıları, hukukla ilgili metinler, doktor reçeteleri, dilekçeler, kullanım kılavuzları, vaazlar ve buna benzer metinler bu gruba girer. Bu metinlerin nitelikleri, bir bilgi aktarımını gerektirdiğinden, çeviride bunların biçimsel özelliklerinden çok içerdikleri bilgilerin öncelikle sunulması gerekiyor.

-*Bir sorumluluk ya da yükümlülük ifade eden metinler (obligatorische Texte)*: teminat mektupları, talimatlar, yönergeler, genelgeler, garanti belgeleri, taa-hütnameler ve benzeri metinler bu grubu oluşturur. Bu metinlerin işlevi bir zorunluluğu dile getirmektir. Yani bunlar metnin alıcısını bu zorunluluğa uyması gerektiğini gösterir. Yukarıdaki metinlerde olduğu gibi (edebi metinler hariç) bunlar da bir bilginin iletilmesini esas almaktadır. Dolayısıyla çevirmenin bu metinlerde de bilgi aktarıma önem vermesi gerekir.

Şimdi yukarıda açıkladığımız metin türlerinin her biriyle ilgili bir kaç örnek çevirileriyle birlikte vererek iki dil arasında metin düzeyinde eşdeğerliliğin kurulmasını inceleyelim.

7.3.1. Edebi Metinler

Die Bremer Stadtmusikanten

Es hatte einmal ein Mann einen Esel, der schon lange Jahre die Säcke unverdrossen zur Muhle getragen hatte, dessen Kräfte aber nun zu Ende gingen, so daß er zur Arbeit immer untauglicher ward. Da dachte der Herr daran, ihn aus dem Futter zu schaffen, aber der Esel merkte, daß kein guter Wind wehte, lief fort und machte sich auf dem Weg nach Bremen; dort, meinte er, könnte er ja Stadtmusikant werden. Als er ein Weilchen fortgegangen war, fand er einen Jagdhund auf dem Wege liegen, der jappte wie einer, der sich müde gelaufen hat, "Nun, was jappst du so, Packan?" fragte der Esel. "Ach", sagte der Hund. Weil ich alt bin und jeden Tag schwächen werde, auch auf der Jagd nicht mehr fort kann, hat mich mein Herr wollen totschiagen, da habe ich Reißaus genommen; aber womit soll ich nun mein Brot verdienen?...

(J. Grimm-W. Grimm, 1969: 112).

Burada edebi metin türleri arasında yer alan bir Alman masalının giriş bölümü söz konusudur. Bu masal Alman masalları geleneğine göre yapılanmıştır. Görüldüğü gibi masal bütün Alman masalları için geçerli olan "Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde..." veya "bir varmış bir yokmuş..." yahutta "vaktiyle bir ... varmış" anlamına gelen "Es hatte einmal ..." (ya da başka masallarda geçen "Es war einmal") deyişiyle

başlamıştır. Bu deyiş Alman masalları için bir gelenektir. İşte her ülkenin buna benzer bir deyiş geleneği vardır. Türkçe'de de bu deyiş biraz önce belirttiğimiz şekildedir.

Metin türü geleneğine göre "eşdeğerlikten" kastımız, çevirmenin işte böyle bir metni hedef dildeki yerleşik geleneği ile aktarmasıdır. Ayrıca adı geçen metin edebi bir metin olduğundan, diğer metin türlerinde belkide rastlayamayacağımız çok sayıda deyimleri de içermektedir. Örnek verecek olursak "... Kräfte ... zu Ende gehen" (= takati tükenmek), "... kein guter Wind wehen" (= işleri tıkırında olmamak), "sich auf den Weg machen" (= yola koyulmak), "... Reißaus nehmen" (= tabanları yağlamak veya sıvışmak) ifadeleri birer deyimdir.

Çevirmen edebi metinleri çevirirken metnin bu tür dilbilgisel özelliklerini üslubuyla birlikte göz önünde bulundurmak ve hedef dilde bunlarla ilgili de eşdeğerlik kurmak zorundadır. Ayrıca masalın karakterinin gerektirdiği rivayet şeklini de -ki bu Almancada sözünü ettiğimiz metinde de görüldüğü gibi genelde Präteritum/plusquamperfekt ile verilmektedir- hedef dilde eşdeğer bir yapıyla yansıtmak zorundadır. Türkçede masallar için bu anlatım biçimleri "-miş" yapılarla verilmektedir. Bu açıklayıcı bilgilerden sonra şimdi yukarıdaki metnin ilgili çevirmen tarafından nasıl aktarıldığına bir göz atalım.

Bremen Şehri Çalgıcıları

Vaktiyle bir adamın bir eşiği varmış. Bu eşek çuvaları bıkmadan usanmadan yıllarca değirmene götürmüştü. Fakat artık takati kalmamış, işe yaramaz bir hale gelmiş. Sahibi onu boş yere beslemek istemiyormuş. Eşek de işlerin yolunda olmadığını sezmiş, başını alıp çıkmış, Bremen yolunu tutmuş. Orada şehir çalgıcısı olabileceğini sanıyormuş. Eşek böylece az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş; yolda boylu boyuna yatan bir av köpeğiyle karşılaşmış. Hayvan, koşmaktan yorulmuş köpekler gibi soluyup duruyormuş. Eşek sormuş: Ne soluyup duruyorsun böyle bakayım, bekçi baba?

Köpek: Sorma, demiş ihtiyarladım. Günden güne kuvvetten düşüyorum. Avda koşamıyorum, diye sahibim beni öldürmek istedi... Ben de kaçıp kurtuldum. Bundan sonra karnımı nasıl doyuracağım bilmem?...

Çev. Kemal Kaya (1992:51)

Görüldüğü gibi burada çevirmen kaynak dildeki Alman masalının giriş bölümünü Türkçe'ye çevirirken, daha çeviri metnin başlığını izleyen ilk cümlede, seçtiği sözcük ve Türk masallarında kullanılması alışıla gelen (Örneğin "vaktiyle ... varmış gibi") bir yapıyla masal dünyasının gerçek dışı, hayalî karakterini ortaya koymuştur. Daha sonraki cümlelerde kaynak dildeki fiil kiplerini karşılayan "-miş" li yapılar

çevirilen metnin masal olduğunu iyice belirlemiştir. Buradan şunu demek isityoruz: Çevirmenin Almanca'dan aktardığı bu metin, aslı ile metin geleneği yönünden örtüşmektedir. Bununla birlikte kaynak metnin bu bölümünde geçen deyimlerin örneğin "... Kräfte ... zu Ende gehen"nin "takati kalmamak", "... kein guter Wind gehen"nin "işleri yolunda olmamak", "sich auf den Weg machen"nin "başını alıp çıkmak", "ein Weilchen fortgehen"nin "az gitmiş uz gitmiş dere tepe düz gitmiş" ve nihayet "... Reißaus nehmen"nin "kaçıp kurtulmak" şeklinde Türkçeye aşağı yukarı aynı anlamlara gelen deyimlerle çevrilmesinde de denkliğin kurulduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca edebi metinlerin çevirisinde büyük önem taşıyan kaynak metnin diğer dilsel özellikleri yani sözcüklerin seçimi, onların dizimi, normal cümle yapılarından sapmalar, (parataktische, hypotaktische Sätze) dediğimiz basit ve birleşik cümlelerle, metnin üslûp ve içeriğinin verilmesi yönlerinden de eşdeğerlilik kurulmuştur.

7.4. Dil Kullanımsal Eşdeğerlik

Kullanımsal eşdeğerlilik kavramından kaynak metindeki dil unsurlarının hedef dil alıcılarının kültüründe gelenek, görenek v.s. yoluyla kullanılması kural olarak benimsenmiş ifadelerle yer değiştirmesi olayını anlıyoruz. Değişik bir deyişle, bu eşdeğerlikte kaynak metnin içeriğinin ya da bu metinde kullanılan dilsel öğelerin, kavramların hedef dildeki alıcıların rahatlıkla anlayabileceği şekilde aktarılması hedeflenir.

Öncelikle iki dilin iyi bilinmesini gerektiren bu eşdeğerlik, esas itibariyle Nida'nın (1976:65), Jäger'in (1975:36) ve Wills'in (1977: 72) savunuculuğunu yaptığı "iletişimsel eşdeğerlik" (Kommunikative Äquivalenz) denen şeydir. Kaynak metin yazarı tasarladığı metni oluştururken, konunun özelliğine göre alıcı (okur) üzerinde belirli bir etki uyandırmak üzere, belli anlatım biçimlerini, kavramları bilinçli olarak seçer. Bu arada seçtiği bu öğelerin okur tarafından anlaşılıp anlaşılamayacağı konusunu da göz önünde bulundurur.

Kısaca toplumdaki kişiler arasında anlaşmayı sağlayan, kişiden kişiye göre değişmeyen, o toplumda yaşayan insanların hepsi tarafından anlaşılan standart dili kullanır. Bu yolla kendi alıcısıyla iletişim kurar. Çevirmen de çeviri işlemine geçmeden önce, evvela kaynak metnin kurgusunu, yani dilbilgisel örgüsünü çözümlemek zorundadır.

Bu da metni oluşturan her bir ögenin söz konusu metin içerisinde yüklendikleri işlevleri, kazandıkları değerleri, okurda veya dinleyicide uyandıracığı etkileri hesaba

katmak demektir. Çevirmen metni böyle bir incelemeye tabi tuttuktan sonra, bu metnin söz varlığını hedef dil okurunun deneyiminde ve onun kültüründe var olan öğelerle eşleştirip aktarması gerekir.

Kullanımsal eşdeğerlik kültür olayıyla yakından ilgilidir. Bir dilde yazılmış bir romanı bir başka dile çevirmek durumunda kaldığımızda, o romanı sadece o dile aktarmakla kalmıyoruz, aynı zamanda onu, Yücel'in (1986:84)'de dediği gibi başka bir toplumun kültür ortamına taşıyor, başka bir kitleye yöneliyoruz. Romanın yazıldığı dille aktarıldığı dil arasında kültür farkı ne kadar büyük olursa eşdeğerlilik kurmak da o kadar güçleşir. Diyelim ki, bu roman Türk dilinde yazılmış ve akrabalık ilişkilerini konu ediniyor. Ve biz bunu Almanca'ya çevirmek istiyoruz.

Bizim kültürümüzde kocanın kız kardeşi için kullanılan "görümce", karının kız kardeşi için söylenilen "baldız", bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı için ifade edilen "yenge" ve nihayet kardeş karılarından her birinin bir diğerine hitap ettiği "elti" sözcüklerinden her birini Almanca'ya bağlamı göz önüne alarak "Schwâgerin" sözcüğüyle çevirebiliriz.

Ancak kullanımsal eşdeğerlik açısından baktığımızda bu sözcüğün Türkçedeki "baldız" ve "yenge" yerine kullanıldığını dolayısıyla bu iki sözcük düzeyinde eşdeğerliğin sağlanması için tırnak içinde veya dip not yoluyla kullanıldığı bağlama göre "baldız" sözcüğü için "bir kimsenin karısının kız kardeşi" anlamına gelen "Schwester der Ehefrau", "yenge" sözcüğü için de "bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı", "Gattin des Bruders oder des Onkels" açıklamasının yapılması gerekir.

Diğer iki sözcüğün Almanca'ya aktarılışı bunlardan daha farklıdır. Şöyle ki, bu iki kavramın, yani "görümce" ve "elti" kavramları Alman akrabalık kültüründe yer almamaktadır.

Yani Alman kültüründe böyle bir akrabalık mefhumu yoktur. O halde çevirmen kültür farklılıklarından kaynaklanan ve hedef dilde kullanılmayan bu tür kavramları nasıl aktaracaktır? Çevirmen böyle durumlarda, kaynaklarda da belirtildiği gibi, yukarıdaki örneğimizde geçen "görümce" ve "elti" sözcüklerini olduğu gibi kullanır. Ancak dip notta "görümce" için "kocanın kız kardeşi" "Schwester des Ehemanns", "elti" için de "bir kimsenin karısının erkek kardeşinin karısı" anlamına gelen "Gattin des Bruders der Ehefrau" şeklinde bilgi verir.

Akrabalıkla ilgili örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Toplumumuzun kültüründe bir akrabalık derecesi ifade eden "teyze" ve "hala" sözcükleri Alman kültüründe kul-

larımsal eşdeğerliğini yine tek bir kavramda, yani "Tante" sözcüğünde bulmaktadır. Bu demektir ki, çevirmen bu iki sözcüğü Almanca'ya çevirince, Alman kültüründe bu iki sözcük için kullanılmakta olan "Tante" sözcüğünü seçmek zorunda kalacak ve yine dip not düşerek, bağlamda "teyze" söz konusu ise, "annenin kız kardeşi" "Schwester der Mutter", "hala" ise "babanın kız kardeşi" "Schwester des Vaters" şeklinde açıklamalar yapacak ve bu yolla eşdeğerliği kurmaya çalışacaktır.

Aynı yöntemi Türkçe'deki "amca", "dayı" sözcüklerini çevirirken de uygulayacaktır. Zira bu iki sözcük için Almanca'da yine tek bir sözcük, yani "Onkel" sözcüğü kullanılmaktadır. Burada da bağlama göre "amca" için "babanın erkek kardeşi" "Bruder des Vaters"; "dayı" için "annenin erkek kardeşi" "Bruder der Mutter" açıklamasını eşdeğerliliği kurma açısından yapma ihtiyacını duyacaktır.

Çevirmenin sözünü ettiğimiz yöntemle aktarmak zorunda kalacağı diğer kavramlar da "kayın birader", "enişte" ve "bacanak" kavramlarıdır. Bunlar için de Alman kültüründe yine tek bir kavramın kullanıldığını görüyoruz. Çevirmen bu üç ayrı kavramın Almanca'da kullanımsal eşdeğerini ararken, bunların yerlerini tutan "Schwager" kavramını bulacak ve bununla üç kavramı eşleştirmeye çalışacak.

Ancak ne var ki tam denkliği sağlamak için bunlardan hangisinin söz konusu olduğunu bağlam vasıtasıyla ayırt ettikten sonra, yine aynı yöntemle yani "kayın birader" için "karı veya kocanın erkek kardeşi" "Bruder des Ehemannes oder der Ehefrau" "enişte" için "kız kardeşin kocası" "Gatte der Schwester" ve "bacanak" için de "karının kız kardeşinin kocası" "Gatte der Schwester der Ehefrau" şeklinde açıklama yapmak zorunda kalacaktır.

Burada batı ülkelerinin kültürünün birbirine yakınlığını belirtmek ve aynı zamanda bu ülkelerin kültürlerinin birbirine aktarılması durumunda eşdeğerlilik için Türkçe'ye nazaran daha kolay sağlanabileceğini vurgulamak için, yukarıda adı geçen kavramların Alman, İngiliz ve Fransız kültüründe nasıl adlandırıldığını toplu halde göstermemiz yerinde olur:

Türkçe	Almanca	İngilizce	Fransızca
Kayın	Schwager	brother-in-law	beau-frere
birader			
enişte	Schwager	brother-in-law "	beau-frere
bacanak	Schwager	brother-m-law	beau-frere
baldız	Schwägerin	sister-in-law	belle-soeur
elti	Schwägerin	sister-in-law	belle-soeur
görümce	Schwägerin	sister-in-law	belle-soeur
yenge	Schwägerin	sister-in-law	belle-soeur
hala	Tante	aunt	tante
teyze	Tante	aunt	tante
dayı	Onkel	uncle	oncle
amca	Onkel	uncle	oncle

Verdiğimiz bu örnekler sadece iki ulusun akrabalıkla ilgili kültüründe kullanılan kavramların ne kadar farklı olduğunu ve bunların birbirine aktarılması sırasında çevirmen için kullanımsal eşdeğerliği kurma açısından ne denli zorluklar çıkardığını ortaya koymaktadır. Kültürü, bir ulusun tarihi ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler sistemi olarak tanımlarsak ve bütün bu değerleri bir başka dilin kültürüne aktarmaya kalkışırsak, o dilin kültüründe sözünü ettiğimiz eşdeğerliğin "birebir" olarak kurulması iyice güçleşir.

Bu güçlüğü vurgulamak üzere bir kaç örnek de toplumumuzun yemek kültüründen verelim ve bunların Alman kültüründe karşılıklarına bakalım. Hemen belirtelim ki toplumumuzun oldukça zengin bir yemek kültürü vardır. Alman kültüründe Türk yemeklerinin pek çoğunun adına dahi rastlanılamaz. Alman kültüründe olmayan yemeklerin adlarını bu dile aktardığımızda yapılacak iş, ilgili yemeğin Türklere özgü isimlerini zikredip, tariflerini yapmaktır. Örneğin:

döner kebab : "stark gewürztes Hamelfleisch, das auf senkrecht stehendem Spieß, der sich von etagenweise angeordnetem Holzkohlenfeuer dreht, geröstet und in Streifen abgeschnitten wird".

kadın budu köfte: "aus Hackfleisch und Reis hergestellte größere Frikadellen, die in Ei gewälzt gebraten bzw. gebacken werden".

imam bayıldı : "mit Olivenöl zubereitetes kaltes Auberginengericht".

karnı yarık : "der Lange nach aufgeschnittene Aubergine mit feingewiegttem Fleisch".

kabuska : "bräunlich gedämpfter Kohl mit kleingehacktem Fleisch".

bülbül yuvası : "Name einer türkischen Süßspeise".

Bir örnek de nikah geleneğiyle ilgili verelim. Bilindiği üzere toplumumuzda bir erkekle bir kadının evlilik birliğinin kurulmasında resmi nikahtan önce yapılan bir imam nikahı geleneği vardır. Şimdi biz bu "imam nikahı" kavramını Alman kültürüne aktardığımızda, o kültürde bunu karşılayabilecek kavramları arıyoruz ve görüyoruz ki Alman kültüründe bu işlevi yerine getiren ye aynı zamanda kilisede yapılan "kirchliche Trauung" dediğimiz bir gelenek vardır, işte bu kavramla "imam nikahı" kavramını eşleştirerek kullanımsal eşdeğerliği sağlıyoruz. Bu tür eşleştirmeyi aslında bütün yazılı ve sözlü metinlerin çevirisinde yapıyoruz.

Birisine bir dileğimizi ifade ederken, örneğin hasta olan birisine "geçmiş olsun" derken ve bunu Almanca'ya aktardığımızda, o dilin kültüründe kullanılan "Gute Besserung!" ifadesini seçip eşleştirmiyor muyuz? Aynı şekilde "başınız sağ olsun" deyimini çevirdiğimizde, Almanca'da bunun nasıl söylendiğini düşünüp, takriben "Meine herzliche Anteilnahme!" ifadesiyle denkleştirmiyor muyuz? Veya Türkçedeki "Bayramınız kutlu olsun!" dilenciler için "Allah versin!", "Allah ömürler versin!" "Allah rahatlık versin!", "hatırına bir şey gelmesin!", "Varsın olsun!", ayrıca beddua yaparken söylenilen "Allah canını alsın!", "Allah kahretsin!" gibi deyimleri Almanca'ya çevirdiğimizde yine bunların karşılıklarının o dilin kültüründe olup olmadığını gözönünde bulundurarak sırasıyla "Glückliches Bayramfest!", "Gott möge (dir) geben!", "Gott schenke Ihnen ein langes Leben!", "Schlafen Sie gut!", "Man möge mir keine schlechten Gedanken unterstellen!", "Was liegt schon daran!", "Hol' ihn der Teufel!", "Gott möge ihn verdammen!" şeklinde çevirmiyor muyuz?

Görülüyor ki çeviride iki dil arasında diğer düzeylerde olduğu gibi kullanım düzeyinde de eşdeğerlik , kurmak, iki dilin kültür hazinesinin tanınmasını gerekli kılıyor. Bu görüşe katılan Cömert (1978:19-20) "Kuramsal Açıdan Çeviri Sorunu" başlıklı yazısında görüşlerini şöyle dile getiriyor:

"... Çevirmek için artık sözcükleri tanımak yetiştiriyor. Çevirilecek metnin sözünü ettiği şeyleri de bilmek zorunluluğu var. Yabancı dilde yazılmış bir metni çevirmek için başlıca iki önemli koşulu yerine getirmek gerekiyor: 1- Dili bilmek ve 2- bu dili konuşan uygarlığı tanımak, yani bu dili anlatım aracı olarak kullanan halkın

yaşamını, kültürünü... bilmek.Kısacası,çevirmek için dil çalışmak yetmemektedir; köklüve dizgeli bir biçimde bu dilin kültürünü de incelemek zorunludur. Örneğin, o yabancı dilin konuşulduğu ülkede bir süre kalmak, iyi bir çevirmeni varsıllaştıran küçük ek bir donatım değil, çeviri bilmin neredeyse yarısıdır.

7.5. Biçimsel Eşdeğerlik

7.5.1. Nesir Türünde

Çeviri işleminde yukarıda belirttiğimiz eşdeğerlik türlerinin dışında göz önünde bulundurulması gereken bir başka eşdeğerlik türü de biçimsel eşdeğerliktir. Özellikle edebi metin çevirileri için geçerli olan bu eşdeğerliği diğer eşdeğerlik türlerinden ne de olsa ayrı düşünemeyiz. Diğerleriyle bir bütün oluşturan bu eşdeğerlik, kaynak metindeki dil unsurlarının tamamını içerir.

Yani kaynak metinde kullanılan sözcükler, bunların düz ve yan anlamları, sözdizimi (basit ve birleşik cümleler), eksiltili yapılar, metnin zaman faktörü (kronolojik zaman, geçmişe yapılan göndermeler, gelecek zaman gibi), metindeki haber, dilek ve emir kipleri'nin kullanımı, metnin anlatım biçimi ("ben" ve "o" anlatıcı, monolog, diyalog, bilinç akışı, montaj, direkt ve endirekt anlatımlar v.b.), metindeki söz oyunları, tekerlemeler, tekrarlar, kısaltmalar, normal cümle kurallarından sapmalar, anlam kaydırmaları, deyimler, atasözleri, mecazlar, imajlar, semboller ve bunların yaygınlığı, ses ve kafiye düzeni, kısaca metnin bütün üslûp özellikleri hep bu eşdeğerlilik kapsamında incelenerek hedef dildeki benzerleriyle aktarılır.

Kaynak metnin yazarı dile getirmek istediği bir konuyu yazılı ve sözlü metin halinde kendine özgü bir anlatım biçimi ile sunarken, yukarıda beyan ettiğimiz dilsel öğeler arasından bir seçme yapabileceği veya bunların hepsinden yararlanabileceği unutulmamalıdır.

Metnin içeriğinin bunlarla iletilmesi, o metnin biçimini, genel anlamda üslûbunu teşkil eder. Her yazarın veya konuşan her kişinin belirli bir üslûbu vardır. Kaynağını yazarın ya da konuşan kişinin deneyimlerinden alır. Burada çevirmenin çeviri yaparken her bir yazarın farklı üslûp özelliklerinin dikkate alması gerektiğini belirtmek istiyoruz.

Ancak ne var ki kimi durumlarda kaynak metin yazarı hedef dilde hiç alışılmadık bir üslûbu deneyebilir. Çeviri işlemi için büyük güçlüklerin ortaya çıkabileceği böyle durumlarda, Göktürk (1986b:85) çevirmenin, kaynak metnin bütün

yenilikçi üslûp uygulamalarının benzerini hedef dilde yaratmasının ve dilin yepyeni imkanlarını araştırarak üslûp yönünden bir eşdeğerliliğe olabildiğince yaklaşmak zorunda olduğunu belirtmekte ve bu arada kaynak metnin yapı, sözdizimi ve ses yönünden çözümlenmesi ve bunların hedef dilde en yakın eşdeğerlerinin üretilmesi için, çevirmenin iyi bir analiz ve sentez etme yetisine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Öte yandan Cemal (1986:93), edebi metinlerin çevirisinde üslûbun verilmesinin en önemli unsur olduğunu, çevirmen eğer asıl metnin üslûbunu verebilirse, o metnin çevrilmiş sayılacağını, üslûbu veremezse ortada yalnızca yabancı dildeki bir metnin bizim dilimizde aktarılmasının olacağını ama çevirisinin olamayacağını belirtir.

Bu açıklamalardan biçimle eşdeğer olan üslûbun, özellikle edebi metin çevirilerinde büyük bir önem taşıdığı ortaya çıkıyor. Üslûbu dilin belli bir bağlamda yazar tarafından belirlenen bir amaç için kullanma biçimi olarak tanımlayabiliriz, veya dilsel öğelerin metinde kullanışı ya da tanzimi diye niteleyebiliriz. Bu tanımlı da göz önünde bulundurursak, çeviri işleminde yazarın bildirisini çözümleyebilmek için, yazarla birlikte metnin türüne ait özellikler konusunda da bilgi edinmek gerekir. Kaynak metnin dil yönünden incelenmesinde, eğer metin edebî bir metin türü ise, o zaman dilin bu metinde kazandığı zenginliklerin ve söz sanatlarının dikkate alınması ve değerlendirilmesi gözden uzak tutulmamalıdır.

Burada hareket noktası yazılı ve sözlü metnin şeklidir, yani biçimidir. Biçimi incelemenin amacı ise, metindeki dil öğelerinin nasıl kullanıldığını, bu öğelere ait farklı unsurlar arasındaki ilişkilerin ne olduğu ve niçin kullanıldığı sorularına cevap aramaktır. Çevirmen kaynak metinde düzenlenmiş halde karşımıza çıkan, söz varlığını dikkate alarak incelemesi ve bunu hedef metindeki söz varlığıyla eleştirmesi, biçimsel eşdeğerlilik yönünden bir çabadır.

Edebî metinlerde yazar ifadeyi süsleme ve güzelleştirme gayreti içindedir. Bu durumda kuşkusuz dilden sapmayı gerektirir. Yani bu metinlerde sözcük ve daha üst seviyedeki dil öğeleri seviyesinde ifade edilmek istenilen kavram ve anlam doğal dildekilerden farklı söz ve söz gruplarıyla dikkatlere sunulur. Unutmamak gerekir ki, dille ilgili öğeler kullanıldığı bağlam içinde yan anlam değeri kazanır.

Yazar sözcükleri alışılmış kullanma şeklinin dışında metin içinde kazanacağı çağrışımsal değerlerle yansıtmasının nedeni, okur üzerinde belirli bir niyeti gerçekleştirmek ve yazdığı metne zengin bir anlatım biçimi sağlamak içindir. Çevirmen de kaynak metni çözümlerken bunları dikkate almak zorundadır. Eşdeğerliği

gerçekleştirmek için, doğal dilde kullanılan sözcük veya sözcük grubuyla onun yerine kullanılanlar arasında bir ilişkinin olduğunu, bu ilişkinin metinlerde söz sanatlarının çeşitlenmesine yol açtığını, ayrıca bunların her bir sözcüğün içerdiği anlam birimcilerinden ileri geldiğini keşfetmelidir.

Yine edebî metinlerde her türün kendine özgü söz varlığını, cümle yapısını, söz sanatlarını ve süslerini belirleyen önceden tesbit edilmiş vazgeçilmez ifade modelleri vardır (Aktaş, 1993:68). Bunların da çeviride göz önünde bulundurulması hem kaynak metni çözümleme açısından hem de biçimsel eşdeğerlik bakımından büyük önem taşır. Ayrıca kaynak metindeki eş anlamlı söz ve söz gruplarının iletişimsel değerini, kullanılan ifadelerin söyleyiş tarzını, kaynak metindeki bir sözcüğün neden seçildiğini, yazarın bunu seçmekle neyi amaçladığını, ses tonuyla metindeki ifadelerin anlamların azda olsa değişikliğe uğrayıp uğramadığını, kısaca bir kavramı bir duyguyu bir düşünceyi veya bir durumu açıklamakla görevli dil unsurlarının sahip olduğu değerlerin her birini çözümlemek ve daha sonra hedef dile aktarmak biçimsel eşdeğerliğin gereğidir.

Bu bilgileri sunduktan sonra şimdi Alman yazarı Wolfgang Borchert'in İkinci Dünya Savaşı'nın insanlar üzerinde etkisini yansıtan ve dilimize Burhan Arpad ve Behçet Necatigil tarafından çevrilen "Kapının Dışında" (Draußen vor der Tür) adlı beş perdelik tiyatro eserinin baş kısmında yer alan aşağıdaki metni biçimsel eşdeğerlik yönünden inceleyelim.

a) Ein Mann kommt nach Deutschland

Er war lange weg, der Mann. Sehr lange. Vielleicht zu lange. Und er kommt ganz anders wieder, als er wagging. Äußerlich ist er ein naher Verwandter jener Gebilde, die auf den Feldern stehen, um die Vögel (und abends manchmal auch die Menschen) zu erschrecken. Innerlich auch. Er hat tausend Tage draußen in der Kälte gewartet. Und als Eintrittsgeld mußte er mit seiner Kniescheibe bezahlen. Und nachdem er nun tausend Nächte draußen in der Kälte gewartet hat, kommt er endlich doch noch nach Hause.

Ein Mann kommt nach Deutschland

Und da erlebt er einen ganz tollen Film. Er muß sich während der Vorstellung mehrmals in den Arm kneifen, denn er weiß nicht, ob er wacht oder träumt. Aber dann

sieht er, daß er rechts und links neben ihm noch mehr Leute gibt, die alle dasselbe erleben. Und er denkt, daß es dann doch wohl die Wahrheit sein muß. Ja, und als er dann am Schluß mit leerem Magen und kalten Füßen wieder auf der Straße steht, merkt er, daß es eigentlich nur ein ganz alltäglicher Film war, ein ganz alltäglicher Film. Von einem Mann, der nach Deutschland kommt, einer von denen. Einer von denen, die nach Hause kommen und die dann doch nicht nach Hause kommen, weil für sie kein Zuhause mehr da ist. Und ihr Zuhause ist dann draußen vor der Tür. Ihr Deutschland ist draußen, nachts im Regen, auf der Straße.

Das ist ihr Deutschland. (Borchert, 1949:92)

Burhan Arpad'ın Çevirisi:

"Bir adam Almanya'sına dönüyor.

Adam, uzun zaman ondan uzakta kalmıştır, hem de pek çok uzun müddet. Şimdi de gittiğinden çok farklı bir halde dönüyordu. Dış görünüşü, kuşları ürkütmek için... Tarlalara dikilen korkuluktan farksızdı; iç alemiyle de öyle.

Adam dışarıda binlerce geceyi soğuktan titreyerek geçirmişti. Ve birlerce gece soğukta titredikten sonradır ki, nihayet evine dönüyordu.

Bir adam Almanya'sına dönüyor...

Ve işte o zaman başından çok garip şeyler geçti. Bu sebeptendir ki adam, bütün temsil boyunca bir çok defalar kolunu cimdikliyecek, uyanık veya rüyada olup olmadığını anlamaya çalışacaktır. Fakat sonra, sağında ve solunda bulunan pek çok insanın başında da hep aynı şeylerin geçmiş olduğunu anlayacaktır. O zaman, bütün bunların hakikat olduğuna aklı yatar.

İşte böylece sonunda, bomboş bir mide ve buz gibi ayaklarla yine yollara düşünce, bütün bu olup bitenlerin alelade, hem de çok alelade bir hikâyeden başka bir şey olmadığını farkeder. Bu hikaye, Almanyalarına dönen, fakat ev bark bulamadıkları için de dönmüş sayılmayacaklardan bir adamın hikâyesidir. Bundan sonra onlar için ev bark dışarıda, kapının önündedir. Onların Almanya'sı kapının dışındadır. Yağmurlu gecelerin yollarıdır.

İşte onların Almanyası" (s. 9)

Behçet Necatigil'in çevirisi:

"Bir Adam Almanya'ya geliyor.

Uzun zaman yâdelerde kalmıştı, bu adam. Çok zaman. Belki haddinden fazla. Adam giderken başka idi, dönüşünde bambaşka. Hani kuşları (kimi de gece vakti insanları) korkutmak için tarlalara bir şeyler konur; adam dışıyla işte tıpkı onlara

benziyor. İçiyle de öyle. Adam bin şu kadar gün soğuklarda, ayazda, kapıların dışında bekledi. Para yerine diz kapağını verdi ve içeriye öyle girebildi. Bin şu kadar gece soğuklarda, ayazda, dışarlarda bekledi, işte en sonunda yerine yurduna dönebildi.

Bir adam Almanya'ya geliyor.

Geliyor, yaman bir film seyrediyor. Oyun sürüp giderken sık sık kolunu çimdiklemesi gerek; çünkü uyanık mı, yoksa rüya mı görmekte, bilmiyor. Ama sonra sağında solunda daha bunca insanın aynı filmi yaşadıklarını görüyor. Demek gerçek, diye düşünüyor, ne çare gerçek! Evet, sonunda karnı aç, ayakları üşümüş, kendini tekrar sokakta bulunca bunun pek orta malı, pek beylik filim olduğunu anlıyor. Almanya'ya dönen bir adamın, onlardan birinin hikâyesi. Adam, onlardan biri; onlar yurtlarına dönerler, ama evleri barkları kalmamış ki yurtlarına kavuşsunlar. Artık onların yerleri evleri barkları kalmamış ki yurtlarına kavuşsunlar. Artık onların yerleri kapıların dışındadır. Onların Almanyaları dışarısidir, gece vakti yağmurda sokakta. Budur onların Almanyası" (s. 6).

Bu iki çeviri örneğini sözcük, sözdizimi, üslûp ve diğer biçimsel özellikler yönünden kaynak metinle karşılaştırdığınızda Necatigil'in çevirisinin pürüzsüz anlatım biçimiyle, kaynak metnin sözünü ettiğimiz niteliklerini tam manasıyla yansıttığını, dolayısıyla bu düzeyde eşdeğerliğin kurulduğunu söyleyebiliriz.

Arpad'ın çevirisinde ise biçimsel eşdeğerlikten söz etmenin güç olduğunu belirtmek zorundayız. Kaynak metnin ilk cümlesinde yer alan "kommen" (gelmek) fiili, Arpad'ın çevirisinde "dönmek" şeklinde verilmiş ve kaynak metinde olmadığı halde üçüncü tekil şahıs iyelik eki de ilâve edilmiştir. Bu tür ilâveleri, yani kaynak metindeki ifadelerden sapmaları veya kısaltmaları metnin akışı içinde de görmekteyiz. Bunlara değinmeden önce kaynak metin yazarı, Borchert'in bu eseri de dahil olmak üzere, bütün eserlerinin basit, kısa, eksiltili (eliptik) yapılarla, çok sayıda mecaz, sembol ve yan anlamlı kavramlarla dolu olduğunu hatırlatmak gerekir. Arpad'ın kaynak metnin ikinci cümlesi ve onu izleyen üç eliptik yapıya ilişkin çevirisi de kaynak metnin üslûbuna aykırı düşüyor. Arpad burada eliptik yapılar dan ilk ikisini ikinci cümleyle birleştirmiş ve yine kaynak metinde olmayan bir yer belirteci ilâve etmiş, üçüncü eliptik cümlede geçen ve Almancada "belki, muhtemelen" anlamlarına gelen "Vielleicht" sözcüğünü de "hem de" sözcüğüyle Türkçeye aktarmıştır. Böyle olunca kaynak dil metni ile hedef dil metni arasında anlamla birlikte biçimsel eşdeğerliğin kurulması güçleşiyor.

Necatigil'in çevirisinde eliptik yapıların birleştirildiğini göremiyoruz. Böyle bir zorunlulukta hissetmemiştir, metnin biçimine bağlı kalarak, kaynak metindeki eliptik

yapıları Türkçe'ye yine eliptik yapılarla çevirmiş ve bununla birlikte sözcüklerin anlam yönünden değerini vermede de başarılı olmuştur. "Er war lange weg" ifadesini çevirirken, Türkçe'de "yâdelerde kalmıştı" deyişini tercih etmesi hem metindeki kahramanın içinde bulunduğu ortamı yansıtması, hem de az da olsa savaşı çağrıştırması bakımından oldukça yerinde bir karardır.

Arpad'ın çevirisinde demin de belirttiğimiz gibi gereğinden fazla atlamalar ve ilâveler göze çarpmaktadır. Örneğin, "Äußerlich ist er ein naher Verwandter jener Gebilde, die auf den Feldern stehen, um die Vögel (abends manchmal auch die menschen) zu erschrecken", cümlesinde kahramanın dış görünüşü tarif edilirken ayrıca içinde geçen (abends manchmal auch die Menschen) "geceleri bazen insanları da" ifadesi tamamen atlanılmıştır. Aynı şekilde Arpad'ın çevirisinde kaynak metindeki "Und als Eintrittsgeld musste er mit seiner Knie-scheibe bezahlen" (Para yerine diz kapağını verdi ve içeriye öyle girebildi" ifadesinin karşılığını göremiyoruz. Birinci paragrafın son cümlesinde kaynak metinde yer almadığı halde "ve binlerce gece soğuktan titredikten sonra" ifadesinin tekrar edilişi dikkatimizi çekmektedir. Kaynak metnin "... kommt er endlich doch nach Hause" cümlesindeki "Haus" sözcüğü metin bağlamı içinde yan anlamıyla, yani "yurt" anlamında kullanılmıştır. Arpad'ın çevirisinde bu sözcüğün düz anlamıyla "ev" diye çevrildiğini görüyoruz. Böyle bir anlamla kahramanın yurt dışında katıldığı bir savaştan döndüğü izlemine pek hissedemiyoruz.

Kaynak metnin ikinci paragrafında kahramanın yurduna döndüğünden ve orada olup bitenleri hayretle izlediğinden söz edilmektedir. Kaynak metinde bunu dile getiren "Und da erlebt er einen ganz tollen Film" ifadesini, Arpad "Ve işte o zaman başından çok garip şeyler geçti" şeklinde çevirmiştir. Biz hem bağlamdan hem de yukarıda kaynak metinden aldığımız cümleden kahramanın demin de belirttiğimiz gibi savaştan döndüğünü ve birtakım beklentileri olduğunu ve bunları yurda dönüşte bulamadığını veya tam tersini bulduğunu anlıyoruz. Bu bakımdan söz konusu cümlelerin Necatigil'in yaptığı "yaman bir film seyrediyor" şeklindeki çevirisini veya "çok korkunç bir manzarayla karşılaşılıyor" biçimde aktarılışı hem bağlamın gerektirdiği ortamın daha iyi yansıtılması bakımından hemde biçimsel eşdeğerlik yönünden daha uygun buluyoruz.

Öte yandan kaynak metinde yukarıdaki cümleyi izleyen "Er muss sich während der Vorstellung mehrmals in den Arm kneifen..." cümlesindeki "während der Vorstellung" ifadesi daha önceki cümlede geçen "Film" sözcüğüyle geriye yönelik endirek bir ilişki kurduğu ve dolayısıyla bu sözcüğü temsil ettiği için Necatigil haklı olarak "oyun sürüp giderken" şeklinde çevirmiş ve böylece "film" ile "oyun" sözcüğü

arasında bir uyumun oluşmasını sağlamıştır. Böyle bir uyumu Arpad'ın çevirisinde göremiyoruz. Zira o, bir önceki cümlede Almanca'daki "einen ganz tollen Film" sıfat tamlaması için "çok garip şeyler" ifadesini tercih etmiş hemen ardından bu ifadenin yerini tutan Almanca'daki "Vorstellung" sözcüğünü düz anlamıyla "temsil" diye çevirmiştir. Durum böyle olunca bu iki sözcüğün her biri anlam yönünden değişik şeyleri çağrıştırmakta, dolayısıyla anlam bütünlüğü ile eşdeğerlikten söz etmek mümkün görülmemektedir. Ayrıca Arpad'ın kaynak metni çevirirken metnin zaman perspektivine bağlı kaldığı da pek söylenemez.

Kısaca belirtmek gerekirse, bu çeviride Necatigil, kaynak metindeki tüm sözcükleri, sözdizimlerini, bu metnin kendine özgü üslûbunu, zaman perspektivini, en ufak ayrıntısına kadar, hiç bir ögeyi atlamadan, ilâveler ve sapmalar yapmadan olduğu gibi hedef dile aktarmış ve böylece iki dil arasında örnek diyebileceğimiz bir çeviriyle biçimsel eşdeğerliği sağlamıştır.

Şimdi de yine edebî metin türleri arasında yer alan dilimize 1986 yılında Osman Okkan tarafından "En Alttakiler" başlığıyla çevrilen ve Türk işçilerinin Al-manya'daki durumunu konu alan Günter Wallraff'ın "Ganz Unten" romanından bir örnek vererek, biçimsel eşdeğerliliğin sağlanıp sağlanmadığı konusuna bakalım.

b) Die Verwandlung

Zehn Jahre habe ich diese Rolle vor mir hergeschoben. Wohl, weil ich geahnt habe, was mir bevorstehen würde. Ich hatte ganz einfach Angst.

Aus Erzählungen von Freunden, aus vielen Veröffentlichungen konnte ich mir ein Bild machen vom Leben der Ausländer in der Bundesrepublik. Ich wußte, dass fast die Hälfte der ausländischen Jugendlichen psychisch erkrankt ist. Sie können die zahllosen Zumutungen nicht mehr verdauen. Sie haben kaum eine Chance auf dem Arbeitsmark. Es gibt für sie, hier aufgewachsen, kein wirkliches Zurück in ihr Herkunftsland. Sie sind heimatlos.

Die Verschärfung des Asylrechts, der Fremdenhaß, die zunehmende Gettoisierung-ich wußte davon und hatte es doch nie erfahren. Im März 1983 gab ich folgende Anzeige in verschiedenen Zeitungen auf:

Ausländer, kräftig, sucht Arbeit, egal was auch Schwerst-u. Drecksarb., auch für wenig Geld. Angebote unter 358458

(Wallraff, 1985:11)

Kimlik Değişimi

Aslında bu işe on yıl önce girişmek istiyordum. Kafamdaki projeyi erteleyip durdum. Başıma gelecekleri seziyor gibiydim. Korkuyordum açıkçası.

Arkadaşlarımın anlattıklarından, sağda solda okuduklarımdan Almanya'daki yabancıların durumu hakkında bir şeyler öğrenmiştim. Örneğin, Almanya'daki yabancı gençlerin hemen yarısının ruhsal bozukluklar içinde olduklarını biliyordum. Kendilerine reva görülen uygulamaları artık kaldıramıyorlardı. İş bulabilmeleri olanaksızdı, burada yetişmişlerdi; ülkelerine geri dönmeleri de bir çözüm oluşturmuyordu. Yurtsuz kalmışlardı.

Yabancılar yasasında, siyasi sığınma konusunda tutum sertleşiyordu, yabancı düşmanlığı alabildiğine kendini belli ediyordu, yabancılar daha çok getto'lara itiliyordu, bunları dışardan ben de görebiliyordum. Ama bu durumda olanlar, kendileri neler duyuyor, bunlara nasıl katlanabiliyorlardı j

1983 yılının Mart ayında gazetelere şöyle bir ilân verdim:

Sağlam yapılı yabancı işçi iş arıyor. Ağır ve pis işlerde de çalışabilirim. Ücret önemli değil. Başvuru için: 358458

(Çev. Osman Okkan, 1986:15)

Çevirmenin burada kaynak metnin başlığını çevirirken bir ilâve yaptığını görüyoruz. "Die Verwandlung" sözcüğü Almanca'da "değişim" ya da "dönüşüm" anlamına gelmektedir. Hedef dilde anlamayı kolaylaştırmak ve metnin içeriğiyle bir bütünlük sağlamak üzere, çevirmen bu sözcüğü Türkçeye "kimlik değişimi" olarak çevirme ihtiyacını duymuştur. Kaynak metnin ilk cümlesini analiz ettiğimizde, bir esas cümle ve yargıları bu cümleye bağımlı art arda sıralanan ve aynı zamanda sebep-sonuç ilişkisini bildiren bir birleşik cümle gözümüze çarpmaktadır. Ancak esas cümle ile yan cümleler arasında bir noktanın oluşu bu cümlelerin sanki bağımsızmış gibi gözükmesine neden olmaktadır.

Her ne olursa olsun, burada çevirmen için önemli olan kaynak dildeki sebep-sonuç ilişkisini Türkçe'ye uygun bir biçimde aktarmaktır. Hemen belirtelim ki çevirmen bu birleşik cümleyi serbest bir yöntemle, yan cümleler ile esas cümle arasındaki ilişkilere bakmadan, her birini basit bir ifade cümlesiymiş gibi çevirmiştir. Böyle olunca, yan cümledeki bağlaçların anlamları aktarılamamış dolayısıyla biçimsel eşdeğerlik kurulamamıştır.

Aynı cümleyi sözcük düzeyinde incelediğimizde, kaynak metindeki "Rolle" sözcüğünün "iş", bir işi "belli zamana bırakmak" veya "ertelemek" anlamına gelen "schieben" fiilinin "girişmek", "on yıl" veya "on yıldır" anlamına gelen "zehn Jahre" zaman belirtecinin "on yıl önce" şeklinde çevrildiğini, ayrıca kaynak metinde olmayan "aslında", "istemek" sözcüklerinin kullanıldığını görüyoruz. Anılan cümlede biçimsel eşdeğerliğin kurulması, "Aşağı yukarı başıma gelecek şeyleri hissettiğim için, bu projeyi on yıldır erteleyip duruyordum" şeklinde bir çeviriyle mümkün olabilirdi.

Kaynak metnin ikinci paragrafının Türkçe'ye aktarılışında, çevirmen biçimsel eşdeğerliği kurma yönünde çaba göstermiştir. Ancak bu bölümde bir ihtimal bildiren ve Türkçede "hemen, hemen" anlamına gelen "fast" sözcüğünün hedef dilde iki kere tekrarlanmayışı, ihtimali bir anlatım tarzını engellemekte ve metne "hiç vakit geçirmeden, çabucak" anlamları katmaktadır.

Kaynak metnin üçüncü paragrafının çevirisinde de biçimsel eşdeğerliğin kurulduğunu söylememiz güçleşiyor. Zira burada cümle değeri olmayan, art arda sıralanan bir takım sözcük grubu anlamı verme pahasına biçimsel denklik dikkate alınmadan tek tek cümleler hâlinde aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kaynak metnin bu bölümünde herhangi bir soru cümlesi olmadığı halde, hedef dilde bir takım ilâvelerle birlikte bir soru cümlesi göze çarpmaktadır. Söz konusu/cümle belki "iltica yasasının sertleşmesi, yabancı düşmanlığı ve yabancıların sosyal yönden gitgide daha düşük mahallelerde oturmaya itilmeleri, konularında bilgim vardı. Fakat bunları bizzat yaşayıp görmemiştim" şeklinde çevrilmiş olsaydı biçimsel eşdeğerlikten söz etmek mümkün olurdu.

Kaynak metnin son bölümünde bir ilân metni yer almaktadır, ilânların çevirisinde, daha önce belirttiğimiz gibi, metnin içeriğinin aktarılması yani bildirinin özünün iletilmesi ve hedef dildeki metin geleneğiyle sunulması büyük önem taşımaktadır. Bu açıları baktığımızda, çevirmenin söz konusu ilânı çevirmede başarılı olduğunu ve kaynak metinle eşdeğerliği kurduğunu söyleyebiliriz.

7.5.2. Nâzım Türünde

Son olarak, yapısı itibarıyla roman, öykü, tiyatro eseri gibi edebî türlerden büyük farklılıklar gösteren şiir türünde biçimsel eşdeğerlik konusuna değinelim. Daha önce "yan anlam düzeyinde eşdeğerlik" bölümünde şiir dilinin niteliklerine değinirken, her şiir metninin kurallı bir dil örgüsüne, belirli bir kafiye, ses düzenine sahip olduğunu ve çeşitli söz oyunlarını, benzetme, mecaz, sembol gibi dil unsurlarını içerdiğini belirt-

miştik. şiir çevirisinde bu niteliklerin olabildiğince aslının aynısının hedef dile yansıtılması biçimsel eşdeğerlik açısından büyük önem taşır. Aşağıdaki şiir çevirisini bu açılardan inceleyelim.

Der Panther

Sein Blick ist vom Vorübergehen der Stäbe
so müd geworden, daß er nichts mehr hält.
Ihm ist, als ob es tausend Stäbe gäbe
und hinter tausend Stäben keine Welt.

Der weiche Gang geschmeidig starker Schritte,
der sich im allerkleinsten Kreise dreht,
ist wie ein Tanz von Kraft um eine Mitte,
in der betäubt ein großer Wille steht.

Nur manchmal schiebt der Vorhang der Pupille
sich lautlos auf-. Dann geht ein Bild hinein,
geht durch der Glieder angespannte Stille-
und hört im Herzen auf zu sein.

(Rainer Maria Rilke)

Panther

Bakışı, gözlemekten öylesine yorgun ki
Parmaklıkları, bir şey tutmaz olmuş artık,
Binlerce parmaklık durur önünde sanki,
Dünya yok ötede yalnız binlerce parmaklık.

Yumuşak gidişi kaygan güçlü adımlarının
En küçük değirmiler boyunca hep dönen,
Kudret oyunu sanki çevresinde bir ortanın
Ki yaman bir istem uyuşmuş orda hepten.
Yalnız aralanır gözperdesi zaman zaman
Sessizce- Derken bir görüntü girer de,
Geçerek gergin sessizliği arasından
Kasların, kalır yürekte, diner de.

(ev. Turan Oflazoğlu)

Şiir çeviri ölçütlerini dikkate aldığımızda, başarılı bir çeviri diyebileceğimiz bu şiir metni, kaynak dilde üç kıta ve on iki dizeden oluşmuş ve hedef dile eşdeğer formuyla aktarılmıştır. Kaynak dildeki şiir metni belirli bir ölçü ve kafiye düzenine göre düzenlenmiştir. Kafiye düzeni a, b, a, b, şeklindedir. Bu düzenin hedef dilde de oluşturulduğunu görüyoruz. Ancak kaynak metnin birinci dizesindeki "Stäbe" (parmaklıkları) sözcüğü ile ikinci dizesindeki "so müd geworden" (öylesine yorgun ki) ifadesi, hedef dilde kafiye düzenini sağlama düşüncesiyle olsa gerek, yer değişmiştir. Şiir çevirisi için belki doğal karşılanabilecek olan bu tür sapmaları diğer dizelerde göremiyoruz.

Kaynak metnin dizelerinde kullanılan sözcükler ve bunların temsil ettikleri anlamlar, birinci ve ikinci kıtalarda görülen benzetmeler, "Ihm ist, als ob es tausend Stäbe gäbe" (Binlerce parmaklık durur önünde sanki), "... ist wie ein Tanz vom Kraft um eine Mitte" (Kudret oyunu sanki çevresinde bir ortanın), bir kaç istisnanın dışında şiir dilinin gerektirdiği tarzda hedef dile yansıtılmıştır, istisnalar arasında biraz önce belirttiğimiz birinci ve ikinci dizedeki kaydırmalarla birlikte, kaynak metnin ikinci kıtasının son dizesinde yer alan ve Almanca'da "partizip perfekt" diye nitelendirdiğimiz "betäubt" ortacının (sıfat fiilinin) Türkçeye "yaman" sözcüğüyle aktarılışını sayabiliriz. Bu sözcük burada mecazi anlamda kullanılmış olup, bize göre "yaman" sözcüğüyle değil de "aşırı" sözcüğüyle eşleştirilmeliydi. O zaman önünde yer aldığı ismi daha iyi niteleyebilir ve anlam bulanıklığı da giderilebilirdi.

8. ÇEVİRİ KURAMLARI

Çeviri ile ilgili araştırmalar özellikle 1960 lardan sonra büyük bir hız kazanmıştır. Bu ana kadar yapılan araştırmalar çeviri eyleminin değişik yönlerini irdelemektedir. Çevirinin karmaşık bir işlem olduğunu pragmatik ve iletişimsel boyutları olduğunu çok saygın çeviri bilimciler dile getirmektedir. Biz bu araştırmamızda kuramlar arasından Levy, Koller, Klöpfer, Apel ve Reis & Vermeer 'in kuramlarını ve görüşlerini kısaca özetlemeye çalışacağız.

8.1- LEVY'NİN YAKLAŞIMI

Levy (1969:49) araştırmalarında çeviri işleminde üç temel ögenin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan birincisi, çevrilecek eserin yazarının

biçemi, ikincisi yazınsal özelliği ve hitap ettiği okuyucu, bir diğeri de estetik ve yazınsal değerdir. Levy'ye göre bu üç unsur tiyatro metni gibi bir yazınsal metinde irdelenmesi gereken öğelerdir. Levy çevirmenin çeviri işlemine girişmeden önce yazarının biçimsel özelliğini, eserin hitap ettiği kitle ile birlikte içeriğinin anlaşılması gerektiğini burada vurgulamaktadır.

Eşdeğerliği yaparken kültür alışmalarında uygun yorumların yapılması gerektiğini, yani bir ögenin diğeri bir kültürde denkliği düşünülürken o kültürde yerleşik biçimi yoksa onu açıklama yoluyla içeriğinin verilmesi görüşünü savunmaktadır.

Levy çevirmenin amacını şöyle belirlemektedir: çevirmenin olmazsa olmazı bu alanla ilgili kazanımlarının ve deneyimlerinin olmasıdır. Bunların sonucunda da çevirdiği eserin sanatsal ve estetik değerinin korunmasını sağlamaktır. Bunu yaparken de içeriğin okur tarafından açık seçik anlaşılmasını da göz önünde bulundurmalıdır.

Levy'nin bu görüşü Lieken-Genvig (1995:58) tarafından da paylaşılmaktadır. Genvig tıpkı Levy gibi çeviri eyleminin iki süreçten oluştuğunu ileri sürmektedir. Bunlardan biri anlama süreci, diğeri ise anladığını aktarma süreci olarak adlandırılmaktadır.

8.2- KLÖPFER'İN YAKLAŞIMI

Klöpfer çeviri eyleminin metin türlerine göre yapılmasından yanadır. Levy gibi Klöpfer de özellikle yazınsal metinlerin çevirisinde üzerinde durduğu asıl konu biçim ve içeriğin aktarılmasıdır. Bir çeviride içerik ona göre bir kâğıdın iki yüzü gibidir.

Bir başka deyişle Klöpfer çeviriyi orijinal metnin fotokopisi olarak özetler. Bu görüşü ileri sürerken Klöpfer çevirmenlerin orijinal metnin bütün güzelliklerini çeviri metninde olduğu gibi yansıtmaları gerektiğini savunmaktadır. İçerik biçim sorununun üzerinde ağırlıkla duran Klöpfer, bu iki unsurla metnin estetik ve sanatsal özelliğinin belirlendiğini vurgulamaktadır. Okurun bu iki ögenin aktarımıyla zevk alacağını, keyif alacağını, ileri sürmektedir. Klöpfer bunları savunurken kaynak metindeki her bir

göstergenin değerini, anlam alanlarını, yan anlamını öz anlamını, duygu değeri anlamı ve çağrışımsal anlamlarını dikkate alarak hedef dilde bunların eşdeğerini bulunarak aktarılması gerektiğini savunmaktadır.

Klöpfer'in üzerinde durduğu bir başka konu da sözcüklerin ya da söz gruplarının üstü örtük ifadeleri yansıtmaları olayıdır. Bilindiği gibi sözcüklerin mecazi anlamları özellikle tiyatro metinlerinde okuru eğlendirmek, heyecanlandırmak, keyiflendirmek, coşturmak, galeyana getirmek, hüznlendirmek, ağlatmak vs. amacıyla çokça kullanılmaktadır. Klöpfer bu dil göstergelerinin hedef dile aktarılması sürecinde olduğu gibi aktarılmasını önermektedir. Kültür farklılıklarından kaynaklanan sorunlar ortaya çıktığında Klöpfer tıpkı Levy gibi yoruma yer verilmesini önermektedir. Çevirmen bir kültürde olup da diğer bir kültürde olmayan olayları aktarırken haklı olarak "hermanotik" dediğimiz yorum eylemine başvurmak zorunda kalacaktır. Klöpfer yorum yapılırken çevirmenin mümkün mertebe okuru da göz önünde bulundurarak ilgili yorumun kısa tutulmasından yanadır.

8.3- APEL'İN YAKLAŞIMI

Apel, Klöpfer'in görüşünü benimsemektedir. O da yazınsal metinlerin özellikle de tiyatro metinlerinin aktarılmasında çevirmenin ilk planda kaynak metnin tüm özelliklerinin çözümlenip ortaya konulması gerektiğini savunmaktadır. Apel bu görüşü ile Klöpfer'in çeviride anlama sürecinin çevirinin birinci boyutu olduğunu ileri sürmektedir. İkinci boyutu ise Apel, üretim süreci olarak değerlendirmektedir. Apel yazınsal metinlerin aktarılması ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmektedir(1982:30) :

"yazınsal metinler ve bunların arsında sayılan tiyatro metinleri birer sanat eserleridir. Okur ve dinleyici bu metinlerden keyif almakta, eğlenmektedir.

Bu metinlerin bir dilden başka bir dile aktarılmasında çevirmenin bazı önemli noktaları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bunlar, içerik, biçim ve göstergelerin anlamlarıyla ilgilidir. Çevirmenin göz ardı edemeyeceği bu öğelerle çeviri ürünü sanat katına yükselir."

Genel olarak değerlendirecek olursak Apel'in yaklaşımı Levy'nin yaklaşımı ile örtüşmektedir. Tıpkı onun gibi Levy de saydıklarımızın dışında "hermanotik" olarak

nitelediğimiz yorumlama eylemine önem vermektedir. Kültür çalışmalarında bu yönetime başvurularak ortaya çıkacak sorunların çözümleneceğini savunmaktadır.

8.4- REISS VE VERMEER'İN YAKLAŞIMI

Reiss ve Vermeer tarafından ileri sürülen yaklaşım, yazınsal metinlerin aktarılmasında göstergelerin okur üzerinde uyandıracığı etkiyi kapsamaktadır. Reiss ve Vermeer yaklaşımlarını "skopost theorie" olarak tanımlamaktadır.

Bu tanıma göre çevirmen az önce de belirttiğimiz gibi özellikle dilsel göstergelerin etki gücünü, işlevini, amacını çok iyi belirlemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu kuramla Reiss ve Vermeer sürekli hedef dil okurunu düşünmekte, onların nasıl etkileneceğini araştırmaktadır.

Kaynak metin okuru orijinal metni okuduğunda nasıl keyif alıyor ve etkileniyorsa, çeviri metni okurunun da aynı şekilde çeviri ürününden keyif alıp etkileneceği gerektiğini savunmaktadır. Sözünü ettiğimiz yazarların bu kuramında daha ziyade hedef dil okurunun ön planda tutulduğunu görüyoruz. Çeviri ürününün anlaşılır olması, aktarılan ileti ve mesajın karmaşık bir anlamla sunulmaması gerektiğini anlıyoruz. Bunları yaparken de Reiss ve Vermeer, kuşkusuz kaynak metinde olmayan öğelerin hedef dil okuruna ve onun zevkine uysun diye abartılı, aslından uzak ve asıl metinden kopuk bir çeviri anlayışına da yer verilmemesi gerektiğini de belirtmektedir.

Skopost Theorie diye adlandırdıkları bu yaklaşım ünlü çevirmen North(1993:9) tarafında da benimsenmektedir. North bunların yaklaşımını şu şekilde anlatmaktadır: "Skopost kuramı çeviri eylemini anlamlı bir süreç olarak değerlendirmekte, anlamlı süreç ile çeviri ürününün hedefinin ne olduğunu, okura neler kazandırabileceği kastedilmektedir."

Özetlersek, Reiss ve Vermeer 'de olduğu gibi sözünü ettiğimiz diğer tür yaklaşımlar çevir olgusunun ne tür süreçten geçtiğini ortaya koymaktadır. Hepsinde de ortak olan, yazınsal metinler ya da tiyatro metinleri bir sanat eseridir. Bunları aktarırken belirli kriterlere göre bir plânlama yapılmalıdır. Planlama ile kaynak önce okunup anlaşılma boyutu ardından da anlaşılma bu metnin hedef dile aktarılma boyutu kastedilmekte her iki boyutta da çevirmenin belirli ilke ve görevleri yerine getirmesi gerekmektedir.

Çeviri öncesi süreçte yazarı ve yazarın yazınsal kişiliğini, biçimini, eserin yazıldığı dönemin sosyo-ekonomik özellikleri konusunda çevirmenin bilgi edinmesi zorunlu görülmekte, ardından ikinci süreçte kaynak metnin tüm özelliklerinin çözümlenmesi ve daha sonra aktarma sürecinde de hedef dil okurunu da göz önünde bulundurularak eserin sanatsal ve estetik değerinin yitirilmesine izin verilmeden söz konusu kaynak metnin olduğu gibi aktarılması gerekmektedir.

8.5- KOLLER'İN YAKLAŞIMI

Çeviri alanında çok sayıda eser veren ve çevirinin değişik boyutlarını irdeleyen Koller yazınsal metinlerin özellikle de tiyatro metnlerinin aktarılmasında eşdeğerlik konusunu gündeme getirir. Yazara göre çeviri eylemi kaynak metinle hedef dil metni arasında birebir eşdeğerlik kurma işlemidir. Koller, (1987:85) Nida'dan yaptığı bir alıntıda sözünü ettiğimiz eşdeğerliği iki kısma ayırmaktadır:

- Biçimsel eşdeğerlik (Formale Äquivalenz)
- Dinamik eşdeğerlik (Dynamische Äquivalenz.)

Biçimsel eşdeğerlikte kaynak dildeki bir bildirinin hedef dildeki denkliği içerik ve biçim bakımından değerlendirilerek ele alınmaktadır. Çevirmen burada tümceyi tümceye, sözcüğü sözcüğe aktarmak için karşılıklar aramaktadır. "Sözcüğü sözcüğüne" veya "birebir" çeviri bu eşdeğerlik ilkesine dayanmaktadır.

Dinamik eşdeğerlikte ise, hedef dile aktarılan bir çeviri metninin doğal olması, hiçbir yoruma meydan vermeden anlaşılır olması, yani karmaşık, dolaşık bir anlam örgüsüne sahip olmaması yani eşdeğerlik etki ilkesinin gerçekleştirilmiş olması hedeflenmektedir.

Dinamik eşdeğerlik kurma yolunda olan çevirmen, hem içerik hem de biçim yönünden iki dil arasında denklik kurma yollarını aramaktadır. Ayrıca kaynak dildeki bildiri ve bu bildirimin alıcıları arasındaki ilişkiler ile hedef dile aktardığı bildiri ve

alıcıları arasındaki ilişkilerin benzer olmasına özen göstermektedir. Bunu yaparken hedef dildeki metnin kaynak dildeki orijinal metinden daha uzun olması yani daha fazla sözcük içermesi söz konusu olabilir. Bu durum iki dilin sadece yapısal farklılığından değil aynı zamanda çeviri metninin kolayca anlaşılmasını sağlamak, iki dil arasında gerekli eşdeğerliği kurmak ve alıcıların (okurların) anlama kapasitesini zorlamamak için çevirmenin söz konusu olayla ilgili ek bilgiler verme ihtiyacı duymasından kaynaklanmaktadır.

Koller (1987:86), Nida'nın görüşlerinden yola çıkarak eşdeğerlik anlayışında ortaya çıkabilecek sorunların kaynağını üç grupta toplamaktadır:

- Hedef dil kültüründeki bir dil ögesini karşılayabilecek bir kavram bulunmayabilir.
- Kaynak dil ile hedef dil ilişik iki kavramın tek bir kavramda ifade edilmesiyle ilgili farklılıklar gösterebilir. Örneğin, İsveççe'de "büyükbaba" ifadesi için iki aynı kavram vardır. Bir kimsenin babasının babası için "farfar" annesinin babası için "morfar" kavramları kullanılmaktadır. Hâlbuki Almanca ve İngilizce'de bu kavram için sadece tek bir sözcük "grandfather / Großvater" kullanılmaktadır. Türkçe'de de aynen bu dillerde olduğu gibi herhangi bir ayırım söz konusu değildir.
- Kaynak dil ve hedef dil belli hal ve keyfiyetler için belli göstergeleri (sözcükleri) kullanmada farklılıklar gösterebilir.

Dinamik eşdeğerlikte ağırlık, sunulacak olan bildiri ve bu bildirinin alıcısı üzerindedir. Daha doğrusu çevirmen dinamik çeviride kaynak dildeki bildirinin kime hitap ettiğini yani toplumun hangi sosyal grubuna yöneltildiği (çocuklar, askerler, doktorlar, alt yada üst tabaka, ast üst gerektiren bir meslek grubu vb.) belirledikten sonra hedef dilde aynı sosyal grubun kültürüne göre söz konusu bildiriyi sunması gerekmektedir.

Bununla birlikte kaynak metnin çözümlenmesinde çevirmenin görevi bir yandan kaynak metnin iletişimdeki işlevini incelemek yani yazarın bildirisini alıcıya (okura) iletmek istediği mesajı çözmek ve bu bildiriyi hedef dildeki alıcılar için başka bir düzenceyle sunmak, öte yandan kaynak metnin dilbilgisel özelliklerini saptayarak hedef dile eşdeğer bir yöntemle aktarmaktır. Bunu yaparken metin düzleminde kurulan

eşdeğerliği biçem (üslup) düzeyindeki eşdeğerlikten ayrı düşünemeyiz. Çünkü biçem bir bütün oluşturmaktadır.

Kaynak metnin hedef dile eşdeğer olarak aktarılması yazarın üslubunun çözümlenmesine bağlıdır. Biçem kavramıyla neyi kastediyoruz? Bu konuya biraz değinmek gerekir. En geniş anlamıyla biçem dilin belirli bir bağlamda belirli bir yazar tarafından belirli bir amaç için kullanılmasıdır (Altay, 1992:26).

Değişik bir ifadeyle dili kullanan kişinin düşüncesini anlatabilmek ve sözlerine belirli bir özellik katabilmek için dil öğelerini kendine özgü ölçütlerle seçip kullanmasıdır (Vardar, 1978:50).

Kısaca, hem konuşma hem de yazı diliyle ilgili olan özellikle de yazınsal metinleri ilgilendiren bu kavramı geleneksel anlamıyla bir metnin, bir söylemin dilsel özellikleri olarak niteleyebiliriz.

9. ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE

Eleştiri kavramı Türk Dil Kurumunun çıkardığı Türkçe sözlükte "1. Bir insanı, bir konuyu, doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek maksadıyla inceleme işi, tenkid [...] 2. ed. Bir edebiyat veya sanat eserini her yönüyle inceleyip açıklamak, anlaşılmasını sağlamak ve değerlendirmek amacıyla yazılan yazı türü, tenkit, kritik. 3. fel. Özellikle bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme, sinama, yargılama [...]" şeklinde tanımlanmıştır (Eren, 1988:451). Bu üç tanımda kullanılan "inceleme, açıklama, anlaşılmasını sağlama, değerlendirme, sinama, yargılama" sözcüklerini çeviri eleştirisi için anahtar sözcükler olarak kabul edebiliriz. Ancak bu tanımlarda adı geçen anahtar sözcüklerin sözlükteki günlük kullanımları için temel anlamları verilmiştir. Sözcüklerin iletişimdeki kullanımlarını esas alan bir sözlükten eleştirinin nasıl yapılabileceğine ilişkin bilgiler elbette ki elde edemeyiz. Onun için ilgili sözcüğün sırf sözlük anlamına dayanarak eleştiri yapmamız düşünülemez. O halde ne yapmalıyız? Çeviri eleştirisine başlamadan önce, bu eleştiri türünün kendine özgü kuramları temel ilkeleri ve yöntemleri konusunda geniş bilgi sahibi olmamız gerekir. Konumuzun akışı içinde sunacağımız bu bilgilere geçmeden önce, klasik çeviri eleştirisi anlayışına kısaca değinelim.

Klasik anlayışta çeviri eleştirisi, iyi bir çeviri nasıl olmalıdır? Ne gibi özellikler taşınmalıdır? Bir çeviri ne zaman başarılı olmuş veya olmamış sayılır? Çevrilen metin

nasıl bir türdür? Bu türün ne gibi nitelikleri ve işlevleri vardır? gibi sorular dikkate alınmadan iki bölüm halinde yapılmaktadır. Birinci bölümde kaynak metin ve bu metnin yazarı hakkında kısa yahut uzunca bilgiler sunulur, ikinci bölümde ise, çeviri metninden alman birkaç parçaya, cümle ve sözcük örneklerine dayanılarak çevirinin doğru veya yanlış olup olmadığına ilişkin hüküm verilir. Bu iki bölüm arasında çeviri bakımından dolaylı bir ilişki kurulamaz. Birinci bölüm, metnin ya da eserin aslını tanıtıyor, ikinci bölümde de çeviriden örnekler gösterilerek onun hakkında hükümler yürütülüyor. Bırakalım birinci bölüm ile ikinci bölüm arasındaki ilgisizliği bir yana, ikinci bölümde ele alınan çevirilerin iyi yahut kötü, doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesinde de tutarlı bir fikirden söz edilemez.

Çeviride hükümler neye göre veriliyor? veya hükümler nasıl veriliyor? Elbette ki doğruluğu önceden kabul edilmiş birtakım esaslara, birtakım ilkelere dayanılarak verilebilir. Sözcüğü kaynak metnin şu bölümü iyi çevrilememiştir, şöyle olmalıydı gibi bir düşüncenin gerisinde iyi çevirinin ya tespit edilmiş, yahut da tespit edilmemiş, ancak herkesçe kabul edilmiş bir normu bulunduğuna ilişkin bir fikir saklı bulunmalıdır, işte eleştirilerde bu normun yahut normların neler olduğunun bilinmesi gerekir. Bir dildeki her sözcüğün belli bir anlamı yahut anlamları vardır. Bu anlamlar önceden belirlenmiş ve norm olarak o dili kullanan insanlar tarafından bilinmektedir, işte sözcüklerin içerdikleri anlamların böyle apaçık olarak ortaya konulması, onların ispatını gerektirmeyen normlardır. Çeviri metnini sözcük düzeyinde irdelerken, onların anlamlarının hedef dile doğru ya da yanlış, uygun ya da farklı biçimde aktarılmasında esas alınacak bu normlardır. Çeviri metninin diğer düzeylerde (sözdizim, üslûp v.s.) değerlendirilmesinde de eleştirilecek noktaların bu gibi normlardan yola çıkılarak yapılması, açıklanması nesnel bir çeviri eleştirisi yönünde atılacak olumlu adımlardır.

Eleştiri sadece çeviri metninin kaynak metinde karşılaştırılıp cümlelerdeki eksikliklerin, fazlalıkların, yanlış anlamların, yanlış karşılık verilmiş sözcüklerin ortaya çıkarılmasıyla ilgili değil, aynı zamanda anlamın doğru olarak aktarılmasıyla da ilgilidir. Çevirmenin sözcüklere kullandıkları bağlamlara göre doğru karşılıklar bulmak, cümle ve cümle unsurlarının anlamlarını bozmadan çevirmesi gerektiğini söyleyip duruyoruz. Ancak sözcüklere doğru karşılıklar bulmak, cümleleri anlamlarını bozmadan çevirmekte anlam bütünüyle aktarılmış olur mu? sorusu ister istemez gelip insanın kafasına takılıyor. Bunun için "anlam" kavramı üzerinde biraz durmak gerekiyor.

Fuat (1964:103), "Çeviride Anlam" başlıklı yazısında, anlam deyince aklımıza gelen şeylerin yetersiz olduğunu, sözcüklere doğru karşılıklar bulmakla, cümlelerin anlamlarını bozmadan çevirmekle anlamın bütünüyle aktarılmış olamayacağını savunmakta ve çeviri işinde kimi durumlarda sözcüklerin tam karşılığını vermemekle, cümlelere eklemeler, çıkarmalar yapmakla anlamın daha iyi aktarılacağını ileri sürmektedir. Fuat bu arada çeviri eleştirmenlerinin sözcüklere, cümlelere bütünüyle çakışan karşılıklar istemelerini tehlikeli bulmakta ve çevirinin öyle kolay çalışmalarla, mekanik karşılaştırmalarla değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir. Ayrıca Fuat, adı geçen çalışmasında anlam nedir? Kaç türlü anlam vardır? Çeviri eleştirisi yapılırken anlam adına nelere dikkat edilmelidir? gibi soruların aydınlanmasına ışık tutacak bilgiler de vermekte ve bu maksatla I. A. Richards'm "Practical Criticism" adlı kitabından aldığı bir alıntıya dayanarak dört ayrı anlam çeşidinden söz etmekte ve bunları İngilizce "Sense, Feeling, Tone, Intention" kavramlarıyla nitelemektedir.

"Sense" (Alm. Sinn) kavramı için sözlükte "anlam, mana, meal, kavram" karşılıkları verilmektedir (The Concise Oxford Turkish Dictionary, S. 700). Bu kavramla bir sözcüğün daha özel, belli bir anlamı kastedilmektedir. Konuştuğumuz zaman bir şeyi söylemek için konuşuyoruz. Bir konuşanı dinlerken, onun bir şey söylemesini bekleriz. Dinleyenlerin dikkatini belli bir duruma çekmek, üstünde düşünecekleri bazı bilgiler vermek; onlarda o bilgilere karşı düşünceler uyandırmak için sözcükleri kullandığımızda bu tür bir anlamdan söz etmiş oluruz.

"Feeling" (Alm. Gefühl, Empfindung), bu kavram "duygu, his, sezgi" anlamlarına gelmektedir. Başka bir anlamı da, sanat eserlerinde karakterlerin heyecanlarını iletme niteliğini gösterir (The Concise Oxford Turkish Dictionary, S. 503). Kısaca duygusal hayatın bütün yönleri bu kavramla belirtilmek istenir. İletişim sırasında bize verilen bilgilere ya da duruma karşı içimizde bir duygu oluşur. Bu duygular konuşan kişiye karşı bir davranışa girmemizi, ona karşı bir tavır takınmamızı sağlar. Bu davranış belki özel bir bakış, bir eğilim, sıcak bir ilgileniş, kişisel bir duygulanış şeklinde kendini gösterir. Dili bu duygularımızı anlatmak, ilgimizin ayrıntılarını göstermek için kullanırız. Konuşan bir kişiyi dinlerken de yine onun sözlerinden bunu çıkarırız, anlarız. Doğru ya da yanlış olarak anlarız. "Feeling" kavramı işte böyle bir anlamı yansıtır.

"Tone" (Alm. Ton, Stimme, Haltung) Türkçe'de "ton, ses, ahenk, vurgu, renk" anlamlarına gelmektedir (The Concise Oxford Turkish Dictionary, S. 761). Yazılı ve sözlü iletişim sırasında konuşan ya da yazar kişinin dinleyicisine yönelen bir davranışı

vardır. Sözcükleri seçişinde ve onları düzenleyişinde dinleyicilerle kendisi arasındaki bağıntıları anlayışlarına göre değişiklikler olur. Bununla konuşmacının sözlerinin tonu dinleyiciler karşısında kendi durumunu nasıl gördüğü ortaya çıkar. Sözünü ettiğimiz anlam işte böyle bir düşünce sonucu oluşan anlamdır.

"Intention" (Alm. Absicht) kavramı için sözlükte "niyet, maksat, plan) anlamları zikredilmektedir (The concise Oxford Turkish Dictionaty, S. 561). Bununla iletişim sırasında konuşan kişi, bir amacı gerçekleştirmek hedefini güder. Konuşmasında bilerek ya da bilmeyerek dinleyici üzerinde yaratmak istediği bir etki vardır. Yani konuşmasına yön veren bir niyeti vardır. Bu niyet sözlerini değiştirir, biçimlendirir. Konuşan kişinin ne dediğini anlama çabasının bir parçası da bu niyeti anlamaktır.

Fuat'ın sözünü ettiği bu dört çeşit anlam her konuşmada, her sözde eş değerde görülmez. Kimi sözlerde bir ya da ikisi ağır basar, kimi sözlerde bir çeşit anlam hiç bulunmayabilir. Anlamın böyle çeşitlenmesi, sözcüklere doğru karşılıklar bulmanın, cümlelerin anlamlarını bozmadan çevirmenin çerçevesini aşması her şeyden önce çeviri yapmanın ne kadar güç bir iş olduğunu düşündürüyor. Buna göre çevirmen kaynak metni çözümlerken bu dört anlam türünü göz önünde bulunduracak, söylenilen şeyleri iyice anlayacak ve daha sonra hedef dile aktaracaktır.

Çeviri eleştirmeninin işi bundan daha kolay değildir. O da her iki metinle (kaynak metin, hedef metin) uğraşacak. Hem de nesnelliği bir yana bırakmadan uğraşacaktır. Cümleleri yan yana dizip şu sözcüğün karşılığı yanlış, şu cümlenin anlamı tam değil şeklinde bir değerlendirme yapan bir eleştirmenin nesnellikten bahsetmesi düşünülemez. O, kaynak metnin anlamını yukarıda zikrettiğimiz dört çeşit anlam çerçevesinde, onun şuuruna vararak ele alacak ve bunu çeviri metniyle karşılaştıracak, bu arada çevirmenin çeviri anlayışını, amacını, ne yapmak istediğini de göz önünde tutacak ve değerlendirmesini buna göre yapacaktır. Ayrıca çevirmenin, yazarın üslûbunu nasıl verdiği, kendi üslûbunu hiç değiştirmeden, yalnızca söylenen sözü mü aktarmaya çalıştığı, yoksa çevirdiği eseri (metni) bir çıkış noktası olarak yepyeni anlamlara, üslûplara mı yöneldiği veya yazarın üslûbunu aktarmak isteğiyle kendini bütünüyle arkaya çekip o üslûba karşılık olabilecek bir üslûp mu yaratmaya çalıştığı eleştirmen tarafından ortaya konulacak ve bütün bunlardan sonra değerlendirmeğe geçilecektir.

Unutmamamız gereken bir nokta da çevirmenin kaynak metni sözcüğü sözcüğüne çevirme durumunda kaldığında, ortaya çıkabilecek anlam bulanıklığıdır. Bilişildiği üzere çevirmen anlamı yeterince aktaramadığına inandığı anda, hedef dilde bu

nasıl söylenir? sorusuna cevap aramaya başlamakta yani serbest çeviri yöntemine başvurmakta ve bu yolla anlamın daha iyi aktarılabilceğini düşünmektir. Ancak ne var ki, böyle durumlarda kimi zaman bilerek ya da bilmeyerek bir takım yanlışlıklar, kaynak metinle örtüşmeyen hatalar ortaya çıkmakta ve bunun sonucunda kaynak metnin anlamının aslına uygun bir biçimde yansıtılması güçleşmektedir, işte bu gibi durumlar da çeviri eleştirmeninin son derece dikkatli olmasını gerekli kılmaktadır.

Çeviri eleştirisinde çeviri metnin doğruluk durumu güvenirlik derecesi, çevirmenin tutumu, aldığı kararlar bilimsel kriterlere göre yargılanmalıdır. Herhangi bir çeviri metnini eleştirmenin ilk şartı, o metni başından sonuna kadar itinalı bir şekilde okumaktır. Bu okuma işleminde, Kuruyazıcı (1986:88), okuru ve dinleyiciyi de çeviri metnin bir denetimcisi, bir eleştirmeni olarak görmektedir.

Ona göre okurun ve dinleyicilerin izlenimleri, beğenileri çeviri metnin ilk değerlendirilmesini oluşturur. Ancak bu değerlendirme nesnel (objektif) bir değerlendirmeden çok okurun duygu ve düşüncelerine, onun kişisel izlenimlerine dayanan sübjektif bir değerlendirmedir. Bu görevi üstlenen asıl çeviri eleştirmeni ise değerlendirmeyi nesnel ölçütlerle yapmak zorundadır. Bunun için eleştirmende tıpkı sıradan bir okur gibi ilk aşamada metinle ilgili kişisel izlenimler edinecektir. Ancak okurdan farklı olarak edindiği izlenimleri somut temellere ve nesnel ölçütlere dayandıracaktır. Böyle bir değerlendirme çeviri eleştirisinin temel amacı olan kaynak dil metniyle hedef dil metninin sözcük, sözdizimi, dil kullanımı, üslûp ve diğer açılardan karşılaştırılmasını öngörmektedir.

Dilbilgisi yönünden yapılacak bu tür bir çalışmayla her iki metnin yapısal özellikleri ortaya konulmuş olacaktır. Bununla birlikte eleştirmen, çeviri metnin iki kültür arasında kurulması istenen iletişimi ne denli sağlayabildiğini, kaynak metnin içinde olduğu dünya ile ona tamamıyla yabancı olan hedef metin okurunun dünyaları arasında ne yönde bir yaklaşma oluşturulduğunu, yabancı bir kültürün parçası olan kaynak metnin, çeviri metin okurunun kültürüne nasıl sunulduğunu, onun kültürüyle bağdaşp bağdaşmadığını ve ayrıca onun kültür birikimine ne gibi katkılarda bulunduğunu iki metni karşılaştırmak suretiyle ortaya koyup değerlendirecektir. Nesnellğe işte böyle karşılaştırma sonucunda, ileri süreceği iddiaların her birini delilleriyle kanıtlayarak ulaşacaktır.

Karşılaştırmada eleştirmenin izleyeceği yöntem, metin türlerinin özelliklerine göre farklılıklar gösterecektir. Sözel dilin bir araç olarak kullanıldığı bilimsel ve teknik metinleri öncelikle bilgi içeriğinin aktarılması yönünde bir karşılaştırmaya tabi

tutarken, onu bir amaç olarak benimseyen edebî metinlerin karşılaştırılmasında, bu metinlerin birbirinden ayrılmaz iki temel ögesi olan biçim ve içerik üzerinde duracak ve bunların aktarılmasında çevirmenin ne derecede başarılı olduğunu araştıracaktır. Bu arada şunları göz önünde bulunduracaktır: Bir yazarın hep kısa ya da hep uzun karmaşık, dolambaçlı cümlelerle eserini yazması, Göktürk'ün (1970:405) deyişiyle o yazarın anlatım biçiminin (üslûbunun) en belirgin özelliği olabilir.

Dili karmaşık olan bir metnin yalın bir dille çevrilmesi, bütün cümlelerin hep aynı kılığa, hep aynı kalıba sokulması, uzun cümlelerin olur olmaz yerde parçalara ayrılarak çevrilmesi okurun anlama yeteneğine ve beğenisine uygun olmayan davranışlardır. Metnin bütününde hâkim olan ritim cümlelerin bu özelliğinden ileri gelebilir. Böyle durumda cümlelerin gelişigüzel bölünmesi, parçalanması yazarın üslûbunun bozulmasına neden olur. Eleştirmen böyle bir anlayıştan yola çıkarak değerlendirmesinde yazarın deyişini, ritmini, kullandığı kavramları, çağrışım zenginliğini hedef dilde olduğu gibi verme çabası güden çevirmen kendi dilinin sınırlarını nasıl zorladığını ve bu zorlama sürecinde, dilin bilincinde olan duyarlı, tutarlı ve deneyimli çevirmenlerin hedef dile ne gibi yeni anlatım imkânları ve söyleyiş biçimleri getirdiklerini örneklerle gösterecektir.

Öte yandan eleştirmen yine kendi dilinin sınırlarını bilgisizce, gelişigüzel zorlayan çevirmenlerin kaynak metindeki belli kavramları, durumları, anlamları karşılamak üzere hedef dil kültüründe olmayan birtakım yeni sözcükler uydurduklarına ve bununla da çeviriyi olur olmaz bir tutukluğa, katılığa yani nasıl bir anlam bulanıklığına sürüklediklerine işaret edecek, bunun yanında kaynak metinde kullanılan her deyiş biçiminin, her sözcük bütününün çeviri metninde seçilen karşılıklarıyla herhangi bir anlam karmaşıklığına yol açmayacak kadar açık ve tutarlı olması zorunluluğunu vurgulayacaktır.

Eleştirmen, değerlendirmesinde yukarıda belirttiğimiz özelliklerin kavranılarak hedef dile aktarılmış olmasıyla birlikte, çevirmenin iki dilin işleyiş özellikleri ve kendi dilinin deyiş imkânları konusunda bilgisi, çevirideki deyiş ile yazarın deyişi arasındaki uygunluk üzerinde duracaktır. Bu arada özellikle edebi metinlerin çevirisinin sadece sözlük kullanmayı bilmekle başarılabilecek bir iş olmadığını ve bunların sadece sözlük yardımıyla eleştirilemeyeceğini de belirtmemiz gerekir. Sözlüğe bakarak, çevirmenin bir takım sözcüklere verdiği anlamları yanlış çıkarmaya çalışmak, nesnel çeviri eleştirisi anlayışıyla bağdaşmaz.

Deneyimli bir çevirmenin, bir yazarın alışılmış anlamı dışında kullandığı bir sözcüğü, sözlükteki karşılığından başka bir anlamla aktarabileceğini de unutmamalıyız. Bu açıdan bakınca eleştiri yapacak kişinin tıpkı çevirmen gibi her iki dilin incelikleri, o dili konuşan toplumların kültürü, ayrıca kaynak metin yazarının içinde yaşadığı tarihi dönemi, onun hayat anlayışı konularında geniş bilgi sahibi olması gerekir. Yoksa eline bir sözlük alan ve bir yabancı dili yarı buçuk bilen herkes, her türden çeviriyi eleştirebilir.

Bu arada, Cemal (1986:93), bir çeviri ve eleştiri işleminde deneyimin büyük önem taşıdığını, çevirmenlik ya da eleştirmenlik mesleğini tasarlayan kişilerin her durumda üniversite düzeyinde bir çeviri eğitim almaları gerektiğine işaret ederken, ülkemizde çeviri eğitimi dersi veren öğretim elemanlarının genellikle hayatında tek satır çeviri yapmamış dil uzmanları arasından seçilmesini tehlikeli bulmakta ve bunu eline hiç neşter almamış bir tıp adamının cerrahlık öğretmeye kalkışmasına benzetmektedir. Cemal'in bu görüşüne katılmamak mümkün değildir. Zira çevirinin ne gibi güçlükleri ve sorunları olduğu ancak deneyimle yani uygulamasının yapılmasıyla ortaya çıkabilir. Hayatında hiç bir eser çevirmemiş ya da hiç eleştiri yapmamış olan bir kişi çeviride ne türden sorunların ortaya çıktığını nereden bilebilir?

İşini bilir deneyimli bir eleştirmen, çeviriye değişik bakış açılarından yaklaşır. Değerlendirmesinde her zaman hoşgörölü ve geniş fikirlidir. Yalnızca kendi bildiklerini doğru ve bunlara uymayanları yanlış olarak nitelemekten sakınır. Yanlış ve doğru bulduğu tüm unsurları gerekçeleriyle birlikte ortaya koyar ve kanıtlamaya çalışır. Kanıtlanmayan yargıların değeri sübjektiftir ve doğrudan doğruya yargılayanın kişiliğine, yargısını desteklemek için ileri sürdüğü gerekçelerin inandırıcılığına bağlıdır.

Kendini bilen, yaptığı işe saygısı olan bir eleştirmen, kendi beğenisine ne kadar aykırı düşerse düşsün, önemli saydığı her bir çeviri birimi üzerinde, titizlikle durabilen eleştirmendir. Çünkü asıl mesele,' bir şeyi önce insanın kendisinin anlaması, sonra başkalarının anlamasına yardımcı olmasıdır. İyi bir eleştirmen, beğenmediği bir ifadeye veya anlatım tarzına karşı tavır alıp, onu ille de hatalı göstermeye çalışamaz. Bunun yanında birlikte gerek içerik, gerek anlam, gerekse deyiş tarzı konusunda yapılan gerçek, inanılmaz- hatalara karşı çıkmak da onun en doğal hakkıdır. Ancak bu hakkı kullanırken de tutumunun hesabını vermek, gerekçelerini sıralamak zorundadır. Ayak direktmek, işi yokuşa sürüklemek ya da çeviri metninin bütünü göz önünde bulundurmadan birtakım ayrıntılara takılıp kalmak, meseleye herhangi bir çözüm yolu getirmez. O halde eleştirmen, bu gibi aşırılıklardan her zaman sakınmalı, kabataslak ve

peşin yargılarla yola çıkmamalıdır. Fakat düzmece ve gelişigüzel yapılan bir çeviri karşısında da gerçeği olanca açıklığıyla ortaya koymasını bilmelidir.

Edebi metin çevirilerinin eleştirisi tıpkı deneme gibi, tarih gibi, roman gibi yaratıcı bir sanattır. Kaynak metin ile çeviri metnini açıklar, değerlerini, güzelliklerini ve gerçeklerini, yeniliğini, üslûbunu ve felsefesini ortaya koyar. Eser ile okur arasında bir köprü görevini üstlenir. Çevirisi yapılmış esere okurun dikkatini çeker, eserin temel amacını, gizli anlamını açıklar, bununla eserin gereğince okunmasını ve üstünde durulmasını sağlar. Eleştirinin çevirmene faydası ise, ona hatalarını söylemek ve bu hataların çözüm yollarını göstermek, ayrıca anlaşılmayan karanlık kalan bölümleri işaret etmektir.

Popoviç (1973:162), "Zum Status der Übersetzungskritik" adlı araştırmasında edebi metin çevirilerinde, eleştirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin görüşlerini belirtirken, şu adımların izlenmesini önermektedir:

1. Çeviri metninin, kaynak dil ile hedef dildeki yerleşik metin gelenekleri göz önünde bulundurularak incelenmesi, geleneksel kurallardan sapma olup olmadığına göre değerlendirilmesi.
2. Kaynak dil metni ile hedef dil metninin dil ve üslûp özellikleri bakımından çözümlenmesi, birbiriyle karşılaştırılması, yapılan hataların belirlenmesi.
3. Çeviri metninin hedef dil okuru açısından değerlendirilmesi.

Popoviç'in önerdiği bu noktalar her ne kadar Koller (1987:197) tarafından benimsenmiş gözüktense de, Koller'in asıl üzerinde durduğu konu, hataların belirlenmesinden ziyade, yapılan hataların nereden kaynaklandığının ortaya konulması sorunudur. Koller'e göre hataların tek tek tespit edilmesi çeviri eleştirisinin sadece bir yönünü oluşturur. İki dil arasında her bir düzey için eşdeğerliliğin kurulup kurulmadığının araştırılması da çeviri eleştirisinin diğer yönünü teşkil eder. Eşdeğerliğin çeviri eleştirisinde büyük önem taşıdığını belirten, Wilss (1974: 33), "Probleme und Perspektiven der Übersetzungskritik" adlı araştırmasında, herhangi bir çeviri metninin öncelikle içerik yöndün ele alınmasını, ancak söz konusu metin edebi bir metin ise, bu metnin içerikle birlikte dil ve üslûp özelliklerinin de aktarılması konusunda kaynak metinle bir denkliğin sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Öte yandan Wills (1977:288) "Übersetzungswissenschaft, Probleme und Methoden" adlı kitabının XI. bölümünde, çeviri eleştirisinin nesnelliğinden söz ederken, nesnel bir çeviri eleştirisinin dört düzeyde yapılmasını önermektedir:

1. Dilbilgisi kuralları ve bu kurallardan sapma arasındaki ilişki.

2. Dil kullanım normları ve bu normlardan sapma arasındaki ilişki.
3. Toplumda benimsenmiş zorunlu ifade kuralları ve bunlardan sapma arasındaki ilişki.
4. Bireysel dil kullanım şekilleri ve bunlardan sapma arasındaki ilişki.

Wilss'in önerdiği bu dört çeşit eleştiri yönteminin birincisinde çeviri metni, doğru ya da yanlış tespiti şeklinde bir değerlendirmeyi öngörmektedir. Diğer ikisi ise, dil kullanımıyla ilgilidir. Burada nesnel bir çeviri eleştirisinin sadece dil kullanımıyla sınırlandırılmasına itiraz edilebilir. Zira kaynak dil metni önceden belirlenmiş dil normlarının dışında, yepyeni bir dil kullanımıyla karşımıza çıkabilir. Bu durum hedef dilde de alışık olmadığımız ifade şekillerinin kullanılmasını gerekli kılar. Wilss'in önerisinde bu tür metinlerin varlığı göz ardı edilmiş gözüküyor. Ayrıca dördüncü noktada belirttiği bireysel dil kullanımı kişiden kişiye göre değişebileceğinden, çeviri eleştirisinin nesnelliğini güçleştirmektedir. Böyle bir çeviri eleştirisinde ilgili metnin sadece söz varlığı ve sözdizim yönü ağırlık kazanmaktadır. Çeviri eleştirisi, dil kullanım normlarından ve belli metin türleri için tespit edilen ifade şekillerinden yola çıkılarak yapılırsa, bu eleştiri sonunda yine doğru, yanlış, kurala uygun veya kuraldan sapma gibi nitelermelerle geçirtilmiş olacaktır. Bu anlamda bir çeviri eleştirisi, hataları sayıp dökmeden ibaret olacaktır.

Çeviribiliminin asıl görevi, dil kullanım normları ile metin türlerine özgü dil normlarını karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çeviri eleştirisinde bu normları elbetteki dikkate alacağız. Ancak bunlar yukarıda değindiğimiz gibi çeviri eleştirisinin bir boyutunu teşkil eder. Kaynak metin ile hedef metin arasında içerik yönden eşdeğerliliğin sağlanıp sağlanamadığının araştırılması da çeviri eleştirisinin diğer bir boyutunu oluşturur. Çeviri eleştirisinde bu iki boyutun bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmesi gerekir.

Reiß (1971:7), "Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik", adlı eserinde her çeşit çevirinin değerlendirilmesi için geçerli olabilecek nesnel ölçütlerin neler olabileceği konusunu tartışırken, çeviri eleştirisinde nesnellik kavramıyla iyi ya da kötü yönde yapılan bir çeviri eleştirisinin bütün delilleriyle ortaya konulması, yani gerçeğe uygun olması, doğru veya yanlış olanın kanıtlanması gerektiğini savunmaktadır. Reiß, çeviri eleştirisinde doğrudan doğruya hedef metinden yola çıkılmasından yanadır. Kaynak metni dikkate almayan böyle bir eleştiri anlayışı, Koller (1979:206) tarafından eleştirilmektedir. Koller'e göre nesnel bir çeviri eleştirisinde hedef dil metni, kaynak dil metniyle her yönüyle karşılaştırılmak suretiyle yapılabilir.

Sadece hedef dile bağımlı bir çeviri eleştirisi, olsa olsa ancak bir hedef dil metin eleştirisi sayılır.

O halde çeviri eleştirisinde kaynak metin ve bu metinle yapılacak karşılaştırma, tamamıyla göz ardı edilemez. Hedef dil metninin yalnız başına çözümlenmesi, çeviri eleştirisinin bir aşamasıdır. Çeviri eleştirmeni, bir çeviri metninde, o metnin dil, biçim, üslûp v.s. düzeylerinde eşdeğerliliğin kurulup kurulmadığını ancak kaynak metinle yapacağı bir karşılaştırmadan sonra ortaya çıkarabilir ve ancak böyle bir yöntemle nesnel bir çeviri eleştirisi yapmış olabilir.

Koller (1979:206-207), hedef dile yönelik çeviri eleştirisinde dikkate alınabilecek noktaları üç grupta değerlendirmektedir:

1. Eleştirmen, çeviri metnini okur açısından değerlendirir. Bu arada kendi kendine şu soruları sorarak ilgili metni çözümlmeye çalışır.

-Çeviri metni hangi okur kitlesine yöneliktir?

-Çeviri metnini okur anlayabilir mi? ya da okur söz konusu metindeki bilgileri kolaylıkla edinebilir mi?

-Çeviri metni dil ve üslûp açısından hedef dilde yerleşik metin türü geleneğinin özelliklerini yansıtıyor mu?

2. Eleştirmen, çeviri metninde okurun beklentilerine ne derece yer verildiğini ve onların beklentilerinden ne dereceye kadar uzaklaşıldığını ortaya koymaya çalışır. Metin türlerine göre şu soruların karşılıklarını aramaya başlar:

a) Edebi metinler için

-Çeviri metni, dil-üslûp , biçim-estetik veya içerik yönden ait olduğu dilin edebiyatında geçerli olan edebi normları ne derecede yansıtıyor?

-Çeviri metni, yine dil-üslûp, biçim-estetik veya içerik yönden ne gibi yenilikler içeriyor?

-Çeviri metni, edebi yönden hangi okur kitlesine hitap ediyor?

b) Reklâm amaçlı metinler için

-Çeviri metni, ait olduğu dilin reklam türündeki metinlerinde mesajların iletilmek için kullanılan yerleşik metin geleneklerinin, özelliklerini içeriyor mu?

-Çeviri metni, bir reklâm metni olarak okurda bir etki uyandırıyor mu?

c) Kullanım kılavuzları için

— Çeviri metni içerdiği bilgileri yalın bir dille sunuyor mu?

3. Eleştirmen, çevirisi yapılmış metni dil ve üslûp açısından analiz eder ve metnin bu iki bakımdan ne gibi özellikleri olduğunu belirlemeğe çalışır.

Çeviri metninin çözümlenmesine yönelik böyle bir inceleme, çevirinin niteliğinin ortaya konulması bakımından ipuçları olabilir. Ancak çeviri metninin tüm niteliklerinin ortaya konulması ve bu konuda bir yargıya varılması, onun kaynak metinle karşılaştırılmasını gerekli kılar. Bu suretle iki metin arasında dil, biçim, üslûp v.s. düzeylerinde eşdeğerliliğin kurulup kurulamadığı belirlenir. Yapılan hatalar ortaya çıkar ve bu hataların kanıtlanması mümkün olur.

Çeviri eleştirmeni, çeviri metnini kaynak metinle karşılaştırmadan önce, kaynak metni tıpkı çevirmen gibi her yönüyle çözümlmek ve onun tüm özelliklerini ortaya koymak durumundadır. Ancak bundan sonra çeviri metnini, kaynak metinle karşılaştırabilir. Karşılaştırmada kaynak metnin özelliklerinin çeviri metninde verilip verilmediğine bakılır. Böyle bir incelemeden sonra çeviri metnini doğru ya da yanlış, başarılı veya başarısız olduğuna ilişkin hüküm verilir.

Günümüz çeviri anlayışında, metin türlerinden yola çıkılması ve metinlerin işlevlerine göre içerik ağırlıklı (inhaltsbetonte Texte), biçim ağırlıklı "formbetonte Texte) ve çağın ağırlıklı (appelbetonte Texte) metinler şeklinde sınıflandırılması benimsenmektedir. Ancak bir metnin birden çok işlevinin de olabileceğini, çevirmenin ilgili metni bu işlevlerin ağırlık derecesine göre aktarabileceğini hatırlatmamız gerekir. Eleştirmen işte bu noktaları da eleştirisinde dikkate almak ve buna göre çeviri metnini değerlendirmek zorundadır. Sözü ettiğimiz her bir metin türünün kendine özgü bir çeviri yöntemi olduğunu, yani çeviri yöntemini metin türlerinin belirlediğini unutmamalıyız. Söz gelişi çevrilecek bir metin içerik, ağırlıklı bir metin ise, bu demektir ki, çevirmen böyle bir metnin içeriğini olduğu gibi aktarmaya gayret edecektir. Çeviri eleştirmeni de eleştirisinde içeriğin ne denli aktarıldığına değinecek ve değerlendirmesini hedef dil metninin normlarını da göz önünde bulundurarak yapacaktır.

Öte yandan herhangi bir kaynak metnin çevirisi yapılırken, çevirmen tarafından dikkate alınması gereken şu soruların çeviri eleştirmeni açısından da büyük önem taşıdığını belirtmeliyiz:

—Kaynak metnin türü nedir?

—Kaynak metnin dil, üslûp ve içeriği çevirmen ve okurun ön bilgisini gerektiriyor mu?

—Kaynak dil metninin hangi unsurlarının hedef dil metninde zorunlu olarak verilmesini gerektiriyor?

—Kaynak dil metni, hedef dil metin gelenekleriyle bağdaşıyor mu?

-Çeviri metninde hedef dil okurunun anlama kapasitesi göz önünde bulundurulmuş mu?

-Çeviri metni, kaynak metnin okuru üzerinde hedeflediği etkiyi, kendi okuru üzerinde ne derecede yansıtıyor?

-Kaynak metnin ne gibi bir amacı ve işlevi vardır ve bunlar çeviri metninde dikkate alınmış mı?

Çeviri metninin niteliğinin ortaya çıkmasına katkıda bulunacak olan bu noktalar, aynı zamanda çeviri eleştirisinin amacını tayin etmektedir. Bilindiği üzere çeviri eleştirisinin amacı, bir yandan çeviri sürecinde alınan kararların ne derecede isabetli olduğunu belirlemek ve bunların alınmasını gerektiren koşulları ortaya koymak, diğer yandan çeviri tekniğine ilişkin yöntemlerin açıklanmasını gerçekleştirmektir. Günümüzde çeviri eleştirisiyle ilgili yapılan araştırmalar da bu amaca hizmet etmektedir. Ancak ne var ki, bu konudaki çalışmaların yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Sözünü ettiğimiz amaçlara ulaşabilmek için, çeviri eleştirisinin yöntemlerini, sınırlarını her yönüyle inceleyen kuramsal çalışmalara daha fazla yer verilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Çeviri eleştirisinin hangi gerekçelerle yapıldığına ilişkin bir soruya, Reiß (1971:7) şöyle karşılık vermektedir:

1. Çeviri eleştirisi, başarılı çevirilerin yapılmasına katkıda bulunur.
2. Çeviri eleştirisi, eleştirmenin dilbilgisel becerisini geliştirir ve onun diliçi ve dildışı ufkunun genişlemesine yardımcı olur.

Bu gerekçelerden birincisi, çeviri eleştirisinin yapıcı yönde bir hata eleştirisi olarak işlevini belirlerken, ikincisi daha çok dil öğretimiyle ilgilidir. Burada yabancı dil öğretiminde çeviri eleştirisinin bir ders olarak okutulması ve değişik uygulamaların yapılmasıyla eleştirmen, çevirmen ve öğretmen olmak isteyen öğrencilerin aşağıdaki konularda bilgi sahibi olabileceklerine işaret edilmektedir:

1. Öğrenciler, çeviri eleştirisi yapmakla hem yabancı dilde, hem de anadildeki bilgi ve becerilerini geliştirebilecektir.

2. Öğrenciler, çeviri eleştirisinin temel ilkelerini öğrenecek, bu yolla eleştirinin artık hataları olumsuz yönde sayıp, ortaya koymaktan ibaret olmadığını, tersine yapıcı bir tarzda hataların nereden kaynaklandığını ve dilin hangi düzeylerinde yoğunlaştığını görecektir ve bunların yapılmasını gerektiren unsurları nedenleriyle birlikte izah etme ve çözüm yollarını gösterme zorunluluğunu kavrayacaktır.

3. Öğrenciler, çeviri eleştirisiyle çeviri işleminin yöntemlerine, sorunlarına ve koşullarına vakıl olacaktır.

Sıralamaya çalıştığımız bu noktaları göz önünde bulundurduğumuzda, çeviri eleştirisinin doğrudan doğruya bir doğru-yanlış çözümlemesi olmadığını söyleyebiliriz. Çeviri eleştirisinin sadece bu iki kavramla sınırlandırılması, onun amaç ve sınırlarıyla bağdaşmasını güçleştirmektedir. Bununla birlikte bu konu üzerinde yapılan kimi araştırmalarda eleştiri kavramının genel anlamda olumlu ya da olumsuz yönde bir değerlendirmeyi gerektirdiği görüşünden yola çıkılarak, çeviri eleştirisinde doğru-yanlış çözümlenmesi görüşünün benimsendiğini görüyoruz. Bu görüşü savunanların başında Klegraf gelir. Klegraf (1974:60), "Einige Bemerkungen zu übersetzungskritischen Fragen" adlı araştırmasında, çeviri işleminde yapılan hatalardan söz ederken, hataları a) kaynak metnin çözümlenmesi sırasında ortaya çıkan hatalar, b) hedef metnin üretilmesinde yapılan hatalar diye iki kısma ayırmakta ve hataların tesbitinde eleştirmenlerin dikkatini özellikle bu iki noktaya çekmektedir. Klegraf m bu ayrımı bir bütün olarak çeviri eleştirisinin yalnızca bir bölümünü oluşturur.

Koller (1987:211), gerçek çeviri eleştirisinin bilimsel yöntemlerle üç bölüm halinde ele alınabileceğini belirtmektedir.

1. Çeviri için gerekli olan kaynak metnin çözümlenmesi.
2. Çeviri metniyle kaynak metnin karşılaştırılması.
3. Çeviri metninin değerlendirilmesi.

Koller'e göre eleştirmen, herhangi bir metni bilimsel yöntemlerle eleştirirken, ilk önce birinci bölümde belirtilen kaynak metni aşağıdaki düzeylerde çözümlemek zorunda kalacak, daha sonra hedef dilde bu düzeylerle ilgili denkliğin kurulup kurulmadığını dikkate alarak çeviri metnini değerlendirecektir.

1. Metnin İşlevsel Özellikleri

Eleştirmen evvela ilgili metinde kullanılan dilin ne gibi bir işlevi olduğunu belirleyecektir. Burada okurun belirli bir davranışa girmesi mi isteniyor? Yoksa okurun belli bir konuda bilgilendirilmesi mi söz konusudur? Yahut ona bir mesaj mı verilmek veya bir çağrıda mı bulunmak isteniyor? Eleştirmen, öncelikle bu gibi soruların karşılığını bulmaya çalışacaktır.

2. Metnin İçerik Yönden Özellikleri

Eleştirmen, bu aşamada metnin türünü dikkate alarak içeriğini belirlemeye çalışacaktır.

3. Metnin Dil ve Üslûp Yönünden Özellikleri

Eleştirmen kaynak metni çözümlerken, metnin üslûp özelliklerini de dikkate alacak, ilgili metin nükte-liyse nükteli, donuksa donuk, hareketli ise hareketli, hüznü ise, hüznü bir atmosferi hedef dilde yansıtan ifadeleri arayacaktır. Bu arada metnin dilsel özelliklerini de göz önünde bulunduracak ve ilgili metni aşağıdaki düzeylerde incelemeye tabi tutacaktır:

a) Sözcük, deyim, atasözü ve söz sanatları düzeyinde

- Tek bir dile özgü terimlerin kullanılması
- Kaynak dile bağlı terimlerin kullanılması
- Bağlamla ilgili terim ve ifadelerin kullanılması
- Çok anlamlı sözcüklerin kullanılması
- Kaynak dile bağlı mecaz ve söz sanatlarının kullanılması
- Kaynak dildeki atasözleri ve deyimlerin kullanılması
- Yan anlamlı sözcüklerin kullanılması

b) Sözdizimi düzeyinde

- Kaynak metnin yapısal özellikleri

c) Dil kullanım normları düzeyinde

-Kaynak dilde söz konusu olan metin türlerinin gerektirdiği dil ve üslûp normlarına bağlılık

- Kaynak dildeki metinlerin bu normlardan sapması
- Kaynak dil metinlerinin bireysel üslûp özellikleri.

Koller (1987:213), böyle bir metin çözümlenmesi için üç ayrı ana metin türünden bahsetmektedir. Bunlardan birincisi kaynak dilde özel bir dil kullanımı ve üslûp özelliklerini gerektiren metinler. Bunların arasında deyim, söz sanatları ve yan anlamlı sözcüklerle yüklü edebi metinleri sayabiliriz. İkinci tür metinler arasında karmaşık ve dolaşık bir dil ve üslûp özelliklerine sahip olmayan değişik alanlarla ilgili bilgilendirici metinler yer alır. Üçüncü tür metinler ise, bir ve ikinci grupta zikredilen her iki metin türünün özelliklerini kısmen yansıtan ve güzel sanatlarla ilgili metinlerin büyük bir kısmını kapsayan metin türleridir.

4. Metnin Biçim ve Estetik Özellikleri

Metnin bu iki özelliğinin araştırılması daha çok nazım ve nesir türündeki sanat ağırlıklı metinler için söz konusudur. Eleştirmen, özellikle belirli biçimsel ve estetik araçların (kafiye, ritim, söz oyunları gibi) kullanıldığı nazım türündeki metinleri

çözümlerken, çevirmenin kaynak metnin hem biçim hem de estetik özelliklerinin hedef dilde tam manasıyla aktarılıp aktarılmadığını ortaya koymaya çalışacaktır. Nesir türündeki metinlerde ise, ilgili metnin içeriğiyle birlikte biçimsel özelliklerinin hedef dile ne derecede aktarıldığını araştırarak ve bu konuda eşdeğerliliğin kurulup kurulmadığına bakacaktır.

5. Metnin Dil Kullanımsal (Pragmatik) Yönden Özellikleri

Bilindiği üzere, kaynak metin yazarı ürettiği metinde dil unsurlarını belli bir amacı gerçekleştirmek üzere seçerek kullanır. Bunu yaparken, metinde kullandığı her bir dil biriminin doğal iletişim ortamlarındaki geçerliliğini hep göz önünde bulundurur. Bu yolla hedeflediği okurla iletişim kurmaya, onlarla diyaloga geçmeğe çalışır. Metin bağlamında seçtiği direk ya da endirek ifade biçimleriyle onların söz konusu olaya karşı belli bir tavır almasını, onu desteklemesini veya ona karşı çıkmasını ya da en azından tarafsız kalmasını sağlayacak birtakım davranış biçimlerine girmelerini amaçlar. Böylelikle üretilen metin kullanımsal bir değer kazanır. Hedef metin üretilirken çevirmenden kaynak metnin bu tür özelliklerinin de aktarılması beklenir. Eleştiri söz konusu olduğunda, eleştirmen kaynak metni bu açıdan da çözümleyecek ve hedef dil metninde bunun dengini arayacaktır.

Sözünü ettiğimiz düzeyleri toplarsak şunları söyleyebiliriz: Eleştirmen kaynak metni en küçük çeviri biriminden en büyük çeviri birimine kadar, yani sözcük, sözdizimi, cümle ve metin boyutlarında ayrıntılı bir şekilde çözümledikten sonra çeviri metniyle karşılaştıracaktır. Bu karşılaştırmada kaynak metnin içeriği, üslûbu, biçimsel ve estetik özellikleri, dilsel işlevi hedef dile nasıl yansıtıldığı ve hedef dilin metin geleneklerine uygunluğu konularını iyice araştıracaktır. Bu araştırma sırasında çevirmenin kaynak dil ile hedef dil arasında anılan düzeylerde eşdeğerliliği kurarken, ne gibi sorunlarla karşılaştığını, hangi çözümlere başvurduğunu, çözümlerin yerinde olup olmadığını belirleyecektir. Ayrıca çevirmenin her bir düzeyle ilgili eşdeğerliliği sağlamaya çalışırken, hangi ilkeleri izlediği, çeviri metnini kaynak metne bağlı mı? yoksa serbest olarak mı çevirdiği? Deyim, mecaz, söz oyunları, atasözleri, ve yabancı sözcüklerin aktarılmasında ne derecede başarılı olduğu soruları eleştirmen tarafından açıklığa kavuşturulması gereken konular arasında yer alacaktır.

Eleştirmen bütün bu incelemelerden sonra elde ettiği bulgulara göre çeviri metninin genel bir değerlendirmesini yapacak ve çevirmenin çeviri sırasında aldığı kararların doğruluğu, tutarlılığı, uygunluğu ve yeterliliği konusunda bir yargıya varacak ve böylece çeviri metninin gerçek değerini ve başarı derecesini ortaya koyacaktır.

Eleştirmen, çevirmenden farklı iki dil ve kültür ürünlerinin birbirine çevrilmesinde elbetteki tam birebir uygunluk, matematiksel bir doğruluk bekleyemez. Onun asıl görevi, her metin türünün özelliğini dikkate alarak, hedef dilde en doğal karşılıklarıyla üretilip üretilmediğini, iki dil arasında her bir çeviri birimi için en yakın bir denkleğin, en uygun bir eşdeğerliliğin kurulup kurulmadığını denetlemektir.

Bunu yaparken dayanak noktasını, hangi ilkelerden yola çıktığını kanıtlayacak ve kendisine sürekli kaynak metinle ilgili, burada yazar ne diyor? Dedikleriyle neyi kastediyor? Ne tür bir anlam ifade etmek istiyor? Ve nihayet bunu nasıl söylüyor? sorularını soracak ve bulduğu karşılıkların hedef dilde nasıl verildiğine bakacaktır.

Bütün bunlar çeviri eleştirmeninin son derecede uyanık olmasını, iki metnin nesnel ölçütlerle karşılaştırmasını yapabilecek ve bu yolla çeviri metninin gerçek değerini ölçebilecek bilgi ve becerilerle donatılmasını zorunlu kılmaktadır.

II.EMPİRİK BÖLÜM

1. Kaynak Metin Yazarı : AHMET HAMDİ TANPINAR

1.1 HAYATI:

Ahmet Hamdi Tanpınar, orta halli bir Osmanlı ulema- bürokrat ailesinin ilk erkek çocuğu olarak 23 Haziran 1901 tarihinde İstanbul'un Şehzadebaşı semtinde dünyaya gelir. Babası birçok ilde kadılık yapan ve Antalya kadısı iken emekli olan, aile tarafı aslen Batumlu Mızrakçıoğulları veya Müfızadeler diye bilinen ve 1953'te İstanbul'da ölen Hüseyin Fikri Efendidir. Annesi ise Trabzonlu Kansızade'lerden Deniz Yüzbaşısı Ahmed Bey'in kızı olup, Tanpınar, 14 yaşında iken, 1915'te Musul'da vefat eden Nesibe Hanım'dır.

Çocukluğu ve ilk gençlik yılları kadı olan babasının memuriyeti dolayısıyla İstanbul, Ergani Madeni, Sinop, Siirt, Kerkük ve Antalya'da geçer. Bu sık yer değiştirmeler nedeniyle öğrenim hayatı düzensiz geçmiş ve İstanbul'da Ravza-i Maarif İptidai Mektebi'nde başladığı öğrenimine Sinop ve Siirt rüştiyelerinde devam etmiş, Siirt'te Katolik Dominicain misyonerlerinin idare ettiği bir Fransız okulunda da bir yıl kadar okumuş, daha sonra lise öğrenimi için Vefa ve Kerkük sultanilerine gitmiş, Antalya Sultanisinden de mezun olmuştur.

Yüksek öğrenimini gerçekleştirmek üzere 1918'te İstanbul'a gelir ve önce Baytar Mektebine yatılı öğrenci olarak girer; ancak bir yıl sonra İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesine kaydolar ve önce tarih sonra felsefe eğitimi almak ister fakat öğrencilik yıllarında yazılarından tanıdığı Yahya Kemal'in Edebiyat bölümünde ders vermekte olduğunu öğrenince büyük bir istek ve kararlılıkla bu bölüme yazılır. 1923'te mezun olunca Erzurum, Konya Ankara ve İstanbul'da on yıl kadar öğretmenlik yapar. 1933'te Ahmed Haşim'in ölümü üzerine boşalmış olan Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki sanat tarihi kürsüsünde estetik ve mitoloji dersleri verir.

1939'da ise o zamana kadar dönem tasnifi yapılmadan bir bütün halinde okutulan Türk Edebiyatı derslerinin Tanzimat'ın yüzüncü yılı münasebetiyle 19. Asır Türk Edebiyatı adı altında yeni bir kürsü kurulmasına karar verilmesi üzerine herhangi bir akademik şart aranmadan bu yeni açılan kürsüye profesör tayin edilir. Böylelikle Yeni Türk Edebiyatı alanının ilk profesörü olur.

1943-1946 yılları arasında daha sonra yakın dostu Cevat Dursunoğlu'na yazdığı bir mektupta "Tam velud durumdayım, ne yapabilirsem şimdi yapabilirim. Mebus olursam daha geniş vakit bulacağım. Daha rahat olacağım; çünkü vazife mesaim, edebi mesaimden ayrı olacaktır. Diğer taraftan hayatla ve cemiyetle temasım daha geniş olacak. Politika çok hoşuma gidiyor. Ne kendimi boş yere harcamak, ne de hasisçe tasarruf etmek. Kıymetlerimi daha fazla bir rayiçe işletmek niyetindeyim. Hayatımda değişiklik olsun istiyorum. Bunu zihni hıfzısıhham için lüzumlu görüyorum... Şimdi çok ufuksuzum, bir ufukum olacak..." sözleriyle durumunu açıklayacağı siyasete girer ve Büyük Millet Meclisi'nin 6. devresinde Maraş milletvekili seçilir; ancak siyaset hayatı kısa sürer ve 1946-48 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'nda müfettişlik yaptıktan sonra 1948'te tekrar estetik dersleri vermek üzere Güzel Sanatlar Akademisine, ardından da Edebiyat fakültesindeki profesörlük görevine geri döner. 1953, 1955 ve 1959'da olmak üzere üç defa yurt dışına çıkıp genellikle Paris'te kalan ancak Belçika, Hollanda, İngiltere, İspanya, Portekiz, İtalya ve İsviçre'yi de gezme fırsatı bulan Tanpınar, 23 Ocak 1962 günü geçirdiği bir kalp krizi ile Haseki Hastanesine kaldırılır ve ertesi gün ikinci bir krizle hayatını kaybeder. Kabri Rumeli Kabristanı'nda hocası Yahya Kemal'in yanındadır.

Türk Edebiyat ve kültürünün en dikkate değer şahsiyetlerinden biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar, yaşadığı dönemde pek itibar görmeyip bu durumdan sık sık yakınmasına karşın son yıllarda adeta yeniden keşfedilerek edebiyatımızda ve kültürümüzde hak ettiği yeri almaya başlamıştır. Yazarın biyografisi incelendiğinde de onun oldukça derin felsefi arka planının ıstıraplarla ve hissedilerek yaşanan bir hayatı olduğu görülmektedir. Doğum yeri, ailesi, babasının sürekli değişen görev yeri nedeniyle henüz çocuk yaşta milli kültürünün yaşandığı coğrafyaların merkezlerini tanınması, sonra gittiği okullar, bu okullarda kendisine ders veren ya da kendisiyle özel olarak ilgilenen hocalar, biraz da bu hocaların yönlendirmesiyle okuduğu kitaplar, görev yaptı yerler ve buralarda girdiği ama sonra ayrıldığı siyasi ortam, hocalığı, yazarlığı, eleştirilenliği vs. Tanpınar'ın dolu dolu yaşadığı hayatının önemli alt başlıklarıdır. Yaşadığı bu süreç, Hasan Bülent Kahraman'ın ifadesiyle Tanpınar'ı Türk muhafazakar modernleşmesinin estetik boyutunu oluşturma çabasındaki isim olarak karşımıza çıkarmaktadır. Ayrıca ıstırap çekme hali, sürekli yakınma duygusu, geçmişe yönelme, estetiğe sığınma, medeniyeti anlamaya ve sorgulamaya çalışma gibi unsurlar "Varoluşçuluğun" terimleridir. Nitekim Tanpınar, eserlerinde de bunu, "Debussy'i, Wagner'i sevmek ve Mahur Beste'yi yaşamak, bizim talihimizdi." sözleriyle dile getirir.

1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ:

Orhan Okay, Tanpınar için "O, üslûpçu bir yazardır. Üslûpçu yazar dediğimiz zaman kullandığı her kelime, bu kelimenin kontekstindeki diğer kelimelerle ilişkisi, ibareler, cümleler, paragraflar, itibari bölümlerle metnin bütün yapısını bir hesaba göre kuran ve bu kuruluşun hesabını da tenkitçilerle beraber dikkatli okuyuculara verebilen sanatkarı kastediyorum. Tanpınar çok tabii olarak şiirlerinde, fakat onlar kadar roman, hikâye ve denemelerinde, hatta makalelerinde ve edebiyat tarihinde bile şiirlerine verdiği kadar emek sarfetmekte, her kelimeyi zihnindeki bir hesaba göre seçmekte ve yerine koymaktadır" der.

Edebiyatta, sanatta ve fikir hayatında belli bir yer edinen ve tüm bunları yaparken kendi üslubuyla hareket eden Tanpınar, kendisini besleyen kişileri anarken şu adları sıralamaktadır: Şiirde ilk ve son hocası Yahya Kemal, sonra Ahmet Haşim, Şeyh Galip, Nedim, Baki, Naili... Fransız şiiri ve bu şiirin Baudelaire-Mallarme-Valery kolu... Gerard de Nerval, Hoffman, Edgar Allen Poe, Faust ve Goethe... Dede Efendi, Mozart, Beethoven, Bach... Fransız ve İtalyan ressamı ve en sevdiği romancı olarak

Marcel Proust... Her gece bir sayfa olsun okumadan uyuyamadığını söylediği Ulysses... Bergson, Schopenhauer, Nietzsche, Freud ve psikanalistler...

Edebiyatta güzellik ve mükemmeliyeti ön planda tutan Tanpınar'ın şiir ve nesirle olan ilişkisiyle ilgili olarak Mehmet Kaplan, "şiiri hayatının en büyük ihtirası haline getirmiş, fakat asıl kabiliyetini şiir estetiğine göre yazdığı mensur eserlerinde göstermiştir" tespitinde bulunmaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar da "Antalyalı Genç Kıza Mektup" ta bu konuyu " Şiir, söylemekten ziyade bir susma işidir. İşte o sustuğum şeyleri hikâye ve romanlarımda anlatırım. Onun için mümkün olduğu kadar kapalı âlemler olmasını istediğim şiirlerimin anahtarlarını hikâyelerim ve romanlarım verir. Mamafih roman anlayışım, şiir anlayışından fazla ayrılmaz" sözleriyle açıklar.

1.2.1. Şiirleri:

Tanpınar'a göre şiir, şair ruhunun ezeli hakikatle temasından doğan bir konuşma güzellik denen idealle bir an baş başa kalmanın verdiği bir sarhoşluktur. Şiir, kelimelerin terkibinden doğan ritm, ahenk vs. vasıtalarla sıradan bir dille ifade edilmesi mümkün olmayan içsel durumlarımızı, iç dünyamızı, heyecanlarımızı, neşe ve kaderimizi ifade eden ve böylece bizde bedii alaka dediğimiz büyüğü ortaya çıkaran bir sanattır.

Doksan civarında şiiri olan Tanpınar, şiirle tanışması 14 yaşında annesinin ölümü üzerine Ahmet Haşim'in kendi annesi için yazdığı Şir-i Kamer'leri okumasıyla başlamıştır. Nitekim daha sonra şiirlerinde bariz şekilde Ahmet Haşim etkisinin görülmesi, kuşkusuz gençlik yıllarında yaşadığı bu hadiseden kaynaklanmaktadır.

Tanpınar'ın şiiri, Mehmet Kaplan'ın tasnifiyle "gençlik, olgunluk şiirleri ve serbest nazım ile yazılanlar" olmak üzere üç döneme ayırır.

İlk 11 şiiri 1921-23 yılları arasında Mütareke döneminde Dergah Dergisi'nde yayınlanmış bundan sonra dört yıl şiir yayınlanmamış, 1926-27 senelerinde Milli Mecmua'da iki, 1927-28 yıllarında Hayat Dergisinde 6 şiir yayınlanmıştır. Bu şiirlerinde karamsarlık, hüznün hâkimdir ve sosyal temalardan uzak, kendi iç beninin sorunlarını irdelemiştir. "Sabah" şiiriyle birlikte de daha iyimser ve daha dış dünyaya açık şiirler yazmaya başlar.

Şiirinde gerçekleştirmek istediği mükemmel bütünlük yapısıyla Valery'den esinlenen Tanpınar, saf şiir anlayışı taraftarıdır ve kendisi de şiirlerini bu doğrultuda

kaleme almıştır. Onun saf şiirden anladığı şudur: Şiir, sıradan bir konuşma ve nesir dilinden ayrı bir dile sahiptir. Bu ayrılık, kelime kadrosuna yer vermede değil, kelimelere tasarruf etmede görülür. Şair içinde bulunduğu fiziksel dünyaya, onun şartlarına ve onun unsurlarından biri olan zamana hapsolmek ister. Amaç, soyutun, derin ruhsal zenginliğin ve özgünlüğün şiirini yazmaktır.

Tanpınar'ın şiirlerinde mısra, ahenk, şekil gibi bütün unsurların bir araya gelmesiyle oluşan bir mana vardır ve bu mananın kaynağında onun hem kültür hem de duygu şairi olması yatar. Vezin, kafiye ve nazım şekillerini de şiirin bünyesine sonradan eklenen ilaveler olarak değil, şiirin düzenini sağlayan ve zekânın madde ile mücadelesini temin eden esaslı unsurlar olarak görür. Hece veznini kuru, mekanik bir vezin olmaktan kurtarıp Klasik Türk Şiirinde aruzun yakaladığı ahenk ve disiplini heceyle gerçekleştirmeye çalışmıştır. Hatta hece veznini kullandığı için hecenin üçüncü kuşak şairleri arasında değerlendirilmiştir; ancak onu saf şiir anlayışına bağlı şairler arasında değerlendirmek daha doğru olacaktır; çünkü saf şiir yanlıları, genellikle bireysel konularla ilgilenmişler, şiirde estetik değerleri ön plana çıkarmışlar ve sembolist şairlerden, özellikle de Baudelaire'den fazlaca etkilenmişlerdir.

Şiirlerinin temaları çeşitlilik göstermeyen Tanpınar, zaman, rüya, musiki ve sonsuzluk temalarında yoğunlaşmış ve bunların çevresinde tabiat, ölüm, korku, ışık ve aşk gibi konuları da işlemeye gayret göstermiştir. Ayrıca Yahya Kemal'de sıkça rastlanan milli değerler ve tarih konularına şiirlerinde yer vermeyen Tanpınar'ın Yahya Kemal'den ziyade Ahmet Haşim'in etkisi altında olduğu söylenebilir.

Nurullah Çetin'in "bir estetizm ve psikoloji şairi olarak tanımladığı Tanpınar, saf şiir ve soyut şiirin önemli temsilcilerinden biridir. Tematik açıdan dışın değil için şairidir. Şiirleri batı ile doğunun senteziyle kaleme alınmıştır ve bu sentez içerisinde din ve tasavvufun hemen hemen hiç yeri yoktur. Dile bir kuyumcu hassasiyetiyle yaklaşmış ve onu bir mücevher gibi işleyen yoğunlaştırılmış, kısa hacimli şiirler yazmıştır.

1.2.2. Romanları:

Tanpınar, şair ve yazar kimlikleriyle ilgi olarak "Romancıyla şair bende aynı evde oturan ve birbirlerini çok rahatsız eden, bazen de yardım eden, birbirleriyle geçinmeye mecbur iki kardeş gibidir" demektedir.⁶ Kuşkusuz o, hikâyelerinde olduğu gibi romanlarında da şairlik tarafı ağır basan bir yazardır. Nitekim kendisi de roman

anlayışının şiir anlayışından farklı olmadığını ve onlarda da rüyanın nizamının etkili olduğunu dile getirir sık sık.

Mehmet Kaplan, Tanpınar için "Eroine alıştırılan gibi kolay, hafif, sudan yazılara alıştırılmış okuyucu kütlesi için bu yazıların okunması ve anlaşılması bir hayli güçtür" der ve ekler: " O hayatı, derinliğine ele alan, onu bir masal kadar esrarlı ve güzel hale getiren bir yazardır. Onun eserleri ancak yazarın sahip olduğu dikkat ve kültür ile okundukları zaman anlaşılabilir ve zevkine varılabilir."

Nesirlerinde görülen genel yapıya ek olarak romanlarında daha grift ve kompleks yapılarla karşılaşmak mümkündür. Kuşkusuz bunda şiirsel üslubunun etkisi büyüktür. Genelde kapalı, anlaşılması veya daha doğru bir ifade ile hissedilmesi için derin bir kültürel birikim ve şairin iç dünyasına vakıf olma durumu gerektiren romanlarının en önemli temalarından biri zamandır. (Orhan Okay, bunda Tanpınar'ın usta kabul ettiği yazarlardan Marcel Proust'un tesiri olduğunu ve Tanpınar'ın da onun gibi geçmiş zamanın peşinde olduğunu söyler.) Bu geçmiş arama ya yazarın kendi hatıraları, bu hatıraların romana yansması veya roman kahramanlarının anıları yahut da Huzur, Mahur Beste, Dışındakiler romanlarında olduğu gibi milli tarihimize içinde gerçekleşir.

Birçok romancıda olduğu gibi Tanpınar'ın romanlarında da kendine, yaşadıklarına ve çevresine dair izler bulmak mümkündür. Bunun içindir ki Huzur ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanlarını Tanpınar'ın yaşamı ile bağdaştırarak inceleme yoluna sıkça başvurulmuştur.

Mehmet Kaplan Huzur'un "Tanpınar Hakkında Birkaç Söz" başlıklı bölümünde Tanpınar'ın romancılığı hakkında şunları söylemektedir: "Valery, sanat eserinde fikir, meyvenin içindeki besleyici gıda gibi erimiş olmalıdır, der. Tanpınar'ın diğer eserleri gibi romanları da bu prensibe tamamıyla uygundur. Okuyucu onları okurken bir masal âlemine girmiş gibi büyülenir. Modern psikoloji, rüya ve mitlerde derin sembolik manalar bulmuştur. Fakat onlar aynı zamanda güzeldirler. Güzellik kâinatın altın anahtarıdır ve Tanpınar'ı okurken bunu derinden hissedersiniz."

1.2.3 Öyküleri:

Hüseyin Su, Tanpınar'ın öyküleri için " Kimileri roman boyutunda ve roman tadında okunabilecek öykülerinin hepsi de şiirlerinin, romanlarının, edebiyat tarihinin,

denemelerinin, eleştirilerinin, incelemelerinin hatta mektuplarının izleğinde gelişir ve bütün yazdıklarının sorunsal bağlamlarını paylaşır. Hatta zaman zaman ayrı ayrı türlerdeki eserlerinin birbirlerine çok açık ve sıkı edebiyat ve düşünce ilmekleriyle bağlı olduğu görülmektedir" tespitini yapmıştır.

Tanpınar'ın, romanları, şiirleri ve denemelerinde olduğu gibi öyküleri üzerine de birçok araştırma yapılmıştır; ancak bunların bir kısmı eleştiri mahiyetindedir. Yazarın öyküleri hakkında bu kapsamda söylenenlerin başında düşüncenin öyküsünü yazdığı ve dolayısıyla bu düşünceye göre kişi, zaman, mekân ve olaylar yazdığıdır. Neticede öykülerinde kaderin olumsuzluklarına maruz kalmış kişilerin sayısı az değildir. Ayrıca öykü kahramanlarının zaman zaman gerçekliği aşan yaşantılarının da okuyucudaki inandırıcılığı zedelediği düşüncesiyle kimi zaman eleştirildiği olmuştur.

Öykülerinde de sıklıkla musiki, zaman ve estetik kavramları üzerinde duran Tanpınar'ın on beş öyküsünden dokuzu köşk- konak hayatı veya dolaylı olarak bu hayat çevresinde gelişen hayatları konu alır. Rüya ve masal tekniklerinin ışığında çift zamanlar, korkular, çelişkiler, erkek ruhuna hâkim ancak bir türlü ulaşamayan kadınlar, psikolojik derinlikler, felsefik çözümler, rüyalar ve ikilemler, hikâyelerinde en sık rastlanılan kavramlardır.

1.2.4. Tenkit ve Denemeleri:

" 'Bütün Tanpınar, denemelerindedir' yerine 'Denemeci Tanpınar, bütün eserlerindedir' demek daha anlamlıdır" diyor Alim Kahraman Tanpınar'ın denemeciliği hakkında. Denemelerine topluca bakıldığında edebiyatın, tüm kollarıyla Tanpınar'ın ilgi alanına girdiği görülmektedir. Tarih, estetik, musiki, mimari, güzel azı ve resim ise onun en fazla ilgi gösterdiği diğer alanlardır. Anı zamanda tüm bu sayılan öğeleri barındıran kuvvetli bir mekan duygusuna sahiptir ve bu mekan şehirdir; bunun içindir ki "Beş Şehir" adlı deneme kitabı bu alanda yazılan unutulmaz eserlerden sayılmaktadır. Orhan Okay'a göre, Beş Şehir'in en önemli özelliği tarih bilgisinden ziyade tarih kültürün, sanat tarihi tasvirlerinden ziyade sanatkar sezgisinin, bir toplum kumunun şematik- sosyolojik incelemesi yerine de sıcak insani değerlerin ön planda olmasıdır. Diğer bir özelliği ise kitabı bilgiye değil yazarın gözlemlerine dayanıyor olmasıdır.

Şark medeniyetinin en büyük eksiklerinden birinin tenkit olduğunu sık sık tekrarlayan Tanpınar'ın edebi tenkitleri ve özellikle de On Dokuzuncu Türk Edebiyatı

Tarihi, zengin ve teferruata dayanan vesika tarihçiliği ile şahsiyet ve metinlerin sanatkârca yorumunun sentezi olarak tanımlanmıştır Orhan Okay tarafından.

1.2.5. Mektupları:

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın iki kitapta toplanan yüz bir mektuptan (Zeynep Kerman'ın derlediği doksan bir mektup ile Hasan Ali Yücel'e yazılmış dokuz ve Refika Hanım'a yazılmış bir mektup) "Antalyalı Genç Kıza" başlıklı mektubun gerçekten gönderilmek için yazılmadığı düşünüldüğünden ve Hasan Ali Yücel'e yazılan

1. Temmuz 1961 tarihli mektubun da her iki kitapta yer almasından dolayı doksan dokuzu, Tanpınar'ın olabildiğince kendisi olduğu metinler olarak değerlendirilmektedir.

Tanpınar'ın 1929-62 yılları arasında yazmış olduğu doksan dokuz mektubun otuz dokuzu Türkiye'den, altmışı yurt dışından yazılmıştır.

Abdurrahim Karadeniz, "Mektuplarındaki Tanpınar" başlıklı yazısında "Tanpınar'ın mektupları incelendiğinde öncelikle kendisi olma anlarını yakaladığımız, yakının bir insanla yüzleştirmizi fark ediyoruz" demektedir. Tanpınar, bütün bilgilerini, sevgilerini, heyecanlarını, zevklerini, düşüncelerini, yazdıklarını, yazmak isteyip de yazamadıklarını, yaşadıklarını, isteyip de yaşayamadıklarını, gezip gördüklerini, görmek isteyip de göremediklerini, sanat ve edebiyata bakışını, beklentilerini, düş kırıklıklarını hatta rüyalarını bile mektupları aracılığıyla dostlarıyla paylaşmaktadır. Bunun içindir ki kişiliğinin en açık ve samimi şekilde mektuplarında sergilendiği düşünülmektedir. Tanpınar'ın bireysel düşüncelerinin yanında toplum yapısı, geçmiş ve geleceğe ilişkin görüş bildirdiği mektupları da vardır ve bu mektuplar çoğunlukla Mehmet Kaplan'a yazmış olduklarıdır. Şiir, roman, hikâye ve denemelerinde görülen kapalılık ve yoğun anlatımların aksine toplumsal konulara değindiği bu mektuplarında daha açık ve kararlılıkla konuştuğu görülmektedir.

2. Kaynak Metin: HUZUR ROMANI

Tanpınar'ın şiir ile başlayan ve Mehmet Kaplan'ın ifadeleriyle hep şiir ışığında devam eden edebiyat hayatının ilk uzun yazı denemesi olan "Huzur" Romanı, 1948

yılında tamamlanmış olup İlk kez Cumhuriyet Gazetesinde tefrika edilmiş, 1949 yılında da Remzi Kitabevi tarafından kitap olarak basımı ve dağıtımı yapılmıştır.

Çalışmamızda kaynak olarak kabul ettiğimiz ve karşılaştırmalı olarak ele aldığımız roman Dergâh Yayınlarından çıkan baskısı 391 sayfadan ve "Tanpınar Hakkında Birkaç Söz" adlı giriş mahiyetinde bir bölümden oluşmaktadır

Huzur, genel bir ifade ile huzursuzluğun ve çatışmanın romanıdır. Romanın kahramanları derin bir huzursuzlukla kuşatılmıştır ve bu kasvetli siper romanın bütününe hâkimdir. Kahramanlarını kendi dünyalarına iterek kimi zaman kendilerinden dahi uzaklaştıran ve mekânı ön plana çıkaran romandaki bu yabancılaşma olgusu, kullanılan dil ve cümle yapılarını belirlemede de önemli bir rol üstlenmiştir; çünkü Huzur, bu bakımdan ele alındığında Tanpınar'ın mânâ ile şekil arasında bir uyum yakalama çabası içerisinde olduğu, neyin anlatıldığının yanı sıra nasıl anlatıldığının önemsendiği ve sadece öze değil biçime de fazlasıyla önem verdiği görülmektedir. Bunun içindir ki bu bölümde öncelikle Huzur'un konusu, romanın kahramanları, birbirleriyle ilişkileri ve özellikle de romandaki şekil - mana kavramları arasındaki bağlantıya değinmeye çalışacağız.

2 1. ROMANIN KONUSU:

Forstera'a göre "Yaşam dağınık, tutarsız ayrıntılarla dolu, başı sonu olmayan bir süreçtir. Roman ise seçme, düzenleme, yoğunlaştırma yoluyla bu dağınıklığa biçim ve anlam kazandırmak işlemidir" Bu bağlamda inceleyince Huzur'un bir bütünsellik ve tutarlılık taşıdığı, birbirini takip eden olaylar zinciri arasında gizli bir simetri taşıdığı görülmektedir.

Dört bölümden oluşan Huzur, bir Ağustos sabahı İkinci Dünya Savaşının ilanından yaklaşık yirmi dört saat önce başlar ve dördüncü bölümde savaş ilan edilmek üzereyken biter. İkinci ve üçüncü bölümlerde geriye dönüşlerle son bir yılın, büyük bir aşkın ve bu aşka tanık olan İstanbul'un anlatıldığı roman, yirmi dört saatlik bir dilimi kapsamaktadır; ancak sürekli geriye gidişlerle zaman süreci genişletilmiştir.

Roman 4 ana bölüme ayrılmış ve bu bölümlere romanın dört önemli kahramanının ismi (Mümtaz, Nuran, Suat, İhsan) verilmiştir. Mümtaz ile Nuran arasındaki bir diyalogda geçen "Bir hikâyenin behemehal bir yerde başlayıp bir yerde

bitmesi, behemehal kahramanlarının kesif şekilde döşenmiş bir rayda yürüyen bir lokomotif gibi yürümesi lazım mı? Belki hayatı zemin gibi alması, onu birkaç kişinin etrafında toplaması yeter." sözleri romanın olay örgüsü ve bölüm başlıklarında yapılan bu adlandırmayı daha anlaşılır kılacak niteliktedir.

Huzur, şekil bakımından dört bölüme ayrılmış gibi görünse de olay örgüsündeki akış ve aktüel zaman dikkate alındığında romanın aslında iki temel bölümde incelenebileceği görülmektedir. Bunlar, Mümtaz'ın hasta olan amcasının oğlu İhsan için hastabakıcı aramaya çıkmasıyla başlayıp vapurda Nuran'ı tanıyan kızlarla karşılaşması ile biten birinci bölüm ve kızlardan ayrıldıktan sonra Eminönü'ne dönüp, tekrar İhsan'ın hastalığı ve İkinci Dünya Savaşı gerçeği ile yüzleşmesiyle son bulan dördüncü bölüm ile geriye dönüşlerle geçen bir yıldan, Nuran'dan, Mümtaz ve Nuran aşkıdan, Suat'tan bahsedilen ikinci ve üçüncü bölümlerdir.

Bu durum şüphesiz yazarın zamanı algılayış tarzı ile ilgilidir; çünkü karamsarlık ve çözümsüzlük içinde bunalan kişiyi yaşadığı zamanı değerlendirme yetisinden uzak bulan yazar, zamanı geçmişin aynasında görmek ve göstermek çabasıdadır. Nitekim Mehmet Kaplan da bu konuyla ilgili olarak " Geçmiş zaman Tanpınar'ın bütün eserlerinde önemli bir rol oynar.(Demir:2005,17) Bu, Tanpınar'ın geçmiş zamana hasret duymasından değil, zamana büyük ehemmiyet v ermesinden gelir. 'Zaman' ise bize varlığını en iyi, geçtiği, tarihi bir perspektif haline geldiği zaman gösterir." demektedir.

"Mümtaz" adını taşıyan birinci bölüm, annesi ve babasının ölümünden sonra kendisini yanına alıp büyüten amcasının oğlu İhsan'ın ağır hastalığı, Nuran'dan ayrılmış olması ve İkinci Dünya Savaşının patlak verme olasılığı ile sıkıntı içerisinde olan Mümtaz'ın İhsan'a hastabakıcı bulmak için evden çıkmasıyla başlar. Birkaç yere uğradıktan sonra eve dönen Mümtaz, daha sonra tekrar çıkar, Eminönü'nde Nuran'ın arkadaşı iki genç kızla karşılaşır ve onlardan Nuran ile eski kocasının barıştıkları haberini alır.

Bu bölümdeki olaylar sadece Mümtaz'ın evden iki defa çıkmasıdır; ancak bu çıkışlarda, geriye dönüşlerle Mümtaz'ın yaşadıkları, üzerinde etki bırakan olaylar, İhsan, eşi ve çocukları anlatılır; ancak bunlar anlatılırken sıkıntılı olan Mümtaz'ın ruh haline ve savaş atmosferine uygun olarak yapılan mekân tasvirleri olaya dekor oluşturur. Nitekim Mümtaz, geçtiği yollarda sık sık perişan evler, yoksul, mutsuz ve çaresiz insanlar ile karşılaşır. Yaşadıklarından dolayı büyük bir buhran içerisinde kendisini bulan Mümtaz

için bu mekân tasvirleri, kendi yalnızlığını başkalarında da görerek başka çaresiz hayatları kendi hayatına yakınlaştırmaya adına önemlidir; çünkü yabancılaşma olgusunun, üzerinde belirleyici olduğu bir unsur da mekândır ve Huzur'da dış mekânların seçimi çoğu zaman konuyla alakalıdır.

"Nuran" adını taşıyan ve birinci bölümün aksine aşk, doğa ve sanat temalarının ağırlıkta olduğu ikinci bölümde ise Mümtaz'ın Nuran'la yaşadığı aşk ve bu aşka tanık olan İstanbul anlatılmıştır; ancak burada kullanılan dil ve mekân tasvirleri birinci bölümden farklı olarak daha hareketli ve daha renklidir.

Bu bölümde Nuran eşinden ayrılmış, Mümtaz'la sevgi ve saygıya dayalı, evlilik kararı alacak kadar ciddi bir ilişki yaşamaktadır. Mümtaz ile İstanbul'un hemen hemen tüm semtlerini dolaşıp hayran kaldıkları bu güzellikler hakkında sanatkârane tespitlerde bulunurlar; çünkü ilk bölümden farklı olarak Mümtaz çevresiyle daha ilgilidir ve gezdiği yerler artık sefaletin değil büyük bir tarih ve kültür zevkinin ürünüdür. Birinci bölümdeki yoksul mahalleler ve çaresiz insanların yerini burada Boğaz, güzel mimari eserler, deniz ve ay ışığı alır. Mehmet Kaplan, konuyla ilgili olarak "Bu dış âlemle kaynaşma, Mümtaz'ın contemplatif, pasif mizacı ile yakından ilgilidir. Eşya adeta kahramanın üzerine hücum eder ve hayatına girer.

Mümtaz'ın mizacı dolayısıyla esere statik bir varlık olan mekânın fazla sokulması, zamanın temposunu yavaşlatıcı bir rol oynuyor." demektedir. Berna Moran da bu konudaki düşüncelerini "Nuran ile olan aşkı sayesinde Mümtaz'ın özellikle sanatı, doğayı ve kadını bir terkip halinde görebilmesi, bunların hepsinin bir bütün oluşturduğunu kavraması, onu bir çeşit sanatçı panteizmine ulaştırır. Yoğun yaşamak isteyen Mümtaz için bu coşkulu bütünlük yaşantısı, yaşamın amacı olacak en büyük deşe ve şüphesiz kendisinin erişebileceği en büyük mutluluktur. Bu aşk bölümünün gücü, büyük ölçüde, Tanpınar'ın eski bir şarabı yudum yudum tattırır gibi bize İstanbul'un türlü güzelliklerini, tarihiyle karışan şiirselliğini duyurabilmesinden geliyor.

Ne var ki bu bölümün zayıf yönü de aynı nedenden kaynaklanır; Mümtaz'ın estetizmi romanın estetiğini zedeler; çünkü Tanpınar, yaşamış olduğu bu az bulunur aşkın ayrı ayrı anlarındaki duygularını, yaşantısının ince ayrıntılarını, eriştiği bu ruh saltanatını anlatırken öylesine coşar ki bir romancı olarak malzemesinin içinden gerekli ayıklamayı yapacak yerde kendisini yaşantıların anısına kaptırıp gider. Boğaz geceleri,

Klasik Türk müziği gibi konuları tekrar tekrar işlemesi dengeyi bozan bir ölçsüzlüğe varmaktadır." sözleriyle dile getirir.

Bu bölümde dikkate değer başka bir husus da Mümtaz'ın Tanpınar'la özdeşleşen kişiliğidir. Bilindiği üzere Huzur'da Mümtaz'ın, Tanpınar'la, İhsan'ın da Tanpınar'ın hocası Yahya Kemal'le benzerliğiyle dikkat çekmektedir. Hatta yazarın, Mümtaz'ın şahsında kendi yaşadıklarını ve düşüncelerini aktarmasının neticesinde Berna Moran, Huzur'un otobiyografik bir roman olduğunu ileri sürer. Onun içindir ki en fazla bu bölümde yazar, kendi zihninde sorguladıklarını Mümtaz'ın aracılığıyla ifade etme yolunu seçmiştir; çünkü Mümtaz, bu zaman diliminde sıkıntılardan uzak, Nuran'ın aşkı ile dopdolu, İstanbul'un güzelliğine hayran kaldığı bir dönem yaşamaktadır ve Tanpınar'ın sanatkârane düşüncelerine eşlik edecek bir ruh hali içerisinde.

İkinci bölümün sonunda ise yaz biterken Mümtaz ile Nuran'ın aşkı da Nuran'ın kızı, çevresi ve yıllardır Nuran'a âşık olan fakat bu aşka karşılık bulamayınca evlenen hatta çocuğu olan; ancak Nuran'ı bir türlü unutamayan Suat nedeniyle yavaş yavaş gölgelenmeye başlamıştır.

"Suat" adını taşıyan üçüncü bölüm ise Mümtaz ile Nuran aşkının bir sonuca bağlandığı, Suat'ın bu aşka müdahalesinin anlatıldığı ve yazarın, İhsan'ın şahsında Doğu - Batı sorunu üzerine görüşlerini açıkladığı bölümdür. Bu bölüme hâkim duygu da birinci bölüme benzer bir üzüntü, ondan farklı olarak da kuşku, korku, kıskançlık ve melankolidir.

Bu bölümde, Nuran'a âşık olan Suat, Nuran'ın Mümtaz'la evleneceğini bilmesine rağmen Nuran'a bir aşk mektubu yazar, İstanbul'a gelir ve bir gün Mümtaz'ın evinde kendini asar. Mümtaz ile birlikte eve gelen Nuran, bu olaydan çok etkilenir ve aralarında bir ölüm varken mutlu olamayacaklarını düşünüp Mümtaz'dan ayrılır. Bu ayrılıktan sonrası Mümtaz için kuşku, keder ve özlemin başladığı günlerdir artık.

Üçüncü bölümün dikkate değer iki olayından biri olan Suat'ın intiharını Berna Moran Huxley'in Point Counter Point (Ses Sese Karşı) romanından esinlenme olduğunu ileri sürer. Fethi Naci de bu intihar için "çeviri intihar" tabirini kullanır ve Mehmet Kaplan, Suat'la ilgi olarak bu karakterin romanın genel havasına yabancı düştüğünü; çünkü Suat'ın Dostoyevski'den gelme bir karakter olduğunu dile getirir.

Bu bölümün önemli bir başka hadisesi de Tanpınar'ın yine düşüncelerinden bahsetmesi; ancak bu defa düşüncelerini romanın en olgun kişisi olan İhsan'ın ağzından dile getirmesidir. Yazar, bu bölümü bir geçiş gibi kullanır ve Nuran'la geçirilen güzel bir yaz ile onun tekrar eski eşine döndüğü haberi arasına bu bölümü yerleştirerek iki ruh hali arasında yumuşak bir geçiş yapmış olur. Bu geçiş sadece Mümtaz'ın ruh halinde olmaz kuşkusuz. Tanpınar, "Nuran" başlıklı ikinci bölümden sonra İkinci Dünya Savaşının ilan edileceği dördüncü bölüme fikir bahsinde hazırlık yapmak adına da bu bölümde ülke sorunlarından ve Doğu-Batı meselesinden bahseder ve İhsan'ın şahsında ileri sürdüğü bu düşünceleri Mümtaz'ın da İhsan'dan öğrendiğini söyler. Berna Moran konu ile ilgili olarak "Toplumsal konulardaki düşünceleri ne olursa olsun Mümtaz kendi kişisel mutluluğunun peşindeydi" der ve bu düşüncesini romanda Nuran ile İhsan'ın farklı zamanlarda Mümtaz'ın hayata karşı duruşunu eleştiren sözleriyle destekler. Nitekim Nuran, Mümtaz'ın, Üsküdar'ı sevdiği halde oranın fakir halkı için bir şeyler yapma gayreti içerisinde olmadığını ve Acemişiran, Sultan-Î yegâh diyerek rahatça yaşadığını düşünmektedir. İhsan ise Mümtaz hakkında düşündüklerini sözlü olarak da ifade edinmekten çekinmez ve "Mesuliyetini taşıyacağın fikrin adamı ol" der.

"İhsan" adını taşıyan dördüncü ve son bölüm ise, birinci bölümün bittiği yerden yani Mümtaz'ın Nuran ile ilgili haberleri aldığı yerden başlar. Nuran eski eşi ile barışmış ve İzmir'e gitmeye karar vermiştir. Bu haber karşısında yıkılan ve kirayı alıp eve dönen Mümtaz bu bölümde de evden iki kez çıkar. Birinci bölümde onu ümitsizliğe iten Nuran'ın özlemi, İhsan'ı hastalığı ve İkinci Dünya Savaşının ilanı bu bölümde de Mümtaz'ın zihnini bulandıran nedenlerdir ve o yine huzursuzdur. Birinci bölümün sonlarında sokakta yürürken fenalık geçirip ölümü bir kurtuluş gibi gören Mümtaz bu bölümde de yine ruhsal bir kriz geçirir ve ölümü düşünmeye başlar; çünkü İhsan için aldığı ilaçlarla sabaha yakın eve dönerken, evinde intihar eden Suat'ı yanında görmüş ve onunla konuşmaya, ona kendini savunmaya başlamıştır. Bu sohbet esnasında Suat, Mümtaz'ın çok üzerine gelir ve Mümtaz, hayalî Suat karşısında kendini ifade etmekte zorlanır. Konuşmanın sonunda sorunlarını çözemesi de intihar ve ölüm fikrinden uzaklaşmıştır; ancak huzursuzluğu daim kalacaktır; çünkü Berna Moran'a göre "Tanpınar, Mümtaz'ı toplumsal ve siyasal yükümlülüklerini üstlenen olumlu bir kahramana dönüştürerek kolay bir çözüm yoluna gitmez. Bu Huzursuzluk Mümtaz'ın kaderidir."

Yer yer beliren üslûp kaygısı, yazarın şairane ifadeleri, musiki ve İstanbul aşkı, ifade derinliği ile Türk Edebiyatı'nda doldurulamayacak bir yere sahip olan "Huzur" romanı Nihat Sami Banarlı'nın ifadeleriyle Tanpınar'ın geniş kültür ve şair mizacını en olgun şekilde ortaya koyduğu romandır. Mehmet Kaplan da romanla ilgili olarak "Huzur romanı, vak'a ve karakter romanı olmaktan ziyade karmakarışık ruh hallerini tasvir eden bir 'yaşantı' romanıdır. Bu tip romanlar, batılı örneklerinde de görüldüğü üzere, 'temler orkestrasyonu' da denilen bir içyapı ve kompozisyonu gerektirirler. Tanpınar, Huzur romanı ile Türk Edebiyatı'nda ilk defa böyle bir kompozisyon tarzını denemiş ve bunda büyük bir başarı kazanmıştır." demektedir. Berna Moran ise Huzur hakkında "Mümtaz'ın masal dünyasına benzeyen güzelliklerle dolu cennet hayatı ile, ezilmiş insanlarla dolu, acılı gerçek dünya arasındaki huzursuzluğunu yani bir küçük burjuva aydınının estetikizmde bulduğu kişisel mutluluğu ile topluma olan sorumluluğu arasındaki bocalayışını dile getiren roman" tespitini yapmaktadır.

2. 2. ROMANDA DİL VE ÜSLÛP KAYGISI:

Orhan Okay, Tanpınar'la ilgili olarak "O, hikâye ve romancılığında da şairlik tarafı ağır basan bir sanatkârdır. Hatta tarihe bakışını, musiki, plastik sanatlar ve edebiyat üzerine tenkit ve değerlendirmelerini ve edebiyat tarihini dikkate alarak bütün nesir yazıları için de aynı kanaat ileri sürülebilir." demektedir. Mehmet Kaplan da bu konudaki düşüncelerini "Tanpınar, mizacı, karakteri, genç yaşından itibaren kendisine seçmiş olduğu gaye, kültürünü geliştirme tarzı ve en çok emek verdiği sanat şekli bakımından bir şair olmakla birlikte esas itibarıyla şairdir. Kahramanların duyuş tarzı, bilhassa yazarın onları anlatırken kullanmış olduğu üslûp, şiire has özellikler taşır. Nurullah Ataç, 'bir edebiyatçı günün 24 saatinde de edebiyatçı olmalıdır' diyordu. Tanpınar, ömrünün bütün saatlerini bir şair olarak yaşamış, her şeyi şiir zaviyesinden görmüş olan insandır. Nesirlerinde şairane duygu ve hayallerini geliştirme imkânını bulunca kendini zevkle bu işe verir. Hatta parıltılı anların sayısını çoğaltmağa elverişli durumlar, sahneler ve tipler yaratmağa gayret eder." sözleriyle dile getirir.

Tanpınar, ilk uzun yazı denemesi olan ve daha sonra Mehmet Kaplan'ın "Bir Şairin Romanı" olarak bahsedeceği Huzur'da da kuşkusuz bu tavrından vazgeçmemiş ve şiir üslubunu nesre taşımaya devam etmiştir; ancak bu durum romanın üslubunda doğacak kimi farklılıkları da zorunlu kılmaktadır.(Kaplan:1970,33)

Nitekim yazarın, bu çaba neticesinde romanda mazmunlaşma yolunu seçerek kimi kelimeleri sık sık tekrarladığı ve romanın böylece donuklaştığı, soyutlaştığı görülmektedir. S. Hilav bu konuyla ilgili olarak "Tanpınar, bütün yazılarında hemen iki, üç sayfada bir geçen 'altın', 'meyve' ve 'rüya' kelimeleri çerçevesinde bir mazmun dünyası kurmuştur. Bunlara 'masal', 'iklim', 'bahçe', 'hulya', 'zaman', 'gümüş', 'sedef ve benzerlerini de eklemek gerekir." demektedir.

Romandaki şairane üslûp, çoğu zaman günlük dil ile gramer kurallarını da zorlamakta ve kimi cümleleri anlaşılmaz, kimilerini de gramer açısından hatalı kılmaktadır; ancak Huzur, olay örgüsünün, şiir üslubu ile birleşmesiyle cümlelerinin kontrol edilmesinde kimi zaman zorlanılmasına rağmen, zengin manalı, geniş çağrışımlı ve yoğun ifadeler barındıran üslubuyla bir medeniyetin zengin mirasını ve edebi dilini yansıtan, başarılı bir romandır.

2. 3. HUZUR'DA ÖZ - BİÇİM İLİŞKİSİ:

Huzur'da biçime fazlasıyla önem verildiği ve öz ile biçim arasında bir ilişki kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bilindiği üzere romanın başkahramanı Mümtaz, çevresine, yaşadığı zamana ve daha sonra da kendisine yabancılaşan bir karakterdir ve onun bu ruh hali Huzur'un söz dizimi üzerinde belirgin etkiler yaratmıştır.

Bunların başında Mümtaz'ın çevresine olan alakasının mekânı ön plana çıkarması ve böylelikle mekân tasvirlerinin ağırlık kazanıp bol sıfatlı cümlelerin kullanılması gelir. Nitekim bol sıfatlı cümleler de çoğu zaman sıfat-fiillerin de kullanıldığı girişik cümleleri zorunluluk haline getirmektedir. Ayrıca Tanpınar'ın renk ve müzikle ilgili olarak ses unsurunu ve ayrıntıyı ön plana çıkarması da romanda betimlemeyi zorunlu kılmış ve neticesinde rüyalar, hayaller, anılar ve sembollerle yüklü yoğun bir anlatım ortaya çıkmıştır.

Ayrıntıların göz ardı edilmemesi ve geçmişe dair sürekli geri dönüşler, romanda kimi zaman monoton bir ifade tarzı yaratsa da iç içe kullanılan kısa ve uzun cümleler, anlatıma bir ritm ve hareketlilik kazandırmaktadır. Nitekim Huzur'da cümle uzunlukları değişmekle birlikte genelde uzun ve grift cümleler tercih edilmiş; ancak yerine göre kısa cümlelerin kullanıldığı da olmuştur.

Huzur'un, üçüncü kişinin anlatımıyla kaleme alınan bir roman olması ve uzun cümlelerin, başkalarının gördüklerini anlatmaya uygun yapısı nedeniyle romanda uzun cümlelere çok sık rastlanır. Daha çok tasvir ve anlatımlarda tercih dilen bu cümlelerin yerini diyalog bölümlerinde de kısa cümleler alır. Günlük konuşma diline uygun bir ifade yakalamak maksadıyla daha kısa kurulan bu cümlelerin bir kısmında da devrik kuruluş tercih edilmiş ve yüklem, cümle ortasına taşınmıştır. Böylelikle romanın genel ifade tarzında bir hareketlilik yakalanmış ve aynı zamanda karşılıklı konuşmalarda aslına yakın, samimi bir üslûp yaratılmıştır.

Romanda sıralı cümlelerin de çok sık kullanıldığı hatta uzun cümlelerin çoğunun sıralı cümle olduğu görülmektedir. Bunda da kuşkusuz Tanpınar'ın hareketten ziyade, durgunluğa yatkın tarzının etkili olduğu söylenebilir; çünkü bu cümlelerin çoğunda özne ve yüklem ortak ögedir. Bu nedenle de anlatım ön plana çıkmakta, cümlede iş, oluş, hareket bildiren yüklem ise cümle sonunda ortak öge olarak kullanılıp ikinci plana itilmektedir.

Huzur'da, romana hâkim tedirginlik, huzursuzluk, korku ve bunalımlara uygun olarak betimleme, iç monolog ve bilinç akımı tekniklerinin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Romanda en çok karşımıza çıkan tekniklerden biri olan iç monolog bölümlerinde her şeyi kendi zihninde yaşayan, yaşadığı zaman diliminden kopuk, çevresine ve yaşadığı topluma yabancılaşan Mümtaz'ın iç dünyası irdelenmiş ve bu karamsar, huzursuz çoğu zaman ümitlerini yitirmiş olan zihnin buhranlarından bahsederken daha uzun grift, anlamın çok yönlü ve karmaşık olduğu cümleler tercih edilmiştir.

Romanda iç monolog bölümlerinin fazla olması aynı zamanda diyalog bölümlerinin kullanımını sınırlamış, bunun neticesinde de kısa ve devrik, günlük konuşma diline uygun ifadelerin sayısının azalmasına neden olmuştur; çünkü Mümtaz,

kendi âleminde, kendi zamanında, kendi zihninde yaşayan bir karakterdir ve çevresiyle çok sık ilişki kurmamakta, kurduğu ilişkiler de geçmişte yaşandığı için okuyucu bunları anlatıcının ifadeleriyle öğrenebilmektedir. Romanın diğer karakterleri de çoğu zaman bu düzene uyum sağlayıp diyalogdan kaçınınca roman bir iletişimsizliğin romanı görünümüne bürünmüştür; ancak çoğu zaman içeriğin gereği olarak ortaya çıkan ve yazarın belli konulardaki fikirlerinin roman karakterlerinin ağzından, tartışma ortamında verildiği diyalog bölümlerinde de iki farklı cümle yapısı ile karşılaşılmaktadır.

Soru-cevap tarzında gelişen diyaloglarda günlük konuşma diline yakın bir ifade tarzı kullanıldığı ancak daha çok İhsan ile Mümtaz arasında geçen ve görünürde onların, ancak aslında Tanpınar'ın hayata bakış açısını, onu yorumlayışını ve sanat ile estetik üzerine görüşlerine yer veren diyalog bölümlerinde ise romanın genel üslubuna uygun, anlam bakımından yoğun ifadeler barındıran cümlelerin tercih edildiği görülmektedir.

Yabancılaşmanın konu edildiği metinlerde sık kullanılan başka bir teknik de bilinç akımı tekniğidir; çünkü kişinin iç dünyası, duygu ve düşüncelerinin anlatıldığı metinlerde geriye dönüşler ve bu süreçte zihinde yaşananlar bilinç akımı tekniği ile daha açık ortaya konulabilmektedir. Huzur'da bu tekniğin kullanıldığı bölümlerde anlatıma uygun olarak virgüllerle birbirine bağlanan, uzun, sıralı cümleler tercih edilmiştir. Nitekim bu cümle yapısı, kavramlar arasında ilgi kurarak ve bir zincirin halkaları gibi birbirine eklenerek ilerleyen zihin ilerleyiş sürecini daha iyi yansıtmaktadır.

3. Hedef Metin Çevirmeni: CHRISTOPH K. NEUMANN;

1962'de Almanya'nın Braunschweig kentinde doğan Christoph K. Neumann Münih Ludwig-Maximilian Üniversitesi'nde ağırlıklı olarak Osmanlı Tarihi ve Türk Edebiyatı alanlarında eğitim almış, Alman Edebiyatı ve Siyaset Bilimi ile ilgilenmiştir. 1983-84'te bir yıl Ege Üniversitesi Tarih Bölümü'ne devam eden Neumann, 1987'de Almanya'da "18. Yüzyılın Sonlarına Doğru Osmanlı Dış Politikasının Problemleri ve Yöntemleri: Göttingen Devlet ve Üniversite Kütüphanesi Ms. Cod. ture. 95'in Tahlili" konulu master tezini vermiş; 1992'de de "Dolaylı Tanıt: Tarih yazıcılığı yoluyla Tanzimatın Müdafası; Tarih-i Cevdet'in Tarihî Anlamı" konulu teziyle doktorasını tamamlamıştır. Daha sonra, İstanbul Orient Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalışan Neumann, 1996-97'de Prag Milli Kütüphanesi'nin Osmanlı Yazmaları'nın Kataloğu üzerine çalışmıştır. Boğaziçi Üniversitesi ve Prag Karlova Üniversitesi'nde ders vermiş olan tarihçi, Ekim 1998'den beri de İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nde yeni kurulmuş disiplinlerarası İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü'nde, 2002 yılından beri de İstanbul Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümünde misafir profesör olarak görev yapmaktadır. Sayısız akademik yayını ve son olarak da Orhan Pamuk'un Kar (Schnee) ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur (Seelenfrieden adıyla) romanını Almanca'ya çeviren Osmanlı Tarihçisidir.

4.ÇEVİRİ METİNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1 ÖRNEK I

Mümtaz, ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalandığından beri doğru dürüst sokağa çıkmamıştı. Doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilâç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa, bu haftayı hemen hemen ya hastanın başı ucunda, yahut da kendi odasında, kitap okuyarak, düşünerek, yeğenlerini avutmağa çalışarak geçirmişti. İhsan iki gün kadar ateşten, halsizlikten, arka ağrılarından şikâyet etmiş, sonra birdenbire zatürree fevkalâdelik hâlini ilân etmiş, evin içinde korkudan, telâştan, üzüntüden, bir türlü ağızlardan düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden saltanatını, o yıkım psikolojisini kurmuştu. (Huzur,s.9)

Mümtaz hatte kaum noch das Haus verlassen, seit ihsan krank war - sein Cousin väterlicherseits, den er »großer Bruder« nannte. Einmal abgesehen von Dingen wie den Arzt zu rufen, mit einem Rezept zur Apotheke zu gehen und ein Medikament zu holen oder von der Wohnung der Nachbarn aus zu telefonieren, hatte er fast die ganze Woche neben dem Bett des Kranken verbracht, in seinem Zimmer gelesen oder gegrübelt und Ihsans Kinder beschäftigt. Ihsan hatte ein, zwei Tage über Fieber, Schlappeheit und Rückenschmerzen geklagt, und schon war daraus eine Lungenentzündung geworden. Das Haus war im Ausnahmezustand; es herrschten Angst, Sorge und Trauer, Stoßgebete lagen allen auf den Lippen, und aus jedem Blick sprach Verzweiflung. (Seelenfrieden,s.7)

Yukarda sunduğumuz 1.örnek çeviri metinde çevirmen kaynak dil yazarının üslubunu (yani ifade tarzını söyleyiş biçimini dikkate alarak hedef dile aktarmıştır.Bunu yaparken cümlelerde geçen her bir kelimenin düz ve yan anlamlarını ve çağrışımsal anlamlarını göz önünde bulundurmuş,yani kaynak dildeki bir deymi hedef dile bir deyimle aktarmıştır.Örnek verecek olursak''yeğenlerini avutmaya çalışarak geçirmişti..'' bu cümlede geçen avutmak deymi kaynak dilde yine onun dengi olan 'gegrübelt'' ifadesiyle aktarmıştır.İşte bu tür deyimsel ifadeler,çeviri biliminde de sıklık dile getirildiği üzere edebi metinleri sanat katına yüceltiyor.Onun için çevirmen böyle ifadeleri kaynak dilden hedef dile aktarırken onların dengini ve o kültür içerisinde kullanılan yaygın olarak kullanılan ifadeyi bulmalıdır.Kısaca çevirmen edebi metin çevirisinde kelime ve cümleleri uzatma ,açıklama yada kısaltma yapamaz.Bunu yaparsa kaynak dil yazarının üslubunu bozmakla kalmaz aynı zamanda edebi metinlerin estetik ve sanatsal metinlerin yitirilmesine de sebep olmuş olur.Örnek olarak verdiğimiz bu

çeviri çevirmen açısından başarılı bir çeviri olarak değerlendirebiliriz. Çevirmen, bu çevirisinde yine çeviri biliminin öngördüğü biçim ve içerik aktarımına riayet etmiştir. Şöyleki biçim kavramıyla yazarın deyiş tarzını söyleyiş biçimini, yani üslubunu anlıyoruz. Çevirmen tıpkı bir kağıdın iki yüzü gibi, bu yüzler birbirinden ayrılmazsa, çeviride de biçim ve içerik yönünden de birini diğerine tercih edemez. Ederse yazarın deminde belirttiğimiz gibi üslubunu bozmuş olur. Buda kuşkusuz bir sanat eseri olan edebi metnin sanatsal değerini azaltır. Okurda bunu okuduğu zaman zevk almaz.

4.1 ÖRNEK II

Mümtaz, oyunu bozmamak isteyenlerin sabrı ile bir kâğıda adresini yazdı. Ev fakir ve eskiydi. "Kışın ne yaparlar? Nasıl ısınırlar?" diye düşünün düşünün uzaklaştı. "Ne yaparlar? Nasıl ısınırlar?.." Bu sual hiç olmazsa bu anda garipti. Bu ağustos sonu sabahı bütün sokaklar bir fırın ağzı gibi insanı kapıyor, çiğniyor, yutuyor, sonra kendisinden bir sonrakine geçiriyordu. Ara yerde bir gölge parçası, bir yol ağzında serince bir nefes sanki hayatı hafiflettiyordu. "İhsan, bu yaz kütüphanelerden uzakta kalamam... Behemehal birinci cildi bitirmeliyim!" demişti. Birinci cilt. Mümtaz, ince satırlarla dolu kâğıtları gözünün önünde gibi görüyordu. Kırmızı mürekkeple haşiyeleri, büyük çıkmaları, kendi kendisiyle bir kavgaya benziyen yazı bozulmaları.... (Huzur, s.19)

Mümtaz notierte sich die Adresse mit der Geduld von jemandem, der kein Spielverderber sein möchte. Er stand vor dem armen, alten Haus. >Was machen die denn bloß im Winter? Wie kriegen sie das Haus warm?<, dachte er beim Weggehen. >Was machen die nur? Wie heizen sie?< Das war im Augenblick eine seltsame Frage. Denn an diesem Morgen Ende August waren alle Straßen wie Ofentüren, die sich vor einem öffneten, sich dann hinter einem schlossen, einen im Ofen brieren und dann an den nächsten Ofen weitergaben. Ein schattiges Stück auf dem Weg, ein leichter Lufthauch an einer Kreuzung waren Labsal, »ihsan, diesen Sommer kann ich nicht von den Bibliotheken weg ... Ich muss den ersten Band auf jeden Fall fertig bekommen.« Der erste Band. Mümtaz sah die mit seiner kleinen Schrift eng beschriebenen Blätter geradezu vor sich. Die Zusätze in roter Tinte, die umfangreichen Ergänzungen, die Streichungen, die aussahen, als liege er mit sich selbst im Streit ... (Seelenfrieden, s.21-22)

Yukarda verdiğimiz örneğin dışında çevirmenin aşağıda yaptığı değerlendirmeyi çeviri bilim açısından ele aldığımızda kaynak metinde olmayan pek çok ilaveler yapıldığını görüyoruz. Böyle bir yaklaşım çeviri biliminde hedef dil odaklı çeviri

anlayaşı olarak nitelendirilmektedir.Çevirmen bu gereksiz ilaveleri yapmasının gayesi hedef dil okurunu göz önünde bulundurarak onların konuyu bir başka deyişle metnin içeriğini kolaylıkla anlamasını sağlamaktır.Durum böyle olunca yazınsal metinlerin çeviri ilkelerine çevirmen ters düşmektedir.Şöyleki yukardada belirttiğimiz gibi bu metinler sanat ağırlıklı metinlerdir.Bu metinlerin aktarımında içerikle biçimin hedef dile aktarılması gerekiyor.

Çevirmen bu ilkeyi göz önünde bulun durmak zorunda ve bu ilkenin birini diğerine tercih etmemesi gerekir.Ettiği takdirde de o metnin sanatsal niteliğinin ve estetik boyutunun yitirilmesine neden olmaktadır.çevirmen yukarda verdiğimiz örnekte yer alan ,“Ev fakir ve eskiydi“ ifadesi basit bir cümledir.Çevirmen burada bu cümleye ,“Er stand vor dem armen alten Haus“ ifadesi şeklinde aktarmıştır.Bu aktarımıyla çevirmen kaynak dildeki anlamdan uzaklaşmış,çevirmenin yaptığı çeviriyi tükçeye aktarırsak ,“O eski fakir evin önünde duruyordu.“şeklinde bir anlam ifade etmektedir.İşte burada da böyle bir takım aktarımla hem içeriğin hemde biçimin bozulduğu görülmektedir.Aynı şekilde ,“Nasıl ısınırlar“ ifadesini de almancada Reflexivform dediğimiz bir yapıyla değilde “Wie kriegen sie das Haus warm“ ifadesiyle aktarmıştır.Bu cümleyide kaynak dildeki anlamla bağdaşmamakta ve ,“evi nasıl ısıtabilirler“ diye aktarmıştır.

Yukarda örnekte denn bağlacı ile başlayan karmaşık cümlede arka arkaya birbirini takip eden üç tane relativsatz söz konusudur.Çevirmen burada relativ cümleleri düz cümle gibi aktarmış,dolayısıyla kaynak dil yazarının biçimini bozmuştur.Ayrıca cümlelerin başında yer alan denn sözcüğü sebep ve sonuç bildiren ve zira yada çünkü anlamına gelen bir bağlacıdır.Çevirmen,olay örgüsü içinde bu sebep sonuç ilişkisini bildiren denn bağlacını gözardı etmiştir.Ayrıca bilindiği gibi almancadaki relativ cümleler bir ismi yada bir isim tamamlamasını açıklamakta kullanılmaktadır.Yukardaki örnekte Alle Strassen wie Offentüre....ismi üç relativ cümle ile açıklanmaktadır.Çevirmen bu relativ cümleleri açıklayıcı özelliğini de dikkate almadan söz konusu cümleyi yorumlayarak çevirmiştir.

Müteakip cümlede çevirmen orijinal metinde bulunmayan Almancada ,“Irrealer Vergleichsatz“dediğimiz ve Almancada Konjunktiv II yapısını gerektiren bir yapı varmış gibi aktarım yapmıştır.Kaynak metinde bu yer almamaktadır.Böyle olunca orijinal metinde yer almayan bu unsurları başka bir cümle biçimiyle aktarılması yazarın söyleyiş biçimini,deyiş tarzını bir başka ifadeyle üslubunu bozmakta ve daha çok

içeriğin aktarılmasına önem verilmiştir.Çevirmen burada kaynak metnin içeriğini bir an önce aktarma eylemindedir.Ama buda biçimin bozulmasına neden olmaktadır.

4.3 ÖRNEK III

Sanki kendi başına işleyen bu ten iştahının, bu sıcak sokuluşun ve onların boşluğunu tam zıddıyla dolduran iniltilerin hiç tatmadığı cinsten bir büyüğü vardı. Onun için bir türlü bu kucaklayıştan kendisini kurtaramıyor, ılık ve kokulu bir suda uyumuş yorgun bir insanın hem boğulmaktan korkan, hem de uykunun uyuşukluğundan kendisini bir türlü kurtaramayan o garip ve ikizli haliyle onlara kendisini terkederiyordu. Bu, o zamana kadar tatmadığı bir duyguydu. O zamana kadar muayyen duyuların ötesine geçmeyen vücudu, sanki yepyeni bir dünyaya açılmıştı; bir nevi sarhoşluk içinde vücudunun hiç bilmediği ve tanımadığı noktalarına, sade lezzet anları taşınıp duruyordu. İçinde bazı uyku sonlarını andıran çok lezzetli bir tükenme duygusu, hattâ bu sıcak kavrayış ve sokuluşların içinde bir tükenme arzusu vardı.(Huzur,s.26-27)

Die gänzlich spontane körperliche Begierde, die warmen Umarmungen und dazwischen die damit unvereinbaren Klage-laute hatten einen Zauber, den er noch nie erlebt hatte. Deswegen konnte er sich aus dieser Umarmung einfach nicht befreien, sondern überließ sich ihr mit der eigenartigen Un-entschiedenheit eines Menschen, der in einem warmen, parfümierten Bad einschläft, sich vor dem Ertrinken zwar fürchtet, aber auch seine Schläfrigkeit nicht abschütteln kann. So etwas hatte er noch nie gefühlt. Seinem Körper, der bislang immer nur eindeutige Sinneswahrnehmungen gekannt hatte, eröffnete sich eine neue Welt. Wie im Rausch rührten Momente des reinen Genusses an Punkte in seinem Körper, von denen er bislang keine Ahnung gehabt hatte. Er fühlte eine wunderbare Erschöpfung, die ihn an das Aufwachen in gewissen Nächten erinnerte, ja es lag ein Wunsch in diesen warmen Umarmungen, sich zu verzehren. (Seelenfrieden,s.32-33)

Sunduğumuz bu örnekte çevirmen yine yukardaki orijinal metinde yer alıp,hedef metinde göremediğimiz gerçek dışı karşılaştırma ifadesini dikkate almamıştır.Bununlada yine yazarın ülubunu bozduğunu görüyoruz.İzleyen cümlede karmaşık bir ifade söz konusudur.

Çevirmen karmaşık ifade içinde yer alan açıklayıcı yani relativ cümlelerin türkçedeki aktarım biçimine dikkat etmiş,kaynak dildeki hem içeriği hem de biçimi uygun olarak aktarmıştır.Daha sonra ki ifadelerde yine kaynak dilde görülen ve “sanki“ ile başlayan gerçek dışı ifadeyi hedef dil metninde göremiyoruz.Halbuki

burada böyle bir ifade almancada alsob,alswenn yada wiewenn gibi Konjunktiv II gibi yapılarla verilebilirdi.Çevirmen bunu vermemiştir.Buradan da onu hedef dil odaklı çeviri anlayışını benimsediğini görüyoruz.Bu anlayışta çevirmen içeriği aktarmaya büyük önem vermektedir.Çevirmen metnin takip eden kısmında da kaynak dilde olmayan“ von denen er bislang keine Ahnung gehabt hatte“ ‘ilaveler yapmıştır.Son cümledeki ifadelerde hem biçim hem içeriğini çeviri biliminin öngördüğü biçimde aktarmıştır.

4.4 ÖRNEK IV

Seneler geçtikten sonra bile o ve arkadaşları bu ilk saatten hafızalarında kalan cümleleri hatırlarlardı. Mümtaz için bu ders evde de devam ediyordu. Ve bir gün farkına varmadan İhsan'ın âdeta küçük bir yol arkadaşı olduğunu, birçok şeyleri kendisine anlattığını, kendisiyle münakaşa ettiğini, ona ufak tefek yardımlar ettiğini görünce şaşırmıştı. "Hammer'de şunu arayiver; bak bakalım şaklaban (Şanizade) ne diyor? Hocaefendi (*Tacüttevarihden* şu meseleyi öğren, gibi siparişler birbirini takip ediyordu. O zaman Mümtaz kocaman bir cildi yakalıyor, odanın bir köşesinde kendisi için konulan masanın başına geçiyor, işine göre, saatlerce, Halet Efendinin hayatını, Habsburg hanedanının filân sefirle İstanbul'a gönderdiği hediyeleri, yahut Mısır seferinin mukaddemelerini İhsan için hazırlıyordu. İhsan büyük bir Türk tarihi yazmak istiyordu. Bu, onun içtimâî doktrinini toplayacaktı. Yavaş yavaş fikirlerini Mümtaz'a açmıştı.(Huzur,s.39)

Noch Jahre später erinnerten seine Kameraden und er sich an Sätze, die ihnen aus dieser ersten Stunde im Gedächtnis geblieben waren. Für Mümtaz ging dieser Unterricht zu Hause weiter. Und eines Tages stellte er erstaunt fest, dass er unversehens fast so etwas wie ein kleiner Wegbegleiter İhsans geworden war, dass er ihm mancherlei Dinge erklärte und mit ihm diskutierte, ja ihm hier und da zur Hand ging. Ein Auftrag folgte dem anderen: »Such das mal in Hammers Geschichte raus!« »Schau mal nach, was der Hofnarr (also Şanizade) dazu sagt!« »Schlag diese Angelegenheit beim Hocaefendi (der Krone der Chroniken) nach!« Dann griff sich Mümtaz einen schweren Band, setzte sich an den Tisch, der für ihn in einer Ecke der Bibliothek aufgestellt worden war, und stellte manchmal für İhsan eine Biografie Halet Efendis zusammen oder eine Liste der Geschenke, die die Habsburger Dynastie mit einem bestimmtenBotschafter nach Istanbul geschickt hatte, oder die Vorbereitungen zum Feldzug gegen Ägypten. Das konnte Stunden in Anspruch nehmen. İhsan wollte eine große türkische Geschichte schreiben. Darin wollte er seine Soziallehre zusammenfassen. Nach und nach legte er Mümtaz seine Gedanken dar. (Seelenfrieden,50-51)

Çevirmen bu örnekte kaynak dil metninde yer alan öğeleri yani ikilemeleri,deyimleri ve söz oyunlarını hedef dilin metin geleneğine uygun olarak çevirmiştir.Sunduğumuz diğer örneklerin aksine çevirmen burada hem kaynak dil metnin biçimin hemde içeriğini anlaşılır ve esprili bir dille aktarmıştır.

4.5. ÖRNEK V

Mecmualardan biri baştan aşağı çok kötü bir yazıyla kopya edilmiş bir Yunus Dîvanı'ydı; fakat haşiyelerde Bâkî'den, Nefî'den, Nâbî ve Galip'den alınmış gazeller vardı. Sonuna doğru birkaç yaprakta muhtelif ellerle, daülfilfilli, kakuleli, raventli birçok ilâç yazılıydı. Birinin üstünde kırmızı yazıyla Mâcun-i Lokman Hekim başlığı vardı. Bir başkası bir soğanın içine karanfil doldurarak ateşte pişiriyor, İksir-i Hayat yapıyordu. Öbür mecmua bir şarkı defteriydi: Şarkıların üstünde makamları, bestekârlarının adları yazılıydı; hepsi meyanları hiçbir sadayı ve heceyi unutmadan tekrarlıyorlardı: Pembe, mavi, beyaz, sarı kâğıtlarda, satırların tebeşir yeri hâlâ görülür şekilde, muntazam, âdeta nar gibi, diş diş yazıyla yazılmıştı. Sonuna doğru hoşça giden bazı beyitler kaydedilmişti.(Huzur,s.49)

Einer der Bände enthielt am Anfang eine Gedichtsammlung Yunus Emres, in einer sehr hässlichen Handschrift kopiert; an den Rändern aber standen Ghaselen von Bâkî und Nefî, von Nâbî und Şeyh Galib. Auf einigen Blättern hinten im Band waren von verschiedenen Händen Rezepte mit Pfeffer, Kardamom und China-Rhabarber notiert. Über einem stand in roter Tinte: »Die Paste des Arztes Lokman«. Ein anderes empfahl, eine Zwiebel mit Nelken zu füllen, über Feuer zu garen und so ein Lebenselixier zu gewinnen. Eine andere Handschrift war voller Lieder: Über denen standen der Maqam und der Name des Komponisten; und alle wiederholten die Übergänge, ohne auch nur einen Ton und eine Silbe zu vergessen: All dies war auf Seiten aus rosa, hellblauem, weißem und gelbem Papier akkurat, geradezu wie Kerne eines Granatapfels Buchstabe für Buchstabe und so, dass man die Hilfslinien noch erkennen konnte, aufgeschrieben. Auf den letzten Seiten waren einige gelungene Doppelverse notiert. (Seelenfrieden,s.65-66)

Bu örnekte de çevirmen kaynak dildeki olay örgüsünü doğru yorumlamış ve yine bu olaylar sunulurken yazarın kullanmış olduğu deyimler,tekrarlar ve kelimelerin düz ve yan anlamları hedef dil metnine olduğu gibi aktarılmıştır.Kaynak metindeki ağıdalı dili hedef dile anlaşılır bir şekilde aktarılmış bununla da çevirmen Türk kültüründe söz konusu olan önemli öğeleri ve deyiş tarzlarını,ifade biçimlerini ustaca aktarmıştır.

Orijinal eserde geçen tasvirlerde yine hedef dile olduğu gibi aktarmıştır.Çevirmenin burada başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

4.6 ÖRNEK VI

Mümtaz, genç kadının güzel ve biçimli büstünü, beyaz bir rüyayı andıran yüzünü daha evvelden beğenmişti. Konuşur konuşmaz bu İstanbulludur, diye düşünmüş, "İnsan alıştığı yerden vazgeçemiyor, ama bazen Boğaz sıkıcı oluyor" dediği zaman kim olduğunu anlamıştı. Mümtaz için kadın güzelliğinin iki büyük şartı vardı. Biri İstanbullu olmak, öbürü de Boğaz'da yetişmek. Üçüncü ve belki en büyük şartının tıpkı tıpkısına Nuran'a benzemek, Türkçeyi onun gibi teganni edercesine konuşmak, karşısındakine onun gözlerinin ısrarıyla bakmak, kendisine hitap edildiği zaman kumral başını onun gibi sallayarak konuşana dönmek, elleriyle aynı jestleri yapmak, konuşurken bir müddet sonra kendi cesaretine şaşırarak öyle kızarma, hiçbir özentisiz, telâşsız, büyük ve geniş, suları, dibi görünecek kadar berrak, bir nehir gibi hayatın ortasında hep kendi kendisi olarak sakın, besleyici akmak olduğunu o gün değilse bile, o haftalar içinde öğrendi.(Huzur,s.75)

Von Anfang an hatte Mümtaz die gute, wohlgeformte Figur der Frau und ihr Gesicht, das an einen weißen Traum erinnerte, gemocht. Kaum hatte sie den Mund aufgemacht, hatte er gedacht: >Das ist eine Istanbulerin<, und wer sie war, wurde ihm in dem Moment klar, als sie sagte: »Man kann nicht ohne den Ort leben, an den man gewöhnt ist, aber manchmal ist der Bosphorus doch langweilig.« Für Mümtaz war eine Frau erst schön, wenn sie zwei Bedingungen erfüllte: Die erste, sie musste Istanbulerin, die zweite, sie musste am Bosphorus aufgewachsen sein. Dann kam noch eine weitere und vielleicht die wichtigste: Sie musste wie Nuran sein, das Türkische wie sie sprechen, geradezu, als sänge sie ein Lied; sie musste ihr Gegenüber mit der Beharrlichkeit von Nurans Augen anblicken; sie musste, wenn man sie ansprach, so wie Nuran ihren Kopf mit der hellbraunen Mähne bewegen und dem Sprecher zuwenden, musste dabei mit den Händen die gleichen Gesten machen; sie musste, wenn sie sprach, nach einiger Zeit genau in dieser Weise verwundert über ihre Verwegenheit erröten; sie musste wie ein völlig natürlicher, unaufgeregter, langer und breiter Fluss, dessen Wasser so klar ist, dass man auf den Grund schauen kann, immer ganz sie selbst sein und ruhig durch das Leben fließen -wenn sich ihm all das auch nicht an jenem Tag erschloss, dann doch innerhalb der nächsten Wochen. (Seelenfrieden,s.105-106)

İlginç bulduğumuz bir başka örnekte şöyledir:Bu örnekte dikkatimizi çeken kaynak dilde yer almayan kimi ifadeler eklenmiş ve olay ayrıntılı bir biçimde yorumlanmıştır.Çevirmen hiç kuşkusuz bunu bilinçli olarak yapmış ve hedef dil

okurunun söz konusu olayı açık seçik bir biçimde anlaması anlayışından hareket etmiştir. Böyle olunca çeviri biliminde çevirmenin böyle bir yaklaşımını hedef dil odaklı çeviri anlayışı olarak nitelemektedir.

Yazınsal metinlerde daha öncede belirttiğimiz üzere böyle bir yaklaşım kaynak metnin özellikle biçimsel ve estetik değerinin yitirilmesine meydan vereceğinden çeviri biliminde pek benimsenmemektedir. Söz konusu metin sanat eseri olduğu için sanat eserinde olmazsa olmazı içerikle birlikte biçimin aktarılması önemlidir.

Çevirmen burada öyle görünüyor ki bu örnekten de anlaşılacağı üzere ilk etapta içeriği biçimi gözardı edip verme telaşı içerisinde. Ayrıca yukardaki örnekte “... *als sänge sie ein Lied...*” gibi gerçek dışı karşılaştırmalı ifadelerin kaynak dilde karşılığını göremiyoruz. Orada somut ve gerçek bir anlatım söz konusu olduğu halde çevirmen olayın yönünü gerçek dışı bir boyuta yönlendirerek anlamı tamamen değiştirme çabasına giriştiğini anlamak zor.

4.7 ÖRNEK VII

Boğaz vapuru başka türlü bir kalabalıkla doluydu. Orası Ada gibi, asıl İstanbul'un çöküş devrinde, bir mevsim denecek kadar kısa bir zamanda ve âdeta birden oluvermiş, zengin, müreffeh, her hususiyetini paranın düzenleyip ayarladığı, geniş asfalt yollu, çiçek tarhı kılıklı sayfiyesi değildi. O başından beri İstanbul'la yaşamış, onun zengin olduğu zamanlarda zengin olmuş, çarşı ve pazarını kaybedip fakir düştüğü zamanlarda fakir olmuş, zevki değiştiği zaman, kendi içine çekilmiş, hayatında geçmiş modaları elinden geldiği kadar muhafaza etmiş, hulâsa bir medeniyeti kendine ait bir macera gibi yaşamış bir yerd.

Mümtaz'a göre insan Ada'ya giderken anonim bir şey olurdu. Orası bir nevi standart insanların yeri; orada gerçekte kendimize hiç lüzum olmayan, hiç değilse bizi kendimizden uzaklaştıran ve bunu yaparken hiçbir noktaya da yaklaştırmayan şeylerin hasreti çekilirdi. Boğaz'da ise her şey insanı kendisine çağırır, kendi derinliğine indirirdi. Çünkü burada terkibi idare eden şeyler, manzara, kalabildiği kadar olsa da mimarî, hepsi bizimdi. (Huzur, s. 114-115)

Den Bosporus-Dampfer füllte eine Menschenmenge ganz anderer Art. Die Gegend hier war keine Sommerfrische wie die große Prinzeninsel, die erst während des Niedergangs der Stadt Istanbul, innerhalb nur einer Saison, plötzlich entstanden war, die reich war und blühte, eine Insel mit breiten, asphaltierten Wegen und

Blumenrabatten, auf der das Geld regierte und .alles regelte. Dies hier war eine Gegend, deren Schicksal von Seher mit Istanbul eng verknüpft war, die reich wurde, wenn die Stadt reich war, und verarmte, wenn Istanbul seine Märkte Verlor und arm wurde. Wenn sich der Geschmack änderte, zog der Bosporus sich in sich selbst zurück, bewahrte in seinem Leben, so gut es ging, was aus der Mode gekommen war, kurz: Der Bosporus war ein Ort, der eine Kultur lebte, als sei sie sein persönliches Abenteuer.

In Mümtaz' Augen wurde ein Mensch, der auf die Insel fuhr, zu einer Art Anonymus. Das war der Platz für einen modernen standardisierten Menschentyp; dort sehnte man sich nach Dingen, die für unser Selbst in Wirklichkeit unnötig waren, uns jedenfalls von uns selbst entfernten und uns dabei in keiner Weise irgendetwas näherbrachten. Am Bosporus dagegen rief alles den Menschen zu sich selbst, ließ ihn herabsteigen in seine eigene Tiefe. Denn hier gehörten die Dinge, die die kulturelle Synthese bestimmen, alle uns: die schöne Landschaft und, jedenfalls soweit sie sich erhalten hat, die Architektur.(Seelenfrieden,s.161)

Çevirmen bu hareket tarzını yukardaki örnekte de görmek mümkün.Şöyle ki kaynak metnin ilk paragrafında birbirini izleyen karmaşık yapıları aktarırken,yine bir takım eklemelere başvurmuş,örneğin pragrafın son iki cümlesinin eşdeğerini göremiyoruz,tamamen eklenmiştir.Ayrıca paragrafta bir olayı tasvir ederken kullandığımız almancadak relativ cümlenin dengini yine kaynak dilde olmadığını görüyoruz.

Kaynak metnin son paragrafında yer alan tasviri ifadeleri çevirmen hedef dile aktarırken yine hedef dilin okurunu düşünerek özellikle içeriği aktarma çabası içinde olduğunu görüyoruz.Bunu yaparken kaynak metindeki ilgi cümlelerinde de bir anlam genişlemesini görüyoruz.Kaynak metin son cümlesindeki ifade abartılarak “..*die schöne Landschaft*.. “ verilmiştir.

Çeviri biliminde çevirmenin bu yaklaşımı hedef dildeki okuru bir şekilde etkilemek,onu heyecanlandırmak ve konuya iyice adapte olmasını sağlamak amacıyla yaptığı belirtilmektedir.Tabii ki bu kaynak metinde bunun dengi varsa böyle bir aktarımın sanatsal,estetik ve biçimsel yönden eşdeğer bir yaklaşım olarak görebiliriz.

4.8 ÖRNEK VIII

Mümtaz'a göre Sabih, gazetelerin efkârı umumiye dediği kaç başlı olduğunu bilmediğimiz o acayip ve efsanevî mahlûkun kuyruk tarafını temsil eder. O hâdiselerle yaşadığını idrak eden adamdır. Dalgalarla yıkanan bir kaya gibi, onların üstünden geçtiğini duydukça mesuttur. Sabih'in fikri olmasına lüzum yoktur, çünkü gazete vardır. Her cinsten gazete, onun hem okyanusu, hem gemisi, hem pusulası ve kaptanıdır. Onun için bazı mizaç değişiklikleri hariç, o gün okuduğu gazete ile beraber tabedilmiş benzer. Fakat konuştuğça çağrılar çoğaldığı ve hatıralar derinleşmeğe başladığı için, sonuna doğru dört beş fikrin adamı olduğu da vâkidir: Bu gece de öyle idi. Başta demokrattı; sonra çok ateşli bir ihtilâlcı oldu. Ondan sonra bitmez tükenmez bir insanlık sevgisine daldı. Ve nihayet nizam ve intizamın lüzumuna.(Huzur,s.146)

Wenn man Mümtaz fragte, dann stellte Sabin den Schwanz jenes absonderlichen, legendären Geschöpfes dar, das die Zeitungen »die öffentliche Meinung« nennen und von dem wir nicht wissen, wie viele Köpfe es hat. Er war ein Mann, der von sich selbst glaubte, mit den Ereignissen zu leben. Er war selig, wenn er spürte, wie sie über ihn hinwegzogen, fühlte sich wie ein Fels, den die Wellen waschen. Sabih brauchte keinen eigenen Gedanken, denn es gab Zeitungen. Zeitungen aller Art waren sein Ozean, sein Schiff, sein Kompass und sein Kapitän zugleich. Deswegen war es fast so - wenn man von einigen charakterlichen Veränderungen einmal absah -, als ob er mit der Zeitung, die er an jenem Tag gelesen hatte, zusammen gedruckt worden wäre. Aber es kam durchaus vor, dass er gegen Ende eines Gesprächs ein Mann mit vier oder fünf eigenen Meinungen war, weil sich die Assoziationen vermehrten und Erinnerungen vertieften, je länger er sprach. Auch an diesem Abend war das so. Am Anfang war er ein Demokrat, später ein feuriger Revolutionär. Dann tauchte er ein in eine uferlose Menschheitsliebe. Schließlich kam er auf die Notwendigkeit von Ordnung, und Disziplin zu sprechen. (Seelenfrieden,s.207-208)

Bu örnekte de çevirmen almancada koşullu cümleleri yada zaman ifadelerini aktarırken kullandığımız Wenn bağlacının anlamını göz ardı ettiğini görüyoruz. Çevirmen,yukarıdaki Mümtaz’a göre ifadesini Wenn li bir cümle ile aktarmıştır.Wenn li cümlelerin dengi kaynak metinde olmadığını görüyoruz.

Aslında çevirmen burada Mümtaz’a göre ifadesini ,“nach Mümtaz veya Mümtaz zufolge“ şeklinde aktarmalıydı.Bu wenn li cümleyi takip eden cümlede darstellen fiilinin anlamını yorumlarken temsil etmek ifadesini kullanmışsa da, bize göre bu eylemin bu bağlamdaki anlamı göstermektir.Bunu kullanmış olsaydı anlam

daha açık, seçik aktarılmış olurdu. Daha ilk cümlede belirttiğimiz gibi hem biçimsel hemde içerik açısından kaynak metinle bir uyumsuzluğun olduğunu görüyoruz. Devam eden kısmında çevirmen kaynak dilin içeriğini aktarmış, bu aktarımı yaparken de kimi zaman ilaveler kimi zamanda eksiltmelere başvurmuştur.

Örneğin en son cümlede “..Ve nihayet nizam ve intizamın lüzumuna..” aktarırken yine, “schliesslich kam ...zu sprechen.” ifadesinin eklendiğini görüyoruz.

Çevirmen bunu neden yapmış sorusu aklımıza gelebilir. Bu soruyu çeviri biliminin ışığında araştırdığımızda, diller arası çeviride bir başka deyişle bir kültürden diğer kültüre aktarım yaparken, kültürlerin örtüşmemesinden dolayı yada iki dilin yapısal farklılıklar nedeniyle içeriğin okur tarafından tam olarak anlaşılamıyacağı durumlar söz konusu olunca, o zaman çevirmenin burada yaptığı gibi ilaveler uygun görülmektedir.

4.9 ÖRNEK IX

İhtiyar kadının sırası geldikçe esirgemediği dikkatleri, dışarıda olup bitenlere karşı âdeta çocukça alâkası, eğlenceden uzaklığı, siyasetten hoşlanması ve bir yığın insan tanıyışı, -sonra sonra Mümtaz Nuran'ın annesinin hemen hemen bütün İttihat ve Terakki erkânını uzaktan takip etmiş olduğunu ve şaşırtıcı hafızasıyla hiç kimsenin bilmediği şeyleri hatırladığını anladı -1908 senelerinin muayyen bir seviye kadınlarında yaptığı değişiklikti. Mümtaz daha o gün bu üç ayrı hüviyetin Nazife Hanımda ne kadar tatlı bir halita yaptığını gördü. Fakat asıl dikkat ettiği şey, ihtiyar kadının konuşma tarzıydı. Ancak onu dinledikten sonra, Nuran'ın bazen çok eski kelimeler kullanmasının, hattâ bundan hoşlanmasının, bazı heceleri metle uzatmasının sebebini anladı. (Huzur, s.152)

Die Zeit um 1908 hatte bei Frauen einer gewissen Schicht Veränderungen hervorgerufen: Da waren die Anteilnahme, die die alte Frau zu geeigneter Zeit äußerte, das fast kindliche Interesse an der Welt da draußen, die Gleichgültigkeit Vergnügungen gegenüber, eine Vorliebe für Politik und die Bekanntschaft mit vielen Leuten - später erst verstand Mümtaz, dass Nurans Mutter fast alle führenden Mitglieder der jungtürkischen Gesellschaft für Einheit und Fortschritt aus der Entfernung beobachtet hatte und durch ein verblüffendes Gedächtnis sich an Dinge erinnerte, die sonst niemand wusste. Mümtaz erfasste noch an jenem Tag, was für eine entzückende Mischung diese drei Identitäten in Nazife Hanım eingegangen waren. Was ihn aber am meisten fesselte, war die Art und Weise, wie die alte Dame sprach. Erst nachdem er sie gehört hatte, begriff er, warum

Nuran manchmal so archaische Wörter verwendete, sogar eine Vorliebe für sie hatte und, manche Silben mit einer arabischen Länge aussprach. (Seelenfrieden, s.216)

Bu örnekte de görüldüğü gibi çevirmen kaynak metinde uzunca bir tasvirin çevirisini yaparken biçimi bozmuş oradaki karmaşık yapıları düz cümlelerle aktarmayı tercih etmiştir. Bu durum hiç kuşkusuz kaynak dil yazarının üslubunu ve anlatımın estetik değerinin azalmasına ve bozulmasına neden olmaktadır. Metnin başında çevirmen Die Zeit... ile başlayan cümlede bir ana cümle oluşturmuş, böyle bir ana cümle kaynak metinde yer almamakta, ardından bu ana cümleye bağlı olarak olayları sıralamıştır.

Kaynak dildeki yapılanma böyle bir bir yapılanma şeklinde değildir, bundan dolayı orijinal metnin biçimsel değeri hiç dikkate alınmamıştır. Çevirmen daha öncede belirttiğimiz gibi burada da içeriği ilk etapta verme eğilimindedir. Bundan dolayı da biçimi bozmakla birlikte bir takım gereksiz ilavelerinde yapıldığını görüyoruz.

Bu ilavelerde hiç kuşkusuz söz konusu olayın abartılı bir biçimde aktarılmasına yol açmaktadır. İlaveler için bir örnek verecek olursak “..ne kadar tatlı bir halita yaptığını gördü.” ifadesinde yer alan ,“.. eine entzückende Mischung..” sıfat tamlamasındaki “entzückende” kelimesi ilave edilmiştir. Ayrıca asıl cümlede ki ,“gördü” eylemi bize göre yanlış kullanılmıştır. Bu bağlamda “erfassen” filinin anlamının ,“anladı” biçimde aktarılması gerekirdi.

Yani Mümtaz...gördü değil de anladı biçiminde doğru bir aktarım olurdu. Aynı ilaveyi sonraki ifadelerde de görüyoruz. Şöyleki orijinal metinde ..dikkat ettiği şey.. ifadesi, almandadaki fesseln eylemi ile çevrilmiştir. Aslında bu eylem cezbetmek biçiminde aktarılabilirdi.

Ayrıca devam eden cümlede de Wie bağlacının yine eklendiğini görüyoruz. Örneğimizin son cümlesinde de yine çevirmen “..arabischen..” sözcüğüyle orijinal metinde yer almayan bir ekleme yaptığını görüyoruz.

4.10 ÖRNEK X

Bu, elbette yalnız muhayyilenin oyunu değildi. Yalnız evin delisi azdığı için böyle düşünmüyordu. Hattâ böyle olsa bile bu azış-ta sırrına güç erilir bir şey vardı. Onun için Nuran'dan uzakta veya onun yanında genç adama hiçbir hikmet, hiçbir denenmiş hakikat yardım edemezdi. Ne bir zamanlar elden düşürmediği *Ahdi Atik'de*, ne sevdiği filozoflarda, velilerde kendi coşkunluğunu karşılayacak bir şey vardı. Onlar, kadından, nefsten, şehvetten ve onun tehlikelerinden bahsederlerdi. Halbuki Mümtaz'a göre, Nuran'la olan macerası büsbütün ayrı bir şeydi. Ona göre Nuran, hayatın öz kaynağı, bütün gerçeklerin annesiydi. Onun için sevgilisine en fazla doyduğu zamanlarda bile yine ona aç görünür, düşüncesi ondan bir lahza ayrılmaz, ona gömüldükçe tamamlığına ererdi.(Huzur,s.163)

Das war sicherlich nicht nur ein Spiel, das die Fantasie mit ihm trieb. Er dachte nicht bloß deswegen so, weil der Irre in der Familie einen Anfall hatte. Selbst wenn es so sein sollte, lag etwas nur schwer zu Entschlüsselndes in dieser Anwendung. Deswegen konnte keine Weisheit, kein erprobtes Wissen diesem jungen Manne zu Hilfe kommen, ob er nun gerade mit Nuran zusammen oder von ihr getrennt war. Weder im Alten Testament, das ihn früher immer begleitet hatte, noch bei den Philosophen, für die er eine Vorliebe hegte, oder bei den Mystikern fand sich etwas, das seiner Begeisterung entsprochen hätte. »Die sprachen alle von der Frau, vom Selbst, von der Lust und ihren Gefahren. In Mümtaz Augen handelte es sich dagegen bei seiner Liebe zu Nuran um etwas ganz anderes. Nuran war für ihn die wahre Quelle des Lebens, die Mutter aller Wirklichkeit. Deswegen erschien er seiner Geliebten selbst dann hungrig, wenn er am tiefsten gesättigt war, blieb sein Denken ganz auf sie fixiert und erfüllte sich, wenn es sich ganz in sie vergrub.(Seelenfrieden,s.231-232)

Çevirmen yukarda sunduğumuz örnekte de daha ilk başta kaynak metindeki“.. muhayyile“ sözcüğünü bir ilgi cümlesiyle açıklama ihtiyacını hissetmiştir.Burada bu eklentinin gereksiz olduğu görüşündeyiz.Söz konusu kelimeyi ilgi cümlesiyle aktaracak yerde genitiv bir tamlamayla aktarmış olsaydı şöyle Ein Spiel seiner Phantasie“ şeklinde aktarmış olsaydı biçimi bozmamış ve içeriğide olduğu gibi aktarmış olurdu. Daha sonraki cümlelerde karmaşık bir cümle söz konusu.

Burada da bir takım eklemelerle iki cümleyi birbirine bağlayan bağlaçların anlamından uzaklaşıldığını görüyoruz. Örneğin kaynak metinde yer almayan“-ip ipmediği“ şeklinde bir bağlaç yer almazken hedef metinde bu anlamı taşıyan “ob“ bağlacının yine gereksiz yerde kullanıldığını söyleyebiliriz.Hedef metinde“die “ ile

başlayan cümlelerin öznesi türkçedeki onları göstermektedir. Burada kullanılan Die sözcüğü almanca da iki bağlamda kullanılmakta. Biri artikel olarak sözcüklerde Feminium (dişil) dediğimiz isimlerin başında yer alır, diğer yandan da die sözcüğü özellikle konuşma dilinde o yada onlar anlamını yansıtmaktadır.

Ancak yazı dilinde hemde bir sanat eserinde yüksek almancada bu sözcüğü özne olarak kullanılması sokakta kullanılan basit dil kullanımını hissettirmektedir. Böyle olunca eserin sanatsal değerini bununla hafife alındığını göstermektedir. Halbuki bunun yerine onlar anlamına gelen ve özne işlevini yerine getiren “Sie” sözcüğü kullanılabilirdi. Kısaca bu yukardaki örnekte de çevirmen yazarın söyleyiş tarzını, üslubunu bozduğunu, ancak anlamı aktardığını söyleyebiliriz.

4.11 ÖRNEK XI

Sevgilisinin, gündelik hayatın her safhasında, duruşu, kıyafeti, aşkıta değişen çehresi ile sanatın ölmez aynasına kendinden evvel geçenleri ona -âdeta hayranlığını ve sahip olma lezzetlerini bir kat daha; ve belki de ıstıraplı bir şekilde hatırlatan bir yığın çehresi vardı. Renoir'ın *Okuyan Kadın*'ı bunlardan biriydi. Tepeden gelen ve saçları bir altın filizi gibi tutuşturan ışığın altında, koyu neftî zeminle, elbisesinin siyahı ve boynu örten pembe tül arasından bir gül topluluğu ile fişkırان bu sarışın rüya, çehrenin tatlı sükûneti, gözlerin kapalı çizgisi, çenenin küçük bir toplulukta birden bitişi, dudakların tatlı, âdeta besleyici tebessümü gibi bir yığın benzerlikle genç adam için, sevgilisinin bazı saatlerine sanatın en sadık aynalarından birini tutuyordu. (Huzur, s.177)

Seine Geliebte besaß neben ihrer in jeder Situation des täglichen Lebens wechselnden Haltung und Kleidung und einer in der Liebe sich stets wandelnden Miene eine Menge Gesicht-! ter, die ihn an die erinnerten, die vor ihr vor den unsterblichen Spiegel der Kunst getreten waren - und in ihm die Bewunderung und den Genuss, sie zu besitzen, noch verdoppelten und beinahe zur Qual werden ließen. Eines dieser Gesichter war das Bild der Lesenden Frau von Renoir. Dieser blonde Traum, der auf tiefgrünem Hintergrund unter einem von oben einfallenden und ihre Haare golden entflammenden Licht zwischen dem Schwarz ihres Kleides und dem Rosa ihres Halstuchs aus Tüll hervorleuchtete wie ein Gebinde Rosen, war in den Augen des jungen Mannes in bestimmten Stunden einer der treuesten Spiegel, den die Kunst seiner Geliebten vorhielt: die süße Gelassenheit ihrer Miene, der geschlossene Bogen ihrer Augen, das plötzliche Ausfließen ihres Kinns in einer kleinen Rundung, das liebe, dennoch Kraft

*einflößende Lächeln ihrer Lippen und weitere Ähnlichkeiten.
(Seelenfrieden,s.251-252)*

Yukardaki örneğimizde bir karmaşık cümle söz konusu.Bu cümlelerin aktarımında çevirmen bir takım eksiltelerin yapıldığını görmekteyiz.Örneğin“..noch verdoppelten..“ cümlesi orijinal metinde göremiyoruz.Ayrıca bunu izleyen metin sonuna kadar devam eden karmaşık cümlede anlamı pekiştirmek ve hedef dil okurunun alışık olduğu dil dizgesine uygun olarak aktarımlarda bulunmuş,ancak yine orijinal metindeki ifadelerin abartıldığını ve bu metinlerin biçimlerinin bozulduğunu söyleyebiliriz.

4.12 ÖRNEK XII

İşte bu sefaletin, kirin, bakımsızlığın içinde, tıpkı yollar dol-
duran, üstü başı perişan, sakat, yorgun ve iyi tıraş olmamış ve saçlarını
düzeltmeğe vakit bulmadan sokağa fırlamış kadın ve erkeklerin
arasında, kıyafetinin perişanlığını bakışlarıyla, endamiyle, şahsiyetinin
kudretiyle yenen ve çehreden başka bir şeye dikkat imkânını insanda
bırakmayan kadınlar gibi birdenbire umulmadık yerde yaldızlı taşı
kırık bir geçmiş zaman çeşmesi parlıyor, biraz ötede kubbesi yıkılmış
bir türbe düzgün ve vakur cephesiyle kendisini gösteriyor, daha sonra
içinde bir yığın çocuk cıvıltısı ile beyaz mermer sütunları yere
devrilmiş, damında incir ağacı veya selvi bitmiş bir medrese meydana
çıkıyor, nasılsa ayakta kalmış bir cami, geniş avlusuyla sükûnetiyle
sizi dünya nimetlerinin ötesine davet ediyordu.(Huzur,s.188)

*Inmitten dieses Elends, Drecks und Verfalls glänzte dann
plötzlich ganz unerwartet ein Brunnen aus alter Zeit mit vergoldetem,
aber zersprungenem Blendstein auf, zeigte sich in einiger Entfernung
davon die harmonische und Achtung gebietende Fassade eines
Mausoleums, dessen Kuppel eingestürzt war, tauchte später eine von
Kinderlärm erfüllte Medrese auf, deren marmorne Säulen umgestürzt
waren und aus deren Dach ein Feigenbaum oder eine Zypresse ragte,
oder es lud eine Moschee, die sich trotz allem Ruin noch auf den
Beinen hielt, mit ihrem ausgedehnten Hof und ihrer Ruhe zu Dingen
jenseits der Freuden dieser Welt ein - ebenso überraschten Frauen,
die inmitten der zerlumpten, verkrüppelten, erschöpften, schlecht
rasierten oder mit unfrisierten Haaren sich auf der Straße
tummelnden Menschen beiderlei Geschlechts die Armseligkeit ihrer
Kleidung mit ihrem Blick, ihrer Haltung und der Kraft ihrer
Persönlichkeit besiegt, sodass man gar nicht anders konnte, als nur
auf ihr Gesicht zu achten.(Seelenfrieden,s.267)*

İlginç bulduğumuz bir örnekte yukarda sunduğumuz uzunca tasvirlerin yer aldığı metindir. Orijinal metin bu tasvirleri hedef dile aktarırken seçilen sözcükler ve cümleler eşdeğerlik açısından uyumsuzluk arz etmektedir.

Örneğin “nasılsa ayakta kalmış bir cami, geniş avlusuyla sükûnetiyle sizi dünya nimetlerinin ötesine davet ediyordu.” cümlesinde yer alan , “trotz allem Ruin” ifadesinin orijinal metinde yer almadığını, ayrıca cümlelerin yerlerinin değiştirildiğini dolayısıyla anlamı toparlamakta okuyucunun zorlanacağını düşünmekteyiz.

Asıl cümlelere bağlanan yan cümlelerde bir kopukluk ve gereksiz uzatmalarla okuyucu metnin içeriğinden uzaklaşmakta yeniden olay örgüsünü anlayabilmesi için defalarca geriye dönüp metni anlaşılması için okuması gerekmektedir.

4.13 ÖRNEK XIII

Eylül sonlarına doğru lüfer avı Boğaz'ı tatmak için yeni bir vesile verdi. Lüfer, Boğaz'ın belki en cazip eğlencesidir.

Beylerbeyi'nden ve Kabataş'tan başlayarak Telli Tabya'ya ve Kavaklar'a kadar iki kıyı boyunca uzanan, akıntı ağızlarında kümelenen bu aydınlık eğlence, bilhassa mehtapsız gecelerde yer yer küçük şehrayinler yapar. Öteki avların bir nevi iş içinde pişme, uzak seferler istemesine mukabil, o bulunduğunuz yerde, hemen herkesle beraber yapılan oyundur.

Nuran, kayık ışıklarının siyah, mor kadifelerde mahpus elmaslar gibi parıldadığı sulara, biraz ötede bir yeni balıkçı kümesiyle kırılmak üzere onların bittiği yerde başlayan o şeffaf karanlığa, vapur dalgalarından, küçük çalkantılardan, bu aydınlık yüklü gölgenin bin türlü akisle size doğru yükselişine, sizi alıp götürecekmiş gibi etrafı sarmasına, velhâsıl döşemeleri çok cilalı renkli ve ışıklı bir sarayda yalnız akisten, parıltıdan, ışık sarsıntılarından ibaret, onların küçük nağmeden, musikî cümlelerinden büyük ve müstakil varyasyonlara kadar yükselişinden bir dünyada yaşıyormuş hissini veren bu lüfer gecelerine çocukluğundan beri bayılırdı. (Huzur, s.196-197)

Ende September bot der Blaufischfang einen neuen Anlass, den Bosphorus zu genießen. Der Blaufisch war die vielleicht größte Attraktion der Meereenge.

Diese unschuldige Volksbelustigung, die sich an beiden Ufern von Beylerbeyi und Kabataş bis nach Telli Tabya und den Kavaks ausbreitet und sich dort verdichtet, wo Strömungen ineinander übergehen, wird vor allem in mondlosen Nächten zum Anlass für kleine Lichterfeste. Anders als die anderen Fischzüge, die lange

Fahrten und praktische Erfahrung erfordern, ist dies ein Spiel, an dem fast ein jeder teilnehmen kann, egal, wo er gerade lebt.

Seit ihrer Kindheit hatte sich Nuran für diese Nächte des Blaufischfangs begeistert, für das Wasser, das glänzte wie in schwarzen und violetten Samt gebettete Diamanten, für diese durchsichtige Dunkelheit, die an dem Platz begann, an dem man sich befand, und bei der nächsten Gruppe von Fischenden endete, dafür, wie sich dieser lichtgeladene Schatten mit Tausenden kleiner Schwankungen und Reflexionen aus den Bugwellen von Dampfern erhob und einen umfing, als wolle er einen entführen. Das alles gab einem das Gefühl, man lebe in einer Welt nur aus Spiegelungen, Funkeln und Licht, in einem farbig beleuchteten Palast mit glänzend lackierten Böden, in einer Welt, in der sich dieser Glanz aus kleinen Melodien und musikalischen Sätzen zu großen, unabhängigen Variationen aufschwang.(Seelenfrieden,s.279)

Bu örnekte orijinal metindeki söylem çeviri metinde başka deyişle hedef dilde anlamsal eşdeğerlik korunmakla birlikte yapısal yönden yani üslup açısından bir zıtlığın,bir ayrıcalığın göze çarptığını görüyoruz.Yukardaki söylemde orijinal metinde hipotaktische Sätze dediğimiz karmaşık bir cümle söz konusudur.

Çevirmen bu karmaşık söylemi hedef dilin okurunu göz önünde bulundurarak onların okurun alışık olduğu bir söyleyiş tarzıyla vermeye çalışmış,özellikle de içeriğin anlaşılması ön planda tutmuştur.Bundan dolayı da kaynak dil metinde yer almayan bir takım ilavelerin yer aldığını görüyoruz.

Orijinal metinde “öteki avların...”ifadesiyle başlayan cümleyi çevirmen “anders als“ ifadesiyle başlayarak aktarmıştır.Burada als’in işlevinin yukardaki orijinal metinde geçmediğini,dolayısıyla burada bir takım ilavelerle söylemi gereksiz yere uzatarak ilk etapta içeriği verme çabası içerisine girmiş,yazarın üslubunu,içeriğe tercih etmiştir.Aynı örneğin son cümlesinin aktarımında da görüyoruz.

Burada sözünü ettiğimiz sorun yine üslubun göz ardı edilmesidir.Okurun konuyu kolaylıkla algılamasını düşünerek aktarmıştır.Kısaca yukarıda sözünü ettiğimiz örnek almanca ve türkçe örneklerin,söz dizimsel ve morfolojik yönden birbirine benzememektedir.Bu durumun yapısal yönden birbiriyle örtüşmeyen almanca ve türkçenin farklı yapılanmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

4.14 ÖRNEK XIV

Mümtaz onunla göz göze gelmek korkusu içinde yüzüne doğru dürüst ancak bir an bakabildi. Fakat bütün bu tesadüfleri hazırlayan talih bu ânın da ayrı bir keşif olmasını istemişti. Filhakika onun baktığı anda Suat, ellerini oğuşturarak bu patırtıyı da atlattık, der gibi hafiften kendi kendine gülüyordu. Bu gülüş Mümtaz'ı günler boyunca düşündürdü. Çünkü genç adam, burada insan iradesinin, hattâ şuurlu hayatın dışına çıkmak lâzım geldiğini anlamıştı. Bu gülüş, bir yaratılışın gizli gülüşü idi. Suat istediği kadar "zeki bir adam, kötü bir vaziyetten kurtulmasını bilir!" diye kendisini övsün, beğensin, soğukkanlı olduğunu söylesin. Bu gülüş ve onun hayvanı memnuniyeti, her kürkçü dükkânında derisini gördüğümüz halde yine zeki olmakta devam eden hikâyenin tilkisinden daha aptal, daha şuursuz, fakat aynı cinsten bir sevkitabîyi ifşa ediyordu ve bu sevkitabî, yalnız kendisine hitap edeni, bir cevap olarak yaratılmışı seçtiği için daima üstün ve muvaffak görünecekti.(Huzur,s.229)

Aus Angst davor seinem Blick zu begegnen, hatte Mümtaz ihm nur einen Moment lang ins Gesicht sehen können. Aber das Schicksal, das für solche Zufälle verantwortlich ist, hatte auch gewollt, dass dieser Augenblick eine besondere Entdeckung bereithielt. Tatsächlich hatte sich Suat in dem Moment, als Mümtaz ihn anschaute, die Hände gerieben und leicht in sich hineingelacht, als wollte er sagen: »Den Unsinn haben wir also auch hinter uns gebracht.« Über dieses Lachen sollte Mümtaz noch tagelang nachdenken. Denn er hatte verstanden, dass hier menschlicher Wille oder auch nur das bewusste Leben keine Rolle spielten. Dieses Lachen war das geheime Lachen einer Kreatürlichkeit. Suat mochte von sich sagen: >Ein intelligenter Kerl, der weiß sich aus einer schwierigen Lage zu befreien. < Er mochte sich preisen, gut finden und von sich behaupten, er sei kaltblütig, so viel er wollte: Dieses Lachen und die tierische Befriedigung dahinter waren dümmere und unbewusster als beim Fuchs in der Fabel, dessen Pelz man bei jedem Kürschner haben kann, von dem es aber trotzdem weiter heißt, er sei schlau.

Aber sie enthüllten einen Instinkt, und dieser Instinkt würde immer überlegen und erfolgreich scheinen, weil er sich ausschließlich an das richtete, was ihn ansprach und als Antwort auf ihn geschaffen schien.(Seelenfrieden,s.323-324)

Sunduğumuz bu örnekte çevirmen kaynak metnin giriş bölümlerinde gerek içeriğin ve gerekse biçimin aktarılmasına büyük bir özen göstermiş, ancak “ Suat istediği kadar..”başlayan cümleden son cümleye kadar geçen söylemlerde oldukça fazla eklemelerin ve abartmaların yer aldığını söyleyebiliriz.

Çevirmen, bu eklemeleri yaparken orijinal metinde geçen karakterlerin konuşmalarını onların kişisel yapısını psikolojik durumlarını, düşünsel eğilimlerini dediğimiz gibi abartı olarak sunmuştur.

Yazın çevirisinde çevirmen kişilerin konuşmalarını aktarırken, ona ilave bir şey katmamalı, hatta aynı karakterin kullandığı dilin ve takındığı tavrın sosyal ilişkilere göre değişebileceğini ve bu nedenle karakteri metnin her yerinde aynı biçimle (üslupla) hiç bir ögeyi katmaksızın aktarması gerekir. Başka bir deyişle orijinal metni organik bir bütün olarak ele alarak şu etkinlikleri yapmalıdır. Çevirmen, metinde yer alan karakterleri ve karakterler arasındaki ilişkileri iyi çözümlemelidir.

Kaynak Metinde yapılan göndermeleri gözden kaçırmamalıdır. Bir karakterin bireysel dil kullanımını (idiolekt) belirlemelidir. Bunu metnin akışı içinde tutarlı bir şekilde yansıtmalıdır. Kısaca metindeki tonu yakalamalıdır. Bu açılardan baktığımız da da çevirmenin verdiğimiz örneklerin genelinde biçimi bozduğunu, orijinal metnin sanatsal ve estetik değerinin yitirilmesine neden olduğunu söyleyebiliriz.

4.15 ÖRNEK XV

İhsan eliyle bir şeyi kendinden uzaklaştırdı:

-Çekebilir... ama bana ne?... Benim ferdin peşinde koşacak vaktim yok. Ben cemaat ile meşgulüm. Sürüden ayrılanın arkasından anası ağlasın! Bilir misiniz bir gün bir mezat yerinde bir yığın eski lokanta menüsü buldum. Bilmem hangi lokantanın tabldot menüsü. Galiba Hamîd devrinin ortalarına doğru. Baş tarafında o gece teganni edecek muganniyelerin adı yazılıydı. Suat'ın meseleleri benim üzerimde bu tesiri yapıyor. Gecikmiş şeyler... Herkes bir düşünceyi böyle dönülmez yere taşıyabilir ve orada azdırabilir. Fakat niçin yapmalı? Zorla kendimize baş dönmesi yaratmaktan bir şey çıkmaz ki. Biz yapacağı birtakım işi, mesuliyetleri olan insanlarız...(Huzur, s.301)

Ihsan machte eine Handbewegung, als schiebe er etwas von sich: »Kann sein, aber was geht mich das an? Ich habe keine Zeit, dem Individuum nachzulaufen. Ich bin mit der Gesellschaft beschäftigt. Wer sich von seiner Herde entfernt, den soll seine Mutter beweinen. Wisst ihr, einmal habe ich bei einer Versteigerung einen Haufen alter Speisekarten aus einem Restaurant gefunden. Die Table d'hôte ich weiß nicht welchen Lokals, etwa aus der mittleren Periode der Regierungszeit Abdülhamids. Oben stand immer der Name der Sängerin, die an dem entsprechenden Abend auftreten würde. Suats Probleme machen auf mich so einen Eindruck: Sie gehören der Vergangenheit an. Jeder kann einen Gedanken auf diese Art und Weise auf die Spitze treiben und sich dann über ihn erregen. Aber

wozu sollte man das tun? Dabei kommt doch nichts anderes heraus, als dass wir uns mit Gewalt Schwindelgefühle verschaffen. Wir sind Leute, die etwas zu tun haben und Verantwortung tragen.»
»Aber Gott ist unser ewiges Problem!«(Seelenfrieden,s.423)

Bu örnekte de çevirmen daha ilk cümlede yer alan ve almanca da “Irreale Vergleichsatz” dediğimiz cümleyi ilaveetmiştir.İlaveler çevirdiği metnin akışı içerisinde sürekli göze batmakta,örneğin son cümlelerde “anders...als dass” cümlesi kaynak metinde verilen söylem kaynak metinde yer almamakta,başka deyişle bu düzeneği gerektirmemektedir.

Çevirinin ilk bölümünde göze çarpan eklemeler gittikçe daha da fazlaşmakta,kaynak metindeki kısa cümleler uzunca aktarılmıştır.Oysa çevirmen bu tür yazınsal çevirilerde çeviri metninin kaynak metnindeki eşdeğerliklerini karşılaştırıp tümcelerdeki eksiklikleri,fazlalıkları yanlış anlamaların,yanlış karşılık verilmiş sözcüklerin ortaya çıkarılmasını ve bunlara kaynak metindeki anlamın eşdeğeriyle aktarması lazımdır.

Bununla birlikte sözcüklerin kullandıkları bağlamlara ve çağrışımsal anlamlara göre doğru karşılık koyması,cümledeki unsurların anlamlarını bozmadan abartmadan, kısaltmadan, uzatmadan aktarması gerekir.

4.16 ÖRNEK XVI

Ellerine baktı. Damarları dışarıya çıkmış, kavrulmuş gibiydiler. Fakat canlıydılar. Başka türlü bir hayat tarafından zaptedilmiş, başka bir iklimde yaşıyormuş gibi canlıydılar. Bu kırk derecenin iklimi idi; fakat sade o değildi; kırk derece bu iklimi tek başına yapmıyordu. Bir yığın küçük mikrop, basil diye anılan, hususî âletlerle gösterilen, ince, sırça tüplerde, kıl borularda hapsedilen, cins cins hayvana aşılana, böylelikle üretilen, yaşaması, çoğalması için hususî vasıtalar aranan, sıcaklıklar, soğukluklar bulunan, etrafındakilerden ayırmak, hakikî, küçük, gözle görünmez hüviyetlerinde yabalamak için bir yığın tecrübeye girilen, en akla sığmaz şekillerle boyandan, kırmızı kandan derece derece, kirli yeşile doğru giden mayilerde muhafaza edilen varlıklar, onların şartları vardı; ve bu mahlûklarla beraberinde taşıdıkları bu şartlar, bu otuz dokuzla ark arasındaki sıcaklık derecesini, hayatla ölümün arasında bizim coğrafyamızdan çok ayrı bir iklim, çok hususî bir yükseklik, boğucu, çürütücü bir bataklık, binlerce metre yüksekliklerde duyulan bir hava darlığı, bilinmeyen gazların terkiibiyle kaynaşan bir volkan ; ağzı gibi bir şey yapmıştı.(Huzur,s.354-355)

Mümtaz betrachtete die Hände des Kranken. Die Adern waren hervorgetreten, sie wirkten wie geröstet. Aber sie waren lebendig. Lebendig, als habe sie ein Leben anderer Art in Beschlag genommen, als lebten sie in einem anderen Klima, in einem Klima von vierzig Grad. Aber nicht nur das, die vierzig Grad allein machten es nicht aus. Da waren viele kleine, Bazillen genannte Mikroben, Wesen, die man mit speziellen Geräten sehen kann, die man in engen Reagenzgläsern, in Haarröhren gefangen nimmt, verschiedenen Tieren einimpft, für die man auf besondere Mittel sinnt, um sie zu produzieren, um Leben zu halten und zu vermehren, die bestimmte Wärme-und Kältegrade brauchen, für die man zahlreiche Experimente unternimmt, um sie von den Wesen ihrer Umgebung zu unterscheiden, die man auf unglaubliche Art und Weise verschieden einfärbt und in Flüssigkeiten in Abstufungen von Blutrot zu einem schmutzigen Grün aufbewahrt; und sie brauchen besondere Bedingungen. Und mit diesen Kreaturen machen die Bedingungen, die sie mit sich bringen, diesen Wärmegrad zwischen neununddreißig und vierzig zu einem eigenen Klima in unserer Geografie, zu einem ganz speziellen Höhengrad, zu einem erstickend faulenden Sumpf, einem Luftmangel, wie man ihn in Tausenden von Metern Höhe spürt, zu einer Vulkanmündung, die in einer Mischung unbekannter Gase brodet.(Seelenfrieden,s.499-500)

Verdiğimiz bu örnekte de orijinal metindeki basit cümleler hedef dile aktarılmasında,az da olsa eklemelerle verilmeye çalışılmıştır.Örneğin;“Ellerine baktı“,söylemi kaynak metinde iki sözcük eklemesiyle“ *Mümtaz betrachtete die Hände des Kranken* verilmiştir.“ Bu cümleyi Türkçeye aktarırsak“Mümtaz hastanın ellerine baktı“ şeklinde aktarabiliriz.Bu basit cümleden de anlaşıldığı üzere,çevirmen kaynak dilde olmayan bir takım ilave söylemler de bulunarak içeriği aktarmayı hedeflemektedir.

Verdiğimiz örneğin diğer söylemleri içinde geçerli olduğunu söyleyebiliriz.Halbuki çevirmen bu eklemeleri yaparak kaynak metnin üslubunu estetik ve sanatsal özelliklerini bozmacak yerde,her iki dilin metin geleneğini ve okurunu göz önünde bulundurarak çevirdiği metnin özellikle yazınsal bir metin olduğu bilincinde bu metnin sanatsal ve estetik değerini ön planda tutarak aktarması gerekir.Böyle gerçekleşmesi için gereksiz ilavelerden ve kısaltmalardan sakınmalıdır.

4.17 ÖRNEK XVII

Mümtaz gramofona, Suat'ın bütün sırrı, sanki mikrofonun küçük madenî yuvarlağı ile diskin donuk parıltılar içinde dönen çok kapalı dünyası arasındaymış gibi bakıyordu. Kaç kere onu evinde o son gecede bu parçayı dinlerken tahayyül etmişti. "Yüzü muhakkak sapsarı olmalıydı... Kim bilir, belki de bana yazmamı teklif ettiği hikâyedeki kahramanı gibi bir nevi velilik güzelliği içinde her şeye gülüyordu." Mektubunda söylediğine göre ilk önce o küçük kızla bu konçertoyu dinlemişler, o ertesi sabah gittikten sonra da kendi kendine onu çalmıştı. Ve gece, mektubunu yazarken yine bunu dinlemişti. "Şüphesiz ara sıra başım kaldırıyor, en sonuncu defa olduğunu bildiği için bütün dikkatiyle bu ıstıraplı yürüyüşe kendini veriyordu." "Belki de bütün ölecek olanlar gibi dalgın ve her şeye kayıtsızdı. Belki de korkuyordu. Yapacağı işe pişmandı, Onu yapmamak için bir çare arıyor, birisi gelsin, beni bundan kurtarsın! diye kapılara bakıyordu." (Huzur,s.365)

Mümtaz betrachtete das Grammophon, als befände sich Suats ganzes Geheimnis zwischen dem kleinen metallischen Rund des Mikrofons und der verschlossenen Welt der Platte, die sich in mattem Glanz drehte. Wie oft hatte Mümtaz ihn sich vorgestellt, wie er sich in seiner Wohnung in jener Nacht dieses Stück angehört hatte. >Sein Gesicht war sicher quittengelb. Wer weiß, vielleicht lachte er wie der Held der Geschichte, die er mir vorgeschlagen hat zu schreiben, über alles und jedes mit der Schönheit eines Heiligen.«In dem Brief hatte er geschrieben,dass er sich zuerst mit jenem jungen Mädchen dieses Konzert angehört hatte,und als es dann am Morgen gegangen war,hatte er es sich selbst noch einmal vorgespielt. Und als er, in der Nacht den Brief schrieb, hatte er es sich wieder angehört.Sicherlich hat er manchmal den Kopf gehoben und sich mit ganzer Aufmerksamkeit diesem leidvollen Gang überlassen, da er doch wusste, dass er es zum letzten Mal hörte. Vielleicht war er auch wie alle, die sterben müssen, versunken und allem gegenüber gleichgültig.Vielleicht hatte er auch Angst, vielleicht tat ihm leid, was er tun würde.Er hat nach einem Weg gesucht,es nicht zu tun, und auf die Türen geschaut, ob nicht jemand,komme und ihn rette.«(Seelenfrieden,s.513-514)

Bu örnekte ise çevirmen orijinalmetnin dil örgüsünde yer alan düzenekleri dikkate almadan farklı bir biçimde aktarma yolunu tercih etmiştir.Örneğin kaynak metinde olmayan ve çeviri metinde gördüğümüz“wie,dass,da,ob“ gibi karmaşık cümlede kullanılan bağlaçlar hedef metinde karşılıkları bulunmamaktadır.Bu bağlaçlarla söylemin gereksiz yere uzatıldığını,ayrıca bu bağlaçların her birisinin değişik anlam birimlerini içerdiğini ve kimisinin karşılaştırma,kimisini söylemin geçmiş zamanda geçtiğini anlatmada,kimisinin sebep sonuç ilişkisini bildirmede,kimisinin de

söylemdeki alternatifleri saymada kullanmaktayız. Böyle bir düzenekle üretilen çeviri metnin okurunun belki anlamasını kolaylaştırmak bahanesiyle seçilmiş olacağını söyleyebiliriz.

Bu açıdan baktığımızda çevirmenin okur odaklı çeviri anlayışını tüm verdiğimiz örneklerden anlıyoruz. Ancak çevirmenin yukardan beri dile getirdiğimiz söz konusu metnin biçim ve içerik ilişkisinin birbirine tercih edemeyeceğini unutmamalıyız. Bununda gerçekleşmesi için çevirmenin her iki dilin söz varlığına ve kültürüne hakim olması ve ayrıca bu konuda deneyimli olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Unutmamamız gereken bir nokta da sözünü ettiğimiz çevirmen bir almandır. Bu çevirmen türkçe bir metni almancaya aktarmaktadır. Öyle gözüküyorki alman dili ana dili olması nedeniyle çeviri yaparken dille daha fazla oynamakta, onunla ilgili deneyiminden dolayı eklemelere ağırlık vermiştir. Şunu da diyebiliriz ki, Türkçenin tüm inceliklerini yorumlamada zorlandığını söyleyebiliriz.

4.18 ÖRNEK XVIII

Dünyayı cennet yapacak bir ideal namına, bir gün kendisine çevrilmek ihtimali olan silâhı bütün insanlığa nasıl çevirdi. Açıkça harbi teşvik ediyor; olması imkânını hazırlıyor. Benden korkma, emin ol! diyor. Küçük ve doğrusunu isterseniz son derece maharetli bir jest. Eski müverrihler olsa göklere çıkarırlar. Fakat nefsinin müdafaa için olsa da cürme iştirakten başka bir şey değil; meşaleyi atan eli ocağa iyice yaklaşması için dürtmek gibi bir şey. Mantığı-a girersek kendisine göre belki de haklı. Fakat kendisine göre... Halbuki bugünkü dünyada kendisine görenin tek yeri olmaması lâzım. Bunu size, bana, Anvers'deki banka memuruna, Brüksel'deki şimendifer kondoktörüne, ne bileyim, herkese anlatmak mümkün, Fakat bir mistiğe, dünyayı geniş bir sahne, kendisini bir aktör sananlara, kanlı ölümü nefsi için bir hâl çaresi bilerek işe başlayanlara nasıl anlatırsın. Birisi rolümü bana Allah ezberletti diyor; öbürü tarihî determinizmin içinden geliyorum, diyor. (Huzur, s.372)

Wie hat er im Namen eines Ideals, das die Welt in ein Paradies verwandeln will, die Waffe, die man eines Tages möglicherweise gegen ihn wendet, gegen die ganze Menschheit gerichtet! Er hetzt ganz offen für den Krieg und bereitet die Bedingungen dafür vor. Er sagt: >Fürchte dich nicht vor mir, fühle dich sicher! < Eine kleine und, wenn Sie die Wahrheit wissen wollen, sehr geschickte Geste. Die Historiker der alten Schule hätten ihn dafür in den Himmel erhoben! Dabei ist das nichts anderes als Mithilfe bei einem Verbrechen, wenn auch zum Zwecke der Selbstverteidigung, so etwas, wie die Hand mit

der Fackel zu ermuntern, doch möglichst nahe an die Feuerstelle heranzukommen. Wenn wir uns auf seine Logik einlassen, hat er vielleicht sogar recht. Aber nur aus seiner Sicht. Dabei darf es in der heutigen Welt keine persönliche Sicht geben! Das kann man Ihnen, mir, einem Bankbeamten in Antwerpen, dem Zugschaffner in Brüssel, was weiß ich, jedermann deutlich machen. Aber wie willst du das einem Mystiker klarmachen oder jemandem, der glaubt, die Welt sei eine große Bühne und er selbst ein Schauspieler, oder einem, der Blutvergießen für die Lösung seiner Probleme hält? Der eine sagt, Gott hat mir meine Rolle zugeteilt, der andere meint, er komme aus dem Kern des historischen Determinismus.» (Seelenfrieden,s.523)

Bu örneği de incelediğimizde çevirmenin diğer örneklerin aksine kaynak metnin hem içeriğini hemde biçimini göz önünde bulundurarak birebir eşdeğerlilikte aktarmıştır.Ancak şunu da hemen belirtmeliyizki böyle bir aktarma belkide kaynak metindeki söylemlerin kısa uzun olmamasından kaynaklanmamaktadır.Diğer örneklerde söylemler genellikle karmaşık cümlelerden oluşmaktaydı.

Tespit ettiğimiz kadarıyla çevirmen türkçedeki karmaşık cümlelerin hedef dile aktarılmasında zorlanmakta ve bundan dolayı da kaynak dilde olmayan ilaveler yapmayı tercih etmiştir.Son örneğimizde sunulan söylemin tümcelerini aynı kalıpta, kısa ve özlü bir yapıyla sunmuştur.Söylemin bütününe hakim olan ritim tümcelerinin herbirinde hissedilmektedir.

Çevirmen bütün bunları göz önünde bulundurarak söz konusu çeviri ürününü,yazarın deyiş tarzını,kullandığı kavramları hedef dilde olduğu gibi bu örnekte yansıtmıştır. Çevirmenin bu yaklaşımı Jäger'in (1975:36) savunuculuğunu yaptığı (Kommunikative Aquvalenz) dediğimiz iletişimsel eşdeğerlilik ilkesine uymaktadır. Bilindiği gibi kaynak metin yazarı planladığı metni oluştururken konunun özelliğine göre okur üzerinde belli bir etki uyandırmak için belli bir anlatım biçimlerini ve kavramları özdeyişleri bilinçli olarak seçer.Bu arada seçtiği bu öğelerin okur tarafından anlaşılıp anlaşılamayacağı konusunu da göz önünde bulundurur.

Kısaca bu yolla kendi okuruyla iletişim kurar.çevirmen de çeviri işlemine geçmeden önce kaynak metnin kurgusunu yani dilbilgisel örgüsünü çözümlemek zorundadır.Bu da metni oluşturan her bir ögenin metin içerisinde yüklendikleri işlevleri ve okur üzerinde uyandıracığı etkiyi hesaba katmak demektir.Çevirmen,metni böyle bir incelemeye tabi tuttuktan sonra bu metnin söz varlığını hedef dil okurunun deneyiminde ve onun kültüründe var olan öğelerle eşleştirip aktarması gerekir.Yukardaki örneğimizde çevirmen sözünü ettiğimiz bu ilkelere riayet etmiştir.

4.19 ÖRNEK XIX

Onun için ara sıra kendisine sorardı: "Birbirimizi mi, yoksa Boğaz'ı mı seviyoruz?" Bazen çılgınlıklarını ve saadetlerini eski musikînin getirdiği coşkunluğa yorar, "Bu eski sihirbazlar bizi ellerinde oynatıyorlar..diye düşünür ve Nuran'ı onlardan ayrı düşünmeğe, yalnız başına ve kendi güzellikleri içinde aramağa çalışırdı. Fakat halita onun zannettiği kadar sathî olmadığı, Nuran, hayatına birdenbire gelişle kendisinde öteden beri mevcut olan, ruhunun büyük bir tarafını yapan şeyleri aydınlatmış âdeti kendisini kabule hazır şeylerin arasında saltanatını kurduğu için, artık ne İstanbul'u, ne Boğaz'ı, ne eski musikîyi, ne de sevdiği kadını birbirinden ayırmağa imkân bulurdu. Çünkü Boğaz onlara mâzisiyle, hiç olmazsa bazı mevsimlerde kendiliğinden ayarladığı günün saatleriyle, o kadar canlı hatıranın konuştuğu değişik güzelliğiyle, hazır bir hayat çerçevesi getiriyordu. Eski musikîye gelince, o kadar sıkı nizamlar içinde kıvranan, fırtına ve gül yağmurlarını boşaltan diyonizyak cümbüşüyle, insana telkin ettiği bütün ömrünce tek düşüncenin, tek ihtirasın avı ve nezri olmak, onun ocağında yanıp kül olduktan sonra, tekrar yanıp tekrar kül olmak için dirilmek fikri ve birbirlerini çok eski ve âdeti unutulmuş güzelliklerin içinden arayıp bulmak zevkiyle bu hazır ve her türlü ihtimali karşılayacak derecede zengin hayat çerçevesini doldurmağa teşvik ediyor, bunu yapabilmenin yolunu gösteriyor, onu yaşamağa içten onları hazırlıyordu. (Huzur,s.206-207)

Deswegen fragte er sie manchmal auch: »Lieben wir eigentlich uns, oder lieben wir den Bosphorus?« Manchmal glaubte er auch, ihre Leidenschaft und ihr Glück seien der Begeisterung für die alte Musik zu verdanken, und dachte dann: »Diese alten Zauberer lassen uns nach Lust und Laune tanzen.« Daraufhin bemühte er sich, an Nuran ganz unabhängig von allem, isoliert und in ihrer eigenen Schönheit, zu denken. Aber es war ihm unmöglich, Istanbul, den Bosphorus, die alte Musik und die geliebte Frau voneinander zu trennen, weil die Mischung nicht so lose war, wie er gedacht hatte, und Nuran bei ihrem plötzlichen Eintritt in sein Leben Dinge ins Licht gerückt hatte, die er schon lange in sich getragen hatte und die einen großen Teil seines Selbst ausmachten. So herrschte sie zwischen all dem, was nur darauf gewartet hatte, sie unter sich aufzunehmen. Denn der Bosphorus bot ihnen einen vollendeten Lebensraum mit seiner Vergangenheit, den Stunden des Tages, die er zumindest zu manchen Jahreszeiten ganz von selbst füllte, und seiner eigenen Schönheit, in der so viel lebendige Erinnerung ihren Ausdruck fand. Was die alte Musik mit ihrem dionysischen Überschwang anging, der sich in eng geordneten Bahnen wand und in Stürmen und Schauern von Rosen entleerte, so legte sie einem nahe, das ganze Leben lang Beute und Gelübde einer einzigen Idee, einer einzigen Leidenschaft zu sein, in dem Feuerherd

dieser Idee zu verbrennen und zu Asche zu werden, sich dann wieder zu beleben, um erneut zu verbrennen und zu Asche zu werden; und sie feuerte einen an, einander in dieser alten, fast vergessenen Schönheit voll Lust zu suchen und aufzufinden und mit ästhetischem Empfinden diesen allen Wechselfällen gewachsenen, reichen Lebensrahmen auszufüllen. Einen solchen Weg zeigte ihnen die Musik und bereitete sie innerlich darauf vor, ihn zu begehen. (Seelenfrieden,s.292-293)

Yukarıdaki örneği değerlendirdiğimizde ilk etapta kaynak metnin hedef metinden kısa olması dikkatimizi çekmektedir.Kabaca bir değerlendirme yapacak olursak kaynak metnin satır sayısı hedef metinde nerdeyse iki katına çıkmaktadır.Kaynak metinde söz konusu olan söylemler hedef metinde genişletilerek sunulmuştur.Yukarıda da değindiğimiz gibi çevirmen sadece iki dilin yapısal farklılığından değil,çeviri metnin kolayca anlaşılmasını sağlamak için biçemi bozmuş,alıcıların anlama kapasitesini zorlamamak için söz konusu olayla ilgili ek bilgiler verme ihtiyacı duymasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Sözünü ettiğimiz bu eklemeleri sunduğumuz metin içinde belirlemeye çalışırsak,kaynak metinde ‘‘Fakat..’’ ile başlayan söylemde gereksiz ilavelerin yapıldığını ve aynı eklentilerin onu izleyen karmaşık cümlelerin içerisinde de görüyoruz.Burada çevirmen biçimsel eşdeğerlilikle birlikte Neubert(1968,S.30) ‘in de belirttiği gibi dinamik eşdeğerlilik ilkesi ne de aykırı bir yaklaşımda bulunmuştur.

Çevirmen burada cümleyi cümleye,sözcüğü sözcüğe, (yani bire bir) aktarmak için eşdeğerlilik kurma çabası içine girmeyip tersine hedef dil odaklı bir çeviri anlayışını benimsemiştir.Hedef odaklı çeviri anlayışını benimsemiş ve bir takım gereksiz ilaveler yapmayı tercih etmiştir.Kuşkusuz burada okuru düşünmüştür.

Halbuki çeviri biliminde hedef dile aktarılan bir çeviri metnin doğal olması ,bir başka deyişle kaynak dilin her bir özelliğini içermesi ve hedef dil okurunun kültürüne uygun olması hiçbir yoruma ve ilavelere ve eksiltilere yer vermeden hem biçimsel hem de içerik açısından anlaşılır olması aynı zamanda okur üzerinde eşdeğer etki ilkesinin gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir.Burada ise çevirmen bu çaba içerisine girmemiş,eşdeğerlilik kurma yolunda iki dil arasında içeriği biçime tercih etmiştir.

4.20 ÖRNEK XX

"Mümtaz bu küçük çocuğun hareketlerindeki ritme şaşıyor, "Elime bir geç, ben seni nasıl yetiştiririm görürsün!" diyordu.

Fatma'ya garip bir bağlantısı vardı. Bu, biraz Nuran'ın çocuğu olmasından, biraz da ıstırabını anlamasından geliyordu. Çocukları sevmekle beraber, Fatma'nın hâlinde kendi çocukluğuna benzer bir şey buluyordu. Daha genç yaşta ve başka şekillerde olmakla beraber, onun keder ve kıskançlığında kendi çocukluğunun yalnızlığına benzer bir hâl vardı. Ve muhakkak bir gün Nuran'ı kıskanacak olursa Fatma'ya çok benzeyeceğini, onun gibi huysuz, somurtkan ve içli olacağını biliyordu. Zaten o dakikada onu kısa mavi entarisi ve ince bacaklarıyla erişilmez tabakalar arasında bir seyahate hazırlanmış gibi kendi sevincinin hızında döner görüp de beğenip sevmemek kabil değildi. Fakat içinde garip bir rahatsızlık da başlamıştı. Bu kahkaha ve artan sürat isteri nöbetine çok benziyordu ve sonuna doğru ahenkli hareket bir nevi yarıda kalmış düşme tecrübelerine benzemişti. Bunu büyük annesi, Nuran, hepsi farketmiş olacaklar ki "yeter Fatma, düşeceksin..." diye bağırmışlardı. Fakat onlar bağıldıkça çocuk hızını arttırıyordu. Nihayet Mümtaz mukadder gördüğü bir felâketi önlemek için yerinden fırladı. (Huzur,s.215)

Mümtaz war von dem Rhythmus in den Bewegungen des kleinen Mädchens fasziniert: >Fall du nur in meine Hände, dann wirst du schon sehen, was ich aus dir mache!<

Er fühlte sich Fatma auf eigenartige Weise verbunden. Das kam zum Teil daher, dass sie Nurans Tochter war, zum Teil aber auch davon, dass er verstand, was sie bedrückte. Über seine allgemeine Liebe zu Kindern hinaus fand er etwas an Fatma, was ihm, als er noch ein Junge gewesen war, ähnelte. Sie war jünger und ganz anders, aber in ihrer Düsternis und Eifersucht lag etwas, das ihn an seine Einsamkeit als Kind erinnerte. Und er wusste ganz genau, dass er genauso launisch, schmollend und melancholisch sein würde wie jetzt Fatma, sollte er eines Tages wegen Nuran eifersüchtig sein. In diesem Augenblick war es sowieso unmöglich, sie nicht zu mögen, wie sie sich so in ihrem kurzen blauen Kleidchen und mit ihren dünnen Beinen im Tempo ihrer eigenen Freude drehte, als sei sie bereit für eine Reise in unerreichbare Sphären. Aber es war auch eine eigenartige Unruhe in ihm aufgekommen. Ihr Lachen und ihre zunehmende Geschwindigkeit hatten etwas von einem Anfall, und die harmonischen Bewegungen begannen auszusehen wie ein Taumeln, das sich gerade noch vor dem Fall rettete. Das hatten ihre Großmutter und Nuran, ja wohl auch alle anderen bemerkt und riefen: »Fatma, es reicht, du wirst noch hinfallen!« Aber je mehr sie riefen, desto schneller bewegte sich das Kind. Schließlich sprang Mümtaz auf, um das ihm schon unausweichlich scheinende Unglück aufzuhalten. (Seelenfrieden,s.304-305)

Çevirmen bu örnekte de yukarıdakine benzer bir yaklaşımını sürdürmüş kaynak metinde geçen söylemlerin kimi zaman mecazi anlamlarıyla abartarak verdiğini, kimi zamanda açıklayarak aktardığını söyleyebiliriz. Ayrıca sebep sonuç ilişkisini ortaya koymak için Almancada kullandığımız ‘‘Um.zu’’lu cümlelerin hedef metinde yer almadığını görüyoruz.

Ayrıca kaynak metinde geçmeyen ve Almancada ‘‘Was’’soru zamiriyle başlayan cümlelerinde kaynak metindeki eşdeğerini göremiyoruz. Tabii ki bunlar söylemi genişletmek, olayı daha ayrıntılı açıklamak maksadıyla yapılmıştır. Ancak unutmamız gereken, şu ki çeviri biliminde Nida’nın (1987:86) da belirttiği gibi, çevirmen hedef dil kültüründe kaynak dil kültüründeki dil unsurlarının aynısını yansıtmak zorundadır. Bunu yaparken kaynak dil ile hedef dil kavramlarının farklılıklar gösterebileceğini ve bu farklılıkların aktarımında da keyfi hareket edemeyeceğini belirtmektedir. Nida, burada çevirmenin aktarım yaparken tamamen özgür olmadığını kaynak metnin dil ve içerik unsurlarının olduğu gibi aktarması gerektiğini anlıyoruz.

Bununla birlikte kaynak metnin çözümlenmesinde çevirmenin görevi, bir yandan kaynak metnin iletişimdeki işlemini incelemek yani yazarın bildirisini alıcıya, okura iletme istediği mesajı çözmek ve bu bildiriye hedef dildeki alıcılar için başka bir düzenekle sunmak, öte yandan kaynak metnin dilbilgisel özelliklerini tespit ederek, hedef dile eşdeğer bir yöntemle aktarmaktır. Bunu yaparken metin düzeyinde konunun eşdeğerliliği, üslup eşdeğerliliğinden ayrı düşünemeyiz. Zira üslup bir bütünü oluşturmaktadır.

Kaynak metnin hedef dile eşdeğer olarak aktarılması yazarın üslubunun çözümlenmesine bağlıdır. Yukarıdaki örnekte öyle görünüyor ki çevirmen orijinal metin yazarın üslubunun çözümlenmesinde zorlanmaktadır. Üslup yazınsal metinlerin en önemli özelliklerinden biridir. En geniş anlamıyla üslup, dilin belirli bir bağlamda belirli bir yazar tarafından belirli bir amaç için kullanılmasıdır. Değişik bir ifadeyle dili kullanan kişinin düşüncesini anlatabilmek ve sözlerine belli bir özellik katabilmek için dil unsurlarını kendine özgü ölçütlerle seçip kullanmasıdır. Yukarıdaki örneğimizde ve ayrıca kaynak metnin tümünde yazarın hypotaktisch dediğimiz karmaşık bir üslup hakimdir. Çevirmen bunu hedef dilde verme çabasına girmiş, ancak bu üslubun kimi zaman eklemelerle kimi zamanda kullanılan dilsel öğelerin abartmakla verildiğini söyleyebiliriz.

4.21 ÖRNEK XXI

Mümtaz bu mektuptan öbüründen fazla korkmuştu; çünkü Suat'ı yakından tanıyordu. O tâ çocukluğundan beri karşısına çıkmıştı. Mümtaz'a bir türlü tahammül edemeyişini bütün ev halkı bilirlendi. Bununla beraber ona karşı bir nevi sevgisi de vardı. Bazen Mümtaz, "Beni İhsan'dan kıskanıyor..." diye düşünürdü. Suat'ın bazı kuvvetleri olduğu muhakkaktı. Çok okur, cesur düşünürdü. Evlilik hayatında pek mesut olmadığını da biliyordu. Kendisiyle muttasıl alay etmesine, onu şaşırtmaktan hoşlanmasına, bazen garip mizacıyla açıkça düşmanlık etmesine, onu içinden yıkmaya çalışmasına rağmen Mümtaz da Suat'ı severdi. Sever ve ondan korkardı. Fakat bu cinsten bir hareketi beklemezdi. Nitekim Suat, Nuran Fahir'le sevişince hemen o da evlenmiş, genç kadından çok uzaklara gitmişti. Mümtaz bu aşkın yenileşmesinin hastalığın verdiği bir i'tisaf arzusu olduğunu anlıyordu. Mektup ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetle dolu idi. (Huzur,s.220)

Mümtaz hatte mehr Angst vor diesem Brief als vor dem anderen, denn er kannte Suat sehr gut. Seit ihrer Kindheit war er sein Widerpart. Alle im Haus wussten, dass er Mümtaz einfach nicht ausstehen konnte. Trotzdem liebte Suat ihn doch irgendwie auf seine Weise. Mümtaz hatte immer geglaubt: >Er ist wegen Ihsan auf mich eifersüchtige Und ohne Zweifel hatte Suat besondere Stärken. Er las viel und war in seinen Gedanken mutig. Mümtaz wusste auch, dass Suat in seiner Ehe nicht besonders glücklich war. Und obwohl Suat sich dauernd über ihn lustig machte, ihn gerne durcheinanderbrachte, ihm manchmal mit seinem eigenartigen Humor ganz offen feindselig gegenübertrat und versuchte, ihn innerlich zu erschüttern, mochte auch Mümtaz ihn. Er mochte und fürchtete ihn zugleich. Aber so einen Schritt hätte er nicht erwartet. Schließlich hatte Suat, sobald Nuran und Fahir sich gefunden hatten, geheiratet und sich von ihr völlig entfernt. Mümtaz begriff, dass das Aufflammen dieser Liebe ein von seiner Krankheit verursachtes Verlangen nach Grausamkeit war. Der ganze Brief war voller Ungeduld, Pessimismus und Beschwerden, wie das nur bei Kranken vorkommt. (Seelenfrieden,s.310-311)

Yukarıdaki örneğimizde de gerek sözcük düzeyinde gerek tamlama düzeylerinde de bir takım ilavelerin olduğunu görüyoruz.Örneğin, orijinal metindeki “Bununla beraber ona karşı bir nevi sevgisi de vardı.” Cümlesi dengi verilirken” Mümtaz hatte immer geglaubt” cümlesinde “immer” ve ”_Bazen Mümtaz, "Beni İhsan'dan kıskanıyor..." diye düşünürdü.”_“Er ist wegen Ihsan auf mich eifersüchtige Und ohne Zweifel hatte Suat besondere Stärken.” burada “ Wegen” sözcüğünün eklendiğini görüyoruz.

Çevirmen,ayrıca’’ Mektup ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetle dolu idi.’’ cümlesi dengi verilirken ‘’Der ganze Brief war voller Ungeduld, Pessimismus und Beschwerden, wie das nur bei Kranken vorkommt.’’ Wie ile başlayan yan cümleyi eklediğini görüyoruz.

Çeviri metnin genelinde yer yer bu tür eklemeler sık sık yer almakta,son cümlede ise yoğunlaşmakta olduğunu söyleyebiliriz.Çevirmen, örneğimizde de yine orijinal metnin üslubuna tam olark riayet etmediğini söyleyebiliriz.Wills(1977:72), üslup ile çeviri ilişkisine değinirken bir eseri anlamadan yazarın oradaki dil öğelerinin kullanış nedenini bilmeden o eseri çevirmenin mümkün olamayacağından söz etmektedir.

Dolayısıyla yazarın çeviride üslubunu anlamak veya çözümlemek, daha doğrusu başka bir cümle kalıbı yerine yazar nereden oradaki kalıbı, başka bir benzetme veya mecaz yerine neden o benzetmeyi ya da mecazı kullandığını belli bir sözcük yerine neden başka bir sözcük kullanmadığını göz önünde bulundurmak gerekir.

Wills, burada kaynak dil metninin içerik ve üslup özelliklerinin hedef dil metninde mümkün mertebe tam olarak yansıtılmasını kastetmektedir.Sunduğumuz bu örneklerle dayanarak çevirmenin eşdeğerlilik kurma konusunda kuramcıların ileri sürdüğü görüşlere sadık kalmadığını söyleyebiliriz.

Çevirmen,her ne kadar kaynak dilin içeriğini yansıtmışsa da, biçimsel özelliklerin her iki dilde bire bir örtüşmediğini dolayısıyla bu konuda yeterli denkliğin sağlanmadığını görüyoruz.

4.22 ÖRNEK XXII

Dükkân boştu. İşsizlikten bıkan garson, hiç durmadan gramofonu kuruyor, dans havaları çalıyordu. Mümtaz bir bira ile yiyecek bir şey istedi. Soğuk içki onu kendisine getirdi. Etrafına bakındı.Her şey âdeta uyuyordu. Masalar, sandalyeler, boya ve cilâsı yer yer bozulmuş eski raflardaki renkli alkol şişeleri, dışardan çok muntazam görünmelerine karşılık başbaşa vermiş uyuyor gibiydiler. Garip bir uyku ki, yağmurla tangonun müşterek sağanakları bozmak şöyle dursun ancak çok uzak ve imkânsız şeylerin hasretinden sonra gelen bir kayıtsızlık dalgası gibi üzerlerinden geçiyordu.

Bununla beraber dükkânın tek müşterisi değildi. Yukarıda musandra gibi bir yerde arkalarını kapıya vermiş bir çift konuşuyordu.

Yağmur sesinin ve çalınan parçanın arasında, ömrün hangi ucundan geldiği belli olmayan; fakat bir uçta yaşandığını, talihle bir yerde, haz veya ümitsizlikte sahibinin başbaşa kaldığını gösteren, bir kadın sesi yükseliyor, arkasından daha pes, bir homurtuya benzeyen bir erkek sesi ona cevap veriyordu. (Huzur,s.227-228)

Das Lokal war leer. Der Kellner langweilte sich, weil er nichts zu tun hatte, und stand deswegen am Grammofon und legte dauernd Tanzmusik auf. Mümtaz bestellte sich ein Bier und etwas zu essen. Das kalte Getränk brachte ihn zu sich. Er blickte sich um. Alles schien in Schlaf versunken: Die Tische, die Stühle und die Flaschen in dem Barschrank, an dem hier und da Farbe und Lack abgesprungen waren, mochten aussehen, als wären sie ordentlich aufgestellt, waren aber eigentlich in Schlaf gefallen. Das war ein eigenartiger Schlummer, den die Schauer des Regens und des Tangos nicht stören konnten; stattdessen gingen sie über diesen Schlaf hinweg wie eine Welle von Gleichgültigkeit nach dem Ende einer Sehnsucht nach ganz fernen und unmöglichen Dingen. Trotzdem war er nicht der einzige Gast. Oben, in einer Art Alkoven, sprach ein Paar miteinander, das seinen Rücken der Tür zugewandt hatte. Zwischen dem Regen und dem Musikstück war ab und an eine Frauenstimme zu vernehmen, der man nicht anhören konnte, welches Lebensextrem sie in Schwingungen versetzte, der man aber anmerkte, dass die Besitzerin in einer außergewöhnlichen Situation lebte und mit dem Schicksal auf irgendeine Weise allein gelassen war, ob nun in der Lust oder in der Hoffnungslosigkeit. Danach antwortete ihr eine tiefere Männerstimme, die wie ein Brummen klang. (Seelenfrieden, 318-319)

Bu örnekte de orijinal metnin biçimsel özelliklerinin yoğun bir şekilde bozulduğunu görüyoruz.Örneğin ilk cümlesinde Relativ(İlgi)Cümlesi söz konusu olurken hedef metinde bu cümlelerin sebep sonuç ilişkisini sağlayan weil'lı bir cümle ile verildiğini görüyoruz.Takip eden cümlelerde de benzer yapısal değişikliklere rastlamaktayız.Örneğin “ Her şey âdeta uyuyordu...ile başlayan cümlede Konzessiv (zıtlık bildiren) Cümlesinin çeviri metninde yer almadığı,ayrıca aynı cümlede geçen gerçek dışı karşılaştırma cümlelerinde kullandığımız “Als wäre..”cümlesini orijinal metinde karşılığını bulamıyoruz.

Metnin geride kalan bölümlerinde de bu şekilde bir takım eklemelerin yer aldığını,örneğin takip eden cümlede “Ob”lu cümlelerin eşdeğerinin yine kaynak metinde karşılığının olmadığını,ayrıca metnin yine son kısımlarında yer alan ”denilebilir ki....ifadesiyle başlayan cümlelerin eşdeğerini hedef metinde göremiyoruz.

Bu örnekte de görüldüğü gibi çevirmen kaynak metinde geçen sözcük ve cümlelerin tek tek eşdeğerliliğini kurmaktan ziyade söz konusu olayın geçtiği bağlam dikkate alınarak asıl konunun içeriğinin aktarılmasına gayret gösterilmiştir. Bu açıdan bakıldığında metnin biçim, dizim, üslup özelliklerinin göz ardı edildiği açıkça söylenilebilir. Ancak incelediğimiz bu metin somut bilgi aktaran bir metin türü değildir. Kısaca bir sanat eseridir. Sanat eserinde öncelikle biçim ve içerik ilişkisinin bir bütün olduğu ve her ikisinin de birlikte verilmesi ve bu yolla eşdeğerliliğin kurulmasında özen gösterilmesi gerektiğini belirtmeliyiz.

4.23 ÖRNEK XXIII

-Daha gençsin ağabey... Hayır, genç değilim, zaten ben hiçbir zaman genç olmadım. Sen de olmadın. Babam, bizim aile, başı önünde doğar, derdi. İçini çekti: Genç değilim, fakat zindeyim... Kollarını yukarıya doğru jimnastik yapar gibi uzattı, sonra göğsünün üstüne bir nevi kuvvet ifadesiyle, kendi vücudundan başka bir şeyi sıkarak gibi kavuşturdu. Mümtaz atletik formun güzelliğini dikkatle seyrediyordu. Hareketlerinde âdeta geçen zamana meydan okuyan bir hâl vardı: (Huzur, s.239)

»Sie sind immer noch jung! «

»Nein, ich bin nicht jung und war es überhaupt nie. Du übrigens auch nicht. Mein Vater hat immer gemeint: >Die Menschen in unserer Familie werden mit dem Kopf voran geboren. Ich bin nicht jung, aber in Form«, seufzte er. Er streckte seine Arme nach oben, als mache er eine Turnübung, dann schlug er sie vor seiner Brust mit einem energischen Ausdruck übereinander, so als drücke er etwas anderes als seinen eigenen Körper. Mümtaz sah sich die Schönheit dieser athletischen Geste genau an. Es lag etwas in dieser Bewegung, was die vergangene Zeit geradezu herausforderte. «(Seelenfrieden, s.338)

Sunduğumuz bu örnekte, yukarıdaki örneklerin aksine Çevirmen, kaynak metnin içerik ve dilbilgisel özelliklerine sadık kalarak aktarmıştır. Burada Çevirmenin bu yaklaşımını kaynak metindeki dil unsurlarını, hedef dil alıcılarının kültüründe gelenek, görenek yoluyla kullanılması kural olarak benimsenmiş ifadelerle yer değiştirmesini anlıyoruz.

Değişik bir deyişle çevirmen iki dil arasında eşdeğerlilik kurarken kaynak metnin içeriğinin ya da bu metinde kullanılan üslup özelliklerinin hedef dildeki alıcıların rahatlıkla anlayabileceği bir şekilde aktarmıştır. Çevirmenin bu yaklaşımı Jäger'in (1975:36) savunuculuğunu yaptığı (Kommunikative Aquvalenz) dediğimiz iletişimsel eşdeğerlilik ilkesine uymaktadır. Bilindiği gibi kaynak metin yazarı planladığı metni oluştururken konunun özelliğine göre okur üzerinde belli bir etki uyandırmak için belli bir anlatım biçimlerini ve kavramları özdeyişleri bilinçli olarak seçer. Bu arada seçtiği bu öğelerin okur tarafından anlaşılıp anlaşılamayacağı konusunu da göz önünde bulundurur.

Kısaca bu yolla kendi okuruyla iletişim kurar. Çevirmen de çeviri işlemine geçmeden önce kaynak metnin kurgusunu yani dilbilgisel örgüsünü çözümlemek zorundadır. Bu da metni oluşturan her bir ögenin metin içerisinde yüklendikleri işlevleri ve okur üzerinde uyandıracığı etkiyi hesaba katmak demektir. Çevirmen, metni böyle bir incelemeye tabi tuttukten sonra bu metnin söz varlığını hedef dil okurunun deneyiminde ve onun kültüründe var olan öğelerle eşleştirip aktarması gerekir. Yukarıdaki örneğimizde çevirmen sözünü ettiğimiz bu ilkelere riayet etmiştir.

4.24 ÖRNEK XXIV

Orhan, tembelce gerindi. Bu güneş çok güzel ve rahattı!

- Peki, bütün bunlar zamanla kendiliğinden olmaz mı? Hattâ zamanla olacak şeyler değil mi?

- Olamaz... Çünkü zaman şarta göre değişir. Büyümekte olan bir çocuğun zamanı başkadır, bir hastanın zamanı başka... Biz umumî zamanın dışındayız... Yani zaman tempomuzu değiştirmek mecburiyetindeyiz, demek İstiyorum. Biz dünyaya yetişeceğiz. Benim söylediğim, kafilenin en sonunda olsak bile ona katılmak, onunla yürümek, hususî patikadan umumî caddeye çıkmak içindir. Zaman şüphesiz bir âmildir, fakat dünya için başkadır; çalışmasının hızıyla dünyaya katılmış milletler için başkadır; bugünkü hâlimizde bizim için ise büsbütün başkadır. Kendi başına bırakırsak, lehimizde çalışmaz; bizim gibilerde her şey derine doğru çeker. Kanat değil ayaktaki demirdir. Hayır biz Shakespeare'in dediği gibi zamana doğru koşmağa mecburuz. Onunla mücadele edeceğiz. Biz her şeyi irademizle yapacağız. Evvelâ şartlarımızı tanıyacağız. (Huzur, s.249)

Orhan streckte sich träge. In dieser Sonne war es einfach zu angenehm und zu wohlig!

»Na gut, aber sind das nicht alles Dinge, die sich mit der Zeit von selbst entwickeln? Die mit der Zeit gut werden?«

Auf keinen Fall. Denn die Zeit ändert sich mit den äußeren Bedingungen. Die Zeit eines Kindes, das wächst, ist anders als die eines Kranken. Wir befinden uns außerhalb der allgemein gültigen Zeit. Das heißt, wir müssen das Tempo unserer Zeit verändern, das will ich damit sagen. Wir werden die Welt einholen. Es wird daraufhinauslaufen, dass wir uns der Karawane anschließen, und selbst wenn wir am Ende des Zugs mitlaufen, werden wir von unseren eigenen Pfaden auf die allgemeine Straße einbiegen. Die Zeit spielt sicherlich eine Rolle, aber für die Welt eine andere als für die Nationen, die sich durch Arbeit schon ihren Platz in ihr erworben haben, und für uns in unserem heutigen Zustand ist es wieder ganz anders. Wenn wir die Zeit sich selbst überlassen, arbeitet sie nicht für uns, sondern zieht uns nach unten. Dann ist sie kein Flügel, sondern ein Fußseil. Nein, wir müssen, wie Shakespeare sagt, auf die Zeit zulaufen. Wir werden mit ihr kämpfen. Wir müssen alles durch unsere Willenskraft erreichen. Zuerst müssen wir uns über die Bedingungen Klarheit verschaffen, mit denen wir es zu tun haben. (Seelenfrieden,s.352)

Yukarıdaki alıntıda orijinal metinde parataktischer Satz dediğimiz basit söylemler yer almaktadır. Çevirmen bu söylemleri hedef dile aktarırken her ne kadar basit ifadelerle aktarmışsa da söylemin genelinde var olan ve Almancada zorunluluk bildiren ve Modalverb olarak kullanılan ‘müssen’ fiilinin aktarımını yaparken bu zorunluluğu sakınmış,bunun yerine gelecek zaman kipini kullanmayı tercih etmiştir.

Çevirmenin söz konusu adı geçen metinde metnin içerisinde yer alan gelecek zaman kipiyle bir uyumluluk göstereceği diye böyle bir yola başvurduğunu düşünüyoruz. Ayrıca çevirmenin bu davranışı kaynak dil okurunda ses yönünden istenilen etkinin uyandırılmasını da düşünmüş olabileceğini de söyleyebiliriz.

Örnek olarak ‘Biz her şeyi irademizle yapacağız’ Evvelâ şartlarımızı tanıyacağız”Wir müssen alles durch unsere Willenskraft erreichen. Zuerst müssen wir uns über die Bedingungen Klarheit verschaffen, mit denen wir es zu tun haben.” Yukardaki söylenenleri göz önünde bulundurursak yazın çevirisi,çevirmeni kaynak dildeki yapıyı,bu yapı içinde geçen söylemin geçtiği bağlamı ve kipi çatıyı hedef dilde en yakın bir yapıyla karşılamalıdır.Bu metnin çevirisinde yer yer de olsa değişik sebeplerden dolayı bu ilkelerden uzaklaştığını söyleyebiliriz.

Çevirmen kaynak metnin dilini ve biçimini en uygun bir şekilde yansıtmayı gerektirirdi. Bunu yaparken hedef dili söyleyiş biçimini, anlam tutarlılığı gibi faktörleri de göz önünde tutarak sözcüklerin seçimine ve bunların özenle kullanılmasına dikkat etmesi gerektirdi, zira sözcüklerin uzatılması kısaltılması metnin biçimsel özelliklerini ortadan kaldırmakta ve ilgili metni estetik ve sanatsal değerini yitirmektedir.

4.25 ÖRNEK XXV

ihsan:

- *Sizi buraya kadar yorsunlar ha?., diye gülümsüyordu. (.....)*

Mümtaz ilk defa tanıştıkları zaman Aziz Dede'nin talebesini, Tamburi Cemil'in yakın -ve aralarındaki mizaç farkına bakılırsa çok sabırlı ve müsamahalı- dostunu, kamışın sırrına sahip bu son Mevlevi'yi sıkmadan tanımağa çalıştıkça bu gözlerin kendisini nasıl yakaladığını, halîm bir eda ile sanki, "Neden maddemle bu kadar meşgulsün! Ne ben, ne de senin sanatım dediğin şey zannettiğin kadar mühimdir... (Huzur, s.258-259)

Ihsan lächelte: »Man hat Sie von so weit hierherbemüht?« (....)

Es war Mümtaz gut erinnerlich: Als er ihm zum ersten Mal vorgestellt wurde, hatte er sich bemüht, den Schüler Aziz Dedes, den engen - und wenn man die charakterlichen Unterschiede bedachte, sehr geduldig-toleranten - Freund des letzten Mevlevi und Tamburspielers Cemil, der das Geheimnis des Flötenrohrs kannte, kennenzulernen, ohne lästig zu fallen. (Seelenfrieden.364-365)

Bu örnekte de dikkatimizi çeken olay, yine kaynak metnin biçimini bozmasıdır. Şöyle ki daha kaynak metnin ilk cümlesinde yer alan ” *ihsan:*

- *Sizi buraya kadar yorsunlar ha?., diye gülümsüyordu.* Ihsan lächelte: »Man hat Sie von so weit hierherbemüht?« cümlesinde yer alan direkt cümleyi çevirmen hedef dile indirekt bir aktarımla çevirmiştir. Aynı şekilde kaynak metinde ” *Mümtaz ilk defa tanıştıkları.... hatırlıyordu.* ” Es war Mümtaz gut erinnerlich: Als er....” verilen örnekte de görüleceği üzere kaynak metnin biçimini bozarak aktarmıştır. Şöyle ki kaynak metinde karmaşık bir cümle söz konusu iken, hedef metinde bu biçimsel özellik

bozularak,metinin örgüsü hedef kitlenin alışık olduğu bir düzeneyle sunulmaya çalışılmıştır.

Çevirmen bunu yaparken yani biçimi içeriğe tercih etmiş,ama çevirdiği eserin bir sanat eseri olduğunu ve sanat eserinin aktarımında da biçim ve içerik ikilisinin aynı önemi taşıdığını ve her ikisinin bozulmadan birlikte aktarması gerektiğini göz ardı etmiştir.Çevirmen burada okur odaklı bir çeviri anlayışını benimsemiş,sözcükleri hedef dile aktarırken yüklendikleri anlamı göz önünde bulundurmuş,hedef dilde aynı yansıtan sözcüklerle aktarmaya çalışmış ise de bu sözcüklerin içinde yer aldığı düzeneği bozmuştur.

4.26 ÖRNEK XXVI

Ve Mümtaz onun şimdi evinin bahçesinde, sonbahar güneşi altında, siyah elbisesi içinde ve herhangi bir insan gibi oturuşunu seyrederken öbür âlemin o kadar sevdiği ustalarını, Emin Dede'nin varlığından haberdar bile olmadığı ruh iklimlerini yaratanları farkında olmadan düşündü. (.....)

Bu inkârlar, mutlaka beslenen bir aşkıta ve hayatın umumî gürültüsü içinde bu çifte kaybolma kararı sadece Nuri Beye ait bir şey değildi. Bu kendi iradesiyle yahut medeniyetinin terbiyesiyle silinmiş çehreyi sonsuz itişlerle geriye doğru götürerek ondan bir Aziz Dede, bir Zekâî Dede, bir İsmail Dede, bir Hafız Post, bir Itrî, bir Sadullah Ağa, bir Basmacızâde, bir Kömürcü Hafız, bir Murad Ağa, hattâ bir Abdülkadir-i Merâgî, hulâsa bizim bir tarafımızı, belki en zengin his tarafımızı yapan insanların hepsini çıkarmak mümkündü. (Huzur,s.259-260).

Während Mümtaz ihn nun beobachtete, wie er im Garten seines Hauses in der Herbstsonne in seinem schwarzen Anzug wie eine unbedeutende Person einfach nur dasaß, dachte er unwillkürlich an die Meister der anderen Welt, die Seelenreiche geschaffen hatten, die er so sehr liebte und von deren Existenz Emin Dede noch nicht einmal etwas ahnte. (.....)

Diese Verleugnung, dieser Entschluss, sich doppelt - in der Liebe zum Absoluten und im allgemeinen Lärm des Lebens - zu verlieren, war nichts, was nur zu Emin Bey gehörte. Es ist möglich, dies durch eigenen Entschluss oder Erziehung in einer Zivilisation ausgelöschte Antlitz in zahllosen Ausprägungen in die Vergangenheit zurückzuverfolgen und in ihm einen Aziz Dede, einen Zekâî Dede,

Ismail Dede, Hafız Post, Itrî, Sadullah Ağa, Basmacızade, Kömürcü Hafız, Murad Ağa, ja sogar einen Abdülkadir Meragî zu erkennen, kurz, all die Menschen, die einen unserer Wesenszüge vielleicht zu unserer reichsten Emotionalität gesteigert haben. (Seelenfrieden,s.366-367).

Çevirmen bu verdiğimiz örnekte de tıpkı diğer örneklerde de olduğu gibi kaynak metnin biçimsel kurgusunu nazarı itabara almadan içeriği verme çabası içine girmiş,okurun alışık olduğu bir düzenele aktarmayı tercih etmiştir.Ama okurun alışık olduğu bu düzenele orijinal metnin düzeneği ile büyük ölçüde örtüşmemektedir.

Bu örneğimizin ilk cümlesinde geçen Almanca'da ''wie'' bağlacı orijinal metinde yer almadığı halde çeviri metninde kullanıldığını görüyoruz.Bunun gibi çeviri metnin akışı içinde biçimsel bozukluklar ve ilaveler yer almaktadır.Örneğin'' Es ist möglich..'' ile baş onu izleyen cümlelerde okurun alışık olduğu yapılara yer verilmiş bunu yaparken kaynak metinde olmayan ilaveler eklenmiştir.

Çeviri örneğinde de görüldüğü gibi verdiğimiz tüm örneklerde çevirmenin ilk planda okuru göz önünde bulundurduğu ve hedef dil oldaklı çeviri anlayışını benimsediğini görüyoruz.Durum böyle olunca çeviri metni biçimsel açıdan orijinal metinle örtüşmemekte,çeviri eleştirisinde bu da yalnız başına önemli bir hata olarak görülmektedir.

Bu görüşü savunanların başında Klegraf gelir. Klegraf(1974:60),''Reinige Bemerkungen zu übersetzungskritischen Fragen'' adlı araştırmasında çeviri işleminde yapılan hatalardan söz ederken,kaynak metnin çözümlenmesi sırasında ortaya çıkan hatalar ve hedef metnin üretilmesinde yapılan hatalar diye iki kısma ayırmakta ve hataların tespitinde çevirmenlerin dikkatini özellikle bu iki noktaya çekmektedir.

Klegraf'ın bu görüşüne dayanarak değerlendirmeye çalıştığımız çevirinin genelinde içerik ağırlıklı bir çeviri anlayışının hüküm sürmekte olduğunu söyleyebiliriz. Orijinal metnin biçimsel yönüne yeterli ağırlığın verilmemesi Klegraf'ında dediği gibi önemli bir hata olarak gözükmektedir.

4.27 ÖRNEK XXVII

Emin Bey onun sofrâ zevklerine olan merakını, eskiden verdiği o debdebeli ziyâfetleri anlattı. Eski Mevlevî dergâhlarının sımatlarından, kendisinin tanıdığı aşçı dedelerden, onların pişirdiği kuzu ve pilavlardan, aynı güzide insan ve asıl zevkle bahsetti. O kadar ki, Mümtaz onu dinlerken, 'Bizi iğrendiren alaturka büsbütün başka şey demek...' diye düşündü. Sonra bahis Nuran'ın babasına geçti. Onun Yıldız fabrikası için yaptığı tabak örneklerini, yazılarını çok iyi tanıyordu. Zaten kendisi de hattattı. (.....)

Macide onun için kızını beyaz bulutlar arasında ziyaretten vazgeçmiş, Mümtaz'ın akıbeti için vehmettiği korkulardan kurtulmuş, Nuran ise bu tecrübeli üstada hayatına hâkim olan baba ve yaşlı erkek sevgisine ve bu sevgi ile beraber yürüyen itaat hissine kendini teslim etmişti. Onu sevmekle, onu dinlemekle kendisini âdeta bir yığın günahattan kurtulmuş hissediyordu.

Emin Bey dondurmayı, dokunur diye reddetti. Ve yalnız sade bir kahve ile yemeği kapattı. (Huzur,s.262-263).

Emin Bey erzählte von seinem Interesse an den Genüssen der Tafel und den pompösen Festen, die er früher ausgerichtet hatte. Mit dem Schönheitssinn auserwählter Menschen sprach er über die riesigen Tische in den alten Mevlevî-Konventen, von den Koch-Scheichen, die er kennengelernt hatte, und den von ihnen zubereiteten Lämmern und Reisgerichten. Er sprach in einer Art und Weise darüber, dass Mümtaz unwillkürlich dachte: >Was uns am typisch Türkischen anekelt, ist etwas ganz änderest Dann kam das Gespräch auf Nurans Vater. Die Teller, die dieser für die Porzellanmanufaktur in Yıldız entworfen hatte, und seine Kalligrafien kannte Emin Bey sehr gut. Schließlich war er selber Kalligraf. (.....)

Macide hatte um seinetwillen darauf verzichtet, ihre Tochter zwischen den weißen Wolken zu besuchen; Mümtaz war von den Ängsten vor der Zukunft befreit, die ihn gequält hatten. Und Nuran hatte sich ganz diesem erfahrenen Meister und damit der ihr lebensbestimmenden liebenden Verehrung ihres Vaters und alter Männer hingegen sowie der mit dieser Verehrung einhergehenden Ehrfurcht. Sie hatte das Gefühl, nur allein dadurch, dass sie ihm zuhörte, von Sünden befreit zu werden.

Emin Bey lehnte das Eis als unbekömmlich ab. Und schloss das Mahl bloß mit einem Kaffee ohne Zucker. (Seelenfrieden,s.370-371).

Verdiğimiz bu örnekte çevirmen, hedef metin odaklı çeviri anlayışını izleyerek ona göre aktarım yapmıştır.Hedef metni üretirken kaynak dili ve onun kültürünü büyük ölçüde göz ardı etmiş ya da çeviri işinin gerektirdiği kadarından az dikkate almıştır.

Çeviri bağlamını dikkate almadan yapılan bir çeviri ise, Eruz(2003;50)'un da belirttiği gibi kaynak dilin yapılarına uyarlanmış özensiz bir dilin kullanıldığı bir metindir. Kaynak odaklı oluşturulan hedef metin genelde hedef kültürde kimi zaman sırtıdır. Bu duruma ilişkin kuramcılar, bunların başında İsrail'li çeviri bilimcilerden Toury(1980;65)'nin yazınsal çeviride kaynak metin ve hedef metnin tüm dilbilgisel ve içeriksel özelliklerinin dengeli bir biçimde aktarılması gerektiğini önermektedir.

Bu görüşe bağlı kalarak yukarda verdiğimiz örnekte çevirmenin yukarıda da belirttiğimiz gibi hedef metin okurunu ve onun kültürünü dikkate alarak hareket etmiştir. Bir örnek verecek olursak yukardaki metnin son paragrafında yer alan ve kaynak metin anlatım özelliklerine uymayan içeriği bir düzenele sunduğunu görüyoruz.” *Nuran ise..... kurtulmuş hissediyordu.*” “ Und Nuran hatte sich ganz diesem erfahrenen Meister und damit der ihr lebensbestimmenden liebenden Verehrung ihres Vaters und alter Männer hingegen sowie der mit dieser Verehrung einhergehenden Ehrfurcht. Sie hatte das Gefühl, nur allein dadurch, dass sie ihm zuhörte, von Sünden befreit zu werden”

Bu örnekte çevirmen gerekmediği halde kaynak metinde yer almayan açıklayıcı cümle türü dediğimiz Relativ Cümleye yer vermiştir. Bunu yaparken kuşkusuz hedef dil okurunu ve onun alışık olduğu söylem biçimini tercih etmiştir. Ancak bununla kaynak metnin biçimsel özelliklerini bozduğunu görüyoruz.

Kuramcılar, böyle bir yaklaşıma yazınsal metin çevirilerinde pek olumlu bakmamaktadır. Elbetteki hedef metnin olduğu kültür ortamını çevirmen dikkate almalıdır. Hedef odaklı çeviri kuram ve yaklaşımlarının ortak yönü, hedef metnin hedef kültürde işlevsel bir şekilde alımlanmak üzere üretildiğinden yola çıkmalıdır. Bu anlamda hedef metin yukarda belirtilenler dikkate alınarak üretilir. Çevirmen de bu anlayıştan yola çıkarak hedef metni üretmiştir.

4.28 ÖRNEK XXVIII

Âyinin başladığı Mesnevi'nin ilk iki beytinde ferahfeza makamının bütün hususiyetlerini, aynı sarayın birbirinin aynı iki murassa cephesi gibi verdikten sonra, çok çeşitli, uzun bir seyahati andıran kavislerle bu makamı birkaç defa tekrarlıyor, sonra birdenbire hep aynı mimarî motiflerini kullanmak şartıyla elde edilen ayrı ayrı terkiplere benzeyen bir yapıda onu yavaş yavaş kendi benzerlerinde kaybetmiş görünüyordu(Huzur,s.266).

Nachdem der Ayin in den ersten beiden Doppelversen des Mesnevi, mit denen er beginnt, alle Besonderheiten des Makams Ferahfezä wie zwei ornamentierte Fronten desselben Palastes vorgeführt hatte, wiederholte Emin Bey den Makam einige Male in ganz unterschiedlichen, an lange Reisen gemahnenden Bögen, um dann so zu tun, als habe er sich allmählich durch eine Struktur, die ganz verschiedene Kombinationen der immer gleichen architektonischen Motive schafft, in ihm ähnlichen Makamen verloren (Seelenfrieden.375-376).

Yukarıdaki örnekte kaynak metin karmaşık,dolaşık cümlelerden oluşmuştur. Çevirmen bunları aktarırken,söz konusu cümlelerin birbirine bağlayan bağlaçların anlamlarını işlevlerini birebir aktaracak yerde farklı işlevlerde olan yapıları başvurmuştur. Örneğin sunduğumuz metnin ilk paragrafında çeviri metni oluştururken, Almancada um..zu'' bir niyeti bir amacı açıklamak için kullanmış,ayrıca gerçek dışı söylemlerin üretilmesinde kullandığımız , 'als+Konj II , 'yapılarının kaynak metinde bire bir karşılıklarının olmadığını görüyoruz.

Çeviri metinde bu şekilde pek çok biçimsel değişikliklere yer vermiştir.Bununla da kaynak metin anlatım tarzını,üslubunu bozmuştur. Oysa kaynak metnin kaynak kültürün bu özelliklerini çeviri metninde ve hedef dil kültüründe aktarılması gerektiğini, çeviri bilimciler vurgulamaktadır. Bu anlamda çevirmenin ürettiği metin salt hedef kültür için üretilen bir metin niteliğindedir. Bir başka deyişle hedef kültür normlarına göre üretilen bambaşka ve yeni bir metindir.

Bu yaklaşımda olan bir çevirmen,kuşkusuz kaynak metnin dokunulmazlığını hiçbir zaman dikkate alamaz.Çünkü onun ürettiği metin tümüyle hedef kültür için üretilen,neredeyse özgün bir metin niteliğindedir ve amaç hedef metnin hedef kültürde işlemesidir.Toury(1995;10) bu yaklaşımı açıklarken kaynak metnin ancak betimleyici çalışmalar sürecinde inceleme konu olabileceğini vurgulamaktadır.

Bununla da Toury çeviri sürecinin ve çeviri etkinliğinin çeviri bilimsel bütünleyici nesnel ve dizgesel bir yaklaşım getirir. Bu yaklaşım öncelikle çeviri

eleştirisinin genelde sözcük düzeyinde, eş değerlikten yola çıkarak ‘yanlış avcılığı’ olduğu sanılan bir dönem için çok önemlidir.

Betimleyici çalışmalarla çeviri metnin incelenmesinde çeviri eleştirisi kapsamında nesnel koordinatlar saptanmış olur. Toury ile hedef metnin aslında hedef kültürün ürünü olduğu anlayışı geçerlilik kazanmaya başlamıştır. Yukardaki örnekte de çevirmen hedef kültür odaklı bir çevir anlayışıyla çeviri metnini üretmiştir.

4.29 ÖRNEK XXIX

Belki Dede bu hasreti kendi ruhunda duyduğu için âyinini Mesnevî'nin ondan bahseden beyitleriyle başlatmıştı.

Devrike-bir'in dört basamaklı eşiği insanı bu âlemin ancak kapısına kadar götürüyordu. Çünkü burada musikî peşrevde olduğu gibi, insanın üstünde birtakım ameliyeler yapmakla kalmıyordu; onu yakalıyor, yerinden koparıyor, değiştiriyor, ruh ve bedeni çok başka türlü bir ölümü, hayatın ötesinde, fakat onun ürperiş hâlinde hâtıralarıyla dolu bir ölümü kabul edecek bir nevi kap hâline getiriyordu. Hayır, bu artık ne Büyükdere'deki mehtap gecelerinin erimiş zümrüt ve akiki üzerinde kırılan ıstık kadehlerinin, ne de yaprak yaprak dağılan sarı güllerinin âlemiydi. Buradaki hasret bin ölümün ötesinden, yaşayan her şeye duyulan hasretti. (Huzur, s.267)

Vielleicht hat Dede Efendi seinen Ayin mit den Versen von Rumîs Mesnevi begonnen, die von dieser Sehnsucht sprechen, weil er sie selbst in seiner Seele spürte. Die vierstufige Schwelle des »großen Kreislaufs« bringt den Menschen nur an das Tor zu dieser Welt. Denn hier stellt die Musik nicht nur, wie sie es beim Peşrev tut, verschiedene Versuche mit dem Menschen an, sondern sie packt ihn, entreißt ihn dem Boden, verändert ihn und verwandelt Leib und Seele in eine Art Gefäß für einen Tod voller schaudernder Erinnerungen an einen allerdings ganz anderen Tod jenseits des Lebens. Nein, das war weder die Welt der Gläser aus Licht, die während der Mondscheinnächte von Büyükdere auf geschmolzenem Smaragd und Achat zerstioben, noch die der Blatt für Blatt zerfallenden gelben Rosen. Das sehnsüchtige Verlangen hier war jenseits von tausend Toden, düsterte nach allem, was lebt. (Seelenfrieden, s.377)

Bu örnekte çevirmen yukardaki örneklerin aksine çeviri metninde kaynak metin yazarının biçimsel özelliklerini ve içeriğini başarıyla bir şekilde aktarmıştır. Çevirmen hem kaynak metni hem de hedef metnin okurunu ve her iki metin geleneğini göz önünde bulundurmıştır.

Bunu yaparken çevirmen bir yandan da Katherina Reiss ve Verner'in(1978;99-102) çeviri anlayışından yola çıkarak sözcüklerin ve tümcelerinin hedef dil okuru üzerindeki etkisini düşünerek işlevsel bir çeviri anlayışını benimsemiştir.

Bu anlayışa göre hedef metin hedef kültürde tıpkı kaynak metin kaynak kültürde nasıl üretilmesi gerektiği göz önünde bulundurulur. Amaç hedef metnin hedef kültürde işlevlik kazanmasıdır.

Bu bağlamda hedef metin çeviri kültürü oluşmuş usta bir çevirmen tarafından hedef kültür ortamı için yeniden oluşturulan bir metindir. Bu anlayışta kaynak metin ile hedef metin arasında işlevsel açıdan hiçbir fark yoktur.

Çevirmen burada bu çeviri anlayışında sürekli çeviri bağlamına göre yorumlar yapan ve çeviri kararları alan bir kültür uzmanı konumundadır. Çeviri etkinliği sürecinde çevirmen metni etkileyen kaynak kültürün toplumsal kişisel, sosyal boyutlarını da dikkate alarak hedef metne özgü kültürel çevreyi yeniden oluşturmak durumundadır.

Kültürler arası etkileşimin iletişimsel boyutta sağlanması için çevirmen tüm bu kültürlerin oluşturduğu kısıtlamaları aşarak, ya da ilişkileri saydamlaştırarak doğru karar almak zorundadır. Bu da ancak kendi konusunda uzman başka bir deyişle çeviri kültürüne sahip olduğu zaman gerçekleştirebilir.

Bu kültür çeviri ile ilgili bilgileri, araştırma yöntemlerini kaynak metni çözümleme, hedef metni oluşturma, uzmanlık alanları bilgisine sahip geniş bir kültür yelpazesi olan bir çevirmen olmak gerekir.

4.30 ÖRNEK XXX

Mümtaz Ferahfeza âyini boyunca etrafında, içinde ve zihnî çalışmalarında bir yığın hayale, bu musikîyi beraberinde taşımak şartıyla kaçmıştı. Hakikatte Nuran'ın biraz ötede seyrettiği yüzü etrafında toplanan veya oradan Üçüncü Selim devrine, Şeyh Galip'e, İkinci Mahmud zamanına, kendi yaz hâtıralarına, Kanlıca'daki akşam saatlerine, Kandilli yokuşuna, Boğaz sabahlarının o acayip ışık oyunlarına dağılan bu hayaller, İsmail Dede'nin nağmelerinin kendiliğinden büründükleri renkli, narin ve devamsız şekiller ve çehrelerdi. Bu hayaller tek başlarına kalsalardı, tıpkı bir ocağın alevleri gibi kendilerini doğuran musikînin içinde, çok kısa hayatlarını yaşayıp kaybolacaklardı. Böyle olmadı. (Huzur,s.275)

Mümtar hatte sich während des ganzen Ayin aus seiner Umgebung, seiner Innenwelt und seinen Gedankengängen in ganz verschiedene Fantasien geflüchtet, die aber mit der Musik zu tun hatten. Diese Fantasien, die in der Realität um Nurans Gesicht, das er nahe vor sich sah, kreisten und von dort in die Zeit Selims III., zu Şeyh Galib, in die Ära Mahmuds II, zu seinen eigenen Sommererinnerungen, den Abendstunden in Kanlıca, dem Abhang in Kandilli und den absonderlichen Lichtspielen der Morgende am Bosphorus abschweiften, waren die farbigen, zarten und flüchtigen Formen und Konturen, die Dede Efendis Kompositionen ganz von selbst annahmen. Wären diese Fantasiebilder sich selbst überlassen geblieben, hätten sie ihr kurzes Dasein durchlebt und wären in der Musik verschwunden, aus der sie geboren worden waren wie Flammen aus einem Feuer. Aber das geschah nicht. (Seelenfrieden,s.388)

Çevirmen verdiğimiz bu örnekte hedef metni üretirken,kaynak metnin özellikle biçimsel özelliklerin yitirilmesine neden olmuştur.Şöyle ki yukardaki çeviri metnin ilk cümlesinde kaynak metinde bir koşul bildiren şart cümlesi mevcutken,çeviri metinde bu şart cümlesinin karşılığını göremiyoruz.Ayrıca çeviri metinde pekçok sözcük bazında gereksiz eklemelere de rastlıyoruz.

Böyle bir yaklaşımla, bize çevirmenin sürekli hedef dil okurunu göz önünde bulundurduğunu anlıyoruz.Çeviri etkinliğinin genel hatlarıyla hedef dil kültür ortamına aktarımı yapılırken, hedef metin doğrultusunda çevirmen kararlar almış,kaynak metnin

karmaşık ve dolaşık örgüsünü bozmuş ve kaynak metinde olmayan gereksiz eklemelerle çeviri metnini uzatmıştır. Bilindiği gibi yazınsal metinler toplumlar arasında kültür transferini yapan yapıtlardır.

„Çeviri yoluyla yapılan bu kültür transferi tek boyutlu yani yalnızca hedef toplum normları dikkate alınarak gerçekleştirilemez. Zira bu metin türleri sanat ağırlıklı metinlerdir. Okur bunu okuduğu zaman bir konu hakkında bilgilenmekle birlikte zevk alır, eğlenir, kimi zaman heyecanlanır, olaylarla ve karakterler arasında empati kurar.

Durum böyle olunca bu metin türlerinin bir de estetik boyutu vardır. Bu boyutta kuşkusuz kaynak dil yazarının ürettiği metinde kendini gösterir. Çevirmen de böyle metinleri aktarırken yalnızca içeriği aktarmak görevi değil, bununla birlikte sözünü ettiğimiz biçimsel boyutu dışlayamaz.

Çevirmen verdiğimiz tüm örneklerin çoğunda genellikle hedef dil odaklı bir çeviri anlayışı benimsemiştir. Bu anlayıştan yola çıkarak da hedef dil okurunun kültürüne uygun bir çeviri metni oluşturmaya çalışmıştır.

5.SONUÇ:

Sunduğumuz bu araştırmada Çağdaş Türk Edebiyatının ünlü yazarlarından Ahmet Hamdi TANPINAR'ın "Huzur" adlı romanının Almanca çeviri versiyonu "Seelenfrieden"i Çeviri bilimin öngördüğü çeviri eleştirisi ilkeleri çerçevesinde değerlendirmeye çalıştık. Araştırmamızın başında amacımızı ve çalışma yöntemimizi belirledik.

Ardından araştırmamızın Empirik Bölümünün veri tabanını oluşturmak için araştırmamız ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaları ve bu çalışmaların bulgularını ayrıntılı bir şekilde analiz ettik. Çalışmamızın akışı içinde sözünü ettiğimiz bulguları bilimsel literatürün ışığında tartışarak ortaya koyduk. Söz konusu araştırmalarda yazınsal metinlerin çevirisine değinirken bu metinleri biçimsel ve içeriksel özelliklerini birlikte aktarılması gerektiğini vurguladık.

Daha sonra yazınsal metinlerin dilsel ve içeriksel özelliklerini bu alandaki güncel literatürü tarayarak ortaya koymaya çalıştık. Bu arada roman, öykü ve tiyatro eserlerinde dahil olduğu bu metin türlerinin bir sanat eseri olduğunu ve her sanat eserinde kendine özgü bir sanatsal ve estetiksel boyutunun olduğunu, bu boyutlar yazınsal metinleri sanat katına çıkardığını vurguladık.

Bununla birlikte yazınsal metinlere sanat ve estetik değer kazandıran unsurların dil olduğunu belirttik. Ayrıca bu metin türünde sıradan bir dil kullanılmadığını yazar olayları anlatırken bir takım dil oyunlarına başvurduğu kimi zaman mecazlar, ikilemeler, deyimsele aktarımlar kimi zamanda ata sözleri,abartmalar,yermeler gibi çeşitli dil unsurlarına sıklıkla yer verdiğine işaret ettik.

Çeviri bilimiyle ilgili bu genel çerçevenin ardından çeviri kuramları başlıklı araştırmamızın teorik bölümünde yazınsal metinlerin çevirisi konusunda kuramcılar görüşüne yer verdik. Bunların arasında özellikle öne çıkan Levy, Tory, Klopfer, Wills, Reis, Werner, Koller gibi pek çok kuramcının yazın çevirisi nedir, ne değildir? Sorusuyla ilgili düşüncelerini sıraladık.

Adı geçen kuramcılardan her biri yazın çevirisini değişik açılardan tanımlıyarak bu alanda ortaya çıkabilecek sorunları yanıtlamış olduklarını gözledik. Kuramcılar, yazın çeviri etkinliğini irdelerken bu etkinliğin üç temel süreçten oluştuğunu, birinci süreçte çevirmenin kaynak metnin yazarını onun dünya görüşünü ve yazınsal kişiliğini

tanıma, ikinci süreçte ise kaynak metni çözümleme, yani bu metnin biçimsel ve içeriksel özelliklerini anlama, tanıma ve üçüncü süreçte ise hedef metni oluşturma aşaması gibi bölümleri ayırarak, her bir aşamada çevirmenin görevlerini, karşılaşılabileceği sorunları ve bu sorunların çözümüne yönelik önerileri sunduk.

Bu arada çevirmenin yazın çevirisinde nesnel çeviri anlayışının, nesnel, bilimsel çeviri anlayışının benimsenmesi gerektiğinin vurgulandığını gördük. Bu anlayışta kaynak metnin içerik ve üslup (Biçem) özelliklerinin hedef dilde eşdeğer bir yöntemle birini diğerine tercih etmeden her ikisine de eşit ölçüde değer verilerek aktarılması gerektiğini vurguladık.

Ama uygulamada çevirmenlerin kimi zaman kaynak dil odaklı çeviri anlayışını benimsediğini ve bu anlayışta kaynak metne birebir sadık kalındığını, hedef dil okurunun anlama kapasitesini ve onun alışık olduğu metin geleneğinin dikkate alınmadığını belirttik. Kimi zaman da çevirmen tam bu anlayışın tersine kaynak metnin özelliklerini göz önünde bulundurmadan hedef dil odaklı bir çeviri yaklaşımını benimseyerek çevirisinde birinci derecede biçimi bozarak içeriği aktarma içerisine girdiğini vurguladık.

Kuramcıların bu sözünü ettiğimiz çeviri anlayışlarının yazınsal metin çevirileri için geçerli olamayacağını, zira bu metinlerin sanatsal ve estetik boyutunun olduğunu, bu boyutların ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, hem kaynak metnin içeriğine hem de biçimine sadık kalarak aktarılmasının doğru olacağını belirttik.

Bu bağlamda yazın çeviri süreci ve bu sürecin işleyişi ile ilgili sorunları da ayrıntılı bir şekilde irdeledik. Ayrıca kuramsal alanın akademik alanda olduğu kadar uygulama alanıyla da yakından ilişkili olduğunu belirterek kuramsal bilginin nedenli önemli olduğunu gözler önüne serdik. Yine yazın çeviri sürecinde kuramcıların ileri sürdüğü modellerin hangisinin uygulanma olanağının bulunabileceği üzerinde ağırlıkla durduk.

Araştırmamızın kuramsal bölümünde çeviri işlemini süreç olarak tanımlarken bu işlemin pek çok bilim dalıyla ilişkili karmaşık, dolaşık bir işlem olduğunu, bu işlem sırasında çevirmenin çözümleme, yorumlama, karşılaştırma, benzeştirme, çıkarım yapma, olasılıkları değerlendirme, planlama, organize etme ve birleştirme gibi

süreçlerin birleştiği zihinsel işlemler zincirinin son halkasında hedef metni, yeniden ürettiğinden söz ettik.

Bütün bu işlemleri dikkate aldığımızda çeviri işleminin bilişsel psikolojiye dayandığından bahsettik. Bir başka deyişle bu etkinliğin basit, çizgisel, soldan sağa şifreleme, şifre çözme olmadığını bilakis bilişsel bir etkinlik olduğunu Wills'in (1999) deyişiyle bir eylem davranış, problem çözme, yaratıcılık, sezgi gibi kavramlar doğrultusunda işlemler yapma uğraşısı olduğunu göstererek bu uğraşının stratejilerini, yöntemlerini, tekniklerini, yol ve yordamlarını tartıştık. Ayrıca araştırmamızın konusu yazınsal metinlerle ilgili olduğu için özellikle yazınsal metinlerin çevirisi üzerinde yoğunlaştık.

Bu bağlamda yazınsal bir metin çevirisinin kaynak dil metninin tüm özelliklerini, fikirlerini, yargılarını, biçimini, düşünce bütününe sadece kaynak metnin anlamını değil, aynı zamanda o metnin içerdiği söz oyunlarını, söz sanatlarını kısaca üslubunu ve ritmik unsurların hepsini içermesi gerektiğine değindik.

Bununla birlikte yazınsal metinler sanat ağırlıklı metinler olduğundan çevirmenin çeviri sürecinde hem kaynak metin türüne bağlı olarak yorum yapmak yetisine hem de kaynak metin ve hedef metni karşılaştırıp bilimsel olarak açımlayarak kaynak metinle düz anlamsal, çağrışımsal, yan anlamsal ve edimsel eşdeğerliği sağlayacak düzeyde aktarma yetisine sahip olması gerektiği görüşünü savunduk.

Çevirmenin kaynak metni ve hedef metni karşılaştırmalı olarak yorumlamak ve yeniden hedef dilde aktarma yetisi sayesinde önce kaynak dilde yorumlama yetisini kullanarak hem sözcük ve cümle hemde metin düzeyinde anlamsal açıdan derin yapıya gireceğini ardından da yaratıcılık yetisini kullanarak açıklama veya hedef dilde yeniden düzenleme yaparak, çeviri metnini oluşturacağını belirttik.

Bu arada çevirmenin yorumlama yetisini aktarım sürecinde iki dili karşılaştırmalı olarak çözümleyebilme ve hedef dilde yeniden iletebilme aşamalarında kaynak metnin işlevini, seslendiği okur kitlesi ve iletisi açısından çözümledikten sonra çeviri metnin kaynak metinle söz dizimsel yönden denklik üretebilecek bir yeti olarak tanımladık.

Buna göre geniş bir yorum bilgisine sahip olan bir çevirmenin çeviri metni üretirken her iki metnin yapısal özelliklerini, farklılık ve benzerliklerini, çevirdiği

metnin iki kültür arasında kurulması istenilen iletişimi nedenli sağlayabildiğini,kaynak metin içinde olduğu dünya ile ona tamamıyla yabancı olan hedef metin okurunun dünyaları arasında nedenli bir yakınlaşma oluşturulduğunu,yabancı bir kültürün parçası olan kaynak metni çeviri metin okurunun kültürüne nasıl sunulabileceğini,onun kültürüyle bu sunulan şeylerin örtüşüp örtüşmediğini,ayrıca onun kültür birikimine ne gibi katkılarda bulunduğunu iki metin karşılaştırmak ve analiz etmek suretiyle ortaya koyacağını belirttik.

Süreç olarak çeviriyi çevirmenin kaynak dildeki metni anlamasından başlayarak zihinsel işlemler sonucu hedef dil metnini üretmesi ve düzeltmesine kadar geçen süreyi kapsadığını belirttik. Bununla beraber hedef dil metninin üretiminde çevirmenin kaynak dil metinle geriye dönük bağlantılar kurduğunu ve bundan dolayı çeviri sürecinin iki kutuplu bir uğraş olduğunu, bu uğraşta çevirmenin eşdeğerliği bulmak için büyük çaba gösterdiğini, aynı şekilde hedef dil metnini oluştururken seçtiği eşdeğerliğin uygun olup olmadığını büyük bir özenle denetlediğini ve böylece çeviri eyleminin nedenli önemli bir uğraş olduğuna işaret ettik.

Bu arada kuramcılarının çeviri işlemini değerlendirirken şu dört noktada uzlaştıklarını gördük:

- 1-Kaynak metnin çözümlenmesi
- 2-Kaynak metinde kültürel öğelerin hedef dildeki karşılıklarının belirlenmesi,
- 3-Kaynak metne eşdeğer bir metin oluşturulması (içerik,işlev,biçem ve estetik değer açısından)
- 4-Kaynak metin ile hedef metnin karşılaştırılıp gerekli düzeltmelerin yapılması.

Araştırmamızda üzerinde ağırlıkla durduğumuz bölümlerden biri de eşdeğerlik konusudur. Eşdeğerlik, çeviri araştırmalarının temelini teşkil ettiğini ve çevirmenlerin var olan bir metindeki bildiriye biçem, içerik, işlev yönünden benzer bir metinle hedef dilde yeniden oluşturulması olarak tanımladık. Bu arada çevirmenin görevinin hedef dilde en uygun ifade biçimini aramak olduğunu, bunu yaparken eşdeğerlik ilkesine başvurmak zorunda kaldığını belirttik.

Ayrıca eşdeğerliğin dilbilgisel ve durumsal bağlam, dilsel ve biçimsel (üslup) boyut, yazarın amacı gibi ölçütlere göre seçilmesi ve kaynak dildeki anlam birimlerinin

kaynak dilde taşıdığı değer gibi, hedef dil dizgesinde de aynı değeri taşıması gerektiğini bir başka deyişle, eşdeğerliğin göstergeler(sözcükler) arası bir denklikten çok göstergelerin kendi içlerinde taşıdıkları ve metnin bütünü ile olan karşılıklı ilişkilerinden ortaya çıkan içeriksel ve biçimsel bir denklik olduğunu vurguladık ve eşdeğerlikle ilgili açıklamalarımızı yaparken, Koller'in sunduğu

- a)Düz anlam düzeyinde eşdeğerlik
- b)Yan anlam düzeyinde eşdeğerlik
- c)Metin düzeyinde eşdeğerlik
- d)Dil kullanımsal düzeyinde eşdeğerlik
- e)Biçimsel düzeyde eşdeğerlik modellerini esas aldık.

Ağırlıkla da biçimsel eşdeğerlik üzerinde durduk. Zira araştırmamızda irdelediğimiz metin türü bir romandır. Roman biçim ağırlıklı bir metindir.Bu tür metinlerde yazar iletmek istediklerini kendi dilsel beğenisine göre biçimlendirerek sanatsal bir ürün ortaya çıkarır. Bu tür metinlerde en büyük ilke Reiss'ın da (1971:99) vurguladığı gibi ‘‘aynı estetik etkiyi’’ oluşturmaktadır. Bu nedenle bu tür metinlerin çevirisinde içeriğin ve içeriği biçimlendiren sanatsal dilin ve estetik etkinin korunarak aktarılmasının doğru olacağı üzerinde odaklaştık. Kısaca yazınsal metinlerde biçim ile içeriğin iç içe olduğunu ve bunların birbirini tamamladığını, eşdeğerlik kurulurken bu ikiliyi bir bütün olarak görmenin yararlı olacağına değindik.

Araştırmamızda incelediğimiz eser bir yazınsal metin olduğu için yazınsal metinlerin dilsel ve içeriksel özellikleri üzerinde durduk. Bu bölümde kaynak dil yazarının kendi yaşantısına ve izlenimlerine dayanan olguları sanat ile dışa vurduğunu, bir bakıma kendi soyut dünyasını kullandığı dil ile metinleştirerek nesnelleştirdiğini, yazarın soyut dünyasını ve dilini kendi sanatının malzemesi olduğunu, kurgusunun ise onun özgürlüğünü teşkil ettiğini belirttik.

Sanatı özgürlükle denkleştirince karşımıza insan olgusuyla yoğrulmuş büyük bir kurmaca dünyanın çıktığını gördük. Böylesine bir dünyayı kendi özünden çıkarıp, çeviri yoluyla başka bir özde tekrar yaşatmanın çok zor olacağı üzerinde durduk.

Ayrıca bu tür metinleri belli bir bilimsel kesinlikle sınırlandırmanın zor olduğunu ve bu metinlerde kullanılan dilin Akşit Göktürk'ün de (1994:44) belirttiği gibi "canlı, esnek, devingen, değişken" öğelerden oluştuğunu, sözcüklerin düz anlamlarının yanında yan anlamlar, çağrışımsal anlamlar, deyimse anlamlar içerdiğini, yazarın içeriği anlatırken söz oyunlarına başvurduğunu ayrıntılı bir şekilde anlattık. Ayrıca yazınsal metinlerin dilsel düzenlenişinin, biçemsel inceliğinin, çağrışımsal başına buyrukluğun, yazınsal ürünlerin genel işlevini belirlediğini ve onlara eş benzeri olmayan sanatsal bir ifade kazandırdığını ve böylece anlam ve biçim açısından çok geniş ve çeşitli anlatım olanaklarının ortaya çıkardığını belirttik.

Bununla birlikte yazınsal metinlerin sanatsal biçim ilkelerine bağlı kalarak onların dilsel örgülerinin düzenlenişinin söylenenden çok daha fazla şey ifade eden dil ve biçim şekillerinin estetik etki amacına hizmet ettiğini vurguladık. Bu arada bu metinlerde içerikten çok biçim ve biçimin ön plana çıktığını, bunun için çeviride özellikle biçimin ve biçimin içerikle birlikte aktarılması gerektiğine işaret ettik.

Görüldüğü gibi yazınsal metinlerin yapılanışında dilsel, anlamsal, biçemsel ve yazınsal ifadeler özgürce kullanılmaktadır. Bu nedenle bu tür metinlerin çevirisinde karşımıza pek çok sorun çıktığını bunları çevirirken dikkat etmemiz gereken olası ilkeleri şöyle belirledik:

1-Yazınsal metin, kendi içinde anlamsal bütünlüğe sahip olan bir metindir.Bu metnin tek tek öğeleri bir araya gelerek bütünün anlamını oluşturur.Ve tek tek öğeler bütün içinde gerçek anlamlarını bulur.Bu nedenle yazınsal çeviride sözcük ve cümlelerin bütün ile ilişkisi sürekli göz önünde tutulup gerçek anlamları ve taşıdıkları değer saptanmalıdır. Her zaman metinsel anlam metnin tek tek dilsel öğelerinin içerdiği anlamdan daha baskın bir değer kapsamaktadır.

2-Yazın çevirmeni kendi yöntemsel tutumunu saptamalıdır. Hedef dil metin okuru ile kaynak dil metin okurunun farklı kültüre sahip olabileceğini bu nedenle her ikisinin metni algılayışlarının farklı olacağını göz önünde bulundurmalıdır. Çevirmen kaynak metni çevirirken, kaynak metindeki yabancı öğelere denklik bulmak zorunda kalacaktır, böylece kendi dilinin olanaklarını zorlayacak ve yeni terim ve terminoloji veya bir ifade üretmiş olacak, böylece dilsel ve biçimsel anlamdan kendi diline zenginlik katmış olacaktır.

3-Çevirmen kaynak dil yazarının gerçeği, olayları algılayışı ve ifade ediş tarzını iyi anlamalı ve bunu objektif olarak aktarmalıdır. Yazarın ifadelerindeki gizil dünyayı yorum bilimsel bir yöntemle çözümlemeli ve bunu olduğu gibi okuyucuya sunmalıdır. Nesnel çeviri, yazar ve çevirmenin algılamalarının örtüştüğü ölçüde mümkün olabilir.

4-Çevirmen kaynak metni çözümlerken bu metinde geçen öncelikli ifadeleri saptaması ve bunları çeviri metninde mutlaka koruması gerekir. Kaynak metin yazarının öncelikli verileri çevirmen tarafından aynı ölçüde ifade edildiğinde özgün metne yaklaşılmış olur.

5-Çeviri metni üretirken birebir sadakat değil, kaynak metin gerektirdiği kadar bir sadakat şart olmalıdır. Bağlam sürekli göz önünde bulundurulmalıdır. Kaynak metnin kültürel, yazınsal ve dilbilgisel özellikleri bir bütün olarak dikkate alınmalıdır.

Yazın çevirisi ve özelliklerine böylece değindikten sonra, araştırmamızın en önemli bölümlerinden biri olan “çeviri eleştirisi” konusu üzerinde odaklaştık. Çeviri eleştirisi yaparken, çeviri ürününün özgün metinle karşılaştırılarak her bir ögenin tek tek üzerinde durarak “doğru, yanlış” veya metnin bütününe bakarak “akıcı,bozuk” terimleriyle bir değerlendirme yapmanın bilimsel, nesnel çeviri anlayışıyla bağdaşamayacağını ortaya koyduk.

Çeviri ürünü Friedmar Apel’in de (1983:35) belirttiği gibi sadece doğru ve yanlış şeklinde değerlendirmenin anlamsız olduğunu, çünkü bir parça eksikliğin çeviri olgusunun doğasında var olduğunu vurguladık. Ayrıca çeviri eleştirmeninin görevinin çevirileri çeşitli ölçütler doğrultusunda iyi ya da kötü olarak değerlendirmek değilde tersine çevirmenin söz konusu hatayı yanlış neden yaptığını, bunun sebeplerinin araştırılıp ortaya konmasını ve okuyucuya özgün eser ile çeviri eser arasındaki ilişkilerin çeviri metin yoluyla hangi biçimde öğrenilebileceğini ve özel alımlama tutumlarının okuyucuya nedenleriyle birlikte açıklanabileceğine ilişkin ayrıntılı bilgiler sunduk.

Çeviri eleştirisi bölümünde gerçek bilimsel bir çeviri eleştirisi nasıl olmalıdır? Çeviri eleştirmeninin, çevirmenden ve çeviri eserden beklentileri nelerdir, çeviri eleştirisi çeviri bilim açısından ne gibi önem taşımaktadır? Sorularını öncelikle yanıtlamaya çalıştık. Bu arada çevirmenin sahip olması gereken nitelikleri şöyle sıraladık:

- 1-Sözcüklerin anlam farklılıklarının, duygusal değerlerinin ve biçimsel özgürlüklerinin dikkate alındığı kaynak dil bilgisi,
- 2-Hedef dil hakimiyeti,
- 3-Konu hakkında ayrıntılı bilgi,
- 4-Aynı şeyleri hissedebilme ruhu,
- 5-Yazınsal ifadeyi oluşturabilme yeteneği

Çevirmenin bu niteliklere sahip olması gerektiğini Nida ve Reiss'ın da benimsediğini belirtirken kaynak metinde ifade edilen dünyayı anlamak ne kadar önemli ise hedef dilde bu anlaşılanların dile getiriliş biçiminin büyük önem taşıdığını yani çevirmenin anlamak kadar anladıklarını dile getirmek için de dilsel yeteneklerinin olması gerektiğini vurguladık.

Çeviri ürününün orijinal metni taşıdığı anlam biçim özelliklerini metin dilbilimsel, iletişimsel değerleri olduğu gibi nesnel bir biçimde yansıtması gerektiğini belirttik. Bu arada çeviri ürününü orijinal metnin farklı bir dilde yeniden oluşturulması olarak tanımladık.

Eşdeğerlik kurma konusunda ise yaşanan olayların aynı biçimde tekrar yaşanması ne kadar zor ise farklı dil ve kültürel yapıya sahip metinleri çevirirken birbirine eşmetinler oluşturmanın da aynı ölçüde zor olduğunu, ancak kaynak metne eşdeğer bir çeviri metni oluşturmanın mümkün olacağını belirttik. Bu arada Reiss'ın görüşünden yola çıkarak çeviri eylemini iki dilli iletişim olarak değerlendirdik ve bu iletişimin üç aşamasından söz ettik:

- 1-Gönderici olarak yazar ve kaynak dil alıcısı olarak çevirmen,
- 2-Hedef dil göndericisi durumunda olan çevirmen,
- 3-Hedef dil göndericisi çevirmen ile hedef dil alıcısı okur arasında iletişim.

Bu üçüncü aşama yani iletişimin gerçekleşmesi için ortaya çıkan çeviri metnin nasıl değerlendirileceği konusu çeviri eleştirisi alanına girmektedir. Bu alanı Koller'ın (1992) görüşünden hareket ederek dil,metin ve biçim çözümlemesi şeklinde betimledik ve bu alanın amaçlarını şöyle sıraladık:

- Belli metinlere, metin türlerine ve dillere yönelik tipolojisini çıkarmak,
- Somut metinlere yönelik çeviri yöntemi geliştirmek,
- Belirli metin türlerinin çeviri niteliklerini değerlendirecek ölçütler oluşturmak,
- Yardımcı kaynakların geliştirilmesine yönelik katkıda bulunmak.

Araştırmamızda çeviri eleştirisinin çeviri biliminin bir araştırma alanı olduğunu belirledik ve bu araştırma alanını kuramsal, metin dilbilimsel ve metinsel veriler ışığında özgün ve çeviri milletlerarası eşdeğerlik ve nesnel değerlendirme ölçütleri oluşturmak olarak saptadık.

Bununla birlikte çeviri eleştirisinde dikkat edilmesi gereken ilkeleri Popoviç'in görüşünden yola çıkarak şöyle sıraladık.

- Çeviri eleştirisi kaynak dil ve hedef dile egemen kişiler tarafından yapılmalıdır.
- Kaynak metin ile hedef metin arasında karşılaştırma mutlaka yapılmalıdır.
- Çeviriyi özgün metinde ölçmek ve özgün metin ile karşılaştırmak gerekir.
- Her türlü değerlendirme verilerle kanıtlanmalıdır.(Nesnellik-kontrol edilebilirlik açısından)
- Olumsuz değerlendirmelerde eleştirmenin çevirmenin tutumunu açıklayan bilgileri sunması gerekir.
- Bu tutum eleştirilen kısımların belli bir bilgi alanına yerleştirilmesine ve ayrıca yanlış bir kararın bütün çeviriyi etkileyecek hata kaynaklarının belirlenmesine imkân sağlayacaktır.
- Değerlendirilecek metin hedef dilde, kaynak dildeki metnin içerdiklerini ne ölçüde tekrar oluşturabildiğini nesnel bir biçimde ortaya koymak gerekir.

Sunduğumuz bu ilkeler;

1-Metin tiplemesi (yazınsal sınıflama)

2-Dil içi sınıflama;

a) Anlamsal belirleyiciler;

- Yanlış yorumlama
- Ekleme ve çıkarmalar
- Vurgu
- Kaynak metinle hedef metindeki çeviri birimlerinde yetersiz örtüşme

b) Sözcüksel belirleyiciler;

- Eş sesli sözcükler
- Çevrilmeyen sözcükler
- Adlar ve eyreltilmeler
- Sözcük oyunları, deyimler ve atasözleri

c) Dilbilgisel belirleyiciler

Çeviri hedef dilde doğru biçimlendirilir ve kaynak dildeki dilbilgisel yapıların anlam ve biçim ağırlıklı bakış açıları doğru tanımlanır, eşdeğer biçimde tekrar oluşturulabilirse o zaman dilbilgisel doğruluktan söz edebiliriz.

d) Biçimsel belirleyiciler

Özgün eserde varolan dil kullanım biçimlerinin çeviri eserde de korunup korunmadığı araştırılır.

3- Dil dışı belirleyiciler (edimsel sınıflama)

a) Konunun bağlamına göre eleştirmen sözü edilen olay ve sözcükler hakkında bilgi sahibi olması gerekir.

b) Durum ve bağlama göre eleştirmen çevirmenin seçimlerini değerlendirirken sahip olduğu durumu anlamaya çalışmalıdır.

c) Zamana göre eseri anlamak için eserin yazıldığı dönem ve eserde anlatılan dönemin özelliklerini bilmek gerekir.

d) Yer ilişkisine göre eserin yazıldığı yer hakkında genel bir bilgiye sahip olmak gerekir.

e) Duygusal ögeler bağlamında eserde varolan duygu belirleyicilerini korumak (olay, nükte, küçük görme, iğneleme, hırçınlık, heyecan,sövgü,çağrı vb.)

Sunduğumuz bu ilkeleri çeviri eleştirisi için büyük önem taşıdığını, ya da nedenli önem taşıdığını ve eleştiri yaparken bunları göz önünde bulundurmanın gerektiğine işaret ettik.

Bu kuramsal açıklamaların ardından araştırmamızın Empirik bölümünde Çağdaş Türk edebiyatının ünlü yazarlarından Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" adlı romanının Christoph K. Neumann tarafından Almanca'ya aktarılan çeviri versiyonu olan "Seelenfrieden"i bilimsel ve nesnel çeviri eleştirisi yaklaşımıyla değerlendirmeye çalıştık. Bunu yaparken eserin her bölümünden örnekleme yöntemiyle değişik çeviri ürünlerini saptadık. Bunların üzerinde değerlendirmemizi yoğunlaştırdık ve buradan yola çıkarak çeviri ürünü hakkında genel bir yargıya vardık. Bu bölümde çeviri eleştirisine başlamadan önce kaynak dil yazarı hakkında yani yazarın özgeçmişi, yazınsal kişiliği, eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunduk.

Kaynak dil yazarı A.Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde akıcı, karmaşık ve betimleyici bir üslubun egemen olduğu yani yazarın olayları en ince teferruatına kadar irdelediği dikkatimizi çekti. Tanpınar, yaşamla ilgili gerçekleri gözlemleyerek eserlerine yansıtmıştır.

Bu nedenle anlatımında ağıdalı bir dil kullanmış ve biçim ve içerik ikilisini birini diğerine tercih etmemiş, aksine biçim ile içeriği aynı zamanda karşılıklı bütünlük içerisinde sunulmasından yana tavır takınmıştır. Eserlerinde geleneksel sunuş biçimlerini yani tanımlama,tasvir,canlandırma,gösterme ve betimleme gibi geleneksel sunuş biçimlerini ustaca kullanmıştır.Ayrıca tarihsel anlatım biçimi,geriye dönüş,anımsama ve düşünme teknikleri de kullanarak zaman boyutlarını birbiri içine geçirmiştir.Anlattığı konuyu ana motif,değişik semboller ve eğretilmelerle süslemiştir.

Konuşma biçiminin söz dizimsel özelliklerini kullanarak kahramanları monolog, diyalog yoluyla farklı zaman dilimlerinde gezindirerek bilinçlerinde yer etmiş olayları anlatmaya çalışmaktadır. Sıralı dizim, devrik cümle, atlama, sıçrama, birbiriyle bağımlı

olan cümleleri ardı ardına sıralanışı, cümlelerin monolog biçimini yansıtan söz dizimsel yapılar dikkatimizi çekmiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, "Huzur" adlı yapıtında da bu biçimsel özellikler dikkatimizi çekmiştir. Yazar bu romanında konu olarak kendi hayat izlerini yansıtan bir aşk öyküsünü irdelemiştir.

Çeviri ürünüyle kaynak metni karşılaştırmalı olarak değerlendirdiğimizde şunları tespit ettik. Kaynak metin yani "Huzur" adlı roman 391 sayfadan oluşmaktadır. Bu romanın Almanca çevirisi "Seelenfrieden" ise 551 sayfadır. Çeviri örneklerini analiz etmeden kafamızda bu kadar bir sayfa farkından dolayı, çevirmenin hedef dil odaklı bir çeviri yaklaşımını benimsediğine ilişkin bir ön yargı oluştu.

Bilindiği gibi hedef dil odaklı çeviri anlayışında çevirmen ilk bakışta hedef dil okurunu, onun alışık olduğu anlatım biçimini ve metin geleneğini göz önünde bulundurarak öncelikle metnin içeriğini aktarmak eğilimindedir. Biçimin bozulmasına pek aldırmaz. İçeriği ilk fırsatta aktarmak eğiliminde olduğu için kaynak dil metnine bir takım ilaveler yapabildiği gibi, kaynak dil metninden bir takım çıkarımlarda yani kimi öğeleri, ifadeleri gerek sözcük boyutunda gerekse tamlama boyutunda dikkate almayabilir, çevirmeyebilir.

Bunları niçin yapar. Çünkü hedef dilde içeriğin açık seçik olarak anlaşılması için yapar. Çevirmenin bu hedef dil odaklı çeviri anlayışını çeviri örneklerini incelediğimizde, kafamızda daha başlangıçta oluşan önyargı netlik kazandı. Yani çevirmen Huzur adlı romanı Almancaya aktarırken, çeviri biliminin yazınsal metinlerin çevirisi için öngördüğü biçim ve içeriği birlikte aktarılması gerektiği konusundaki ilkeye sadık kalmadığı, eserden alınan örneklerin genelinde biçimin bozulduğunu, içeriğin aynen aktarıldığını saptadık.

Durum böyle olunca bu yaklaşımın, kaynak dil metninin sanatsal ve estetik değerinin geniş ölçüde yitirilmesine yol açtığını gözlemledik. Çeviri örneklerini analiz ederken öncelikle şu düzeylerde yoğunlaştık:

- Kaynak metin ile hedef metin arasında biçim ve içerik açısından örtüşüklük düzeyi
- Kaynak metinde baskın olan öğelerin korunması,

- Dil yapılarının farklılığından kaynaklanan ve çeviride zorluk yaratan yapılar,
- Kültür farklılığından dolayı sorun yaratan söylemler,
- Çeviri zorluklarından ve ihmalden kaynaklanan atlamalar,
- Dikkatsizlik nedeniyle bağlamdan sapmalar,
- Kısaltılmış veya atlanmış cümle bölümleri,
- Cümle, tamlama veya sözcük düzeyinde anlam yönünden kaymalar,
- Kaynak metnin yapısal özelliklerinin korunması.

Sıraladığımız bu düzeylerin yanında biçim ağırlıklı betimleyici ifade gücü yüksek sembollerle yüklü ve söz dizimsel, anlamsal ve sanatsal bir anlatım gücüne sahip olan kaynak metni çeviri metniyle karşılaştırdığımızda çevirmenin hedef dil koşullarına yakın olduğu, onlara yönelik tavır takındığı, kaynak dil metnini okuyucuya götürmeye çalıştığını anladık. Her ne kadar çevirmen kaynak dil metninin biçimini bozmuş olsa da üretmiş olduğu çeviri, çeviri ürününü çeviri biliminin öngördüğü ‘‘eşdeğerlik, yeterlik ve kabul edilebilirlik’’ dereceleri ölçütlerinde değerlendirmemizde içeriği olduğu gibi aktardığından ‘‘kabul edilebilir ‘‘ bir çeviri yaptığını söyleyebiliriz.

Çeviri biliminde eşdeğer bir çeviri yazınsal metinler için biçim ve içeriğin aynı ölçütlerde aktarıldığı, birinin diğerine tercih edilmediği bir çeviri anlayışıdır. Yeterlikte üretilen çeviri ürününün kaynak metne daha yakın olmasıyla bilinmektedir. Bir başka deyişle kaynak dil metninin tüm özelliklerine sadık kalınarak yapılan çeviri yaklaşımıdır. Kabul edilebilirlik ise yeterliğin aksine hedef dil okuruna, hedef kültüre yakın kaynak metnin gerektiğinde biçimine o kadar önem vermeden bir takım ekleme ve çıkarmalara da yer veren bir çeviri anlayışıdır.

Bizim irdelediğimiz bir çevirmende bu gruba girmektedir. İncelediğimiz eserde çevirmeni yer yer de olsa kaynak metnine sadık kalınan ve ona dayanılarak alınan kararları yok değil, fakat çoğunlukla kabul edilebilir çeviri yaklaşımından yanadır.

Araştırmamızın Empirik bölümünde incelediğimiz çeviri karşılaştırmalarına başlamadan önce kaynak metni okuduk ve bu metni biçimsel ve içeriksel özelliklerini saptadıktan sonra çeviri metnini okuduk ve bu metinde kaynak dil metnin dil örgüsün, biçimsel ve içeriksel özelliklerinin aktarılıp aktarılmadığı üzerinde odaklaştık. Çeviri

metnini karşılaştırma, inceleme ve eleştirme aşamalarında elde edilen bulguların aşağıda sıraladığımız özellikler çerçevesinde yoğunlaştığını gözledik.

- Eklemeler: Cümle, sözcük, söz dizimi öbekleri düzeyinde göze çarpmıştır.
- Çıkarımlar/Atlamalar: Bunlara cümle, sözcük, söz dizimi düzeylerinde rastlanmıştır.
- Cümle içi değişiklikler: Özne değişikliği, öznelerin eksik veya farklı kullanımları,
- Fiil değişikliği: Fiillerin eksik veya farklı kullanımları,
- Zamanların farklı aktarımları (Zaman uyumsuzluğu),
- Cümle ve söz dizimlerin yapılarının değiştirilmesi,
- Bağlaçların farklı kullanımı veya çıkarılması,
- Anlam kaydırmaları: Bunlara sözcük, sözcük öbekleri ve cümle düzeyinde rastlanmıştır.
- İkilemeler: Bunlar genellikle ifadedeki vurguyu artırmak için yapılan sözcük yinelemeleridir. Hedef metinde, kaynak metindeki ifade ile aynı etkiyi ve vurguyu yaratabilmek için kullanılan ikilemeler gibi sözcük ve sözcük öbeği eklemeler sıfat ve diğer tamlama türleridir.
- Deyimlerin kullanımı: Kaynak dilde yaygın olarak kullanılan bazı deyimlerin hedef dilde pek dikkate alınmadığına veya aktarımlara rastladık.
- Kavram ve tamlamaların farklı kullanımı: Kimi eylemlerin, sıfat tamlamalarının ve kavramların kaynak dildeki özellikleri dikkate alınmadan veya tam karşılıkları verilmeden hedef dilde yer almışlardır. Ait olduğu sözcükle değil de başka bir sözcükle birleştirilen veya tamamen bağımsız konuma getirilen tamlamalar ve kavramlarda bu gruba dahil edilmişlerdir.
- Başarılı aktarımlar: İçeriğin paragraf düzeyinde aktarılması.

Bu bulgularla birlikte incelediğimiz çeviri ürününde gözlemlediğimiz bir başka özellik de çevirmenin sık sık yorum yapması ve yorum yapınca da, ister istemez bir takım eklemelere başvurmuş olmasıdır. Bunlar daha öncede belirttiğimiz gibi

sözcük, söz dizimi, tamlama ve cümle düzeylerinde yapılan eklemelerdir. Çevirmenin bu yaklaşımı bizde onun kaynak metindeki olayları her şeyiyle göz önünde canlandırıldığını ve daha sonra bu canlandırmış olduğu şeyleri yazıya döktüğü izlenimini uyandırmıştır. Çevirmenin bu tutumunu Akşit Göktürk'ün (1994: 50) dediği gibi kaynak metni hedef dil okuruna götürmek diye niteleyebiliriz.

Bu yaklaşımın gereği olarak çevirmen kaynak dil metninden yaptığı çevirinin okur tarafından öncelikle iyi algılanmasını bir başka deyişle anlaşılmasını esas almıştır. Bunu yaparken kaynak dildeki bir söylemin nasıl yapılandığını, hangi dilsel araçların kullanıldığını yani söyleyiş biçimini ve bunun hedef dilde nasıl ifade edildiğine değil de bu söylemin hedef kültürde en kolay en yalın yoldan anlaşılması için elinden gelen her şeyi yapmakta yerine göre eklemekte yerine göre eksiltmelere yer vermektedir.

Çevirmenin tek boyutlu bu yaklaşımının kuramsal bilgi eksikliğinden kaynaklandığını düşünüyoruz. Araştırmamızın birinci bölümünde bilimsel ve nesnel bir çevirinin özellikle yazınsal metinlerin çevirisi nasıl olması gerektiğine yönelik ayrıntılı bir kuramsal bilgi sunduk.

Bu kuramsal bilginin uygulamaya nasıl sokulabileceğine ilişkin araştırmamızın ikinci bölümünde (Empirik) bir dizi çeviri örneğini bu kuramların ışığında irdeledik. Bunu yaparken kuramdan kopuk bir çeviri anlayışının bilimsel değerinin olamayacağını, kuramsal bilginin akademik ve çeviri uygulama alanlarını olumlu yönde etkileyebileceğini vurguladık. Bununla çeviri eyleminin günümüzde artık bir uzmanlık uğraşısı olduğunu, çevirmenin hem kuramsal hem de empirik bilgilerle donanımlı olması gerektiğine işaret ettik.

Ayrıca yazınsal metinlerin çevirisinde kültürler arası aracılık görevini üstlenen çevirmenin bir yandan kaynak dildeki bildiriye kuramsal donanımıyla çözümleyebilmek ve bunu gerek içerik ve gerek biçim açısından hedef dile en doğru bir biçimde aktarmak, diğer yandan da bu bildiriye aslına en yakın en doğal anlatım biçimiyle sunmak zorunda olduğunu belirttik.

Bunu yaparken iki dilin ya da iki kültürün her bir unsurunu yan yana getirip birbiriyle karşılaştırmak, ölçme, tartma, algılama, yorumlama ve değerlendirme durumuna gireceğine ve böylece iki dil yada kültür arasında bir eşdeğerlik kurmaya çalışacağına işaret ettik.

Bütün bunları çevirmenin yalnız iki dili yeterli ölçüde bilmesini değil, o iki dilin ardındaki iki kültür hakkında da bilgi sahibi olması ve ayrıca iyi bir analiz ve sentez yapma yetisiyle birlikte geniş bir yorum bilgisine sahip olması gerektiğini ayrıntılı olarak açıkladık.

Kısaca yukarıda sunduğumuz kuramsal ve empirik bölümlerin akışından da anlaşılacağı gibi bu araştırma aracılığıyla öncelikle çevirmen adaylarına ve bu konuya uygulama alanında yıllarını veren ama kuramsal bilgi edinme olanağı bulunmayanlara kendi konumlarını ve yaptıklarını yani ürettikleri çeviri ürününü yeniden sorgulama olanağı yaratarak çeviri kadar, çeviri bilim sürecinin devingenliği konusunda bir içgörü kazandırmak hedeflenmiştir.

Bununla birlikte kuramsal bilginin profesyonel yaşamla yani uygulama alanıyla etkileşimini birbirinin varlığını sürdürmedeki önemi üzerinde durularak, kuram ve uygulama arasındaki tartışmaları Mine Yazıcı'nın (2005:13) dediği gibi bilgi çağına yakışır yapıcı tartışmalarla zenginleştirmek gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca günümüzdeki kuramsal araştırmaların işlevselliği göz önüne alındığında özümserenek öğrenilen kuramsal bilginin uygulama alanını kısıtlayıcı, unutulmaya mahkum bir bilgi olmayıp, ufku genişleten özgürlük ve özgüven duygusunun bilimsel tutarlılık içerisinde gelişmesine katkıda bulunan bir sürecin ürünü olduğu özellikle vurgulanmak istenmiştir.

Sonuç olarak araştırmamızda irdelediğimiz çevirmenin ürettiği çevirinin hedef dil odaklı bir çeviri olduğunu bu çeviri anlayışının gereği olarak kaynak dil metni ile biçimsel açıdan karşılaştırmalı bir çözümleme yapılmadan hedef dil kültüründe içeriğin aktarılmasıyla sınırlı kalındığını söyleyebiliriz. Böyle bir çeviri anlayışını Tory bir yandan ürün odaklı bir yandan da işlevselliği öne çıkaran bir çeviri anlayışı olarak değerlendirmektedir. Kullanılan bu yöntemden çevirmenin sözünü ettiğimiz çevirisinde Tory'in ileri sürdüğü "ürün-süreç" odaklı bir başka deyişle "işlevselliği" esas alan bir anlayıştan yana tavır takındığı anlaşılmaktadır.

Böyle bir çeviri anlayışını daha öncede belirttiğimiz gibi kabul edilebilir bir çeviri olarak değerlendirebiliriz. Bu da yazınsal metin çevirilerinin bir boyutunu oluşturur. İkinci boyut kaynak dil odaklı çeviri anlayışını öngörmektedir. Bu anlayışta karşılaştırmalı çözümlere yer vermektedir. Buradan şu ilkeyi çıkarabiliriz. Yazınsal

metinlerin çevirisinde iki uçlu bir eşdeğerliğin kurulması gerekiyor (biçim ve içerik açısından).

Bu eşdeğerliğin bir ucunu kaynak dil odaklı yeterli çeviri diye nitelediğimiz çeviri anlayışı, diğer ucunu da hedef dil odaklı kabul edilebilir dediğimiz çeviri yöntemi oluşturuyor. Çevirmenin yukarda adı geçen çevirisinde ilk aşamada kaynak metni ele almaması, sürekli hedef dil okuruna yönelik çeviri yapması kesinlikle kaynak metni yatsıdığı anlamına gelmez.

Kaynak metin onun için birinci derecede önem taşıyan bir amaç olmaktan çıkmış, çeviri ilişkilerini betimlemede kullanılan bir araç durumuna düşmüştür. Yaptığı çeviri kısmi olarak kaynak metinle örtüşmüştür.

Çevirmen kaynak metin ve çeviri metin arasında değişmez bir eşdeğerlik arayışına değil, sorun ve çözüm çifti arasında oluşan göreceli olduğu kadar işlevsel olan devingen bir eşdeğerlik arayışına girmiştir. Bu eşdeğerlik, kuşkusuz hedef dil kültür kutbuna yakın olduğundan bu kültür kutbunun okurunu onun alışık olduğu metin geleneğini ön plana aldığından kabul edilebilir bir çeviri olarak niteledik.

Bu çeviri kuramının bizce en önemli özelliği inceleme malzemesini çeviriler üzerine odaklaması, bütünü göz ardı etmesi, çeviri bilim alanlarının sınırlarını daraltmış olmasıdır.

Yazınsal metin çevirilerinin olmazsa olmazı; kaynak metni biçim ve içerik dokusunun korunması koşuluyla, belli bir kültüre özgü işlevsel bir gösterge biriminin çeviri süreci sırasında, bir dizi işlemten geçerek başka bir kültürde gizil güce sahip bir başka gösterge birimine dönüşmesidir. Yazınsal metin çevirilerinde göstergeler arası eşdeğerlik işte bu temele dayalı kaynak metin ile hedef metin arasında kurulan bir ilişkidir.

KAYNAKÇA:

AKERSON, Fatma Erkman: (1991),’’Anlam-Çeviri-Karşılaştırma,Bizim Dilimizden Öteki Dile-Öteki Dilden Bizim Dilimize,ABC Kitabevi,İstanbul.

AKSAN,Gülnur: (2007),’’Thomas Bernhand’ın Ein Kind Adlı Eserinin Kemal Boztepe tarafından Bir Çocuk Adıyla Yapılan Çevirisinin Çeviribilimsel Karşılaştırması’’, Gazi Üni. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

AKSAN,Doğan: (1975),’’Anadili’’,Türk Dili Dergisi,Sayı:285,Ankara,s.423-434.

AKSAN, Doğan: (1990) ,Her Yönüyle Dil,Cilt I,Türk Tarih Kurumu Basımevi,Ankara.

AKSOY,N.Berrin: (2001),‘’Çeviride Çevirmen Seçimleri Işığında Çeviri Eleştirisi’’,

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,Cilt 18,Sayı 2,s.1-16.

AKŞİT, Göktürk (1994) “Çeviri : Dillerin Dili”, Yapı Kredi Yay., İstanbul

AKTAŞ,Tahsin: (1995),’’Çeviri İşlemi ve Eşdeğerlilik’’,Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim

Fakültesi Dergisi,Yeni Dönem,Sayı:3,Ankara,s.235-246.

..... **(1996)** “Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış”, Orsen Matbaacılık, Ankara.

..... **(1999),**’’Yazın Çevirisi,İşlevi ve Özellikleri,Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,19 (3),Ankara,s.41-51.

AKÜN,Ömer Faruk : (1970) ,’’Ahmet Hamdi Tanpınar’’,İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XII.Sayı,İstanbul,s.1-32.

AKÜNAL,Dündar: (1985),’’Çeviri ve Batılılaşma’’,Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,c.2,İstanbul,s.452-454.

ALBRECHT,J:(1973), Linguistik und Übersetzen. Tübingen.

AMMANN,Margret: (1990) ,’’Grundlagen Der Modernen Translationstheorie-Ein
Leitfaden für Studierende’’ ,Heidelberg.

APEL,Friedmar: (1983),Literarische Übersetzung,Stuttgart,Metzler Verlag,s.12.

ARDA, Zeki Cemil: (2002),’’Çeviri Merkezli Çeviri Sorunları’’ ,Ege Alman Dili ve
Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,İzmir,Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Yayınları,s.144-149.

ARNTZ,R/THOME,G: (1990),Übersetzungswissenschaft,Ergebnisse und
Perspektiven,Festschrift für Wolfram Wilss,Tübingen.

ASLAN,Nuran: (2002),’’Kültür Aktarımının Adsız Kahramanları.Çevirmenler’’(Bir
Kültür,Bir Yazar, Ve Onun Üç Çevirmeni),Ege Ege Alman Dili ve Edebiyatı
Araştırmaları Dergisi,İzmir,Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.37-
40.

ASSMAN, Jann: (2001),Kültürel Bellek,Ayrıntı Yayınları.

ATEŞMAN,Ender: (2001),’’Kültürel Farklardan Kaynaklanan Çeviri Sorunları ve
Çözüm Önerileri’’H.Ü.Edebiyat Fakültesi Dergisi,C 18S 2 s.29-35.

AYDIN,Ferit: (1984),Tercüme Sanatının Gerçekleri,Kültür Basın Yayın Birliği,
İstanbul.

AYTAÇ Gürsel: (1977) ,’’Edebi Tercüme Problemi’’Dünya Edebiyatlarından
Seçmeler,Kültür Bakanlığı Yayınları,Sayı:2,Ankara.

..... (1983) ,’’Çağdaş Alman Edebiyatı’’,Kültür Bakanlığı Başbakanlık
Basımevi,Ankara.

.....(1990), Edebiyat Yazıları 1. Ankara: Gündoğan Yayınları.

BACHMANN-MEDİCK, Doris (1997). Übersetzung als Repräsentation fremder
Kulturen. Berlin

BAYDAR,Turgut: (2001), ’’ Ahmet Hamdi Tanpınar’ın ‘’Huzur’’ isimli romanında
kelime grupları’’Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Atatürk Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı,Erzurum.

BENGİ,Işın: (1992a),’’Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru’’,Metis
Çeviri,Sayı:20/21.

.....: (1992b),’’Çeviribilim Terimleri Sözlüğü’’,İstanbul,Sel yayıncılık.

..... (1999) “Çeviri Bir Süreçtir Ya Çeviribilim” , Sel Yay., İst.

BERKES,Niyazi : (2002),’’Dil Çağdaşlaşması ve Siyasal Anlamları’’ Türkiye’de
Çağdaşlaşma,Haz.Ahmet Kuyaş,İstanbul,Yapı Kredi Yay.,Ekim,s.253-266.

BISCHOFF,Cornelius: (1988),’’Probleme bei der Übersetzung türkischer
Partizipien’’,In:Übersetzer Workshop,Herausgegeben von der Pädagogischen
Verbindungsstelle am Deutschen Kulturinstitut in Ankara,der Ausstellung- und
Messe GmbH des Börsenvereins des Deutschen Buchhandels,Frankfurter
Buchmesse,Frankfurt/Main und Internationas,Bonn,s.35-41.

BOZOK,Hüsametdin:(1943),’’Faydasız Tercümelere’’,Yurt ve Dünya, 1.Teşrih,
Ekim,s.34.

BOZTAŞ,İsmail: (1992),’’Çeviri,Çeviride Eşdeğerlilik ve Dilbilim’’,Dilbilim 20.Yıl
Yazıları,Karaca Dil Kursu yayınları,Ankara,s.249-255.

BÖRNER, Wolfgang/Klaus Vogel (1998). Kontrast und Äquivalenz. Beiträge zu Sprachvergleich und Übersetzung. Tübingen.

BRENNER, Peter J.: Das Problem der Interpretation. Eine Einführung in die Grundlagen der Literaturwissenschaft. Tübingen 1998 (=Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft, Band 58).

BRINKER, Klaus: (1992),Linguistische Textanalyse,Erich Schmidt Verlag,Berlin.

BURÇOĞLU, (Kuran) Nedret: (1997),’’Boğaziçi Üniversitesi’’ Forum Türkiye’de Çeviri Eğitimi,Sayı:1,İstanbul,Sel yayıncılık,s.138-143.

BÜHLER, L. (1982): Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache. Stuttgart.

CEMAL, Ahmet (1979) “*Bilim Öncesi Çeviri Kuramları ve Çeviribilimin Gelişme Süreci*”, Bağlam, İst. Üniv. Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca Bölüm Dergisi, İst.

-----**(1978),**’’Öğretimde Amaç ve Araç Olarak Çeviri’’ ,Türk Dili Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı,Sayı:322,Ankara,s.45-49.

----- **(1986),**’’Çeviri Sorunları’’,Gösteri,Sanat-Edebiyat Dergisi,Hürriyet Ofset matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.,İstanbul,s.93-94.

CORBİNEAU-Hoffmann, Angelika (2002): Die Analyse literarischer Texte. Stuttgart 2002 (=UTB 2330).

COSERIU E. (1978):Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie. In: Grähs L., Karlen G., Mamberg B.

CÖMERT,Bedrettin: (1978),’’Kuramsal Açidan Çeviri Sorunu’’,Türk Dili Dergisi,Çeviri Sorunları Özel sayısı,Sayı:322,A.Ü.Basımevi,Ankara.

ÇAĞLAR,Tanyeli,Turgay Kurultay: (1998),’’Bilimselliğin Neresindeyiz?’’, Germanistik Sempozyumu Açılımlar,Olanaklar ve Erekler,Mersin,Mersin Ü.Fen Edebiyat Fakültesi,Alman Dili ve Edebiyatı Yay. S.444-459.

DAĞYELİ BOHNE,Helga: (1988),’’Verhältnis Autor-Lektor-Übersetzer Übersetzungsprobleme Hinsichtlich der Zeiten und Metaphern im Türkischen und Deutschen’’,In:Übersetzer Workshop,Herausgegeben von der Pädagogischen Verbindungsstelle am Deutschen Kulturinstitut in Ankara,der Ausstellung- und Messe GmbH des Börsenvereins des Deutschen Buchhandels,Frankfurter Buchmesse,Frankfurt/Main und Internationas, Bonn,s.45-53.

DALLMANN, Sabine (1979): Die Rezension. Zur Charakterisierung von Texttyp, Darstellungsart und Stil. In: Wolfgang Fleischer (Hg.): Sprachnormen, Stil und Sprachkultur, 58-97. Berlin. Akademie der Wissenschaften (Linguistische Studien A/51) (Berlin Ost).

DEMİR Ayça: (2005) ’’Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Huzur Romanında Sözdizimi İncelemesi’’ Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı,s.17-37, Van.

DEMİRTÜRK, Lale (1993) “*Betimleyici Model Açısından Bir İnceleme : Ernest Hemingway’in ‘Başka Bir Ülkede’ Öyküsünün Çeviri Eleştirisi*”,Gündoğan Edebiyat, Sayı 5, Ankara.

DERKUNT,Ümran: (1994),’’Ardıl veya Simültane Çeviri Öğretiminde Başlıca Sorunlar’’ ,Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi,H.Ü.Ed.Fak.Mütercim-Tercümanlık Böl.Ankara,s.191-200.

DİNO,Güzin: (1978)’’Sabahattin Eyüboğlu ve Türkiye’de Çeviri Haraketleri’’Türk Dili Dergisi,Çeviri Sorunları Özel sayısı,Sayı:322,A.Ü.Basımevi,Ankara ,s.104-112.

DOĞAN,Mehmet H.: (1978)’’Serbest Çeviri Üzerine’’ ,Türk Dili Dergisi,Çeviri Sorunları Özel Sayısı,Sayı:322,A.Ü.Basımevi,Ankara,s.49-54.

DOĞAN,Ş.;Sağlam M.Y.:(1993),’’Çeviri Karşılaştırması ve Kritiği Üzerine Bir İnceleme’’,Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi,H.Ü.Ed.Fak.,Mütercim-Tercümanlık Böl.Ankara,s.1-13.

.....:(1994),’’Geçmişten Günümüze dek Yapılan Faust Çevirilerine Eleştirel Bir Bakış’’,Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi, H.Ü. Ed. Fak., Mütercim-Tercümanlık Böl.Ankara,s.1-13.

DOĞAN,Şerife: (1995),’’Karşılaştırmalı Dil ve Edebiyat Araştırmalarında Çevirinin Yeri’’,Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi,H.Ü.Ed.Fak.,Mütercim-Tercümanlık Böl.Ankara,s.1-12.

DUDEN. (2008).,Das Bedetungswörterbuch. Mannheim: Dudenverlag.

DURUSOY,Gertrude: (1988),’’Inwiefern geht Kultur bei literarischen Übersetzungen verloren?’’, In:Übersetzer Workshop,Herausgegeben von der Pädagogischen Verbindungsstelle am Deutschen Kulturinstitut in Ankara,der Ausstellung- und Messe GmbH des Börsenvereins des Deutschen Buchhandels,Frankfurter Buchmesse,Frankfurt/Main und Internationas, Bonn,s.93-106.

----- (1989),’’Interkulturelle Aspekte beim Übersetzungsunterricht’’, In:Ankaraner Beiträge zur Germanistik,Sondernummer,Ankara,s.57-65

ECEVİT,Yıldız: (1992),’’Robert Musil’in Üç Kadını ve Çevirisi Üzerine’’Kurmaca Bir Dünyadan,Gündoğan Yay.Ankara,s.115-117.

ERUZ,F.Sakine: (2003),’’Çeviriden Çeviribilime’’,Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.

FRANK, Horst J.: Wie interpretiere ich ein Gedicht? Eine methodische Anleitung. Tübingen 1991 (=UTB 1639).

FUAT,Mehmet: (1964),’’Çeviride Anlam’’,Türk Dili Dergisi,21 (122),Ankara,s.403-406.

GÖKTÜRK Akşit: (1970), "Çeviride Anlam", Türk Dili Dergisi, Sayı: 144, Ankara, s.104-107.

----- **(1994)** "*Çeviri : Dillerin Dili*", Yapı Kredi Yay., İstanbul

----- **(1978),** "Yazınsal Çeviride Metin Ötesi Anlam İlişkileri", Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi, Ankara, s.59-65.

GRIESHEIMER, Frank/PRINZ, Alois (Hg.): Wozu Literaturwissenschaft? Kritik und Perspektiven. Tübingen 1991 (=UTB 1640).

GÜNYOL, Vedat: (1985), "Türkiye'de Çeviri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c.2, İstanbul, s.324-329.

----- **(1986),** "Çeviri Sorunları", Gösteri, sanat-Edebiyat Dergisi, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., İstanbul, s.90-91

GÜRSEL, Nedim: (1985), "Uygarlık ve Çeviri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c.2, İstanbul, s.324-329.

HEINEMANN, Wolfgang (1981): Sprecherintention und Textstruktur. In: Inger Rosengren (Hg.): Sprache und Pragmatik, 259-268. Lund: CWK Gleerup (Lunder Germanistische Forschungen 50).

HEINEMANN, Wolfgang, Dieter Viehweger (1991): Textlinguistik. Eine Einführung. Tübingen: Niemeyer.

HEß, Dieter (Hg.) (1992): Kulturjournalismus. Ein Handbuch für Ausbildung und Praxis. München, Leipzig: List.

HEYDEYDEBRAND, Renate von, Simone Winko (1996): Einführung in die Wertung von Literatur. Systematik, Geschichte, Legitimation. Paderborn, München, Wien, Zürich: Schöningh.

HOHN, S. (1999): Philologisch-historische Tradition, in: Snell-Hornby, Mary; u.a. (Hg.). Handbuch, Translation. 2. verbesserte Aufl. Tübingen: Stauffenburg, S. 91-95.

HÖNIG, Hans G./Kußmaul, Paul: (1982), ''Strategie der Übersetzung, Ein Lehr und Arbeitsbuch, Narr Verlag, Tübingen.

HULUSİ, Şerif: (1999), ''Tanzimattan Sonraki Tercüme Faaliyeti'', Yay. Haz. Öner Yağcı, Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s.203-207.

İLKHAN, İbrahim: (1989), ''Die Rolle der Übersetzung in der Sprachdidaktik'', In: Ankaraner Beiträge zur Germanistik, Ankara, s.67-74.

İNANDI, Battal: (1992), Eski Yüksek Alman Edebiyatı Döneminde Çeviri'', Gündoğan Edebiyat, Yıldız Matbaacılık San, Sayı 2, Ankara, s.33-37.

İŞCEN, İsmail: (2002), ''Çevrim Kuramı'', Seçkin Yayıncılık, Ankara.

JÄGER, Gerhart (1975) ''*Translation und Translationlinguistik*'', Halle (Saale)

JÄGER, G. und NEUBERT, A. (Hrsg.) 1986.: Bedeutung und Translation. Leipzig.

KADE, O.: (1964), ''Subjektive und Objektive Faktoren im Übersetzungsprozess, Leipzig.

----- **(1986),** ''Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung, Leipzig (Beihefte zur Zeitschrift Fremdsprachen, I).

KAPLAN Mehmet : (1970) , ''Bir Şairin Romanı: Huzur'', İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XII. Sayı, İstanbul, s.33-93.

KAPP, Volker: (1984), Übersetzer und Dolmetscher, Francke Verlag, München.

KARADAĞ, A.B.: (1997), ''Forum, Türkiye'de Çeviri Eğitimi'' İstanbul, Sen Yayıncılık, s.101-106.

KARAKAŞ, Sedat:(2006),’’Eine Vergleichende Literarische Übersetzungskritik-
Anhand des Romans Johann Wolfgang von Goethes ’’Die Leiden des Jungen
Werthers’’ Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,(Yayımlanmamış Yüksek
Lisans Tezi)

KAYAOĞLU, Taceddin: (1998),Türkiye’de Tercüme Müesseseleri,İstanbul Kitabevi.

KESEROĞLU, Hasan;Serdar Gökarp: (1985),’’Cumhuriyetten Günümüze Çeviri
Üzerine Yazılar Kaynakçası’’,Dün ve Bugün Çeviri,2.Kitap,1985,s.191-228.

KIZILDAĞ,Rezzan: (2002),’’Edebi Çeviri Eleştirisi ve Büyülü Dağ’’,Ege Alman Dili
ve Edebiyatı Araştırmaları dergisi,İzmir,Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Yayınları,s.51-59.

KİRİŞ,Yakup: (2002),’’Heinrich Böll’ün ‘’Die Verlorene Ehre von Katherina Blum’’
Adlı Eserinin Analizi Çerçevesinde Bu Eserin Ahmet Cemal’in ‘’Katherina
Blum’un Çiğnenen Onuru’’ Adlı Çevirisi ile Çeviribilimsel Karşılaştırması’’,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans
Tezi)

KLEGRAF(1974:60),’’Reinige Bemerkungen zu übersetzungskritischen Fragen’’

KLOEPFER, Rolf (1967) *“Die Theorie der literarischen Übersetzung”*, Romanisch-
Deutscher Sprachbereich, München.

KOLLER, Werner (1987) *“Einführung in die Übersetzungswissenschaft”*, Quelle
Mayer Verlag,Heidelberg.

.....(1992) Einführung in die Übersetzungswissenschaft. Heidelberg.

KÖKSAL,Dinçay: (1995),’’Çeviri Kuramları’’,Neyir Yayımcılık,Ankara.

KÖNİG, Wolf: (1993), ''Kültürlerarası İletişimde Mütercimnin Rolü'', Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları, H.Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu Mütercim ve Tercümanlık Böl. Yay. Ankara, s. 75-86.

KÖNIGS, Frank G. (1989). Übersetzungswissenschaft und Fremdsprachenunterricht. Neue Beiträge zu einem alten Thema. München

KURULTAY, A. Turgay: (1985), ''Çeviri Eleştirisinde Yöntem Sorunlarına Uygulamalı Bir Yaklaşım'' İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

KURUYAZICI, Nilüfer: (1986), ''Çeviri Sorunları'', Gösteri, Sanat-Edebiyat Dergisi, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., İstanbul, s. 86-87.

LEVY, Jiri: (1969), ''Die literarische Übersetzung, Theorie einer Kunstgattung'' Frankfurt am Main-Boon.

LINK, Jürgen (1997): Elemente der Lyrik. In: Literaturwissenschaft. Ein Grundkurs. Hg. von Helmut Brackert und Jörn Stückerath. Reinbek b. Hamburg 1997 (=Rowohlts Enzyklopädie), S. 86-101.

LUDWIG, Hans-Werner (1981): Arbeitsbuch Lyrikanalyse. Tübingen 1981 (=Literaturwissenschaft im Grundstudium 3).

MOUNIN, Georges: (1967), Die Übersetzung, Nymphenburger Verlag-Shandlung GmbH, München.

NEUBERT, Albert: (1968), ''Pragmatische Aspekte der Übersetzung'', in Neubert, s. 21-23.

----- **(1973),** ''Theorie und Praxis der Übersetzungswissenschaft'', In Beiträge, s. 120-144.

NIDA, Eugene A. (1976) *“A Framework for the Analysis and Evolution of Theories of Translation”* W. Brislin

NORD,Christia (1997):So treu wie möglich, Keller, R. Hg.). Linguistik und Literaturübersetzen. s. 35-60. Tübingen: Gunter Narr.

..... **(1999a):**Textlinguistik, Snell-Hornby, Mary; u.a.Hg.): Handbuch Translation. s. 59-61. 2. verbesserte Aufl. Tübingen: Stauffenburg.

..... **(1999b).** :„Das Verhältnis des Zieltextes zum Ausgangstext“, in: Snell-Hornby, Mary; u.a.Hg. S. 59-61. Handbuch Translation. 2. verbesserte Aufl. Tübingen: Stauffenburg.

.....**(1988):** Textanalyse und Übersetzen. Heidelberg.

.....**(1993),:**”Einführung in das funktionale Übersetzen am Beispiel von Titeln und Überschriften”,Tübinger Beiträge zur Linguistik 281,Tübingen.

ÖNEN,Yaşar;C.Z.Şanbey: (1993)Türk Dil Kurumu Almanca-Türkçe Sözlük,Baskya

Haz:Vural Ülkü,Ankara:Türk tarih Kurumu Basımevi.

ÖZBEK,Yılmaz: (2002),Çeviri Neden Zor Bir Uğraştır?, Ege Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,İzmir,Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,s.29-35.

ÖZEL,İsmet: (1985),”Tanzimat’ın Getirdiği Aydın”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,c.2,İstanbul,s.61-66.

ÖZGÜ,Melahat: (1978),”Çeviride Uzmanlık Sorunu”,Türk Dili Dergisi,Çeviri Sorunları Özel sayısı,Ankara,s.37-44.

PÄPCKE,Fritz. (1986),”Im Übersetzen Leben-Übersetzen und Vergleich, Hrsg. v. K. Berger u.H.-M.Speier,Tübingen: (=Tübinger Beiträge zur Linguistik 281)

PARLATIR,İsmail : (1998) Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük,2 Cilt,Türk Dil Kurumu Yayınları:549,Ankara.Türk Dil Kurumu Basımevi.

PAZARKAYA,Yüksel: (1989) ‘‘Sinn und Unsinn der literarischen Übersetzung’’,
In:Übersetzer Workshop,Herausgegeben von der Pädagogischen
Verbindungsstelle am Deutschen Kulturinstitut in Ankara,der Ausstellung- und
Messe GmbH des Börsenvereins des Deutschen Buchhandels,Frankfurter
Buchmesse,Frankfurt/Main und Internationas, Bonn,s.63-91.

PINAR,Nedret: (1991),Kültürler Arası İletişim Aracı Olarak Çeviri.

POPOVIC,Anton :(1987) , ‘‘Yazın Terimleri Sözlüğü’’ Haz.Suat Karantay-Yurdanur
Salman Metis Yay.,İstanbul.

REDERGUNDIS, Stolze (1994) ‘‘Übersetzungstheorien’’, Gunter Narr Verlag,
Tübingen

REIß,Katharina: (1971),’’Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik,
Kategorien und Kriterien für eine Sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen,
Max Hueber Verlag,München.

.....(1983):Texttypen und Übersetzungsmethode. Der operative Text. Heidelberg.

..... (1986): Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. Kategorien und
Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen. München: Max Hueber.

REIß, K. und VERMEER, H.J. 1984.:Grundlegung einer allgemeinen
Translationstheorie. Tübingen.

RICOEUR, Paul (2008) ‘‘Çeviri Üzerine’’, Yapı Kredi Yay., 2701 Edebiyat-288,
İstanbul, Çev. Sündüs Öztürk Kasar.

RIFAT, Mehmet (1995) ‘‘Çeviri ve Çeviri Kuramları Üstüne Söylemler’’, İstanbul.

**SALİHOĞLU,Hüseyin: (1980),’’Edebi Çeviri Sorunları Üzerine’’,Türkiye
Yazıları,Sayı 43,Ankara,s.13-16.**

SALNIKOW, Nikolai (1995): Sprachtransfer - Kulturtransfer: Text, Kontext und Translation. Frankfurt/Mn.

SAVORY, Theodore: (1994), ''Tercüme Sanatı'', (Çev. Hamit Dereli), MEB Basımevi, İstanbul.

SAYIN, Gülşen: (1997), Çeviri Eğitiminde Yazınsal Çevirinin Yeri, Önemi ve Gerçekleştirme Koşulları, In Forum, İstanbul, s. 75-79.

SCHICHL, Sigurd Paul (1982): Stiluntersuchung und sprachliches Verstehen von Texten. Am Beispiel eines Gedichtes von Christine Busta. In: Jahrbuch für Internationale Germanistik Jg. XIV (1982), Heft 2, S. 100-126.

SCHREIBER, Michael: (1993), ''Übersetzung und Bearbeitung'', Günter Nar Verlag, Tübingen.

SCHLEIERMACHER, Friederich (1973) ''Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens''

SNELL-HORNBY, Mary. 1994): Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung. Tübingen.

..... (1999): Handbuch Translation. 2. verbesserte Aufl. Tübingen: Stauffenburg.

STOLZE, Radegundis: (1982), Grundlagen der Textübersetzung, Gross, Heidelberg.

..... (1997). :Übersetzungstheorien. 2. völl. überarb. u. erw. Aufl. Tübingen: Gunter Narr.

STÖRIG, Hans Joachim: (1973), Das Problem des Übersetzens, Wege der Forschung, sayı VIII, Darmstadt.

ŞAN, Filiz: (2006), ''Theorien und Methoden Der Übersetzungskritik'', Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

TANPINAR, Ahmet Hamdi: (2008), ''Huzur'', Dergah Yayınları, İstanbul, 16. Baskı.

TANPINAR,Ahmet Hamdi: (2008),’’Seelenfrieden’’(Çeviren:Christoph K. Neumann), Unionsverlag,Zürich.

TAPAN,Nilüfer: (1997)’’İstanbul Üniversitesi’’,Forum.Türkiye’de Çeviri Eğitimi,s.1,İstanbul,Sel yayıncılık,s.150-154.

TDK, (1988) “*Türkçe Sözlük*”, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

TOSUN,Muharrem: ‘’Çeviri Eleştirisi’’,Sakarya Yayıncılık.

TOURY,Gideon: (1980) In Search of a Theory of Translation.Tel Aviv University,The Porter Institute for Poetics and Semiotics.

.....:(1995) ‘’A Pivotal Potision of Descriptive Studies and Descriptive Translations Studies’’ Descriptive Translation Studies and Beyond Amsterdam:John Benjamins Publishing Company.s.7-21.

ULRICH, W. (1981).:Wörterbuch Linguistischer Grundbegriffe. 3., erneut bearb. u. erw. Aufl. Kiel: Ferdinand Hirt.

VARDAR, Berke : (1978a),’’Çeviri Konuşmaları,Yazka Çeviri,Sayı 2,s.172-173.

----- (1978b) “*Türk Dili, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*”, TDK Yay., Sayı: 332, Temmuz.

----- (1988) “*Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*”, ABC Kitapevi, İstanbul.

VURAL KARA,Sergül: (2005)’’Übersetzungsvergleich für das Sprachenpaar Deutsch-Türkisch’’,Frankfurt am Main:Peter lang Verlag.

WIESMULLER, Wolfgang(2001):Intertextualität vs. Interpretation? Ein Fall für „Dialogizität“ in der literaturwissenschaftlichen Methodendiskussion. In: „Millionen Welten“. Festschrift für Árpád Bernáth zum 60. Geburtstag. Hg. v. Márta Gaál-Baróti und Péter Bassola. Szeged (Osiris) 2001, S. 65-77.

WILLS, Wolfram: (1977) ,’’Übersetzungswissenschaft, Probleme und Methoden’’,
Stuttgart,Klett Verlag.

----- **(1988).** “*Kognition und Übersetzen: zu Theorie und Praxis der menschlichen und der maschinellen Übersetzung*”, Niemeyer Verlag, Tübingen.

..... **(1992):**Übersetzungsfertigkeit: Annäherung an einen komplexen übersetzungspraktischen Begriff.Tübingen:Narr.(Tübinger Beiträge zur Linguistik;376).

.....**(1996):**Übersetzungsunterricht: eine Einführung; begriffliche Grundlagen und methodische Orientierungen. Tübingen: Narr.

WUTHENOW, R.-R. (1969):Das fremde Kunstwerk. Aspekte der literarischen Übersetzung. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht.

YAZICI Mine Dr.: (2004) ,’’Çeviri Etkinliği’’ Multilingual,İstanbul.

----- **(2005),’’Çeviri Bilim Temel Kavram ve Kuramları**, Multilingual,Matbaa 70, İstanbul.

YILDIZ,Şerife:’’Çeviride Eşdeğerlik ve Çeviri Kuramları Bağlamında Karşılaştırmalı bir Çalışma.H.Ü.Edebiyat Fak.

YÜCEL,Tahsin: (1986), ’’Çeviri Sorunları’’,Gösteri,Sanat-Edebiyat Dergisi,
Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.,İstanbul,s.84-85.